

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HATAY'DA BULUNAN ZİYARET-YATIR YERLERİ
İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE BU ZİYARETLER
ETRAFINDA OLUŞAN EFSANELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gül İNCE

**Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Halk Bilimi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Paki KÜÇÜKER

HAZİRAN - 2009

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**HATAY'DA BULUNAN ZİYARET-YATIR YERLERİ İLE
İLGİLİ İNANIŞLAR VE BU ZİYARETLER ETRAFINDA
OLUŞAN EFSANELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gül İNCE

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Halk Bilimi

Bu tez 16/06/2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Gül İNCE

19.06.2009

ÖNSÖZ

Orta Asya, Anadolu ve Ortadoğu arasında bir köprü görevi olma özelliğine sahip olan Hatay, sahip olduğu kültürü pek çok kaynaktan besleyebilmesi nedeniyle bir açık hava müzesi olma özelliğine sahiptir. Bu zengin ve köklü mirasın sahibi olmasının yanında evliyalar şehri olarak da tabir edilmektedir. Topraklarının fethinde şehit düşen yiğit asker ve kumandanlardan tutun da, bölgeye ışık saçan ilim ve tasavvuf ehli evliyalara kadar birçok büyük zatın türbesini bağrında taşımaktadır.

Hatay'da inanç merkezleri olarak ele aldığımız elli yedi yatır, türbe ve ziyaret yeri çevresinde yaşayan eski inanç sistemleri ve onlara bağlı kültür değerleri ve pratikleri bu coğrafyada Hatay halkına özgü din dışı gelenekler ve inanmalarla birleşerek yeni bir biçim almıştır. Bunun dışında, bazı efsane ve menkabelerle süslenen halk anlatıları da yörenin kültürel ve dini değerleriyle zenginleşerek devam etmektedir.

Çalışmamızın amacı, sahip olduğumuz kültürel mirasımızın bozulmadan, unutulmadan, yeni varyasyonlarıyla gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Bu nedenle sahada derleme metodlarına uygun olarak derlediğimiz verileri objektif bir yaklaşımla aktarmaya gayret ettik.

Son olarak, tezimin düzenli, tutarlı ve akademik standartta olmasında yardımcı olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Paki Küçük'e, yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Yavuz Köktan'a, katkılarından dolayı yöre halkına ve çalışmalarımı başarıyla yürütebilmem için maddi-manevi desteklerinden dolayı aileme gönülden teşekkür ederim.

Gül İNCE

19 Haziran 2009

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vii
ÖZET.....	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: HATAY İLİNE AİT GENEL BİLGİLER.....	4
1.1. Hatay İlinin Tarihi.....	4
1.1.1. Hatay İlinin Adının Kaynağı	4
1.1.2. İlk Çağlarda Hatay.....	4
1.1.3. Hatay (Antakya) Şehrinin Kuruluşu	5
1.1.4. Roma İmparatorluğu Dönemi.....	5
1.1.5. İslam Uygarlıkları Dönemi.....	6
1.1.6. Hamdani ve Bizans Devleti Dönemi	7
1.1.7. Selçuklu Dönemi	7
1.1.8. Haçlılar Dönemi	8
1.1.9. Memlukler Dönemi.....	9
1.1.10. Osmanlı Döneminde Hatay	10
1.1.11. Milli Mücadele Dönemi ve Hatay Sorunu.....	12
1.1.12. Hatay Cumhuriyeti Dönemi.....	13
1.2. Hatay İlinin Coğrafi Özellikleri	14
BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ TERİMLER	17
2.1. İnanç.....	17
2.2. İnanış.....	17
2.3. Kült.....	19
2.4. Efsane.....	20
2.5. Ziyaret	24
2.6. Türbe	25
2.7. Yatır.....	26
2.8. Menkabe (Menkıbe).....	27
2.9. Keramet	29

2.10. Tarikat	30
2.11. Tasavvuf.....	31
2.12. Veli.....	33
2.13. Şeyh (Mürşit)	35
2.14. Mürit.....	35
2.15. Derviş	36
2.16. Adak	36

BÖLÜM 3: HATAY'DAKİ TÜRBE, YATIR VE ZİYARET YERLERİ 39

3.1. Antakya İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri.....	39
3.1.1. Ahmed Kuseyri Türbesi.....	39
3.1.2. Habib-i Neccar Türbesi	40
3.1.3. Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi	44
3.1.4. Şeyh Hasan Sincari Türbesi.....	45
3.1.5. Uyuz Pınarı	46
3.1.6. Şeyh Hasan Basri Türbesi.....	47
3.1.7. Nebi Salih Türbesi	47
3.1.8. Seyidna Şeyh Ali Nürene-Seyidna Mıgdat Yemin-Seyidna Şeyh Hasan Sincere-Seyidna Hıdır Türbesi	48
3.1.9. Hazreti Hıdır Makamı.....	48
3.1.10. Şifalı Su	49
3.2. Altınözü İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri	49
3.2.1. Hazreti Mıgdat Makamı.....	49
3.2.2. Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi	50
3.2.3. Süt Köprüsü	50
3.2.4. Ağlayan Çınar.....	51
3.2.5. Şeyh Abdurrahman (Ötmen Dede) Türbesi.....	51
3.2.6. Şeyh Ahmed Türbesi	51
3.2.7. Şeyh Dip (Kurt Hoca) Türbesi.....	52
3.2.8. Şeyh Habeş Türbesi	52
3.2.9. Şeyh Salih Türbesi.....	53
3.3. Arsuz İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri.....	53

3.3.1. Şeyh Muhammed el-Garip Türbesi	53
3.3.2. Şih Zeliha Türbesi	54
3.3.3. Şehit Türbesi.....	55
3.3.4. Şeyh Abdullah el-Muğavre Türbesi	55
3.3.5. Nebi Nuh Türbesi	56
3.3.6. Şifalı Su	56
3.3.7. Hz. Hızır (A.S) Türbesi	56
3.4. Belen İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri	57
3.4.1. Gazi Abdurrahman Paşa (Belenli Şeyh Ahmed Bilen) Türbesi	57
3.4.2. Mıgdat el-Yemin Türbesi	59
3.5. Dörtiyol İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri	60
3.5.1. Nakşibendi Şeyhi Şeyhül Efdal Ziyaeddin Bin Bekir Türbesi.....	60
3.5.2. Huzur Pınarı	61
3.5.3. Belenli Şeyh Ali Baba Türbesi	62
3.5.4. Kubbe (Ahmed) Dede Türbesi	64
3.5.5. Karabıyık (Mehmed) Dede Türbesi.....	64
3.5.6. Azhar (Asar) Dede Türbesi.....	65
3.5.7. Uzun İdris Dede Türbesi.....	65
3.5.8. Kavuklu Dede Türbesi.....	65
3.6. İskenderun İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri.....	66
3.6.1. Şeyh Yunus Rahip Türbesi	66
3.6.2. Hıdır (A.S) Türbesi.....	67
3.6.3. Şeyh Hasan Eklaye el-Hekim Türbesi.....	68
3.6.4. Şeyh Ali Hayir Sincere Türbesi.....	68
3.6.5. Şeyh Yusuf Menguli Türbesi.....	69
3.6.6. Şeyh Zahir Türbesi	69
3.6.7. Makam Seyidna el-Hıdır Türbesi	70
3.7. Kırıkhan İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri	70
3.7.1. Bayezid-i Bistami Hazretleri Türbesi	70
3.8. Kumlu İlçesindeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri.....	72
3.8.1. Şih Hayavi Türbesi	72
3.9. Reyhanlı İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri	73

3.9.1. Çalı Ziyareti	73
3.9.2. Şih Abdurrahman Türbesi	73
3.9.3. Şih'in Ferric (Mehmed Dede) Türbesi	74
3.9.4. Ziyaret.....	75
3.10. Samandağı İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri.....	75
3.10.1. Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi	75
3.10.2. Hızır (A.S) Makamı	76
3.10.3. Ashabel Kehf ve Hızır (A.S) Türbesi	76
3.10.4. Melek Cafer el-Tayyar ve Hızır (A.S) Türbesi	77
3.10.5. Şeyh Yusuf Reyhani Türbesi.....	77
3.10.6. Hızır (A.S) Türbesi	78
3.10.7. Hz. Musa Ağacı	79
3.10.8. Aşuk Maşuk Ziyareti	79

BÖLÜM 4: HATAY'DA TÜRBE,YATIR VE ZİYARETLER ÇEVRESİNDE OLUŞAN EFSANELER

4.1. Efsane Metinlerinin Tasnifi.....	81
4.1.1. Dini Olaylar ile İlgili Efsaneler	83
4.1.1.1. Hızır Aleyhisselam ile İlgili Efsaneler.....	83
4.1.1.2. Türbe ve Ziyaret Yerlerinin Oluşumu ile İlgili Efsaneler	87
4.1.1.3. Olağanüstü Olaylar ile İlgili Efsaneler.....	89
4.1.1.4. Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Efsaneler.....	90
4.1.1.5. Yüce Kavramlara Saygısızlık Edenler ile İlgili Efsaneler	92
4.1.1.6. Velilik Makamını İspat Etmek Amacıyla Gösterilen Kerametlerle İlgili Efsaneler	93
4.1.1.7. Nefse Hakim Olabilme ile İlgili Efsaneler.....	94
4.1.1.8. Gelecekte Haber Verme ile İlgili Efsaneler	95
4.1.1.9. Akıldan Geçenleri Bilme ile İlgili Efsaneler.....	96
4.1.1.10. Öldükten Sonra Dirilme ile İlgili Efsaneler	97
4.1.1.11. Ağaçlar ile İlgili Efsaneler	100
4.1.1.12. Hayvanlar ile İlgili Efsaneler	101

4.1.1.13. İnsanları Beklenmedik Yerlerden Nasıplendirme ile İlgili Efsaneler.....	102
4.1.1.14. “Kesik Baş Motifi” ile İlgili Efsaneler.....	104
4.1.1.15. Çobanlar ile İlgili Efsaneler	107
4.1.1.16. Nur İnmesi ile İlgili Efsaneler.....	107
4.1.1.17. Başka Mekanlarda Olan Olayları Bilme ile İlgili Efsaneler	108
4.1.1.18. İzler ile İlgili Efsaneler.....	109
4.1.1.19. “Tayyi Zaman” ve “Tayyi Mekan” Motifi ile İlgili Efsaneler.....	110
4.1.2. Tarihi Olaylar ile İlgili Efsaneler.....	111
4.1.2.1. İslamiyet’i Yaymak Amacıyla Yapılan Savaşlar ile İlgili Efsaneler.....	111
4.1.2.2. Kıbrıs Savaşı ile İlgili efsaneler	112
4.1.2.3. Kore Savaşı ile İlgili Efsaneler	113

BÖLÜM 5: HATAY’DA TÜRBE, YATIR VE ZİYARET KAVRAMLARINA BAĞLI OLARAK GELİŞEN İNANIŞ VE UYGULAMALAR 114

5.1. Yağmur Duası Ritüelleri ve Buna Bağlı Pratikler.....	114
5.1.1. Yağmur Yağdırma Ritüelleri.....	118
5.1.2. Yağmur Dindirme Ritüelleri.....	121
5.2. Halk Hekimliği ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar	122
5.3. Kurban Geleneği	129
5.3.1. Kanlı Kurban	130
5.3.2. Kansız Kurban	132
5.4. İslam Öncesi İnanç Sistemlerine Bağlı Olarak Gelişen Kültler.....	133
5.4.1. Atalar/Veli Kültü	133
5.4.2. Dağ/Tepe ve Taş Kültü.....	137
5.4.3. Ağaç Kültü.....	141
5.4.4. Su/Pınar Kültü	144
5.4.5. Ateş Kültü.....	146
5.4.6. Hızır Kültü.....	148

SONUÇ VE ÖNERİLER 154

KAYNAKÇA 160

KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ.....	170
EKLER.....	185
ÖZGEÇMİŞ.....	218

KISALTMALAR

- Bkz** : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
İ.Ö. : İslamiyetten Önce
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
s. : Sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türk Diyanet Vakfı
vb. : Ve Benzeri
vs. : Ve Saire
Yay. : Yayınları
yy. : Yüzyıl

Tezin Başlığı: Hatay’da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri ile İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler	
Tezin Yazarı: Gül İnce	Danışman: Yrd. Doç.Dr. Paki KÜÇÜKER
Kabul Tarihi: 16 Haziran 2009	Sayfa Sayısı: ix(ön kısım)+184(tez)+33(ekler)
Anabilimdalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilimdalı: Halk Bilimi
<p>Hatay’da bulunan ziyaret-yatır yerleri ile ilgili inanışlar ve bu ziyaretler etrafında oluşan efsaneler adını taşıyan bu çalışma içerisinde göze çarpan iki önemli unsur bulunmaktadır. Bunlar “inanış” ve “efsane” kavramlarıdır. Çalışmamızda bu unsurlardan yola çıkarak ziyaret olgusunu ve bunun halk kültüründeki yerini açıklamayı amaç edindik.</p> <p>Ziyaret nedir? Ziyaret kavramı içerisinde hangi unsurlar bulunur? İnanç, inanış, kült kavramları neyi ifade eder? Efsane, menkabe, keramet terimleri birbirinden hangi özellikleri nedeniyle ayrılır? Tasavvuf ve tarikat konularının evliyalara ile ilgisi nedir? Veli, mürid, şeyh, derviş kimlerdir ve özellikleri nelerdir? Sorularına cevap bulmak amaçlanmıştır.</p> <p>Yağmur duası, halk hekimliği, kurban geleneği, atalar kültü, tabiat kültürleri, Hz. Hızır kültü gibi ziyaret olgusu içerisinde karşımıza çıkan inanç unsurlarının geçmişten günümüze uzantısı çalışmamız içerisinde incelenmiştir.</p> <p>Ziyaret yerleri ile ilgili efsanelerin tamamında “inanç” unsuru bulunmaktadır. Veli kişiler, kutsal yerler ve hadiseler hakkında anlatılmaktadır. İçerisinde olağanüstü öğeler bulunmaktadır.</p> <p>Bu inanış ve anlatıların insan davranışına yön vermesi, yazıya geçirilmediği sürece unutulmaya yüz tutacağı gerçeği çalışmamızın amaçlarından biri olmuştur. Bizi bu çalışmaya yönelten bir başka önemli sebep de Hatay’ın çok kültürlü bir yapıya sahip olmasıdır. Bu sayede ziyaret yerleri ile ilgili çok sayıda inanış, uygulama ve anlatı çeşitliliğine rastladık.</p> <p>Çalışmamızda kaynak taraması, alan araştırması ve inceleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Kaynak taramasıyla başladığımız çalışmamızda Hatay ili sınırları dahilinde yer alan ziyaret yerleri ile ilgili inanış unsurlarını ve efsane metinlerini derlemek gerekçesi ile alan araştırmasına çıkmıştır.</p> <p>Bu çalışmanın en önemli araştırma problemi, alan araştırmasında zamanın kısıtlı olmasıdır.</p> <p>Halk, keramet sahibi olduğuna inandığı evliya türbelerinin yanında, kutsal olduğuna inandığı taş, kaya, su, dağ, tepe, ağaç gibi mekanları da ziyaret etmektedir.</p> <p>Hz. Hızır’ın kutsallığına olan inancın güçlülüğünü toplumsal yaşamdaki uygulamalarda görebilmekteyiz.</p> <p>Ziyaret yerleri bir toplumun tarihi yapısıyla, yaşanılan coğrafyasıyla, geleneksel kültürüyle ve en önemlisi de inanış yapısıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bu yönünden bakıldığında halkın yaşam biçimi hakkında önemli ip uçları verir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Ziyaret, inanış, efsane, kült	

Title of the Thesis: The Beliefs About Visiting-Pilgrimage Places in Hatay and the Legends Aroused From These Places	
Author: Gül İnce	Supervisor: Assist.Prof. Dr. Paki KÜÇÜKER
Date: 16 June 2009	Nu. of pages: ix(pre text)+184(main body)+33(appendices)
Department: Turkish Lang. and Lit	Subfield: Folklor
<p>In this study, named the beliefs about visiting-pilgrimage places in Hatay and the legends aroused from these places; there exists two important opponents. These are the concepts of “belief and legend”. In our study, thinking these opponents, we aimed to explain the fact of visiting and its place in the folk culture.</p> <p>What is a visiting? Which opponents are there in the expression of visiting? What do the belief, believe and cult expression? Which character separate the terms legend, tale and miracle from each other? What's the relationship between the subjects of mysticism and religious order with the Saint? Who are the holy men, disciple, sheikh and dervish? And what are their characteristics? We aimed to find answers to these questions.</p> <p>In our study, the history of the beliefs such as rain prayer, folk physician, tradition of sacrifice, cults of ancestors, cult of nature, cult of Hızır were researched.</p> <p>In the legends about pilgrimage places, there exists a “belief” element. Saint persons, sacred places and events are explained in these legends. There exists extraordinary opponent in these legends.</p> <p>One of our aim has been the reality that these beliefs and legends the humans behaviour and they are about to be forgotten unless they are written. Another point directed us to this study is that Hatay has a multi cultural structure. Owing to this, we come across to various beliefs, applications and legends.</p> <p>In our study, we benefited from the methods of source scanning, space searching and researching. In our study, which we began with source scanning, we went on with space searching in order to collect the writings of the beliefs and legends related to pilgrimage places in Hatay.</p> <p>The most important searching problem of this study is that, time is limited in the space searching.</p> <p>People accepts them holy, they visit the places such as stone, rock, water, mountain, hill, tree as well as Saint turbes.</p> <p>In the folk life applications, we can see the strong belief of Hızır's being holy.</p> <p>The pilgrimage places are connected with a folk's historical structure, its geography lived in, its traditional culture and the most important its beliefs. When looked from this point, they give important clues about the folk's life style.</p>	
Keywords: Visitation, Belief, Legend, Cult	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Kaynağı dikkate alındığında iki tür kutsallık karşımıza çıkar. Birincisi, bizzat tanrı tarafından kutsal olduğu belirtilendir. İkincisi ise insanlar tarafından kutsallık atfedilen mekan, kişi ve nesnelere. Bu anlamda, araştırmamızın konusunu halkın ilgisinin devam ettiği ziyaret yerleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Kutsalın tezahür biçimlerinden biri olarak ortaya çıkan ziyaret fenomeni ve bunlarla ilgili inanç ve uygulamaları ele aldığımız bu çalışmamız ziyaret olgusunun insanlar üzerindeki toplumsal, kültürel ve psikolojik yansımalarını ortaya çıkarması ve bundan hareketle toplumumuzda yaşanan halk dindarlığını yakından tanıma imkanı sağlaması açısından önemlidir. Ziyaret yerleri hakkında anlatılan efsaneler de halkın umutlarını, isteklerini, hayata bakışlarını, inanışlarını gelecek kuşaklara aktarmaları ve halk kültüründen izler taşımaları açısından önemli bir yere sahiptir.

Çalışmanın Amacı

Hatay'daki türbe, yatır ve ziyaret yerlerini konu edinen çalışmamızın amacı, bu inanç merkezlerinin eksiksiz bir envanterini çıkarmak değildir. Amaçlanan bölge halkının ziyaret kavramına bakış açısının ve bu inanç merkezleri etrafında oluşan yaygın uygulamaların değerlendirmesini yapmaktır. Biz de bu açıdan eski inanç sistemleri, inanışlar ve anlatıların geçmişten günümüze kadar aldığı şekil üzerinde durarak modernleşme ve şehirleşme sürecinin hızlanmasına paralel olarak ziyaret merkezlerinin insanların beklentilerine karşılık bulup bulmadığını, ritüellerin ve inanışların değişikliğe uğrayıp uğramadığını ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmanın Yöntemi

Derleme, inceleme, mülakat, gözlem, yüz yüze anket gibi yöntemleri kullandığımız çalışmamıza öncelikle kaynak taramasıyla başladık. Kavramsal ve kuramsal bilgiler olarak adlandırdığımız bu safhada çeşitli kütüphanelerden elde edilen meteryalleri bir araya getirdik. Hatay ili sınırları içerisindeki ziyaret yerlerinin tespit edilmesi sırasında

çeşitli belediye ve kaymakamlıklarla bağlantı kurarak yöre halkı ile birlikte bu merkezlerin tespit edilmesini sağladık.

İnceleme kapsamına aldığımız elli yedi ziyaret yeri günümüzde dini çekiciliği devam edenler arasından seçilmiştir. Bu makamlardan kırk ikisi çeşitli şeyh ve evliyalara aittir. Hz. Hızır inancının çok güçlü olduğu Hatay'da tahmini olarak elli bir Hz. Hızır türbesi bulunmaktadır. Bu türbeler özellikle Samandağı, İskenderun, Antakya, Arsuz ilçelerinde yoğunluk kazanmaktadır. Biz de bu kültün Hatay'daki gücünü ortaya çıkarmak amacıyla yöre halkının en çok rağbet ettiği Hızır makamlarından altısını inceleme kapsamına aldık. Ayrıca, konumuz ziyaret kavramı olduğu için halkın değer yüklediği kutsal mekanlardan dört şifalı su kaynağı, üç kutsal ağaç, bir köprü, bir de dağ, tepe ve taş kültü kapsamına giden ziyaret yerine çalışma alanımız içerisinde ayrı olarak yer verilmiştir.

Seçilen ziyaret yerleri hakkında bilgi toplayabilmek için kırk iki kaynak kişi ile görüşme yapılmıştır. Anlam belirsizliğini önlemek amacıyla bu kaynak kişiler numaralandırılmış ve hangi bilginin hangi kaynak kişiye ait olduğu metinde parantez içinde bu numara yöntemiyle gösterilmiştir. Derlemeler sırasında video, fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazı gibi teknikler uygulanmıştır.

Derlemeler sırasında Nusayri vatandaşlarımızın daha çok önem verdiği ziyaret yerleri hakkında bilgi toplarken karşılaştığımız en büyük problem kaynak kişilerin Nusayri inanışında veli hakkında ve başka birtakım konularda sır verilemez düşüncesiyle sınırlı ve sansürlü bilgiler ulaştırmalarıdır. Bu konudaki sıkıntımızı kaynak kişi ile aramıza hatırı kırılmayacak kişiler koyarak aşmaya çalıştık. Diğer problemler ise; sözlü kültür ürünlerini aktarırken konu dışına çıkan birtakım hususların da anlatılması, üslubun kopukluğu, Arapça kelimelerin sıklıkla kullanılması, zaman kaybı açısından karşılaştığımız güçlükler arasındadır.

Hatay'daki Ziyaret-Yatır Yerleri ile İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler adlı çalışmamız, "Önsöz", "Giriş", "Beş Bölüm", "Sonuç ve Öneriler", "Kaynakça", "Kaynak Şahıslar Listesi" ve "Ekler" den oluşmaktadır.

Birinci bölümde "Hatay ilinin tarihi ve coğrafi özellikleri" hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm “Araştırma Konusu ile İlgili Terimler” adını taşımaktadır. Bu bölümde çalışmamızın amacına hizmet edeceği düşüncesiyle metinlerde sıkça tekrarladığımız bazı terimlere açıklık getirerek bunları ayrı başlıklar halinde aktardık.

“Hatay’daki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri” adını taşıyan üçüncü bölümde ziyaret merkezleri hakkında bizim tespit edebildiğimiz unsurlardan, bu merkezlerin mimari yapılarından, döşemesinden, eşyalarından, yatırın sahibi veli kişinin özelliklerinden, hayatından bahsedilmiştir. Her ziyaret merkezinin sonuna bununla ilgili efsanelerin hangi tasnifte yer aldığını başlık numaralarını yazarak belirttik.

“Hatay’da Türbe, Yatır ve Ziyaretler Çevresinde Oluşan Efsaneler” adını taşıyan dördüncü bölümde efsaneler, dini olaylar ile ilgili efsaneler ve tarihi olaylar ile ilgili efsaneler olmak üzere iki gruba ayrılarak incelenmiştir. Dini olaylar ile ilgili efsaneler on dokuz grupta, tarihi olaylar ile ilgili efsaneler üç grupta tasnif edilmiştir. Ziyaret merkezleri veya veli kişiler etrafında şekillenen bu efsanelere halk arasında efsane ismi verilmediğinden bu anlatılar konularına göre gruplandırılmıştır.

Beşinci bölüm “Hatay’da Türbe, Yatır ve Ziyaret Kavramlarına Bağlı Olarak Gelişen İnanış ve Uygulamalar” adını taşımaktadır. İnanışlar ele alınırken İslamiyet öncesi ve sonrasındaki uygulamalar ve bunun Hatay toplumuna yansımaları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

“Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise metinlerin değerlendirmesinden ortaya çıkan sonuçlar ana hatlarıyla ortaya konmuş ve birtakım önerilerde bulunulmuştur.

“Kaynakça” bölümünde tezimizi hazırlarken yararlandığımız eserler yazarının soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

“Kaynak Şahıslar Listesi” bölümünde derleme yaptığımız kaynak şahıslar hakkındaki bilgiler; adı, soyadı, yaşı, doğum yeri, medeni durumu, eğitimi, mesleği, görüşme yılı şeklinde başlıklar altında verilmiştir.

“Ekler” bölümünde soru listesi ve ziyaret yerleriyle ilgili fotoğraflar bulunmaktadır.

BÖLÜM 1: HATAY İLINE AİT GENEL BİLGİLER

1.1. Hatay İlinin Tarihi

1.1.1. Hatay İlinin Adının Kaynağı

Hatay adının kaynağına ilişkin ilk bilgiler, İ.Ö. 1200'le başlayan Geç Hitit Prenslikleri Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Bu dönemde, Amik Ovası'ndaki Hitit Prenslikleri'nin birleşerek Hattena Krallığı adını aldıkları bilinmekte, Hatay adının da buradan geldiği sanılmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3383). Hatay adı 1936 yılında Atatürk tarafından verilmiştir. Atatürk'e göre Hatay kırk asırlık bir yurttur. "Hatay" yahut "Hıta" eski Türklere ait bir kelimedir. Orta Asya'daki bir bölgenin adıdır. Atatürk bu bölgeye Hatay adını verirken buradaki Türklerin kaynağını Orta Asya'ya bağlamıştır (Saral ve Dumlu, 1970: 5).

1.1.2. İlk Çağlarda Hatay

Hatay Türkiye'nin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Yörenin tarihi M.Ö. yüzbinli yıllara rastlayan Orta Paleolitik döneme kadar uzanmaktadır. 1954-1966 yılları arasında Altınözü, Şenköy, Antakya ve Çevlik'te yapılan araştırmalarda elde edilen ve M.Ö. 100.000-40.000 yılları arasında tarihlenen bulgular Orta Paleolitik dönem özellikleri taşımaktadır (İki Bin Yılında Hatay, 2000: 21).

En önemli buluntu, İncili Mağara'da ele geçen ve Üst Paleolitik Çağ'a ait olduğu sanılan Homo Sapiens Çevlikiyensis fosil kemikleridir. Kazılarda bulunan Selevkos çanak çömleği, İncili Mağara'da yerleşimin İsa'dan sonraki yüzyıllarda da sürdüğünü ortaya koymaktadır. Amik Ovası'nda ve Reyhanlı yakınlarında, Neolitik Çağa (İ.Ö.8000-5500) ait yerleşme kalıntılarına rastlanmıştır. Buralarda yapılan kazılarda ileri köy topluluklarının varlığını gösteren buluntular ele geçmiştir. Hatay toprakları Kalkolitik Çağda da (İ.Ö.5500-3500) çok sayıda yerleşmeye sahne olmuştur. Bu çağa ait en önemli buluntulara Kanula'da (Çatalhöyük) ve Tel el-Cudeyde'de rastlanmıştır. Amik Ovası ve çevresi Tunç Çağı'nda da (İ.Ö.3500-1000) yaygın bir yerleşim alanıydı. İlde büyük bölümü Amik Ovası'nda kümelenen kırk altı ayrı Tunç Çağı yerleşmesi belirlenmiştir. Tunç Çağı'nın en önemli yerleşmeleri Tel Açana adıyla bilinen Alalah, Tel Tayinat ve Çatalhöyük'tür. Bu üç yerleşmenin en önemlisi birkaç kentin merkezi konumundaki Alalah'tır. Kent, kısa süren Akad egemenliğinden sonra İ.Ö.1800-1600

arasında merkezi Halpa (Halep) olan Babil yönetimindeki Yamhad Krallığı'na bağlandı. Daha sonra Hitit, Hurri-Mitanni, Mısır ve ardından gene Hitit egemenliğine giren Alalah, İ.Ö. 1200'de denizden gelen halkların akınlarıyla yıkıldı. Geç Hitit Dönemi'nde (İ.Ö. 1200-700) yörede kurulan Hattena Krallığı'nın merkezi Kanula'ydı. Yöre daha sonra sırasıyla Asurluların, Perslerin ve İskender'in yönetiminde yaşadı (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988: 451).

1.1.3. Hatay (Antakya) Şehrinin Kuruluşu

Hatay (Antakya) M.Ö. 2000 yıllarında kurulmuş olan Alalah, Al Mina ve Sabuni'den doğuya, içlere giden yol üzerinde Asi nehri kenarında kurulmuştur. Eskiden beri Asi nehri üzerindeki trafiğin başı olan bu şehrin bulunduğu bölge çok eski bir yerleşim yeri idi. Şehrin olduğu bölgede M.Ö. 4.yüzyılda Antigonía adlı bir şehir vardı. Seleukos Kralı I. Seleucus, Antigonía'yı tamamen yıktırdı ve aynı yerde tahta geçişinin on ikinci yılında M.Ö. Mayıs 300 tarihinde yeni bir şehrin temelini attı. Bu şehrin inşasında Antigonía'nın artık malzemesi kullanıldı. Antigonía halkı yeni şehre aktarıldı ve burası Seleukos Devleti'nin merkezi oldu. Seleukos'un babasının adına izafeten "Antiokheia" adını verdiği bu şehir zamanla "Antakya" şeklini almıştır (Tekin, 1993:20, 21).

Kısa sürede büyüyerek Selevkosların merkezi olan Antiokheia'yı aynı adla kurulan başka kentlerden ayırt etmek için, Orontes (Asi) Irmağı kıyısında kurulduğundan "Antiokheia Orontes" ve ayrıca dört mahalleden oluştuğu için "Tetrapolis" (Dört Kent) adları da kullanılmıştır. Kent, Selevkoslarla Mısır ve Roma arasında yapılan uzun savaşlardan sonra Roma topraklarına katıldı (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988:451).

1.1.4. Roma İmparatorluğu Dönemi

Hatay M.Ö. 64 yılında Roma İmparatorluğu'na katıldı ve imparatorluğun Suriye Eyaleti'nin başkenti oldu. M.Ö. 47 yılında Sezar şehri ziyaret etti ve büyük yapıların yapılmasını sağladı. Bu sırada Roma Devleti Partların kuşatmalarına her seferinde direndi (İki Bin Yılında Hatay, 2000:22). Kaynaklara göre Hristiyanlık Kudüs dışında ilk defa Antakya'da yayılmış, M.S. 34-36 yıllarında St. Paul, St. Barnabas ve St. Piere Antakya sokaklarında vaaz vermişlerdir. Kuran-ı Kerim'de Yasin Suresi'nde sözü edilen Habib Neccar Olayının da Hristiyanlığın Antakya'ya gelişiyile ilgili olup bu

yıllarda Antakya'da meydana geldiğine inanılmaktadır. Hz. İsa'ya inanlara Hristiyan adının verilmesi ilk kez burada gerçekleşmiştir (Tekin, 1993:23). Hz. İsa'nın ölümünden sonra havarilerinden Aziz Petrus'un Antakya'ya gelerek Hristiyanlığı yaymaya çalıştığı rivayet edilir. İlk kilise burada kurulmuş ve ilk vaftiz töreni burada düzenlenmiştir. Antakya Patrikliği'nin merkezi olan kent Sasanilerin güçlenmesi ve Nasturi Kilisesi'nin Bizans Kilisesi'sinden ayrılması üzerine Hristiyanlık açısından eski önemini yitirmeye başlamıştır (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988:451). 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölündü. Antakya, Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kaldı (Saral ve Dumlu, 1970:5).

1.1.5. İslam Uygarlıkları Dönemi

Antakya yedinci yüzyılda “Doğunun Metropolisi” olarak anılan ve çevresinde bulunan devletlerin ilgisini çeken bir sınır şehriydi. Halep'i fethetmiş olan İslam orduları kumandanı Ebu Ubeyde bin Cerrah buradan Antakya üzerine yürüdü ve şehri kuşatma altına aldı. Müzakereler sonucunda, halkın cizye vermesi ya da şehri terk etmesi şartıyla anlaşmaya varıldı. Şehir teslim alındı (638). Ebu Ubeyde, halkın bir kısmına eman verdi, bir kısmını şehirden uzaklaştırdı. Daha sonra halk antlaşmayı bozunca üzerlerine İyad b. Ganm ve Habib b. Mesleme'yi gönderdi. Bu kumandanlar şehri yeniden fethedip eski barış şartlarıyla teslim aldılar. Bundan sonra şehirde “murabıt” adı verilen daimi sınır muhafızlığı teşkilatı kuruldu. Buradan Bizans ülkesine akınlar yapıldı (Tekin, 1993:39). Emeviler döneminde (661-750) Antakya Halep'e bağlıydı. Bu dönemde Hatay ve yöresinin İslam egemenliğinde kalmasına önem verildi. Özellikle I. Velid döneminde (705-715) murabıt örgütüne bağlı olarak askerlere topraklar verildi ve birçok kale yapıldı (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3393).

Hatay yöresi 750-944 yılları arasında Abbasi egemenliği altında kaldı. Abbasilerin, egemenlikleri altındaki halklar arasında ayırım gözetmemeleri ve hoşgörülü davranışları, Hatay yöresinin dingin bir dönem geçirmesini sağladı. Özellikle güçlü halifeler zamanında (750-842) kent en parlak dönemini yaşadı. Harun Reşid zamanında (786-809) tüm Güney Kilikya, Hatay'a bağlandı. Kent ayrıcalıklı bir uc niteliği kazandı ve avasım (uc) kentlerinden alınan vergi kaldırıldı (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3393). Abbasiler döneminde Halife Memun ve Mutasım tarafından Antakya bölgesine Türk yöneticiler gönderilmişti. Dokuzuncu yüzyılda Abbasiler zayıfladı ve toprakları

üzerinde beylikler kuruldu (Tekin, 1993:40). 877’de Tolunoğullarının, daha sonra İhşitlerin egemenliğine giren Antakya, 944 yılında Hamdanoğullarının Halep koluna bağlandı. 968 yılında Bizans ordusunun kuşattığı şehir 969 yılında teslim oldu. Böylece 331 yıl süren İslam Dönemi sona ermiş oldu (İki Bin Yılında Hatay, 2000:23).

1.1.6. Hamdani ve Bizans Devleti Dönemi

IX. yüzyıl sonlarına doğru Abbasiler zayıflayarak küçük beyliklere ayrıldılar. Bu dönemde Halep’te de Hamdaniler Devleti kuruldu (944). Hatay, 944-969 arasında bu devletin güdümüne girdi. Hamdaniler Devleti, kurucusu Seyf üd-Devle döneminde (944-967) yörenin en güçlü devletlerinden biri oldu (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 3393). Hamdanilerle Bizanslılar arasında özellikle 967-969 yıllarında şiddetli çatışmalar oldu. Kısas-ı Enbiya’ya göre, savaşların yarattığı sosyal ve ekonomik sarsıntılar nedeniyle Bizanslılara karşı koyacak güç kalmadığından, 967 yılında Bizanslılardan oluşan çeteler Antakya taraflarına yayıldı ve on iki bin kadar Müslümanı şehit ettiler. Bizans imparatoru Nikeforas Fokas 968 yılında güneye düzenlediği seferde son kale olarak Antakya’yı kuşattı, fakat şehir bu kuşatmaya 969 yılına kadar dayanabildi. Nikeforas Fokas’ın kumandanlarından Mikael Burtzes 29 Ekim 969’da şehri zaptetti. Şehirde çok sayıda ganimet elde edildi. Böylece “Büyük Antakya” Hristiyanlarca tekrar fethedilmiş oluyordu. Bundan sonra Halep zaptedildi. Hamdani Devleti vergiye bağlandı (Tekin, 1993:41).

1.1.7. Selçuklu Dönemi

Antakya ve civarına IX. ve X. Yüzyıllarda Oğuz aşiretleri akın akın gelmeye başlamışlardı. Anadolu Selçuklu Devleti kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah Batı Anadolu’da birçok şehri fethettikten sonra doğuya yöneldi. 1074 yılında önce Halep’i, daha sonra Antakya’yı kuşattı. Vali İsaikos Komnenos’la yirmi bin altın karşılığında barış yapması üzerine kuşatmayı kaldırdı. Bir süre daha Antakya çevresinde kaldıktan sonra yeniden Anadolu’ya döndü (Tekin,1993:42). 1084 yılında Antakya valisi olan Philaretos Brachanios halkı ve emrindeki yöneticileri kötü ve baskıcı yönetiminden usandırmıştı. Valinin kötü yönetiminden bıkan yöneticiler onun Urfa’ya gidişini fırsat bilerek Süleyman Şah’ı Antakya’ya davet ettiler. Süleyman Şah üç yüz atlı ile İznik’ten yola çıktı ve Antakya’ya ulaştı. Şehirde kimseye kötülük yapılmadı. Süleyman Şah halkı bağışlayacağına dair söz verdi ve alınan bütün esirleri serbest bıraktı. Bu

durumu gören iç kaledekiler de direnmekten vazgeçip 12 Ocak 1085'te teslim oldular. Bir süre sonra kendisinden vergi isteyen Musul Emiri Müslim'le savaşmak zorunda kalan Süleyman Şah savaşı kazandı (1085). Fakat bir yıl sonra Filistin Selçuklu Hükümdarı Tutuş ile Halep civarında yaptığı savaşta ordusu yenildi, kendisi öldü (1086). Aynı yıl Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah Antakya'ya geldi, Süveydiye'ye kadar gitti. Yağısıyan'ı Antakya'ya vali tayin ettikten sonra bölgeden ayrıldı (1087) (İki Bin Yılında Hatay, 2000:24).

1086-1092 arasındaki ara dönemden sonra devletin başına geçen I. Kılıç Arslan zamanında (1092-1107), Bizans İmparatoru'nun da özendirilmesiyle Haçlı Seferleri başladı. I. Haçlı Seferi sırasında Anadolu'ya gelen öncü birlikler büyük bir yenilgiye uğratıldılar. Bununla birlikte, daha sonra gelen birlikler yolda büyük kayıplara uğramalarına karşın ilerlemelerini sürdürdüler ve 21 Ekim 1097'de Antakya önlerine geldiler. Bu durum karşısında Antakya Emiri Yağısıyan Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk'tan yardım istedi (1094-1105). Kuşatmanın başlangıcında iki taraf da başarılı olamadı. Ancak Yağısıyan'ın komutanlarından Firuz'un Haçlılar yanına geçmesiyle dış kale, kuşatmanın başlamasından yedi ay sonra Haçlıların eline geçti (1098). Kuşatmanın öğrenilmesinden sonra, Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un isteği üzerine, Tutuş'un oğulları Rıdvan ve Dakik, Antakya'ya bir ordu gönderdilerse de bir sonuç alınamadı. Dış kalenin alınmasından bir süre sonra iç kale de Haçlıların eline geçti (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3393).

1.1.8. Haçlılar Dönemi

I. ve II. Haçlı Seferleri sırasında Suriye bölgesi Bizans'ın elinden çıktı. Bölgeyi mahalli Müslüman beyliklerle Latinler paylaştı. Haçlıların kurduğu devletçiklerin en önemlisi Antakya Haçlı Kontluğu idi. Bölgenin en önemli ticaret merkezi olan Antakya bu dönemde yeniden bir refah dönemi yaşadı. Şehirde yeni binalar yapıldı. Nüfus arttı. Yeniden canlanan ticaret bir hayli gelişti. Çatışmalar devam etmesine rağmen Müslümanlarla ticaret anlaşmaları yapıldı. 1137 yılında Bizans İmparatoru Jan Komnenos büyük bir ordu ile çıktığı Kilikya seferinde Antakya'yı fethetti ve İstanbul'a döndü. Jan Komnenos'un ölümüyle yerine geçen oğlu Manuel Komnenos da Antakya'dan vazgeçmedi. Babasının ideali olan eski Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak istiyordu. Bunu gerçekleştirmek ve doğudaki itibarını artırmak için 1158 yılında doğu

seferine çıktı. Çukurova Ermeni Prenslığı'ne boyun eğdirip 1159 yılında Antakya Prenslığı üzerine yürüdü. Kudüs kralı III. Baldwin de Antakya'ya gelerek sadakatini arz etti. Bölgede bir süre kalıp politik çalışmalarda bulunan M. Komnenos başkentten gelen haberler üzerine İstanbul'a döndü. 1186 yılında Selahaddin Eyyubi Anadolu'ya giden yol üzerinde bulunan ve Haçlıların elinde olan Bakras kalesi ile Darbısak kalesini zaptederek Antakya'nın Anadolu ile ilişkisini kesti. 1187 yılında III. Bohemond Selahaddin Eyyubi ile anlaşarak kontluğuna dokunulmayacağına dair güvence aldı. Ancak daha sonra veraset kavgaları yüzünden kontluk parçalandı (Tekin, 1993:46, 47).

1.1.9. Memlukler Dönemi

XIII. yüzyılda Memluk orduları Amik ovasına kadar ulaşmış, 1261 ve 1262 yıllarında Antakya'yı iki defa kuşatmışlardır. 1268 yılında tekrar yöreye gelen Baybars komutasındaki Memluk ordusu Koz kalesini zaptettikten sonra Antakya'yı kuşattı. 18 Mayıs 1268 tarihinde şiddetli bir savaş sonucunda Antakya zaptedildi. Şehir yağmalandı, ateşe verildi, surlar tahrip edildi, iç kale yıktırıldı. Daha sonra Bakras ve Darbısak kalelerini zaptedip Seleukeia limanını tahrip ettiren Baybars, Antakya ve Bakras'ta birer cami yaptırdı. Antakya'da imar faaliyetlerine yer verildi (İki Bin Yılında Hatay, 2000:25). Hatay, Memluklerin eline geçtikten sonra Antakya'da 171 yıl hüküm süren Antakya Haçlı Prenslığı sona ermiş oldu. Bu yönetim sırasında Antakya ve Irak'ı büyük ölçüde yıkıma uğratan Moğol akınları bile Hatay'ı etkileyemedi. Baybars, 1260'taki ilk saldırılarını etkisiz kıldıktan sonra, Moğollar Memluklere karşı bir daha harekete geçemediler (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3394). Memlukler döneminde Anadolu taraflarından 40.000 evden fazla Türkmen geldi ve bunlara iyi davranıldı. Beylerinin çoğuna Frenklerden alınmış olan beldeler dirlik olarak verildi. 14 ve 15. yüzyıllarda Halep, Antep ve Antakya bölgesinde yaşayan Türkmen boylarının başında Avşarlar ve Bayatlar geliyordu. Bu dönemde Kuzey Suriye Avşarlarının en önemli üç bey ailesi olan Gündüzoğulları (Amik Ovası), Köpekoğulları (Antep) ve Özeroğulları (Dört Yol) yaşıyordu. Oğuzların üç kolundan olan Özeroğulları 14. yüzyıldan başlayarak Çukurova ve Payas bölgesinde etkinlik gösterdiler. Dulkadiroğlu Süli Bey ile anlaşıp Memluklere karşı ayaklanan Özeroğlu Davud Bey, Antakya'yı ele geçirdi. Fakat, 1411 yılında Halep Valisi'ne yenilince şehri Gündüzoğulları'na terk edip çekilmek zorunda kaldı (Tekin, 1993:49, 50). II. Bayezid'ten itibaren Osmanlı-Memluk ilişkileri gergin

bir döneme girdi. Yavuz Sultan Selim'in İran seferine giderken Memluk egemenliğindeki topraklardan geçme isteğini Memluk Sultanı Kansu Gavri kabul etmedi. Bunun yanı sıra Memluklere bağlı olan Dulkadiroğulları Beyi Ala üd-Devle, Yavuz Sultan Selim'in İran seferi için istediği askeri yardımı yapmadığı gibi Antep'te Osmanlı ordusunun yiyeceklerini de yağmalattı. Tüm bu olaylar iki devlet arasındaki gerginliğin daha da artmasına neden oldu. Yavuz Sultan Selim, İran seferinden döndükten sonra, Sinan Paşa'yı, Ala üd-Devle'yi öldürttü ve başını Kansu Gavri'ye gönderdi. Ala üd-Devle'ye bağlı toprakları da Şehsuvarzade Ali Bey'e verdi. Osmanlıların Memluklere karşı ilk büyük yenilgiyi elde ettikleri Mercidabık Savaşı'nın (1517) ardından Mısır'a dek ele geçirilen topraklar arasına Hatay da katıldı (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3394).

1.1.10. Osmanlı Döneminde Hatay

Hatay'ın Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra Halep'e bağlı olan yerler de Osmanlı hakimiyeti altına girdi. Şehre ilk yönetici olarak Bıyıklı Mehmet Paşa tayin edildi. Bu dönemde Antakya, Halep eyaletine bağlı bir sancak ve bu sancağın merkeziydi. Zaman içinde yapılan düzenlemeler sonucunda Antakya kaza statüsüne getirilerek yönetildi, gelirleri mukataa haline getirildi. Bundan sonraki yıllarda yöre için en önemli olay Kanuni Sultan Süleyman'ın buradan geçişidir. Kanuni, Tebriz seferi dönüşünde Aralık 1535 başlarında Antakya-İskenderun üzerinden Adana'ya geçmiş; daha sonraki yıllarda Antakya'ya tekrar uğramıştır. 1552 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın buyruğuyla Belen'e cami, han, hamam, imaret ve ziyaret yapımına başlandı. Belen'e 250 nefer derbentçi yerleştirildi. Birkaç yıl sonra 65 hane daha yerleştirilerek burası köy haline getirildi. Bundan sonra yine yol güvenliğini sağlamak için Payas'taki eski kale ve hendek söküldü ve tümüyle yeniden yapıldı (1567-1571). Yine Payas'ta kalenin karşısında Sokullu Mehmet Paşa'nın 1568 yılında yapımına başladığı cami, han, hamam, imaret 1574 yılında tamamlandı. Ayrıca bir iskele ile bir tersane yapıldı. Limanı korumak için 1577 yılında limanın üst tarafına küçük bir kale inşa edildi. Derbentçi olarak buraya 541 aile yerleştirildi. Sokulu, aynı dönemde Antakya'ya han, hamam, bedesten, değirmen gibi yapılar yaptırdı (Tekin, 1993: 55, 56). Yörede bundan sonraki dönemde bilinen tek önemli olay 1607 yılında devlete isyan halinde olan Canbolatoğlu üzerine açılan seferdir. Kuyucu Murat Paşa, bu seferde

Canbolatođlu'nu bozguna uğratmıştır. 17. yuzyılın sonlarına doğru bütun ułkede olduğu gibi Antakya çevresinde de asayışsızlık, güvensizlik yuzyünden köyler harap olmuş, köylüler buldukları yerleri terk edince ekim yapılamamış, üretim de azalmaya başlamıştı. Bir yandan göçler önlenirken bir yandan da 17. yuzyıl sonları ile 18. yuzyıl başlarında Antakya, Lazkiye, Hama, Humus, Trablusřam dolaylarında konar göçer halde yaşayan çok sayıda Türkmen aşiret ve oymakları iskan edildi. böylece hem üretim dengesi kuruldu, hem de harap yerleşim yerleri imar ve ihya edilmiş oldu (İki Bin Yılında Hatay, 2000: 25, 26). 19. yuzyılda Antakya ve çevresi pek çok karışıklığa sahne olmuştur. Bu yörede yuzyılın başlıca siyasi olayı, Fırka-i Islahiye'nin çalışmalarıdır. Kilikya bölgesiyle daha güneydeki İslahiye, Hassa ve Payas yörelerinde düzeni sağlamayı amaçlayan Fırka-i Islahiye, büyük ölçüde iki bağımsız derebeyi ailesini, Payaslı Küçükaliogulları ile Kozandağlı Kozanoğulları'nı yola getirmeye çalışmaktaydı. Payaslı Küçükaliogulları, 19. yuzyılın başlarında, Babıalı'nın üstlerine gönderdiği Yozgatlı Çapanoğulları'nı yenilgiye uğratmış; ayrıca 1817'ye kadar Adana Valisi'ne bağlı birliklerle arpışmıştı. Küçükaliogulları 1817'de dağıldılar, ama on yıl içinde yeniden toparlandılar. Mısır'ın Kilikya'yı işgali altında tuttuğu 1832-1840 yıllarında da, İbrahim Pařa yerel beylerle bařa çıkamayınca, onlara belli bir özerklik tanımak zorunda kaldı. 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla Antakya ve çevresinin idare yapısında da yeni düzenlemeler yapıldı. Babıalı, 1860'lara kadar Kilikya bölgesinde denetimi ele geçiremedi. Ařiretler durmaksızın bölgeyi talan etmekteydiler. Gavurdağı yöresinde huzur kalmayınca İstanbul Hükümeti 1865'te Fırka-i Islahiye'yi Kilikya'ya gönderdi. Belen yoluyla Amanos Dağları geçilerek harekate başlandı. İsyancı aşiretler denetim altına alındı ve huzur sağlandı (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3394). 1869 yılında Süveř Kanalı'nın açılması İskenderun iskelesini, dolayısıyla yöre ekonomisini olumsuz etkiledi. Bölgenin ticari yoğunluğu ve önemi azaldı. Nisan 1909'da Adana'da meydana gelen Ermeni olayları Antakya'da duyuldu ve burada da olaylar oldu. 1915 yılında Samandağı'nın arkasındaki Musa Dağı'nda ikinci bir olay yaşandı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Araplar Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hazırlıkları içindeydi. Bu amaçla İngilizler ve müttefikleri ile görüşmeler yapıyorlardı. 1916 yılında Petersburg'da Sykes-Pıcot ve Sazanof arasında görüşmeler başladı. Görüşmelerdeki konu Osmanlı'nın paylaşılmasıydı. Buna göre, Güneydođu Anadolu ve Suriye Fransa'ya verilecekti. Savař sonlarına doğru Suriye cephesindeki ordumuz 26 Ekim 1918 gecesini Halep'i terk edip

kuzeye çekildi. Halep'teki sokak muharebelerini bizzat idare eden Mustafa Kemal Paşa bugünkü sınırlarımıza uyan bir hattın korunmasını emretti ve Yeni Türk Devleti'nin sınırlarını belirlemiş oldu. Bu sırada Antakya'da Faysal taraftarları 27 Ekim 1918 günü bir emrivaki sonunda Arap Hükümeti'ni ilan ettiler. 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile itilaf devletleri arasında Mondros Mütarekesi imzalandı. Ertesi gün antlaşma hükümleri ordulara ve vilayetlere tebliğ edildi (İki Bin Yılında Hatay, 2000:27).

1.1.11. Milli Mücadele Dönemi ve Hatay Sorunu

Mondros Mütarekesi'nin ardından, Fransızlar antlaşma hükümlerine dayanarak İskenderun'a asker çıkardılar. Antakya da içinde olmak üzere tüm Hatay yöresini işgal ettiler. Fransız kuvvetleri bütün çabalarına rağmen bölgede tam bir denetim sağlayamadı. 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye ve Fransa arasındaki savaş durumu sona erdi (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988: 452). Buna göre İskenderun Sancağı sınırlarımız dışında kalıyordu. Fakat antlaşmanın 7. maddesine göre, İskenderun mıntıkası için özel bir idare şekli kurulacak, mıntikanın Türk ırkından olan sakinleri kültürlerini geliştirmek için her türlü kolaylık ve imkandan yararlanacaktı. Bu yeni dönemde Antakya, İskenderun ve havalisi Türkleri anayurttan ayrı yaşamaya alışmamışlar, her fırsatta Türkiye'den memleketlerinin işgalden kurtulması talebinde bulunmuşlardır. 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması da Ankara Antlaşması ile çizilmiş ve Türkiye-Suriye sınırı aynen kabul edilmiştir. 1926 yılında İskenderun Sancağı'nda Türklerin girişimleri sonucunda doğrudan Yüksek Komiserliğe bağlı, Suriye ile eşit haklara sahip ve merkezi İskenderun olan bir hükümet kuruldu. Özerk yönetim devam etti. Fransız Yüksek Komiserliği 1930 yılında yayınladığı bir nizamname ile sancağın teşkilat ve yönetimini düzenledi (İki Bin Yılında Hatay, 2000: 29). 9 Eylül 1936'da Fransa ile Suriye arasında yapılan antlaşma uyarınca Fransa'nın bu ülke üzerindeki mandası sona erdi. Bu durum İskenderun Sancağı'nın statüsünü yeniden gündeme getirdi. Türkiye, sancağın sorumluluğunu tümüyle Suriye'ye bırakan antlaşmaya bir tepki gösterdi. Fransa Hükümeti'ne bir nota vererek İskenderun Sancağı'na ilişkin antlaşma hükümlerini tanımayacağını bildirdi. Aynı günlerde Atatürk'ün buyruğu üzerine Antakya-İskenderun Yurdu Derneği yöneticileriyle yapılan bir görüşme sonunda, Antakya ve İskenderun yöresine "Hatay" adının verilmesi kararlaştırıldı. Derneğin adı da Hatay Egemenlik Cemiyeti oldu. Örgüt, Suriye

hükümetinin 14-15 Kasım 1936'da yapılmasını kararlaştırdığı genel seçimleri boykot etti. Bunun sonucunda, İskenderun Sancağı'nda seçimlere katılma oranı düşük oldu. Böylece yörede yeni bir gerginlik dönemi başladı. Suriye yöneticileriyle ve Suriye'de bulunan Fransızlarla çatışma boyutlarına ulaşan sorunlar yaşandı. Bu durum 1937'de Milletler Cemiyeti'nde gündeme geldi ve yörede bir halk oylaması yapılması kararlaştırıldı. Ancak, Türkiye halk oylamasını denetlemek üzere gönderilen Milletler Cemiyeti gözlemci kurulunun tarafsız davranmadığını öne sürerek oylamanın durdurulmasını istedi. Bu dönemde uluslar arası plandaki bazı gelişmeler sonucunda, Fransa'nın tutumunda Türkiye ile uzlaşmaya yönelik köklü değişiklikler gerçekleşti. Hitler Almanyası, Avrupa üzerinde gittikçe daha güçlü bir tehdit oluşturuyor, bu durum öteki Avrupa ülkelerini birleşerek Nazi tehditine karşı ortak tavır almaya zorluyordu. Ayrıca, Balkanlar ve Ortadoğu'daki konumundan ötürü, Türkiye ile gerginliği sürdürmek hem Fransa'ya, hem de İngiltere'ye zarar getirecekti. Sonuçta Fransa, İskenderun Sancağı'nın ayrı bir yönetime kavuşturulmasını kabul etti (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988:453).

1.1.12. Hatay Cumhuriyeti Dönemi

1937'de Milletler Cemiyeti gündemine iyice yerleşen Hatay Sorunu'nun çözümü için bir uzmanlar komitesi oluşturuldu ve komite bir anayasa taslağı hazırlamakla görevlendirildi. Taslak, Milletler Cemiyeti'nde 1937 yılında kabul edildi. Kabul edilen anayasa metnine göre sancak, iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Suriye'ye bağlı olacaktır. Sancağın toprak bütünlüğü Türkiye ile Fransa'nın güvencesi altında olacaktır. Sancak statü ve anayasasının 29 Kasım'da yürürlüğe girmesinin ardından, sancak nüfusunun cemaatlere göre belirlenip kaydedilmesinin ardından seçimler yapılacaktır. Seçim zamanı yaklaştığında idarenin Türkler aleyhine tavır takındığı görüldü. Bu durum Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne başvurmasıyla engellendi. Hatay'da idarenin yanlılığı konusuna çözüm bulabilmek amacıyla Dr. Abdurrahman Melek Sancak Umumi Valiliği görevine getirildi. İlk iş olarak Süreyya Halef'i Antakya Kaymakamlığı'na, Vedi Münir Karabay'ı Antakya Belediye Reisliği'ne atadı (Tekin, 1993:177-193). Bu arada Ankara'da, Türk ve Fransız askeri yetkilileri arasında görüşmeler sürüyordu. Haziran 1938'de Antakya'da sonuçlanan görüşmelerin ardından, 4 Temmuz'da, sancağın toprak bütünlüğünü korumak amacıyla 2500 Türk ve 2500

Fransız askerinin gönderilmesine ilişkin bir antlaşma imzalandı. 5 Temmuz'da ilk Türk birliklerinin yöreye gelmesiyle birlikte Fransızların ilan ettiği sıkıyönetim kaldırıldı ve ilişkileri normalleştirme yönünde çabalar başladı. Milletler Cemiyeti'nin gözlemci kurulunun yerini Türk ve Fransızlardan oluşan yeni bir kurul aldı. Sekreterliğini Abdurrahman Melek'in yaptığı kurul, seçmen yazımı çalışmalarını yeniden başlattı. Buna göre Hatay Millet Meclisi'ne yirmi iki Türk, dokuz Alevi Arap, beş Ermeni, iki Sünni Arap ve iki Ortadoks Rum milletvekili girecekti. Türk tarafı, Ankara'nın da onayını alarak milletvekili sayısına eşit olduğundan ayrıca seçim yapmadı ve Türk adaylarının tümü seçilmiş milletvekili kabul edildi (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988: 453). 25 Ağustos 1938 günü Atatürk'ün belirlediği devlet başkan adayı Tayfur Sökmen Antakya'ya geldi. 2 Eylül 1938 günü Hatay Devleti kuruldu. Aynı gün Millet Meclisi toplandı. Meclis başkanlığına Abdulgani Türkmen, devlet başkanlığına Tayfur Sökmen seçildi. Devletin adı "Hatay" olarak kabul edildi. 5 Eylül 1938 günü Tayfur Sökmen tarafından baş vekillığe Abdurrahman Melek getirildi. 6 Eylül 1938 günü "Hatay Anayasası" kabul edildi. Devletin adı "Hatay Devleti" olarak değiştirildi. Devlet Türk çoğunluğa dayanıyordu. İdare şekli Cumhuriyet, merkezi Antakya idi (Tekin, 1993:209-210). Hatay problemine geçici bir çözüm bulunmuştu. Ancak bu durumdan halk ve anavatan memnun değildi. Devletin anayasıyla bu anayasaya göre oluşan yapı arasında uyumsuzluklar ortaya çıktı. Hatay'ın anavatanına katılma isteği Fransa tarafından tepkiyle karşılanmadı. Çünkü Nazi tehditi sebebiyle Fransa savaşın eşiğine gelmişti. Böylece 23 Haziran 1939'da Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'yla Hatay'ın Türkiye'ye katılması kesinleşti. Hatay Millet Meclisi 29 Haziran'da toplanarak Türkiye'ye katılma kararı aldı. 11 Temmuz 1939'da TBMM tarafından kabul edilen kanunla Hatay, Türk topraklarına katılmış oldu. 23 Temmuz 1939'da idare tamamen Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin eline geçti (Saral ve Dumlu, 1970:8).

1.2. Hatay İlinin Coğrafi Özellikleri

Türkiye'nin doğu ucunda yer alan ve bir sınır ili olan Hatay, 35 derece 52 dakika ve 37 derece 4 dakika kuzey enlemleriyle, 35 derece 40 dakika ve 36 derece 60 dakika doğu boylamları arasında yer almaktadır (Açıcı, 2008:19). Hatay, Türkiye'nin güney yönündedir. Doğudan ve güneyden komşu ülke Suriye toprakları ile çevrilidir. Batısında

Akdeniz ve İskenderun Körfezi vardır. Kuzeyde Adana ve kuzeydoğuda Gaziantep illeriyle komşudur. Yurdumuzun güneye doğru en fazla uzanan ilidir (Saral ve Dumlu, 1970: 5). Yüzölçümü 5831,6 kilometre kare olan Hatay ili, ülke topraklarının yüzde 0,7'sini kaplamaktadır. Doğal güzellikleri yanında çok eski ve önemli bir tarihe sahip olan Hatay, Akdeniz'in en güzel kıyı illerinden biridir. M.S. birinci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan Hristiyanlığın Kudüs'ten sonra ikinci yayılma yeridir. Bu durum Hatay'ı inanç merkezi haline getirmiştir. Bu özellikleriyle Hatay, birçok yerli ve yabancı turisti cezbetmiş, Akdeniz'in gerek tarihi gerekse turistik açıdan önemli yerlerinden biri olmuştur. Ayrıca Hatay'ın bir sınır ili olması ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapısı vazifesi görmesi ilin stratejik önemini arttırmıştır (Açıcı, 2008:19).

Hatay'ın en önemli dağı Dört Yol ve Hassa ilçelerinden il sınırına giren Amanos dağlarıdır. Bu dağlar Orta Toroslar'ın bir devamıdır. Hatay'ı doğu ve batı olarak ikiye ayırmaktadır. En yüksek tepesi Mığır'dır. Yüksekliği 2262 metredir. Diğer yüksek yerleri; Daztepesi (2250 m.), Kızıldağ (1760 m.), İkiztepe (1700 m.), Karlıkdağı (1420 m.) dır. Amanos Dağları kıyıya paralel ve dik yamaçlı olduğu için kolay geçit vermezler. Hatay'daki en ünlü geçitler Belen Geçidi ve Dara Geçidi'dir. Hatay'ın diğer önemli dağı ilin güney ucunda yer alan Kaş Dağları'dır. Bu dağın en yüksek noktası 1730 metre yüksekliğindeki Kel Dağ'dır. Kaş Dağları'nın Antakya'nın doğusunda kalan bölümüne Habib Neccar (Silpius) Dağı, orta bölümüne Ziyaret Dağı, güneybatı bölümüne de Akra Dağı adı verilmektedir (Saral ve Dumlu, 1970: 8).

Amik Ovası, bölgenin en büyük ve verimli ovasıdır. Uzunluğu 90, genişliği 15-50 km. arasında olan bu ova Kızıldeniz'den başlayıp Kahramanmaraş'a uzanan bir çöküntü alanının içindedir. Yenikent, Uluçınar, Karaağaç, Samandağ ise daha küçük boyutlu ve nispeten daha az önemli ovalardır (Tüzün, 1989:3).

Hatay'ın en önemli akarsuyu Asi Irmağı'dır. Lübnan dağlarından inen suların Bikaa Vadisi'nde birleşmesiyle oluşan ırmak, Suriye topraklarını geçtikten sonra Samandağ yakınlarında bir delta oluşturarak Akdeniz'e dökülür. Ayrıca Amanos Dağları'nın batı yamaçlarından çıkarak Akdeniz'e dökülen akarsular arasında Deliçay, Mersin Çayı, Arsuz Çayı, Gülcihan Çayı ve Burnaz Suyu gibi akarsular da vardır. İl içerisinde iç ve dış turizm açısından değer taşıyan küçük göller bulunmaktadır. Bağlama, Gölbaşı ve

Yenişehir Gölü bunlar arasında yer alır (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988: 451). Yöredeki Yarseli, Tahtaköprü ve Yayladağı barajlarından içme ve kullanma suyu temin etmek amacıyla yararlanılmaktadır (Açıcı, 2008: 21).

Hatay'da maden varlığı olarak altın, alüminyum, asbest, bakır, kurşun, çinko, civa, demir, dolomit, fosfat, manganez, manyezit ve mermer rezervleri bulunmaktadır (Açıcı, 2008: 22).

Hatay ilinde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Akdeniz iklim kuşağında bulunan Hatay'da iç kesimlere doğru karasal iklim görülmeye başlar. Antakya, Samandağı, Yayladağı, Kırıkhan, Dört Yol ve İskenderun ilçelerinde kışlar ılık ve bol yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. Yani tipik Akdeniz iklimi görülür. En yüksek sıcaklık değerlerine Ağustos ayında, en düşük sıcaklık değerlerine ise Ocak ayında rastlanmaktadır (İki Bin Yılında Hatay, 2000:39).

Hatay ilinin doğal bitki örtüsünü makiler ve ormanlar oluşturur. Mersin, defne, kısa meşe, kermes, sakız, keçiboynuzu, yabani zeytin, zakkum, alıç, çitlembik, akça, meşe ve pırnal yörede en çok rastlanan maki türlerindedir. İlde doğal örtüyü oluşturan ormanlar, il yüz ölçümünün yüzde otuz sekizini kaplamaktadır. İldeki orman alanları kızılçam, karaçam, köknar, sedir, ardıç ve fıstık gibi ibreli ağaçlarla kayın ve meşe gibi yapraklı ağaçlardan oluşmaktadır. Söz konusu ağaçlar Amanos Dağları ile Keldağ'da yoğunlaşmaktadır (Açıcı, 2008:22).

Hatay'ın Erzin, Dört Yol, İskenderun, Arsuz, Yayladağı, Hassa, Kırıkhan, Reyhanlı, Samandağı, Altınözü, Kumlu ve Antakya olmak üzere on iki ilçesi bulunmaktadır.

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ TERİMLER

2.1. İnanç

Tanrı'ya, bir dine inanma, iman, itikat, birine duyulan güven, inanma duygusudur (TDK Türkçe Sözlük, 1992: 1080). İnanç, sözlük anlamı ile “ kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir (Boratav, 1999:7).

Bu yönüyle psikolojik bir olayın ifadesidir. İnançlar bazen tamamen bir akli ispat sonunda meydana gelir, bazen de bir otoritenin ve şahadetin eseri olur. Görmediğimiz halde Avustralya'nın varlığına inanmak gibi. Hissi sebeplerle de inanç meydana gelir (Eroğlu ve Kılıç, 2008:2). Her hükmün iki mefhum arasındaki münasebetinde tasdik veya red vardır. Hüküm önce zihinde bir rızaya dayanır. Yani zihin, iki mefhum arasındaki bu münasebeti bazen doğru, bazen yanlış diye kabul eder. Doğru diye kabul edilen hükümler müspet, yanlış diye kabul edilenler menfi olur. Buna göre; hükmün temelinde bulunan rıza olayına “inanç” denir (Boratav, 1999:7). İnançta şüphe yoktur. Hükümler müspet olsun, menfi olsun kesin olarak verildiği zaman inanç vardır (Eroğlu ve Kılıç, 2008:2).

İnançlar, toplumun tesiri ile zaman zaman beslenemezlerse söner ve dağılırlar. Dini tören ve ayinler, milli bayram ve törenler, çeşitli edebi ve ahlaki yayınlar fertlerde durmadan inançları birbirlerine aşılır ve kuvvetlendirir. İncanın amilleri yalnız başına zihin veya irade değildir. Belki zihin ve iradeyle birlikte toplumun tesirlerinin beraberce ve bir arada insan ruhuna yaptıkları tesirlerin tümüdür. Bunların birleşmesinden ve karışmasından oluşur. Dini olsun olmasın bir sistemin varlığını, öyle olduğunu kabul etmek “inanç” kavramı ile ifade edilir (Eroğlu ve Kılıç, 2008:3).

2.2. İnanış

İnanış, sözlükte anlam itibariyle “inanma, inanılan şey” (TDK Türkçe Sözlük, 1992: 1080) olarak ifade edilmektedir. Geleneğe dayalı olarak oluşan inanma pratikleri ve benzer şeylere ise “inanış” denir (Eroğlu ve Kılıç, 2008:4).

Halk inanışlarından söz edenlerce kavramın Fransızca ve Almanca karşılıkları olan “Superstition ve Aberglaube” kelimelerinin Türkçe'ye batıl itikat, batıl inanış, yanlış

inaniş, boş inaniş, hurafe deyimleri ile çevrildiği oluyor. Bu deyimler, bir yargı anlamı taşıdıkları için, yersiz kullanıldıkları zaman sakıncalı olur (Boratav, 1999:7).

İnanç kavramı, sözlük anlamı ile insan düşüncesinin çok geniş bir bölümünü içine alır: Din, politika, ahlak...İnançları bütün bu çeşitlilik ve yaygınlıkları ile ele almak halk biliminin sınırlarını aşar. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp, yaşadığı çağdaki yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler, yeni anlatımlarla oluşturduğu inanişlarla ilgilenir. Halk inanişları din, ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar. Yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklik gösterirler (Boratav, 1999: 7).

Halk inanişları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesile aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarını derinlemesine etkileyen, adet, inaniş ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski adet, inaniş ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanişları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001:415).

İnanışların büyük bir bölümü efsanelerle belgelenmekte; onlar aracılığı ile anlatım yeteneğine erişmektedir. Efsanelerin en belirgin niteliği “inanılan bir olayın anlatısı” olduğuna göre, her efsanede bir veya birkaç inaniş yuvalanmıştır. Yalnız efsaneler değil, halk edebiyatı türlerinin hemen hepsi; atasözleri, destanlar, halk hikayeleri, halk türküleri, inanişları vb. aktarma araçları olabilirler. Yazılı edebiyat eserleri de halk inanişlarını incelemek isteyenlerin yararlanacakları kaynaklardır. Hele bunlardan, peygamberin, din ulularının, ünlü ermiş kişilerin yaşamlarını anlatan kısas-ı enbiya, vilayetname vb. gibi “menkabe”leri derlemiş olanlar, eski tarih yapıtları (özellikle de bunlarda, yazarın kendi çağından çok öncelerini anlatan giriş bölümleri) seyahatnameler, inançlar üzerinde “diachronique” ve karşılaştırmalı incelemeler için değer biçilmez araçlardır. Ancak, halk inanişları, asıl töreler, törenler ve büyü niteliğinde işlemlerle bir bütün halinde biçimlenirler (Boratav, 1999:9).

İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. O, gördüğüne, duyduğuna, yetişme sürecinde çevresinden edindiği halk kültürüne bağlı kalarak, inancından ödün vermeksizin

inanmıştır. İnsanoğlu için inanmanın mantığı değil, inanmanın verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır (Yardımcı, 1993:279).

Bugün birçok kişinin “batıl” olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir. Örneğin bugün yaygın olarak ağaçların yapraklarının geç dökülmesi sonucunda kışın geç geleceğine inanılır. Bunun gibi halk, birkaç örneğini gördüğü olayları inanış haline getirerek onu yıllarca sürdürmektedir. Bu inanışlar daha çok korktukları bir doğa olayı etrafında oluşmaktadır ve o doğa olayını olağanüstü bir şekilde düşünmektedirler. Örneğin; yağmurlu havada eşiğin üstünde oturulunca yıldırım düşeceği inancını oluşturarak günümüze kadar taşımışlardır. Bu olayın bilimsel bir açıklaması olmasa bile, halk bu olaya birkaç kez tanık olmuşsa eşiğe yağmurlu havada oturmamak inanca dayalı bir davranış oluvermiştir. Halkımız pek çok şeyde olduğu gibi inanışlarında da dini, ahlaki duygularından ve tecrübelerinden faydalanmıştır (Yardımcı, 1993:321).

Türk toplumu binlerce yıllık tarihinde, çeşitli dinlere ve kültürlere girmiş ve bu dinlerin ve kültürlerin etkisi altında kalarak İslamiyet’e girdikten sonra da eski dinlerinin, kültürlerinin etkilerini sürdürmüşlerdir. Gerek yazılı kaynaklarda, gerekse sözlü bilgilerde halk inançları konusunda Anadolu’nun değişik yerlerinde önemli benzerlikler bulunmaktadır ki bu, Anadolu topraklarında yaşayan insanların aynı tarih ve kültüre sahip olduklarının bir göstergesidir (Kılıç, 2001: 416).

2.3. Kült

Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelmektedir. Bu saygı ve tapınış, duayı, kurbanı, dinsel tören olan belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar ve nehirler kült olarak kullanılmıştır. Kültü uygulayan, topluluğu yöneten bir başkan vardır. Kültün uygulandığı bayram ve tören için belli zamanlar seçilmekte, kült araçları bulundurulmaktadır (Tezcan, 1996:120).

Bir görüşe göre, bir kültün varlığından söz edebilmek için şu üç şartın varlığı gereklidir:

I- Külte konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı.

II- Bu nesne ya da kişiden insana zarar gelebileceğine ilişkin inancın varlığı.

III- Bu inancın sonucu olarak faydayı sağlayabilecek, zararı uzaklaştırabilecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığı (Ocak, 2000:113).

Türk ve Moğol boylarında oba kültü çok yaygındır. Oba, steplerde toprak, dağ geçitlerinde taş yığınlarından meydana getirilen suni tepeler, yani höyüklerdir. Bu obalar, steplerde kutsal dağ ve tepelerin yerini tutarlar. Her oba, boyun tapınağı olur. Burada kurban kesilir, dini törenler yapılır. Oba yanından geçen her yolcu atının kılından veya elindeki paçavralardan bir parçayı adak olarak bırakır (İnan, 1986:61).

Hun, Göktürk ve Moğol devletlerinde en büyük tanrı, Gök Tanrı'dır. Gök Tanrı, gökteki bütün yıldızları, ayı ve güneşi kapsayan nesnel bir varlıktır. Kat kat olan semada yaşayan Gök Tanrı, insanlardan farklı düşünülemez. İnsanlar gibi onlar da yer, içer, eğlenir. Altaylıların, gökte altın tahtta oturan tanrısı Ülgen'in göğün farklı katlarında oturan oğulları, kızları ve yardımcıları vardır. Göksel cisimlerin tümü Gök Tanrı'dır. Fakat, onu oluşturan güneş, ay gibi cisimler de farklı birer tanrı olarak düşünülmüştür. Örneğin; Hun hükümdarı her sabah çadırından çıkarak güneşe, geceleri ise aya tapardı. Yakutlara göre iki kardeş olan ay ve güneş tanrıdır (Avcıoğlu, 1995:352-353). Araştırmacılar, göktanrı kültürünün, toprakla ilgisi bulunmadığı için ancak göçebe, avcı ve çoban toplumlarında olabileceğini, dolayısıyla bu kültürün kaynağının Orta Asya bozkırlarında aranması gerektiğini vurgulamışlardır. Gök Tanrı kültürünün hemen hemen tüm Orta Asya toplumlarında çok köklü bir inanç olması nedeniyle İslam sonrası dönemde de etkisinin sürdüğünü görmekteyiz. İslamiyet'e geçişi belli bir oranda kolaylaştırdığı söylenen bu kültürün, bazı İslami metinlerde örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin; Dede Korkut Kitabı bunun en tipik örneklerindedir (Ocak, 1983:30-32).

Tabiat kültürleri ise, yer ve gök kültü olmak üzere ikili bir görünüm sergilemektedir. Eski Türkler tabiattaki bütün varlıklarda kavranamayan bazı gizli güçlerin bulunduğunu düşünerek dağ, tepe, taş, kaya, ağaç veya su gibi nesnelere canlı kabul etmişlerdir. Atalar kültü gibi tabiat kültürleri de Türklerin çeşitli dinlere girip çıkmalarına rağmen varlıklarını devam ettirmişlerdir (Eliade, 1999:202).

2.4. Efsane

Türkiye Türkleri arasında "efsane", "menkabe", "esatir", "mitoloji" ve "söylence" terimleriyle adlandırılan anlatı metinleri, diğer Türk bölgelerinde "epsane", "rivayet",

“mif”, “leganda”, “anız”, “anız egime”, “ekiyet”, “aytív”, “tovruh”, “kucuın”, “kip çoo”, “çoo çaa”, “toıçurgu çugaa”, “töögü çugaa”, “toıçurgu bolgaş töögü çugaalar”, “erbek”, “kepsen”, “sehen”, “kepsel”, “bılırgısehen” gibi terimlerle isimlendirilmektedir (Ergun, 1997:2-4).

İşlevinin ne olduğu, diğer anlatı türlerinden nasıl ayrılabilceği gibi sorular üzerinde bizde ve dünyada pek çok araştırmacı tarafından durulmuştur. Türkiye’de yapılan tanımların, çoklukla, en iyi tanımlar olarak kabul edilen Alman Grimm Kardeşler’le Max Lüthi’nin yaptığı tanımlara dayandığı görülmektedir. Alman Grimm Kardeşler, efsaneyi Şu Şekilde tanımlamaktadır: “Efsane, gerçek veya hayali, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikayedir” (Jason, 1972:134; Sakaoğlu, 1980:4).

Masalın efsane, menkabe, mit, fabl ve fıkra gibi anlatı türlerinden farkını değerlendirdiği bir yazısında Max Luthi efsaneyi Şöyle tanımlar: “Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir Őekle sahip anlatım türünün adıdır” (Eker ve diğer., 2003).

Masal, mit ve efsanenin yapısı ve işlevi bağlamında bu üç türün karşılaştırılması konusu da batılı araştırmacıların meşgul olduğu alanlardan birisidir. Propp’un masalın yapısı üzerine ortaya koyduğu görüşler, mit ve efsaneler üzerinde yapı analizlerine imkan sağlamış, Juha Petikainen efsanenin beş yapısal kalıbı üzerinde durmuştur:

I- Mesela, dalga gibi yayılan kurallar gerilime sebep olur.

II- Mesela, olaylara maruz kalan kişiler, olağanüstülükler, olağanüstü olaylarla karşılaŐan ve bunalım yaşayanlar diğer bir ifadeyle gerilime sebep olanlar.

III- “Arabulucular” (Elli.Köngas, Marandas ve Pierre Marandas’ın terminolojisi) eski durumuna getirme uyumu (zihni dengenin eski haline gelmesi).

IV- Olağanüstü durumlar

V- Uygulamalar, heyecan verici olayın görgü şahitleri tarafından gözlenmesi (Eker ve diğer., 2003).

Batılı araştırmacıların bu yaklaşımlarının yanında Türk efsaneleri üzerinde Türk araştırmacılar da kimi tasnif ve tanımlama denemeleri yapmışlardır. Örneğin, Pertev Naili Boratav, Bilge Seyidoğlu, Saim Sakaoğlu ve Metin Ergun bunlardan bazılarıdır. Dünya efsane çalışmalarında ağırlıklı bir yere sahip olan tanımlama, diğer türlerden farklarını belirleme ve tasnif etme eğilimleri Türk araştırmacılar da sürdürülmüş, efsaneler tanımlanırken daha çok masalın inandırma ihtiyacı duymamasına karşılık, efsanenin bunun tersine bir arzuya sahip olduğu konusuna vurgu yapılmıştır (Aa ve Ercan, 2004).

Efsane konusunda Erzurum efsaneleri üzerine yaptığı çalışmasıyla tanınan Bilge Seyidoğlu, masal ve efsaneyi karşılaştırırken “inanma”yı merkeze alarak tanımlamasını şu şekilde yapar: “Efsaneler, szli geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek, objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar. Efsaneler bu özellikleri ile masaldan ayrılırlar. Masallarda anlatılan şeylerin yalan olduğu masalın başında belirtilir. ‘Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken’ gibi tekerlemelerle masala başlanır. Efsane anlatılırken de ‘annemden duyduğuma göre, byklerimden duyduğuma göre olay şöyle olmuş, şöyle şekillenmiş’ gibi efsanenin gerçek olduğunu kuvvetlendiren sözlerle efsane anlatılır. Efsaneler, kısa anlatım türleridir. Bir veya birkaç motif ihtiva ederler. Bu zellikleri ile de diğer anlatım türlerinden ve masallardan ayrılırlar” (Seyidoğlu, 1992: 315).

Sakaoğlu ise, batılı araştırmacıların tariflerinden yola çıkarak efsane türünün özelliklerini şu şekilde tespit etmektedir:

I- şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.

II- Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

III- Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.

Tariflerde yer almayan şu hususiyeti de dördüncü madde olarak ilave edebiliriz:

IV- Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır (Sakaoğlu, 1980: 5-6).

Türkiye’de araştırmacıların bir halkbilimi terimi olarak benimsediği “efsane”, halk arasında daha çok “rivayet”, “masal” ya da “hikaye” diye adlandırılmaktadır. Herhangi bir kaynak kişiye “Bir efsane anlatabilir misiniz?” diye sorulduğunda bu terimin ne anlama geldiğini çoğu kaynak kişinin bilmediğini alan araştırmacı yapanlar çok defa şahit olmuşlardır. Bunu yanı sıra, bir masal ya da hikaye anlatması istendiğinde kaynak kişinin bugün “efsane” diye isimlendirdiğimiz metinlere örnekler verdiği de gözlenmiştir. Kaynak kişiler daha çok “rivayet”, “menkıbe” ya da “kıssa” terimlerine aşikardılar. Araştırmacılar, halktan olanların anlatı türlerini “masal” ya da “hikaye” başlığı altında toplama rahatlığından ne yazık ki, mahrumdurlar. İşte bu noktada, araştırmacıları bekleyen sorunların başında anlatılan herhangi bir metnin “efsane” mi, “mit” mi, “menkıbe” mi olarak adlandırılacağı sorusu gelmektedir. Özellikle de mit ve efsane kavramları sıklıkla birbirine karıştırılmakta, bir araştırmacının “mit” dediği bir anlatı metnine bir başkası “yaratılış efsanesi” diyebilmektedir. Türklerin yaratılış ve türeyişle ilgili tasavvurlarını içeren metinler, kimilerince “mit”, kimilerince de “efsane” kavramı içerisinde ele alınmaktadır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere, en büyük sorun “mit” ve “efsane” kavramları etrafında ortaya çıkmaktadır. Fakat, mitlerin kutsal öyküleri içermeleri, tarihi dönemlerde değil de “başlangıç” ta, yani “masallara özgü zamanda” olup bitmiş olayları açıklamaları, kahramanlarının “göksel varlıklar” dan meydana gelmesi; oluşu, yaratılışı, bir başka deyişle “köken”i ele alması “neden, nasıl, niçin” sorularına cevap vermeye çalışması onları efsanelerden ayırmaktadır. Efsanelerde anlatılan olaylar, bu dünya üzerinde ve tarihi bir dönemde meydana gelmiş olaylar olarak aktarılmaktadır. Efsaneler içinde önemli bir yer işgal eden gök cisimleri ve gök hadiseleriyle ilgili metinler, mitolojik köklerden beslenmeleri ve fonksiyonları nedeniyle mit ve efsane terimleri arasında bir bağlantının kurulmasını sağlamaktadırlar (Aça ve Ercan, 2004).

Ülkemizde ve yurt dışında efsane tasnifleriyle ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Anadolu-Türk efsanelerinin sınıflandırılması işiyle önce Prof. Dr. Pertev Naili Boratav uğraşmıştır. Boratav, uluslararası sınıflandırma niteliğindeki International Society for F.-N. Research’ın Budapeşte’de kabul ettiği efsane tasnifini temelde benimsemekle

birlikte bu tasnifin Türk efsanelerine tam olarak uymadığını belirtmiştir. Boratav, adı geçen tasnif üzerinde bazı değişiklikler yaparak Anadolu-Türk efsanelerini şu şekilde tasnif etmiştir:

- a) Yaradılış efsanesi
 - i) Oluşum ve dönüşüm efsaneleri
 - ii) Evrenin sonunu (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler.
- b) Tarihlik efsaneler
- c) Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler.
- d) Dinlik efsaneler (Boratav, 2000:123).

Boratav'ın tasnifinde tarihlik efsane bölümündeki efsanelerin büyük bir bölümünü ermiş kişiler (evliyalar) üzerine anlatılanlar meydana getirmektedir. Boratav'a göre ermiş kişilerin Müslüman-Türk toplumlarındaki özellikleri, onların dinlik niteliklerinden çok, olağanüstü güçlerle, alışılmadık dışında işler görmeleridir. Bu nedenle evliyalar ile ilgili efsanelere “dinlik efsaneler” bölümü yerine “tarihlik efsaneler” bölümünde yer verilmiştir.

Ermemiş kişilere değinen efsanelerin incelenmesinde uygulanacak yöntemin tam verimli olması için yapılacak işlerden biri bu kişilerin sağ iken ya da öldükten sonra başardıkları olağanüstü işleri de (kerametleri) bir sınıflama düzenine sokmak olacaktır. Evliyalar üzerine anlatılan şeylerin büyük bir bölümü tam bir hikaye yapısı almamış, yalın bir olguyu saptamakla yetinmiştir. Masallardaki motifler için yapıldığı gibi evliyalar üzerine anlatılan ve akıldışı başarılar diye tanımladığımız bu olguların bir dizininin düzenlenmesi, efsaneleri ve inanışları milletler arası bir ölçü içinde incelemek yararlı olacaktır (Boratav, 2000:127).

2.5. Ziyaret

Türkçede “birini veya bir yeri görmeye gitmek” anlamında kullanılan ziyaret sözcüğü Arapça “ziyaret” kelimesinden gelmektedir. Bu kökle ilgili “zevr” kelimesi de hem ziyaret etmek, hem de ziyaret eden manasında kullanılır. Bu ikinci anlamda “za'ir” kelimesi daha yaygındır. “Zuvar” ve “mezar” kelimeleri de bir kimseyi görmeye gitme

manasını ifade etmekle beraber, mezar kelimesi Türkçe’de “kabir” kelimesine karşılık olarak kullanılmaktadır (Kandemir, 1986:621).

Arapça kökenli olan “ziyaret” sözcüğü bu dilde genellikle dini manada “ibret almak için kabirleri, sevap kazanmak için de mübarek yerleri, akrabaları ve hastaları görmeyi ifade etmektedir (İslam Ansiklopedisi, 1988:620).

Araştırmamızın esasını teşkil eden husus yatır, türbe, kümbet, tekke, dede mezarı gibi çeşitli adlarla anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, eren, ermiş, abit, zahit, alim, sofu, baba, şehit vb. gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere belli hacet, dilek, istek ve muratlarla yapılan ziyaretler ve bu çerçevede oluşmuş bulunan inanç ve uygulamalardır. Öte yandan ziyaret yerleri, her zaman için kendilerine belli bir manevi güç, feyiz ya da bereket bulundurduğuna inanılan ve birtakım efsaneler, hikayeler, kerametler ve mertebeler atfolunan kişilerin mezarları, türbeleri, yahut onlara ithaf olunan makamlar değildir. Zira kutsal bilinen birtakım taş, ağaç, kaynak, göl, kaya, dağ vb. mekanlar da ziyaret kategorisine dahil bulunmaktadır (Günay ve Güngör, 1996:10).

Taş, ağaç ve kaynak gibi ziyaret yerleri çoğu zaman bir efsaneyle, bir evliyayla, yatıra çok yakın olmakla kutluluk kazanmış olduğu gibi tarih boyunca birçok ülkede görülen ağacı, kaynağı, taşı türlü sebep ve şartlarla kutlu tanıma gibi inançların kalıntı ve devamı olarak da düşünülebilir (Tanyu, 1967:300).

2.6. Türbe

Türbe, “genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan mezar, mezar üzerine çatılmış yapı” (Devellioğlu, 2006:1115) “kabir üzerine yapılan bina, oda”, “vefat edeni ziyaret maksadı ile dua etmeye gelenleri yağmurdan, güneşten korumak için kabirlerin üzerine kurulan çadır”, “toprak, topraklı yer, bir şeyi toprakla örtmek ve üstüne toprak saçmak”, “ziyaret edilen büyük zatların, evliyanın, şehitlerin, sultanların mezarları” anlamlarına gelir. Türbe, etrafı çevrilmiş yahut üstü örtülmüş mezar yerine de kullanılmıştır. Arapça bir kelimedir. Kökü “türab” veya “terb” kelimeleridir. İlk türbeler, çadır, çardak, taş ve topraktan yapılmış oda şeklindedir (Rehber Ansiklopedisi, 1992:43).

“Türbe, içinde bulunan metfun zatın özel ve kıymetli eşyalarının ve mezarının kaybolmaması, zarar ve tehlikelerden koruması, ziyaretçilerin rahat bir şekilde Kuran

okuyup dua etmelerine tefekkür alemine dalıp, o büyük zatın ruhaniyetinden feyiz almalarını, o büyük zata vesile ederek Allah'tan duaların kabulünü istemeleri için yapılan mabettir” (Aytürk ve Altan 1992:30).

Türbelerin silindirik veya çokgen gövde üzerine konik ve piramit çatı ile örtülü olanlarına da “kümbet” adı verilir. İslam aleminde bu tür yapıların tavanı, genellikle birer kubbe ile kapalı olduğundan, bunlara yalnızca “kubbe” denmiştir. Türkler ise bu yapılara “türbe” demişlerdir (Rehber Ansiklopedisi, 1992:44).

Mezar veya türbenin bizzat kendisi mukaddes ve mahrem bir yer olarak muamele görmektedir. Bazen bu kutsiyet ve mahremiyet çevreye de yayılır. “Türbeler çoğu zaman velinin eşyalarının da muhafaza edildiği yerlerdir. Bu eşyalar genellikle, velinin günlük hayatta kullandığı takke, tespih, pabuç, cüppe vb. nesnelere olup, kudret ve kutsiyetinin bunlarda da aynen var olduğuna inanılır; ziyaretlerde bunlardan da faydalanılır. Bu itibarla kendilerinin son derece iyi muhafazasına elden geldiğince itina gösterilir” (Ocak, 1992a:10).

İnsanlar, İstek ve ihtiraslarının gerçekleşmesi zorluğu ve imkansızlığı karşısında ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşarak ihtiyaçlarını gidermeye ve kaderlerini değiştirmeye çalışırlar. “Velilerin türbeleri, Allah katında yüksek hatırlarının kırılmayacağı inancı ile ilk dilek kapısı olarak değerlendirilerek kült haline gelmiştir. Bu insanların mezar ve türbeleri halk tarafından ziyaret edilmekte ve buralara adaklar adanmaktadır” (Sarıkoçuncu, 1998:444).

2.7. Yatır

Yatır sözcüğü, “Belli bir yerde mezarı olan, olağanüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya” (TDK Türkçe Sözlük, 1992: 1606) “Öldükten sonra da mucizeler, kerametler gösterdiğine, insanlara yardım ettiğine inanılan ermiş, onun mezarı, evliya” anlamlarına gelir (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986b:12455).

Yatırlar, “ermişlerin, erenlerin gömülü olduğuna, insanlara fayda ve zarar verdiğine inanılan mezarlardır. Bu inanışa göre yatırlar kendilerine dua ederek yardım isteyenlerin imdadına koştığı gibi bazen de çarparak zarar verirler” (İslami Bilgiler Ansiklopedisi, 1988: 285).

Yatırlar, “Allah katında yüksek mertebelere ulaşmış olduğuna inanılan kimselerin mezarlarıdır. Bu kimseler sağlıklarında zühd, takva, ibadet ve muhabbetle Tanrı’nın sevgili kulları arasına katılırlar, halk tarafından da izzet, ikram, hürmet görürler. Onlar, Allah’ın dostları olduklarından öldükten sonra da Allah katındaki mertebelerinin ve bundan dolayı şefaatte bulunma özelliklerinin devam ettiğine inanılır. Bunların yüksek hatırlarının kırılmayacağı inancıyla bunlar vesile ve aracı sayılarak Allah’tan bazı dileklerde bulunulur” (Sönmez, 1997:59).

2.8. Menkabe (Menkıbe)

Menkabe, “Çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvaline ait hikayeler” (Devellioğlu, 2006:615). “Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikaye” (TDK Türkçe Sözlük, 1992:1007) anlamlarına gelir.

Ahmet Yaşar Ocak, menkıbelerin ortaya çıkışı ve içerikleri hakkında şu bilgileri vermektedir: “İslam dünyasında IX. yüzyıldan itibaren tasavvuf cereyanının görülmeye başladığı, XI. yüzyıldan beri de tarikatların teşekkül ettiği malumdur. Bu gelişmeye paralel olarak, bir velinin kerametlerini anlatan kısa hikayeler demek olan menkabeler yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Bunlar ilk önce tasavvufi tabakat kitaplarında ve evliya tezkirelerinde yer almıştır. Muhtemelen XIII. Yüzyıldan başlayarak tek bir veli hakkındaki menkabeleri toplayan ve kendilerine “Menakıb, Menakıbname” veya bazen de “Vilayetname” denilen müstakil eserler doğmuş, “Arapça, Farsça veya Türkçe gibi çeşitli dillerde yazılıp İslam aleminin her tarafında okunur olmuşlardır” (Ocak, 1983:17).

XIII. yüzyıllarda Anadolu’da faaliyet gösteren Mevlevilik, Kadirilik, Rifailik, Vefailik vb. tarikat çevrelerinde ün salmış büyük pirlerin ve şeyhlerin adına birtakım menakıbnameler tertip edilmiştir. Bu eserler, dönemlerindeki Anadolu’nun iç durumunu, şehir hayat ve teşkilatını, farklı sosyal tabakaları ve bunlar arasındaki ilişkileri, ekonomik hayatı, dini faaliyetleri, adet ve gelenekleri mükemmel şekilde aksettiren eserlerdir (Ocak , 1992a:68- 69).

Bu eserlerden bazıları şunlardır: Menakıbu’l Kudsiye fi Menasibü’l-Ünsiye (Elvan Çelebi), Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Uzun Firdevsi), Menakıb-ı Lokman-ı Perende,

Kitab-ı Ebu Müslim Horasani, Vilayetname-i Hacı Sultan, Saltıkname, Menakıb-ı Ahi Evran, Menakıb-ı Seyyid Mahmud Hayrani, Menakıb-ı Mevlana Celaluddin-i Rumi, Menakıb-ı Sadruddin-i Konavi, Vilayetname-i Abdal Musa, Menakıb-ı Kaygusuz Abdal, Vilayetname-i Seyyid Ali Sultan (Cezbi), Vilayetname-i Otman Baba (Küçük Abdal) vb. (Ocak, 1984:42- 57).

Ülkemizde efsane terimleriyle birlikte “menkabe”, “menkıbe” terimleri de kullanılmaktadır. Fakat, araştırmacılarımız bu terimi daha ziyade din büyüklerinin maceraları, kerametleri etrafında oluşan anlatımlara karşılık olarak kullanmaktadır (Ergun , 1997:16).

Ahmet Yaşar Ocak, menkabelerin efsane, masal, destan gibi türlerden bazı özellikleri nedeniyle ayrı değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Bu özellikler şunlardır:

I- Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.

II- Olayların belirli bir yeri ve zamanı vardır.

III- Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş değildir. Gerçek olduklarına inanılır.

IV- Yarı mukaddestirler ve bir dogma gibi kendilerini kabul ettirirler.

V- Konu edindikleri veli, hayatta iken de, öldükten sonra da meydana gelebilirler.

VI- Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler (Ocak, 1992a:33).

“Ölümlerinden sonra da velilerle ilgili, müritleri ve yakın çevresi arasında oluşan menkabeler ilginin artarak sürmesine katkıda bulunmuştur. Halk arasında sözlü kültür ortamında ortaya çıkan menkabeler yüzyıllar boyunca bir nesilden nesile geçerken daima büyümüştür” (Köprülü, 1984:27).

“Evliya menkabeleri insanın gizli özlemlerinin ve inandığı bazı değer hükümlerinin zafere ulaştığı kusursuz, ideal bir dünyanın tasvirini gerçekleştirmeleri sebebiyle de toplumun psikolojik çehresinin ifadesi sayılabilir. Bütün bu hususlar düşünülürse evliya menkabelerine sadece, harikulade birtakım olayları yansıtan gerçek dışı hikayeler nazariyle bakmak yanlış olacaktır” (Ocak, 1992a:33-34).

2.9. Keramet

Keramet: “Kerem, bağış; ikram, ağırlama; velilerin lüzumlu anında gösterdikleri fevkalade hal; ermişçesine yapılan iş, hareket, söz, fikir” (Devellioğlu, 2006:508). “Allahu Teala’nın kendisine veli edindiği kuluna çeşitli özellikler vererek lütuf ve ihsanlarda bulunması neticesinde, o kuldan zuhur eden harikulade haller” (Er, 1984:30) anlamlarına gelir.

Maneviyat yolcusunda oluşan fevkalade haller manasına da gelen keramet sözcüğü, ruhun saffet bulduğu zaman kazandığı iktidarındır. Bu, Hakk’ın bir lütfudur. Genellikle rüya ile başlar, kalp perdesi açılır. Manevi görüş başlar. Keramet sahiplerinin derece ve mertebeleri bilinmez. Çünkü o gizli bir sırdır. Layık olanlara verilir ve Allah’ın bir lütfu olarak görülür. Her yerde ve her zaman keramet yapılmaması gerekmektedir (Küçük, 1976:115).

Keramet, velilerin en dikkat çeken alametleri olarak İslam’da belli bir dönemden sonra kabul edilmeye başlamıştır. Bu telakki, tasavvuf tarihinde yepyeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Bu yüzden, IX.yüzyıldan itibaren kaleme alınan tasavvuf kaynaklarında, veli telakkisine paralel bir de keramet telakkisi geliştirilmiş ve bunun nazariyesi işlenmiştir. Bu nazariyeye göre, velilerde birtakım kerametlerin zuhur etmesi caizdir. Allah’ın gücünün yetmeyeceği bir şey düşünülmeceğine göre, veliden de kerametın zuhuru imkansız olmaz (Ocak, 1992a:28).

Tasavvuf kaynaklarında kerametın nasıl anlaşılması gerektiği ve kerametın caiz olduğuna dair örnekler verebilmek mümkündür. İmam-ı Nefesi ve İmam Celaleddin-i Devani bazı eserlerinde evliyaların keramet göstermelerinin dinde yerinin olduğunu, onların havada uçmak, su üzerinde yürümek, kuşlarla konuşmak... gibi bazı kerametler gösterebileceklerini savunurlar (Er, 1984:30).

Tasavvuf kaynaklarında bu şekilde açıklanan “keramet” kavramı İslamiyet’i kabul eden Türkler tarafından da yadırganmadı. Çünkü “keramet” olarak tanımlanan olağanüstü haller Türklerin daha önceki inanç sistemleriyle uygunluk arz ediyordu. “Keramet sahibi ve gaipten haber veren kamlar ile İslam’ın evliya ve mürşitleri birbirlerinin yerine geçerken meydana gelen değişiklik pek fark edilmiyordu” (Yurdaydın, 1981:264).

Muhammet Vehbi Efendi “Akaidü-l Hayriye” adlı kitabında Kuran’da velilerin kerametlerine delil olabilecek ayetler olduğunu, bu yüzden inkara gerek olmadığını, bazı alimlerin bu kerametleri peygamberlerin mucizelerine benzeterek inkar ettiklerini; ancak Ehl-i Sünnet alimleri bu konuda velilerin mucize göstermediklerini ve nübüvvet davası içinde olmadıklarını, böyle bir iddiası olanların da dinden çıkmış kişiler olacaklarını söyler (Er, 1984:30).

Velilerin kerametleri sözlü kültürde bir gizliliğe bürünerek kerametlerden oluşan bir menkabeler sistemini ortaya çıkarır. Ve bunlara olan inançlar çığ gibi büyür (Ocak, 1992a:8).

2.10. Tarikat

Tarikat; Arapça’da yol, “Tanrı’ya erişmekte takip edilmesi gereken yol” manasındadır. Tasavvufi yolla Tanrı’ya erişmek üzere kurulmuş tasavvuf ekollerine denir. Tasavvuf inanç ve görüşlerinin bir şeyh etrafında teşkilatlanmış, müesseseleşmiş halidir. Tarikat tabiri hem bu batın ve hal yolunu, hem de bu görüşleri yaymak ve eğitimini yapmak üzere kurulmuş olan teşkilatı ifade eder (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 3981).

Tarikat, sezgi ve ruhi yaşayış, nefisle mücadele yolu anlamına da gelmektedir. İslamda ruhi hayatın başlangıcının Hz. Muhammed ile gerçekleştiği kabul edilmektedir. İslam peygamberi Hz. Muhammed’in ölümünden sonra Hicri II. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış ve hızla yayılmaya başlamış bulunan tarikatların, adet ve gelenekleri yönünden silsile yoluyla Hz. Muhammed’e kadar ulaştığı rivayet edilmektedir (Gölpınarlı, 1969:168).

Tarikatların doğuşunda birinci dönemde tarikat ve tasavvufun birbiriyle tamamen iç içe olduğu görülmüştür. İkinci dönem tarikatların sosyal birer kuruluş olma yoluna girmeleri ve birtakım kimselerin tarikat şeyhleri etrafında toplanmaları ve bu toplamanın birtakım prensiplere bağlandığı dönemdir. İşte tarikatlar sosyal fonksyonları itibarıyla ancak bu dönemden itibaren etkilerini her alanda göstermeye başlamışlardır (Gölpınarlı, 1969:168).

XII. yüzyılın sonu ve XIII. yüzyılın başından itibaren belirli merkezler tarikatların mistik okullarının ve öğretiminin merkezini oluşturmuştur. Bu merkez veya gruplar belli bir yönetici etrafında toplanarak o kişinin ismiyle anılan bir okula dönüşmüş ve

öğretim biçimi, mistik deneyim ve yaşam kuralları bu kişi etrafında yeni bir yolla gerçekleşmiştir (Atacan, 1990:23).

Büyük mutasavvıflara göre tarikat tektir. O da Tarikat-ı Muhammediye'dir. Sünni daire içerisinde gelişen çeşitli tarikatlar aslında bu tek olan Tarikat-ı Muhammediye'nin şubeleridir. Esasta usulde ayrılık bulunmamaktadır. Birtakım inceliklerde çeşitlilik bulunur. Tarikatların sayısı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. On iki temel tarikat vardır. Diğerleri bunlardan çıkmıştır, kollarıdır görüşü yaygındır. On iki temel tarikat ise şunlardır: Kadiriyye, Yeseviyye, Rifaiyye, Kubreviyye, Medyeniyye, Desükiyye, Bedeviyye, Şazeliyye, Ekberiyye, Mevleviyye, Sadiyye, Nakşibendiyye tarikatlarıdır (Küçük, 1976:105).

J.Wach tarikatı, daha kapalı bir topluluk içerisinde ortak bir takva hayatı yaşamaya karar vermiş bulunan kimselerin kurduğu ve teşkilatlandığı bir cemaat olarak tanımlar. Bu cemaatin tekeli bir özelliğe sahip olduğunu, bu bakımdan da kişisel sadakat üzerinde bulunan ve tarikat üyelerini birleştiren şeyhin değişmez olduğunu, ortak bir mekanda özel kıyafetler, ortak yemek, özel ibadet ve müşterek bir çalışma ile birlikte cemaat mensupları arasında manevi kardeşlik düşüncesinin gerçekleştiğini belirtmektedir (Tatlılıoğlu, 1995:54).

Tarikatlar sosyal bir müessese olarak kuruluşlarından günümüze kadar çeşitli alanlarda fonksiyon ifa etmişlerdir. Şartlar gerektiğinde buldukları toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel birikimine katkıda bulunmuşlardır. Tarikatlar, kuruluş şartları ve kurucularının dünya görüşüne göre birbirinden ayrılmaktadır (Güner, 1991:377).

2.11. Tasavvuf

Tasavvuf, kelime anlamı olarak "safvet" (temizlenmek, çözülmek) veya "sof" (yün) manasına gelmektedir. Birincisi, ruhi temizlenmeyi ifade etmektedir. İkincisi ise, ilk mutasavvıfların yünden elbiseler giymeleri sebebiyle bu müesseseye isim kökü olması muhtemeldir (Karaman, 1992:7).

Tasavvuf, "Sofulaşma, gönlünü Allah (c.c) sevgisine bağlama" (Develioğlu, 2006: 1036) "Hakk'ın hoşnutluğunu kazanmak ve ebedi saadet ve saadete ermek için nefisleri temizleme, ahlaki tasfiye, iç ve dışı tenvir, suret ve sireti tezkiye hallerinden bahseden

bir ilim” (İz, 1981:33) şeklinde tanımlanırken bu tanımlara onlarcasını eklemek mümkündür.

Tasavvufun amacı, insanın benliğinin baskısından ve ağırlığından kurtulması; hikmeti (sırrı) kavraması; sembolik anlamda yok olması; manen Allah’a ulaşması; O’nun ahlakını benimseyerek bilgeliği kazanmasıdır. Tasavvuf “hal ilmi”dir. Hikmeti biliş, hikmeti buluş ve hikmetten oluş sürecidir. Bu düşünce sistemi içinde, varlık bilincini edinip Allah-evren-insan bağına çözmeyi, çokluktaki tekliği kavramayı ve gerçeğe ulaşmayı hedefleyen kişi, seyr-i süluk adıyla bilinen eğitim aşamaları ile duygu, düşünce, hal ve davranışlarını kontrol altında tutarak manen şekillenmeye, nefsinin arındırılmasına ve olgunluk noktasına yükselmeye gayret gösterir (Gölpınarlı, 1985:9-14).

Tasavvuf büyükleri, tasavvufun gayelerini gerçekleştirebilmek için makamat-ı aşere denen on şeyi esas almışlardır. Bunlar; tövbe; haram işledikten sonra pişman olup, Allahu tealadan korkmak ve bir daha yapmamaya azim edip, karar vermektir. Zühd; şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk etmektir. Tevekkül; meşru sebeplere yapışarak bütün işleri Hakk’a ısmarmaktır. Kanaat; nafakada yani yeme, içme, giyinme, barınacak yerde zaruret miktarından çok istememektir. Uzlet; halktan ayrılıp üflet ve alışkanlıklardan feragat etmektir. Zikir; kendini gafletten kurtarmak yani Allahu tealayı anmak, hatırlamaktır. Teveccüh; bütün arzu ve isteklerden sıyrılarak Allahü tealaya yönelmektir. Sabır; haramdan sakınıp nefsin kötü arzularını yapmamaktır. Murakabe; kendini hesaba çekmek ve Rıza ise Allahu tealadan gelen her şeye boyun eğmektir. Bu, tasavvufta son makamdır (İslam Tarihi Ansiklopedisi, 1992: 13).

Tasavvufun kaynakları konusunda çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bu konudaki genel görüş, tasavvufun kaynağında Hint, İran, Yunan, Musevilik ve Hristiyanlığın dini ve mistik kavrayışlarının çeşitli ölçülerde etkileri bulunmakla birlikte, tasavvuf düşüncesini şekillendiren kimlik kazandıran ve yönünü belirleyen asıl inancın İslam dini olduğudur. Tasavvufun ana kaynağı Kuran-ı Kerim, Hadis ve Sünnetle aktarılan bilgilerin tamamıdır (Kara, 1998:50).

İslam tarihinde, Asr-ı Saadet’te, Hz. Muhammed’in yaşamını örnek alarak maddeyi önemsemeyen, dünyevi varlıklarından kurtuldukları ölçüde Allah’a yakınlaşacaklarına inanan, sürekli ibadetle uğraşarak iyi bir “kul” olacağını ve Allah’ın gazabından

kurtulacağını kabul eden Zahidlerin yaşamı “zühhd dönemi” olarak bilinir. İslami ilimlerin gelişmesiyle birlikte zühhd hareketi IX. yüzyıldan itibaren mistik-deruni bir karakter kazanmaya başlar. Allah’a korku ile değil, sevgi/aşk ile yakınlaşacağı, ilahi vahiy ile bildirilen İslam’ın ancak ve ancak Kuran-ı Kerim’in deruni anlamını “keşf” yoluyla kavrayarak anlaşılacağı kabulleri yaygınlaşmaya başlar. İlk dönem mutasavvıfı Haris Muhasibi (781-837)’nin “aşk felsefesi” tasavvuf tarihinde bir dönüm noktasıdır. Vahdet-i Vücut anlayışını başlatan Zennun-ı Mısri (ö.861) , Bayazid-i Bistami (ö.875), Cüneyd-i Bağdadi (ö.910) bu dönemin ünlü simalarıdır (Akarpınar ve Arslan, 2004:223).

Orta Asya–Horasan tasavvuf anlayışı Ahmet Yesevi ve Necmeddin-i Kübra’nın etkisiyle gelişir. Eski Türk Dini’nin öğelerini de belli ölçüde barındıran anlayış, XIII. yüzyıl ve sonrasında Anadolu sahasında, halk tabakalarında geniş ölçüde kabul ve katılım görür. XI-XIII. yy’lar arası Türk-İslam tarihinin fikri ve sosyal gelişmeler bakımından en hareketli devirlerinden biridir. Özellikle XIII. yüzyılda Anadolu, dini ve fikri pek çok kaynaktan beslenen karma bir yapıya sahiptir. Orta Asya’yı tamamıyla etkisi altına alan Moğol istilası, Anadolu Selçuklu Devleti’nin özellikle Türkistan bölgesinde faaliyet gösteren alim ve mürşitlere karşı yakın ve sıcak tutumu; Anadolu’nun hem daha emniyetli bir bölge, hem de İslam dünyasının Batı’ya açılan kapısı konumunda oluşu, bu bölgeye çeşitli yerlerden pek çok tasavvuf erbabının da gelmesine vesile olmuştur. Başta Muhyiddin-i Arabi, Sadrettin-i Konevi, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Ahi Evran olmak üzere pek çok ünlü mutasavvıf, “Anadolu Tasavvufu” nun oluşumunda önemli katkılarda bulunmuşlardır (Türer, 1999:375-383).

Tasavvuf, zikir ve ibadet tarafı yanında günlük hayatla içli dışlı olmuş, doku altına inmeye gerek kalmadan, kılık kıyafet, saç sakal, jest ve mimiklerle bile toplumsal hayatın tüm alanında etkili olmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel yönden tüm toplumsal grup ve yapıları etkilemiştir (Tatlıhoğlu, 1995:51).

2.12. Veli

Arapça “vela” sözcüğünden gelen “veli” kelimesi, sözlükte “dost, ahbap, arkadaş, yardımcı, komşu vs.” gibi anlamları içermekte olup “evliya” sözcüğü ise onun çoğuludur. Türkçe’de halk arasında çoğu zaman “evliya” kelimesi tekil anlamda kullanılır. Tasavvuf terimlerinde “veli”, Kuran-ı Kerim’de bu kelimenin tekil ve çoğul

şekliyle dost anlamında geçtiği ayetlere dayandırılmak suretiyle “Allah’ı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edinilen” anlamında kullanılmıştır. Zamanla bu kavram genişleyerek, kendine mahsus bir tekamül seyri takip etmiştir. Bunun neticesinde, “benliğini Allah’ta yok etmek suretiyle birtakım üstün vasıflar kazanarak harikulade şeyler gösterebilen büyük bir insan” manasını almıştır (Ocak, 1992a:1).

Kuran’da veli sözcüğü kırk beş ayette tekil olarak Allah’ın insanlarla dost olduğunu, insanların Allah’tan başka dostu olmadığını; şeytan, kafir ve öteki kötülerin insanlara dost olmadıklarını anlatan ifadelerle, kırk iki ayette de çoğul olarak (evliya) insanlar arasındaki, sevgi, dostluk, dayanışma gibi çeşitli anlamların yanında, özellikle Yunus Suresi’nin altmış ikinci ve El-Enfal Suresi’nin otuz dördüncü ayetinde “Allah’ın dostları” (evliyaulah) biçiminde, “Allah’a inanan ve ona derin bir saygı ve bağlılık duyan gerçek dindarlar” için kullanılır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986b: 12137).

Bazı araştırmacılar velilik özelliklerine sahip olan kişileri sınıflandırma yoluna gitmiştir:

“Eren olarak bilinen, ziyaret edilen, dualarda anılan ve menkıbelerle yaşatılan zatlar, mesleki özellikleri ve kimlikleri açısından bakıldığında Peygamberimizin sahabeleri, fatihleri, fethi iştirak eden her rütbeden askerler, sufiler, ilim adamları, cömertler, vatan savunmasında canlarını vermiş şehitler, gaziler, aşıklar, şairler, yazarlar, dervişler, şeyhler, babalar, dedeler, dede-babalar, demirciler, marangozlar, debbağlar, muhtelif el sanatları ile uğraşanlar, devlet başkanları, vezirler, paşalar, beyler gibi toplumda faydalı işler yapmış, cemiyete yararı dokunmuş kişiler olarak karşımıza çıkarlar” (Sezgin, 1998:463).

Araştırmacılar, zamanla veli inancı çevresinde bir kült oluştuğunu savunmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak “veli kültü” nü şu şekilde tanımlar: “...fevkalade kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup, Tanrı’ya yakın kabul edilen şahsiyetin herhangi bir konuda sağ veya ölü iken birine yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulması” şeklinde tarif eder. Bu anlayış velinin takdis olmasıyla sonuçlanmaktadır (Ocak, 1992b:273).

2.13. Şeyh (Mürşit)

Şeyh kelimesi sözlüklerde “Yaşlı adam, ihtiyar; bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse; kabile ve aşiret reisi” (Devellioğlu, 2006:995), “tarikât kurucusuna, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimseye, tarikât büyüklerine veya tarikât kollarının birinin başında bulunan kimseye verilen ad” (TDK Türkçe Sözlük, 1992:1382) anlamlarına gelir.

Mürşit ise “İrşat eden, doğru yolu gösteren, kılavuz; tarikât piri, şeyhi gafletten uyandıran” (Devellioğlu, 2006:735), “Doğru yolu gösteren, kılavuz; müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikât şeyhi” (TDK Türkçe Sözlük, 1992:1058) anlamlarına gelir.

Şeyh, herhangi bir “pir” den doğrudan ya da dolaylı olarak el almış kişidir. Şeyh, dergah açabilmek için pirden yazılı veya sözlü bir icazet alır. Tarikat içerisinde soy ağına benzer bir silsile bulunur. Bugün faaliyet gösteren şeyhler geriye doğru “pir”e kadar, kimden el aldıklarını gösterir şecereye sahiptirler (Küçük, 1976:112). Şeyh veya mürşit bir bölgede irşada başlamak üzere mezun olup karar verdiğinde yapılacak ilk iş zikir ve ibadetlerin, tarikâtın ruhi eğitim, disiplin ve terbiye kurallarının uygulanabilmesi için bir yer temin edilmesidir. Bu yerlere mabed, çilehane, halvet, mahalli hamam, namazgah, aşhane, kiler, fırın, ahır, misafirhane gibi adlar verilir. Tarikatta bütün yetkileri elinde bulunduran en yüksek rütbeli kişi şeyhtir. Şeyhler pir makamını işgal ederler (Tatlılıoğlu, 1995:65).

2.14. Mürit

Mürit, “İrade eden, talep eden, tasavvufta iradesi olmayan, iradesini kullanmayan, tarikata giren, şeyhe bağlanan, derviş, efendisi olan, şeyhin kulu” anlamlarına gelir (Uludağ, 1991:353). Tarikata girmeye aday olduğu şeyh tarafından uygun görülmüş olan kişidir. İradesini teslim eden, murada talip olan, irade, istikamet ve edepe vakıf olandır (Tatlılıoğlu, 1995:62).

Müridin görevi az yemek, az uyumak, az konuşmak, devamlı zikir halinde bulunmak ve irade meselesinde olduğu gibi fikir tamamlılığında bulunmaktır. Müridin asıl rejmi iki nokta üzerinde toplanır. Biri zikir, diğeri rabıta. Zikir, Allah’ın ismini merasimle anmaktır. Hudutsuz bir denize benzer. Herkes o denizden bir hisse alır. Rabıta, mürşitte

erimek, her an onu düşünmek ve ona bağlanmaktır. Yol göstericidir. Vapura binerek kaptana teslim olmaktır. Müritteki makamlar; kabz (sıkıntı, daralma), bast (ferahlık), sahv (uyanıklık), sekr (manevi sarhoşluk), gıybet (kaybolma) ve huzurdur (Tatlılıoğlu, 1995:62).

Tasavvuf geleneğine göre ölünün yıkayıcısına teslim olması gibi mürit de şeyhine teslim olmalı, benliğini tümüyle onun iradesine bırakmalıdır. Bu niyetlerle şeyhine ikrar veren ve ondan el alan mürit, önce tarikatın genel ilkelerini, çeşitli tarikatlara göre az çok değişiklikler gösteren tarikat erkan ve adabını öğrenir; şeyhin uygun gördüğü programa göre ezkar ve evradını sürdürür. Böylece belirli gelişme basamaklarını aşarak ulaşabildiği irfan düzeyine göre şeyhliğe kadar yükselebilir. Bir şeyhe bağlanan müridin Tanrı'dan başka her şeyle ilgisini kesmesi gerekir; tek amacı Tanrı'yı hoşnut etmek ve sevmektir. Bu anlamda müritçilik, çileci bir öğretiyi benimser (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986a:8463).

2.15. Derviş

Derviş, “Allah için alçak gönüllü ve fukaralığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse; fakir, ihtiyaçlı kimse” (Devellioğlu, 2006:177) “Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törenlerine bağlı kimse; alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse; yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse” (TDK Türkçe Sözlük, 1992:362,363) anlamlarına gelir.

Sözlüklerde “mürşit” kelimesi ile “derviş” kelimesinin anlamları arasında pek fark yoktur. Ancak “yoksulluğu benimsemesi, çilekeş hayatı seçmesi tam bir uhrevi hayat yaşaması” bakımından dervişlik, mürşitlikten ayrılmaktadır. Mevlana: “Gerçek derviş, Allah'ın sıfatlarında yok olmuştur. O, güneşe karşı yanmakta olan muma benzer. Mumun alevi de var sayılır; ama güneşin önünde yok gibidir” (Mesnevi, 2006: 3670-3671) diyerek dervişliği fenafillah makamına ulaşmış olarak tanımlamakta ve biraz da meczupluğa yaklaştırmaktadır.

2.16. Adak

Adak, herhangi bir konuda Allah'tan yardım istemek amacıyla başvurulmuş dini bir davranış olup, pek çok dinde görülen bir uygulamadır. Türkçe “adak” kelimesinin

Arapça karşılığı olan “nezi” sözlükte “insanın yerine getirmeyi kendisine borç kıldığı, vaad ettiği şey” manasına gelmektedir (İslam Ansiklopedisi, 1988:337).

“Adak” kelimesinin etimolojisi üzerine araştırmacılar, değişik fikirler yürütmüşlerdir. Saadet Çağatay, bu kelimenin “ad” kökünden geldiğini öne sürer. Zeki Velidi Togan ise “ıdık” tan gelebileceğini savunur (Tanyu, 1967:19- 21).

Mehmet Eröz, bu kelimeyle ilgili olarak bir dilek sahibinin dileğinin yerine gelmesi halinde veya ataların ruhları için kesilen kurbanın Orta Asya Türklerinin “ıdhuk” veya “ıdu” dediklerini, bu kelimenin kutlu, mübarek manasına geldiğini, zamanla Türkiye Türkçesi’nde “adak” şeklini aldığını söyler (Eröz, 1979:17-22). Abdulkadir İnan ise “ıdık” kelimesi hakkında şu açıklamaları yapar: “Harfi harfine salıverilmiş, gönderilmiş” anlamına gelir. Terim olarak “tanrıya gönderilmiş, tanrıya bağışlanarak salıverilmiş hayvan” anlamına gelir. Sahibinin dileği gerçekleşince kurban edilir. Kurban edilen hayvanın kemikleri kırılmaz, köpeklere verilmez; ateşte yakılır veya gömülür. Bazı özel ayinlerden sonra kurban kemikleri toplanıp bir kaba konularak kayın ağacına asılır (İnan, 2000:98, 101).

Şamanist eski Türk boyları çeşitli nedenlerle Şamanizm panteonunda yer alan ruhlara ya da tanrılara belirli zamanlarda, belirli yerlerde, belirli ritüellerle, belirli özelliklere sahip hayvanları ya da yiyecek, içeceği kurban olarak sunmuşlardır (Erginer, 1997:120).

Bu bağlamda kaynaklarda verilen bilgilere göre eski Türk inancında ruhlara ve kutsal sayılan varlıklara sunulan en önemli adak, kanlı kurbanlardır. Gerek tarihi kaynaklarda gerekse araştırmacıların derledikleri çalışmalarda “adak” kelimesi daha çok, kanlı kurbanları karşılar (Erginer, 1997:123-124).

Eski Türklerde adak için seçilen ıdu hayvanının yünü kırılmaz, yüke koşulmaz, sütü sağılmaz, başıboş bırakılırdı. Bugün Anadolu’da adaklar para vermek, mum dikmek ve dağıtmak, horoz, tavuk, koyun, keçi, sığır ve hatta deve kurban etmek suretiyle yapıldığı gibi, Yasin okutmak, hatim indirmek, Mevlit okutmak, nafile namaz kılmak gibi şeylerle de yapılmaktadır. Adak yerleri, çeşitli dileklerin gerçekleşmesi için gidilen kutsal yerlerdir. Kutsal mekanlar, yatır mezarları ve türbeler olduğu gibi yer-su inancına bağlı olarak kutsal alanlar da olabilir. Kutsal su gözleri, kutsal dağlar, ağaçlar,

kayalar, taş yığınları, çalı toplulukları birer kutsal alandır. Bunlar, yüzlerce yıllık bir inancın eski Türk inançlarının zamanımızdaki kalıntılarıdır (Özen, 1996:22).

Halk arasında adak ve ziyaretler, çocuğu olmak, yaşamak, yürümek, bir hastalıktan kurtulma, bir felaketi hayırlısıyla atlattmak, bir işe girmek, kısmet açmak, borçtan kurtulmak, yağmur yağdırmak, askerde bulunan birinin sağ salim dönmesi, çocuğun konuşması, çocuğun huysuzluğunun giderilmesini sağlamak, neşelenmek, yaz mevsimini, bereketi kutlamak, boşanmak, beladan kurtulmak, aile saadetini sağlamak vb. amaçlar için yapılmaktadır. Adak ve ziyaretler İslam dinine ters düştüğü için din tarafından yasaklanmış olmasına rağmen, Allah rızası için yapılması, etkisinin hala sürdürülmesi nedeniyle halk arasında yaygın olarak yapılmaktadır (Şanlıer ve Baykan 1997:414).

Adaklar ve ziyaretler, adamak suretiyle murat yerine geldikten, dilek, istek olduktan sonra yerine getirildiği gibi bazen de dilekle beraber veya ondan hemen sonra (dileğin gerçekleşmesini beklemeden) yapılmaktadır. Zira adak ve ziyaret adayan kişiler, adağı veya ziyareti yerine getirmeyi kendisi için çok önemli bir ödev olarak tanımakta, gecikme halinde acı ve üzüntü duymaktadır (Şanlıer ve Baykan 1997:415).

BÖLÜM 3: HATAY'DAKİ TÜRBE YATIR VE ZİYARET YERLERİ

3.1. Antakya İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.1.1. Ahmed Kuseyri Türbesi

Osmanlı Dönemi'nde yaşamış bir veli olan Şeyh Ahmed Kuseyri'nin türbesi ve aynı avluda bulunan camii, Antakya-Yayladağı güzergahında, Antakya'ya 25 km. uzaklıkta bulunan Şenköy Beldesi'ndedir. Türbe ve camii 16. yy. Osmanlı mimari eserlerindedir (Fotoğraf: 1). Türbe içerisinde Ahmed Kuseyri Hazretleri'nin kabri en başta bulunmaktadır. Ayrıca aynı aileye mensup on yedi zatın kabirleri de burada yer almaktadır (kişisel görüşme 1, 2008).

Ahmed Kuseyri Hazretleri'nin doğum tarihi bilinmemekle birlikte ölüm tarihi, 1549 (H.956)'dur. Kendisi aslen Suriye Selçukluları'ndan olup, soyu Eshab-ı Kiram'dan Peygamber Efendimizin amcası Hazreti Abbas'a dayandığı rivayet edilmektedir. Babası Şeyh Abdurrahman 1464 yılında Hatay'a yerleşmiş, Ahmed Kuseyri Hazretleri de burada dünyaya gelmiştir. İlim ehli, tasavvuf erbabı ve insanlara rehberlik eden bir aileye mensuptur. Dedesi Şeyh Süleyman ve babası Şeyh Abdurrahman Şafii mezhebinden ve Halveti tarikatındandır. Şeyh Davud ve Şeyh Ali adında iki amcası vardır. Her ikisi de alim ve fazıl kimselerdir (Evliyalar Ansiklopedisi II, 1992:254-255).

Ahmed Kuseyri, ilk temel din bilgilerini ve Kuran-ı Kerim okumayı babasından öğrenmiştir. Daha sonra amcası Şeyh Davud'tan arabi, akaid, fıkıh ve tefsir eğitimi almış; bu tahsili sırasında büyük İslam alimlerinden İmam Gazali ve Muhyiddin Arabi'nin eserlerini incelemiştir. Tasavvuf ilmini ise diğer amcası Şeyh Ali'den aldığı dersler sonucunda öğrenmiştir. Babası, 1520 yılında talebeleri huzurunda kendisine Halveti tarikatından icazet verip, hırkasını giydirmiştir. Bu icazetin verilmesinden beş yıl sonra babası vefat etmiştir. Ahmed Kuseyri Hazretleri, babasının vefatından sonra onun irşadını kendisi devam ettirmiştir. Sohbet ve derslerinden pek çok kişi istifade etmiştir. Halep'te Zekeriyya (A.S) Camii'nde verdiği vaazlar ve hutbeleri büyük bir alaka ile dinlenmiştir. 1545 yılında, Halep'te Ferhat Paşa ile görüşmüştür. Ferhat Paşa, onun ilimde ve yaşayışta üstünlüğüne şahit olarak Kuseyri Hazretleri'ne hürmet ve ikramda bulunmuştur. Kendisine, Osmanlı Devleti adına bir ferman takdim edip; müsellimlik vermiştir. Şeyh Ahmed Kuseyri Hazretleri, bir süre sonra Halep'ten köyüne

dönmüş ve Hatay'da "Ehl-i Sünnet" itikadını yayarak zararlı akımların ve kötü alışkanlıkların kaldırılması için mücadeleler verip, üstün hizmetler yapmıştır (Evliyalar Ansiklopedisi II, 1992:255-256).

Kuseyri Hazretleri, Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından İstanbul'a davet edilip; padişahın meşhur divan sohbetlerinde de yer almıştır. Padişah tarafından kendisine rütbe ve nişanlar verilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde yaşadığı Hatay bölgesinin en yetkililerinden ve özellikle Kuseyri mıntıkasının sorumlularından olmuştur. Kendisine zeamet olarak; şimdiki Fenk Köyü, Harbiye'deki Kızlar Değirmeni ve çiftlikler verilmiştir. Dergahı gariplerin, yolcuların, fakir ve misafirlerin sığındığı bir yerdir. Talebelerine son derece şefkatli davranmış; Osmanlı Devleti'ne sadakati ve hizmeti ile çok takdir toplamıştır. Türbesindeki Osmanlı sancağı, sorguç ve tuğ tarihi bir hatıra olarak durmaktadır. Ahmed Kuseyri Hazretleri Hatay'da pek çok talebe yetiştirmiş; insanların İslamiyet'i öğrenmesine, İslam ahlakının yayılmasına hizmet etmiştir. Ayrıca yollar, medreseler, mescitler ve camiler yaptırmıştır. Altınözü civarındaki Kuseyri Çayı üzerinde halen faal halde bulunan köprü onun yaptırdığı bir hayır eseridir (Sılay, 1989: 45).

Ahmed Kuseyri Hazretleri ile ilgili efsaneler; 4.1.1.12., 4.1.1.13., 4.1.1.17., 4.1.1.19. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.1.2. Habib-i Neccar Türbesi

Habib-i Neccar Türbesi ve Camii, Antakya'nın eski şehir dokusunun hemen ortasına rastlayan bir bölgede ve şehri doğu-batı yönünde baştan başa kat ederek ikiye bölen Kurtuluş Caddesi (Eski Kışla-Dörtayak Caddesi) ile Ata Köprüsü'nden dağ yönüne uzanan Kemalpaşa Caddesi'nin kesiştiği yerdedir (Tekin, 2006:53).

Camiinin, Kurtuluş Caddesi'ne bakan ve son cemaat mahalline bitişik dikdörtgen kaideli, poligonal gövdeli, ahşap şerefeli, papuçlu bir minaresi vardır. Minarenin sağında Habib Neccar ile Şem'un-üs Safa'nın, solunda ise Resul Yahya ve Yunus'un türbeleri bulunmaktadır. Habib Neccar ve Şem'un-üs Safa'nın türbeleri caminin üç kat aşağısında yer almaktadır (Fotoğraf: 2). Resul Yahya ve Yunus'un türbeleri ise cami girişine yakın bir yerde, ayrı bir oda içerisinde bulunmaktadır (Fotoğraf:3). Cami ve türbenin yapıldığı tarih tam olarak bilinmemekle birlikte, Ebu Ubeyde bin Cerrah

tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir. Bu yapılar en son 2008 yılında restore edilerek günümüzdeki görünümüne kavuşturulmuştur (kişisel görüşme 2, 2008).

Halk arasında, “Habib Neccar Kıssası” olarak adlandırılan hadise içerisinde dört kişi bulunmaktadır. Bunlar; Habib Neccar, Resul Yahya, Resul Yunus ve üçüncü elçi Şem’un-üs Safa’dır. Yasin Suresi’nin 13-29. ayetlerinin bu hadiseye atıfta bulunduğu inanılmaktadır (kişisel görüşme 2, 2008).

“Onlara peygamberler gelmişti. Hani kendilerine iki elçi göndermiştik de onları yalanlamışlardı. Bunun üzerine, o ikisini bir üçüncüsüyle destekleyip güçlendirmiştik. ‘Şüphesiz biz size gönderilen elçileriz!’ demişlerdi” ayetleriyle başlayan kıssalardır (Kuran-ı Kerim:13-29).

Habib Neccar hakkında tefsirler dışında fazla bir bilgi yoktur. Bu hadisenin adlandırılması ve tarihlendirilmesi Antakya’nın Müslümanlar tarafından fethinden sonra olmuş, buna fetih menkıbeleri de eklenmiştir (Taberi, 1991:937).

Habib-i Neccar’ın yaşadığı dönemde Antakya şehrinde, hem Museviler hem de putperestler vardı. Birçok puthane mevcuttu ve Roma döneminin tüm ahlaki çöküntüleri Antakya’ya da yansımıştı. Bu nedenlerle kutsal kitaplara göre Allah’ın peygamberlerinden İsa, şehir halkına yeniden doğuş anlamına gelen vahdeti hatırlatmak, onları uyarıp doğruya, güzele yöneltmek için elçilerini gönderdi. Kudüs’ten gönderilen iki nur elçisinin Antakya’ya gelişleriyle “Habib-i Neccar Hadisesi” gün ışığına çıkmıştır. Tevhid inancının temsilcileri ve tebliğcileri olan bu iki elçi daha sonra, Müslümanların Yahya ve Yunus olarak anacağı İsa’nın iki havarisidir. Bunların Antakya’ya gelişlerinde ilk tanışıp görüştikleri kişi Habib Neccar’dır (Sılay, 1989:18).

Habib Neccar, onlara ne amaçla geldiklerini ve amaçlarının ne olduğunu sorar. Elçiler de: “İnsanların boş ve bayağı zevklerden uzaklaşması, putlara tapmayı bırakması, Allah’a ibadet etmelerini hatırlatmak amacıyla geldik” derler. Habib-i Neccar yine sorar: “İlahi elçi olduğunuzu ispat edecek bir deliliniz var mı?” Elçiler: “Biz Allah’ın izniyle hastaları iyileştirir, körlerin gözünü açar ve ölüyü diriltebiliriz” derler.

Habib-i Neccar, bunun üzerine iki yıldan beri hasta olan oğlunu onlara gösterip iyileştirmelerini ister. Elçiler bunun üzerine yatalak çocuğa eğilip okurlar ve onu

kollarından tutup ayağa kaldırırlar. Habib-i Neccar bu durum karşısında büyük bir sevinç ve heyecana kapılır.

-“Yaptıklarınıza gözlerimle şahit oldum. Yemin ederim ki, sizler doğru söyleyenlerdensiniz. Ben, bunun üzerine bir olan Allah’a sığındım. Sizlere ve sizleri şehrimize gönderen peygamberlere inandım” diyerek secdeye varır. Böylece Habib Neccar Allah’a iman eden ilk Antakyalı mümin olur (Sılay, 1989:19).

Habib-i Neccar, mümin oduktan sonra puta tapmayı bırakır. Şehrin dışındaki evinde, bazen bir mağarada Allah’a tövbe edip dua eder. İki elçinin Antakya’ya geldiği ve halka Allah’ın emirlerini iletmekte olduğu haberi şehrin her yanında konuşulur. Kısa bir süre sonra Kral Antioch bu olaydan haberdar olur ve elçileri huzuruna çağırır. Ancak kral elçilerin söylediklerine inanmaz ve onları zindana attırır. Yahya ve Yunus dönmeyince Hz. İsa üçüncü elçi olarak Şem’un-üs Safa’yı Antakya halkına gönderir. Şem’un halkla iyi ilişkiler kurarak kendini sevdirebilir ve bir süre inançlarını gizler. İyi ahlakı ve olumlu davranışlarıyla herkes tarafından tanınır ve ünü yayılınca iş krala akseder. Kısa sürede kralın sohbetlerine katılan, danışılır ve güvenilen biri olur. Bir gün söz arasında Şem’un kraldan iki mahkumu (Yahya ve Yunus) huzuruna alıp bir kez dinlemesini rica eder. Kral, elçilerden yedi gün önce ölen şehrin ileri gelenlerinden İbni Dekka’nın oğlunu getirip, diriltmelerini ister. Yahya ve Yunus bunun üzerine dua etmeye başlar. Bu arada Şem’un da içinden dua etmektedir. Ölen genç bu sırada dirilip ayağa kalkar ve cemaate karşı: “Ben bir hafta önce ölmüştüm. Putperest olarak ebedi aleme göçtüğümde ateş dolu bir vadiye atıldım; bana yedi semanın kapıları açıldığında İsa’nın şu üç kişiye şefaath ettiğini gördüm” diyerek iki elçiyle Şem’un’u gösterir. Cemaat, gördüklerine ve işittiklerine rağmen elçilere inanmaz ve elçileri öldürme kararı alır (Sılay, 1989:19).

Bu durumu duyan Habib Neccar koşarak gelir ve halka nasihat ederek elçilere inanmalarını ister. İnanmayan kalabalık inançları değiştirecek diye onu öldürmek için kılıç, mızrak ve taşlarla saldırırken Habib Neccar’ın ağzından şu son cümleler çıkmıştır: “Ey mürselin, ben sizin rabbinize cidden iman ettim. Beni işiten ve yaratan Allah’ın huzurunda bana şahit olun” (Sılay, 1989:19). Bu hadise, Kuran-ı Kerim’de şöyle anlatılmaktadır:

“Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi. Ey kavmim, bu elçilere uyunuz! Dedi. Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun. Çünkü, onlar hidayete ermiş kimselerdir” (Sılay, 1989:20).

Şimdiki adı Habib-i Neccar olan dağda, yani eski Antakya’da, kızgın kalabalık Habib-i Neccar’ın üstüne saldırdı. Vücudu kalabalığın ayakları altında çığnendi. Cesedi de dar ağacına asıldı. Kafasını bedeninden ayırıp dağın eteklerinden şehre kadar yuvarladılar. Bedeni dağda, kafası da şu anda Habib-i Neccar Camisi’nin olduğu yerdedir. İnanışa göre gördüğü işkence, Allah’ın yardımıyla ona hiç hissettirilmemiştir. Habib-i Neccar’ın Allah yolunda öldüğü, bütün eylemleri ve cennetle müjdelenişi Kuran’da Yasin Suresi’nde bahsedilmektedir (Tekin, 2006:32-35).

“Gir cennete denildi. Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mahzar olanlardan kıldığını keşke kavmim bilseydi. Biz ondan sonra, onun milletini helak etmek için üzerlerine gökten bir ordu indirmedik. İndirecek de değildik. Onları helak eden korkunç bir sestem başka bir şey değildi. Birdenbire sönüverdiler” (Kuran-ı Kerim:36/26-29).

Çağlar boyunca pek çok sayıda Müslüman ve Hristiyan Habib’i ziyaret etmiştir. Hac yolunun değiştiği dönemlerde bile sırf onun hatırı için hacılar yolu uzatarak buraya uğramışlardır. Yani, Konya’da Mevlana Türbesi ne anlam taşıyorsa, Antakya için Habib Neccar Camii ve türbesi de aynı derecede önemli ve değerlidir (Tekin, 2006:6).

Antakya’da Habib Neccar’a ait iki türbeden diğeri halkın “Habib Neccar Dağı” adını verdiği eski adıyla “Silpius Dağı”ndadır. Türbesi mağara içinde parmaklıklarla örtülü bir mezar şeklindedir. Mağara içi namaz kılmak için tahsis edilmiştir. İçinde mum, bahur vs. yakılmaktadır. Mağaranın önünde piknik yapabilmek için düzlük bir alan vardır (kişisel görüşme 2, 2008).

Halkın Habib Neccar’a yıllardır gösterdiği saygı bugün de devam etmekte; gerek şehir halkı, gerekse dışarıdan çok sayıda ziyaretçi tarafından rağbet görmektedir. Habib Neccar Türbesi her türlü sıkıntı ve dert için ziyaret edilen bir yer olmakla birlikte, daha çok çocuğu olmayan kadınlar ve iyileşemeyen hastalar tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyarete gelenler burada Kuran okuyup, ibadet etmekte ve adaklar adamaktadır. Dileği gerçekleştirenler tekrar cami ve türbeyi ziyaret etmekte ve burada mevlit törenleri düzenlemektedir (kişisel görüşme 2, 2008).

Habib-i Neccar ile ilgili efsaneler; 4.1.1.1., 4.1.1.14. nolu tasniflerde yer almaktadır. Resul Yunus, Resul Yahya ve Şem'un-üs Safa ile ilgili efsane metni ise 4.1.1.10. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.1.3. Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi

Şeyh Yusuf el-Hekim'in Antakya'daki türbesi, il merkezine 7 km. uzaklıktaki Harbiye Beldesi'nin sulak ve yeşil bir vadisi üzerinde bulunmaktadır. Bir avlu içerisinde yer alan Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi yanında iki türbe daha bulunmaktadır. Bunlar içerisinde yöre halkı tarafından bilinen ve saygı duyulan şihlar yer almaktadır (Fotoğraf: 4).

Ünü, Türkiye sınırları dışına taşan Şeyh Yusuf el-Hekim'in Harbiye'ye nereden ve ne zaman geldiği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Vefat tarihi bilinmemekle birlikte tahminlere göre 15. yy.'larda Lazkiye'den göç ettiği ve Harbiye'ye yerleştiği rivayet edilmektedir (Karasu, 2002:46).

Yaygın bir inanışa göre Şeyh Yusuf el-Hekim yaşadığı dönemde hekimlik yapan, tıp biliminin çözemediği sorunları çeşitli şekillerde çözen ve hastalıkları iyileştiren bir zattır. Bir diğer anlatıma göre ise, çok yoksul bir ailenin çocuğu olup, evsizdir. Geçmiş yıllarda, türbenin yerinde bulunan mezarlığa öğrendiği kumaş dokumalarıyla geçinebilmek için bir tezgah kurmuştur (kişisel görüşme 3, 2008).

Çeşitli kaynaklarda ise kendisinden şu şekilde bahsedilmektedir:

Şeyh Yusuf el-Hekim, Habib-i Neccar Camii'nde Ömer Ağa'nın yaptırdığı Zincirli Medrese'de eğitim görmüş ve Kuran'ı da ezberlemiştir. Bilgin Muhammed Şerif'ten özel eğitimle tıp ve ilaç ilmini öğrenmiştir. Sağlığında pek çok hastalığı iyileştirdiği rivayeti yaygındır (Sılay, 1989:56-58).

Şeyh Yusuf yaşamı boyunca şifa dağıtmış ve kendisi gibi çok sayıda hekim yetiştirmiştir. Bunların en ünlüsü Şeyh Davud El-Antaki'dir (Karasu, 2002: 46).

Hakkında çok çeşitli söylenceler bulunan Şeyh Yusuf el-Hekim, yaşadığı dönemde dere kenarındaki bir evde oturmaktaymış. Günlerden bir gün çok fazla yağmur yağınca kardeşleri korkmuş ve koşarak şeyhin evine gitmişler. Ancak gördükleri manzara karşısında oldukça şaşırılmışlar. Çünkü, yağmur suları sel olup evin dört bir yanını sardığı halde, içerisine bir damla su bile girmemiş. Şeyh Yusuf'un kerametine şahit olan

köylüler bu olaydan sonra hastalarını ona götürmeye başlamışlar (kişisel görüşme 3, 2008).

Buna benzer çok sayıda kerametler gösterdikten sonra bir veli olarak ölen Şeyh Yusuf el-Hekim'in mezarı köylüleri tarafından türbe haline getirilmiştir. Köylüler, sandukanın üzerini örten yeşil örtünün Hz. Hızır'ın bayrağı olduğuna inanmaktadır. Hasta olan kişiler, türbeye gelerek dua etmekte ve sanduka etrafında üç kez dönerek Şeyh Yusuf'tan yardım istemektedirler. Bazı hastalar, günlerce türbede yatarak rüya görmeyi arzulamaktadır. İnanışa göre Şeyh Yusuf el-Hekim, hastayı rüyada şifaya kavuşturmaktadır. Türbede bulunan zeytinyağının kutsal olduğuna ve vücudun çeşitli yerlerinde oluşan rahatsızlıkları iyileştirdiğine inanılmaktadır. Ayrıca türbede bulunan sütun veya çok değişik şekillerde olabilen, bir yetişkin insanın kaldırabileceği ağırlıktaki taşların vücut ağrılarına iyi geldiği söylenmektedir. Adana, Antakya ve çevre illerden her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilen türbe, özellikle Cuma ve bayram günlerinde dolup taşmaktadır (kişisel görüşme 3, 2008).

Şeyh Yusuf el-Hekim ile ilgili efsaneler; 4.1.1.4., 4.1.1.6. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.1.4. Şeyh Hasan Sincari Türbesi

Tahtaköprü Köyü, Kemalpaşa mahallesinde bir avlu içerisinde yer alan türbe dikdörtgen yapılı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir (Fotoğraf:5). İçerisinde tek bir sanduka bulunmaktadır. Yerde; halı ve kilimler, şifa verdiğiğine inanılan taşlar, zeytinyağı şişeleri, bahur ve bahurluklar, kilitli para sandığı, tahta bir bebek beşiği bulunmaktadır. Camekan bölümde; seccadeler, Kuran-ı Kerimler ve hasır süslemeler bulunmaktadır.

Türbe duvarında bulunan Arapça kitabede Şeyh Hasan Sincari'nin H.583'te doğduğu, H.638 yılında ise vefat ettiği yazmaktadır. Gerçek adı "El-Emir Hasan İbin Mekzun Sincari" dir. Irak'ta bir yerleşim yeri olan Sincar'dan 2500 askeriyle buraya gelerek İsmaililere karşı Nusayrileri koruduğu rivayet edilir. Bu nedenle daha ziyade, Arap Alevilerce ziyaret edilen bir inanç merkezi durumundadır (kişisel görüşme 4, 2008).

Halk arasındaki yaygın inanışa göre, türbeden herhangi bir şeyi izinsiz olarak dışarı çıkarmanın başına mutlaka bir yıkım gelmektedir. Bir anlatıya göre türbenin elektriğini uzatma kablosuyla dere kenarına götürüp balık tutmaya çalışan bir kişi daha dereye

varmadan elektriğe çarpılmıştır. Günümüzde türbe, daha çok çocuk sahibi olabilmek ve çeşitli hastalıklardan kurtulmak için ziyaret edilmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyenler bir bebek beşiği yapmakta ve türbeye bırakmaktadır. Daha sonra bahur yakarak sanduka etrafında üç kez dönerek dua etmekte ve sanduka üzerine havlu, örtü vs. bırakıp dilek dilemektedirler. Türbeye hayır kazanmak amacıyla yatak, yorgan vs. getirenler de vardır. Türbeye yine aynı amaçla Kuran-ı Kerim bağışlayanlar da bulunmaktadır. Bırakılan bu Kuran, yine türbeyi ziyaret eden kişilerce hatmetmek amacıyla yerine para bırakılarak eve götürülmektedir. Türbede bulunan ve çeşitli boyutlarda olabilen mermer veya taş sütunlar bel ağrılarının şifa bulması için türbedar tarafından ziyaretçinin belinde gezdirilmektedir. Kaynak kişinin ifadesine göre, türbeye bazı gecelerde kendisi tarafından da görülebilen nur inmektedir. Bu nur özellikle kutsal gecelerde görülmekte; yıldız şeklinde görülen ışık huzmesi türbenin üzerine inerek bir, iki saat sonra yavaş yavaş gökyüzüne doğru çekilmektedir (kişisel görüşme 4, 2008).

Şeyh Hasan Sincari'nin Türkiye'deki makamları dışında, Suriye, Yemen, Bahreyn gibi yerlerde de makamları bulunmaktadır (kişisel görüşme 4, 2008).

Şeyh Hasan Sincari ile ilgili efsane metni 4.1.2.1. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.1.5. Uyuz Pınarı

Tahtaköprü Köyü'nde, Şeyh Hasan Sincari Türbesi'nin yüz metre aşağısında bulunan pınar, kükürtlü bir özellik göstermekte ve şifalı olduğuna inanılmaktadır. Üstü kapalı iki ayrı havuz görünümüne sahip olan pınarın kadınlar ve erkekler için olan bölümleri ayrıdır (Fotoğraf:6).

Halk arasında "Uyuz Pınarı" olarak adlandırılmasının sebebi, bu suyun uyuz ya da kaşıntı hastalığı olarak bilinen deri hastalığına iyi gelmesi inanişından kaynaklanmaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre çeşitli cilt hastalıklarına maruz kalan hastalar İstanbul, Ankara, Hakkari, Suriye, Almanya ve Arabistan gibi yerlerden gelip bu su sayesinde şikayetlerinden kurtulmuşlardır. Şeyh Hasan Sincari Türbesi'ne yakın olmasından dolayı özellikle Nusayri vatandaşlar türbede dua ve niyaz ettikten sonra suya yıkanmaya girmektedir. Ancak, halk arasında suyun şifasını Şeyh Hasan Sincari'den alması gibi bir inaniş bulunmamaktadır. Kaynak kişiden aldığımız

bilgiye göre on bir yıl çocuk sahibi olamayan bir kadın buradan içtiği su sayesinde şifa bularak çocuk sahibi olmuştur (kişisel görüşme 4, 2008).

3.1.6. Şeyh Hasan Basri Türbesi

Antakya-Samandağı yolu üzerindeki Güneysöğüt Köyü'nde bulunan türbe kare yapılı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir. Bir avlu içerisinde bulunan türbenin yanında misafirhane bölümü de bulunmaktadır. Bu yapılar, Nasır Yıldırım adlı bir zat tarafından restore edilerek günümüzdeki görünümüne kavuşturulmuştur. İçerisinde bulunan iki sandukadan birinin Şeyh Hasan Basri'ye, diğersinin ise şeyhin kardeşine ait olduğu bilinmektedir (Fotoğraf:7). Kabirlerin üzerinde çeşitli örtüler ve Kuran-ı Kerimler bulunmaktadır. Ayrıca; bahur ve bahurluklar, zeytinyağı, kilitli para sandığı türbe içerisinde bulunan diğer eşyalardır. Türbe duvarları ise; seccadeler, Hz. Ali ve Oniki İmam'a ait resimlerle süslenmiştir (kişisel görüşme 5, 2008).

Şeyh Hasan Basri, halk arasında Basra'dan gelip Antakya bölgesinde Müslümanları korumak için savaş yapmış ve bu topraklarda şehit olmuş bir kahraman olarak tanımlanmaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre türbenin bulunduğu yer daha önce bir böğürtlen çalısı görünümündedir. Bu çalının geceleri bir nur gibi parlaması insanları meraklandırmıştır. Bunun sonucunda uzmanlar gelerek, burada kazı yapmaya başlamış ve uzun uğraşlar sonucunda şeyhin cesedini bulmuşlardır. Halk arasında, bu cesedin bozulmamış olduğu, ilk gün kefene konmuş gibi bir görünüme sahip olduğu rivayet edilmektedir (kişisel görüşme 5, 2008).

Şeyh Hasan Basri ile ilgili efsaneler; 4.1.1.2., 4.1.2.1. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.1.7. Nebi Salih Türbesi

Alahan Köyü'nde ıssız, yüksekçe bir tepe üzerinde bulunan türbe, kare yapılı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir. Çevresi, alçak bir duvar ile çevrilmiştir (Fotoğraf: 8). İçerisinde tek bir sanduka bulunmaktadır. Bunun üzerinde; Kuran-ı Kerimler, yeşil örtüler ve yeşil ay yıldızlı bir bayrak yer almaktadır. Ayrıca; bahur ve bahurluklar, zeytinyağı, kilitli para sandığı türbe içerisinde bulunan diğer eşyalardır. Türbe duvarları Hz. Ali'nin resimleri ve halılar ile süslenmiştir. Pencere demirlerine ise, dilek çaputları bağlanmıştır.

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre Nebi Salih binlerce yıl önce Mısır'dan gelip, bu topraklarda Müslümanlar adına savaşmış ve kahramanlıklar göstermiş bir kişidir. Türbesi, nurunun ışık şeklinde bulunduğu yere düşmesi sonucunda oluşmuştur. Nebi Salih Türbesi, yöre halkının çok sık ziyaret ettiği bir mekandır. Düğünlerde baba evinden çıkan gelin, oğlan evine gitmeden önce türbe etrafında üç kez dolandırılır. Askere veya gurbete gidecek olanlar köyden ayrılmadan önce burayı ziyaret ederler (kişisel görüşme 6, 2008).

Nebi Salih ile ilgili efsane metni 4.1.2.1. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.1.8. Seyidna Şeyh Ali Nürene-Seyidna Mıgdad Yemin-Seyidna Şeyh Hasan Sincere-Seyidna Hıdır Türbesi

Alahan Köyü'nün yukarısında, patika bir yolun üst tarafında, köy mezarlığının yakınındaki bir tepe üzerinde bulunan türbenin etrafı alabildiğince geniş ve açıktır. Türbe içerisinde, toplam beş kabir bulunmaktadır (Fotoğraf:9). Bunlardan her birinin görünümü farklıdır. İlk kabir üzerinde; yeşil örtüler, Kuran-ı Kerimler ve yapma çiçekler bulunmaktadır. İkincisi, kare yapıda ve kubbeli bir kabirdir. Üzerinde beyaz bir örtü ve Kuran-ı Kerimler bulunmaktadır. Diğer üç kabir ise yan yana sıralanmış ve üzeri örtülerle kapatılmıştır.

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, bu kişiler çok eski zaman önce bu bölgede yaşamış, velilik özelliğine sahip yüce kişilerdir. Öldükten sonra da ruhani olarak varlıklarını devam ettirmiş ve derviş kılığında gezerek insanlara yardım ulaştırmışlardır. Dağ, tepe dolaştıktan sonra türbenin bulunduğu yerde karşılaşmış ve hep birlikte dua etmişlerdir. Bu olay, salih bir kimsenin rüyasına girmiş ve türbenin bulunduğu yer böylece oluşmuştur. Zaman zaman bu kişilerin nur şeklinde türbenin bulunduğu yere indiği ve geceyi ibadetle geçirdiği rivayet edilmektedir (kişisel görüşme 6, 2008).

3.1.9. Hazreti Hıdır Makamı

Türbe, Odabaşı Beldesi'nde iki katlı modern bir binanın alt giriş kısmında, ayrı bir oda içerisinde bulunmaktadır (Fotoğraf:10). Makamın bulunduğu odanın iç yapısı mermer kaplamadır ve içerisinde tek bir sanduka bulunmaktadır. Sanduka üzerinde; yeşil, beyaz ve kırmızı örtüler, Kuran-ı Kerimler yer almaktadır. Ayrıca; kırmızı ve yeşil ay-yıldızlı iki bayrak, değişik büyüklükteki taşlar, halılar türbe içerisinde bulunan diğer eşyalardır.

Türbenin ikinci katı, insanların toplanıp bir araya geldiği, sohbetler ettiği, lokal görünümünde bir yerdir. Binanın bahçe kısmında ise, yemek pişirmek için büyük tencereler ve ateş ocakları bulunmaktadır.

Yöre halkı, haftanın belirli günlerinde bu türbede bir araya gelmekte ve toplu ziyaretler gerçekleştirmektedir. Dileği gerçekleştirenler adak için bir gün belirlemekte ve o gün bütün yakınlar, dostlar, akrabalar davet edilmektedir. Türbenin bakım ve onarımı belediye tarafından karşılanmaktadır (kişisel görüşme 7, 2008).

3.1.10. Şifalı Su

Odabaşı Beldesi'nde işlek bir cadde kenarında bulunan su, on sekiz yıl önce, sondajlama çalışması yapıldığı bir sırada, tesadüfen bulunmuştur. Çok ince bir borudan akan bu şifalı su, kükürlü bir özelliğe sahiptir (Fotoğraf: 11). Saça, cilt hastalıklarına, mantar, çıban, sivilce gibi hastalıklara iyi geldiğine ve böbrek kumlarını düşürdüğüne inanılmaktadır. Çamaşırları dezenfekte etmek ve beyazlatmak için de kullananlar vardır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre çocuk sahibi olmak amacıyla sudan içip şifa bulduğunu söyleyen kimseler de bulunmaktadır (kişisel görüşme 7, 2008).

3.2. Altınözü İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.2.1. Hz. Mıgdat Makamı

Akdarı Köyü'nde türbesi bulunan Hz. Mıgdat bin Esved, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (S.A.V)'in sahabelerindendir. Hz. Muhammed'den on sekiz yaş büyük olduğu ve onunla birlikte çeşitli savaflara katıldığı rivayet edilmektedir. Yurt içinde ve dışında çok sayıda makamı bulunan Hz. Mıgdat'ın asıl makamı burası değildir. Burası, nurunun indiği, teşrifte bulunduğu, ziyaret edip ibadetlerini gerçekleştirdiği yerler arasındadır (kişisel görüşme 8, 2008).

Türbe, dış görünüm bakımından dikdörtgen planlı ve tek kubbeli bir özellik göstermektedir (Fotoğraf:12). İç yapısı çok geniş bir salon görünümüne sahiptir ve burada üç sanduka yer almaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, bunlardan en baştaki Hz. Mıgdat'a aittir. Diğerlerinin ise, Hz. Hıdır ve Hz. Mıgdat'ın karısı Miyese olduğu rivayet edilir. Sandukaların üzerinde; yeşil örtüler, Kuran-ı Kerimler ve tespihler bulunmaktadır. Duvarda; Hz. Ali'nin kılıcının büyük bir resmi; yerde, halı ve hasırlar,

minder ve yastıklar, bahur ve bahurluklar, şifalı taşlar ve zeytinyağı bulunmaktadır. Türbenin de bulunduğu geniş avlu içerisinde; misafirhane, mutfak bölümü, palamut ağaçlarından oluşan bir piknik alanı bulunmaktadır. Yöre halkı tarafından bu palamut ağaçları, Hz. Mıgdad'ın askerleri olarak kabul edilmektedir (kişisel görüşme 8, 2008).

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre yaz aylarında özellikle de Cumartesi-Pazar günlerinde türbe ziyaretçi akınına uğramaktadır. Ziyaret münasebetiyle piknikler düzenlenmekte ve birlikte vakit geçirilmektedir (kişisel görüşme 8, 2008).

Hz. Mıgdad hakkında Altınözü ilçesinde anlatılan efsaneler; 4.1.1.11., 4.1.2.1. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.2.2. Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi

Akdarı Köyü'nde bulunan türbe, etrafı sık ağaçlarla çevrili, ıssız bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Makam bölümünün etrafı alçak bir duvar ile çevrelenmiş, üstü açık, derme çatma bir yapıdır. İçerisine yeşil bir kapıdan girilmektedir (Fotoğraf:13).

Asıl makamı Antakya Harbiye Beldesi'nde bulunmasına rağmen Akdarı Köyü'ndeki türbesi nurunun zuhur etmesi sonucu oluşmuştur. Şeyh Yusuf el-Hekim'in insanları manevi hayatta, rüyada vs. iyileştirdiği inancı burada da mevcuttur. Yürüyemeyen bir gencin burada bir gece kaldıktan sonra sapsağlam bir şekilde evine döndüğü hakkında bir rivayet bulunmaktadır (kişisel görüşme 8, 2008).

3.2.3. Süt Köprüsü

Avuttepe-Seferli köyleri arasında, işlek bir caddenin altında bulunan köprü tarihi bir özelliğe sahiptir. Kemerli yapıda ve mağara görünümündedir. İç yapısı kesme taş ile örülmüştür (Fotoğraf:14).

Yörede, sütü az olan ya da hiç olmayan kadınlar çözüm olarak burayı görmektedir. Köprüyü ziyaret eden kadınlar öncelikle, sütlerinin çoğalması için niyet edip, köprünün taşları arasına bozuk para bırakmakta; sonra da altından geçmektedir. İnanişçe göre, bu işlemi yapan kadınların kısa süre içinde sütleri çoğalmaktadır (kişisel görüşme 9, 2008).

3.2.4. Ağlayan Çınar

Sarıbük Köyü'nde, ıssız, ağaçlarla dolu bir bahçe içerisinde bulunan çınar ağacının yapraklarının yarısı sarı, yarısı da kırmızıya benzer bir renktedir. Bu özelliğinden dolayı diğer ağaçlardan ayrılmaktadır. Görünüm bakımından ise oldukça büyük ve heybetli bir özellik göstermektedir (Fotoğraf:15). Halk arasındaki inanişaya göre bu ağacın bulunduğu yer aslen bir evliya makamıdır. Çünkü üç dört yıl önce bir Cuma günü adamın biri bahçeye girip ağaç kesmek istemiştir. Çınar ağacının yanına yaklaşp baltasını sapladığında ağaçtan kanlar boşaldığını görmüş ve hemen baltayı ağaçtan çıkarmıştır. Günümüzde bu ziyaret, yöre halkının sıklıkla ziyaret ettiği, dua ve dilekler sunduğu bir yer olma özelliğine sahiptir (kişisel görüşme 10, 2008).

Ağlayan Çınar ile ilgili efsane metni 4.1.1.11. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.2.5. Şeyh Abdurrahman (Ötmen Dede) Türbesi

Seferli Köyü'nde yüksek ve ıssız bir tepe üzerinde yer alan ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbenin herhangi bir mimari özelliği bulunmamaktadır. Basit bir mezar görünümündedir (Fotoğraf:16). Mezar taşının baş kısmında bir tespih bulunmaktadır. Çevresinde irili ufaklı birkaç mezar daha vardır. Bunun yanı sıra etrafındaki ağaçlar, dilek çaputlarıyla kaplıdır.

Yaşadığı dönem hakkında fazla bir bilgi bulunmayan Ötmen Dede'nin veli bir şahsiyet olduğuna inanılmaktadır. Çok çeşitli niyetler doğrultusunda ziyaret edilen türbeye bazı gecelerde nur veya ışık indiği rivayet edilir (kişisel görüşme 10, 2008).

3.2.6. Şeyh Ahmed Türbesi

Sivrikavak Köyü'nde bulunan türbe, dış görünüm bakımından basit bir kulübeye benzemektedir. Civarı ulu ağaçlarla kaplıdır. Ağaçlardan bir tanesi türbe içerisinde bulunmakta ve çatıdan dışarıya yükselmektedir (Fotoğraf:17). Kabir üzerinde yeşil örtüler ve seccadeler bulunmaktadır.

Şeyh Ahmed'in iki yüz ya da iki yüz elli yıl önce yaşadığı tahmin edilmektedir. Türbesi, daha ziyade çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Ayrıca, çocuk hastalıklarına iyi geldiği konusunda inanişlar da bulunmaktadır. Niyet edip gelen kişilerin öncelikle, türbede iki rekat namaz kılmaları ve Şeyh Ahmed'in ismini

zikretmeleri gerekmektedir. Bunun sonucunda, gece Şeyh Ahmed insanların rüyasına girmekte ve dileklerinin hayırlı ya da hayırsız olacağı konusunda insanları bilgilendirmektedir. Ziyaret sırasında yapılması gereken bir uygulama da türbeyi ziyarete gelen kişilerin üzerlerinden çaput, ip vs. bir parça koparıp ziyarete asmasıdır. Bu sayede dileklerin gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Zaman zaman türbeye nur indiği de görülmektedir (kişisel görüşme 11, 2008).

3.2.7. Şeyh Dip (Kurt Hoca) Türbesi

Tokdemir Köyü'nde bulunan türbe, oldukça büyük ve ıssız bir tarla ortasında, ağaçlık bir yerde bulunmaktadır. Kabir etrafı, alçak bir duvar ile çevrilidir. Üzerinde ise çeşitli örtüler ve yazmalar bulunmaktadır (Fotoğraf:18). Hemen yanında yer alan ağacın üzeri çaputlarla kaplıdır. Bunun yanı sıra gelen ziyaretçilerin tütsü yakmak amacıyla kullandıkları çeşitli büyüklükteki tütsü kapları türbe çevresinde bulunan bir diğer eşyalardır.

Türbesi, Altınözü içinden ve dışından çok sayıda ziyaretçi tarafından bilinmekte ve ziyaret edilmektedir. Kendisine "Dip" denilmesinin nedeni çok derin bir hoca olması özelliğinden kaynaklanmaktadır. "Kurt" lakabı ise bütün her şeyi çözebilmesi ve çok bilgili bir zat olması dolayısıyladır. Kurt Hoca'nın Cuma günleri gece yarısından sonra gökyüzünde kendisi gibi salih kimselerle buluştuğu ve nur şeklinde türbenin üzerine inerek geceyi ibadetle geçirdiği rivayet edilmektedir (kişisel görüşme 12, 2008).

Şeyh Dip (Kurt Hoca) ile ilgili efsaneler; 4.1.1.2., 4.1.1.16. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.2.8. Şeyh Habeş Türbesi

Gözecik Köyü'nde bulunan ve tek kubbeli, kare bir yapıdan oluşan türbe palamut ağaçlarının çevrelediği ıssız bir bahçe içerisinde bulunmaktadır (Fotoğraf:19). İçerisinde tek bir sanduka bulunmaktadır. Ayrıca; halı, kilim, seccade, minder ve yastıklar, tütsü (bahur) ve bahurluklar, zeytinyağı, kilitli para sandığı türbede bulunan diğer eşyalardır. Türbe duvarındaki kitabede bu makamın 2001 yılında Ali Fahri Ünlüer adlı bir zatın evlatları tarafından restore edildiği yazmaktadır.

Şeyh Habeş, ne zaman yaşadığı tam olarak bilinmeyen salih bir kişi olarak tanımlanmaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre zeytin bahçesi sahipleri geçmişte ürünlerinden elde ettikleri zeytin yağının bir kısmını getirerek makama bağışlamaktadır. Bu uygulamanın yapılmasının sebebi, ürünün bereketlenmesi inanişından kaynaklanmaktadır. Ancak, günümüzde insanlar bu uygulamayı daha çok adak maksadıyla yapmaktadır. Türbe, daha ziyade, ağrı, sızı ve diğer hastalıklar için ziyaret edilmektedir. Bazı günlerde, köy halkı türbeyi topluca ziyaret edip dua etmekte, adaklarını gerçekleştirdikten sonra ziyafetler düzenlemektedir (kişisel görüşme 13, 2008).

3.2.9. Şeyh Salih Türbesi

Hacıpaşa Beldesi'nde işlek bir cadde kenarında yer alan Şeyh Salih Türbesi, tek kubbeli, betonarme bir yapıdır (Fotoğraf:20). İçerisinde tek bir sanduka bulunmaktadır. Bakımı ve onarımı yöre halkı tarafından karşılanan bu makam, 2003 yılında Recep Gıpdı adlı bir şahıs tarafından restore edilerek günümüzdeki görünümüne kavuşturulmuştur. Türbe, eski bir yerleşim yeri üzerine kurulduğu için etrafında tarihi mezar kalıntıları bulunmaktadır. Türbenin sağ ve sol tarafında bulunan iki palamut ağacının Şeyh Salih'in müritleri olduğuna inanılmaktadır (kişisel görüşme 14, 2008).

Şeyh Salih'in Abdulkadir Geylani'nin soyundan geldiğine ve yaşadığı dönemde Kadiri Tarikatı mensuplarından olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca, annesi ve Hasan adında bir kardeşiyle birlikte yaşadığı ve çok fakir bir aileye mensup olduğu aktarılmaktadır. Şeyh Salih hakkında yörede anlatılagelen çok sayıda efsane bulunmaktadır (kişisel görüşme 14, 2008).

Şeyh Salih ile ilgili efsaneler; 4.1.1.3., 4.1.1.10., 4.1.1.11., 4.1.1.16., 4.1.1.18. nolu tasniflerde yer almaktadır.

33. Arsuz İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.3.1.Şeyh Muhammed el-Garip Türbesi

Üçgüllük Köyü'nde bulunan tek kubbeli, kare yapılı bir mimari özelliğe sahip olan türbenin etrafı alçak bir duvar ile çevrelenmiştir (Fotoğraf:21). Giriş kısmında, Şeyh Muhammed el-Garip adına yazılmış Arapça bir şiir bulunmaktadır.

Türbe, etrafı duvar ile çevrili geniş bir bahçe içerisinde bulunmaktadır. Bahçe içerisinde ayrıca piknik alanı, zeytin ağaçları ve misafirhane bölümü de yer almaktadır. Burası, haftanın belirli günlerinde insanların toplanıp bir araya geldiği, birlikte vakit geçirdiği bir yer olma özelliğine sahiptir. Bu toplantıları bazen yöredeki şıhlar düzenlemektedir. Türbenin arka bahçesinde bir mezarlık bulunmaktadır. Burada Arsuz'un tanınmış şıhlarının kabirleri yer almaktadır (kişisel görüşme 15, 2008).

Türbe içerisinde; zeytinyağı, bahur, bahurluklar, kilitli para sandığı ve birkaç adet şifalı taş bulunmaktadır. Sanduka üzeri, yeşil örtülerle kapatılmıştır ve burada Kuran-ı Kerimler yer almaktadır. İnsanların adeta ibadet ettiği bir inanç merkezi olma özelliğine sahip olan türbe, daha ziyade Nusayri (Arap Alevi) inanisindeki kimseler tarafından ziyaret edilmektedir. Türbeyi ziyaret eden insanların sıkça yaptığı rütüeller; kapı eşiğini üç kez öpüp başa koyma, Kuran-ı Kerim'leri üç kez öpüp başa koyma, türbe duvarlarına taş yapıştırma, kabir etrafında üç kez dönme, tütsü yakma gibi uygulamalardır.

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Şeyh Muhammed el-Garip aslen Antakyalı bir hocadır. İki yüz-iki yüz elli yıl önce yaşadığı tahmin edilmektedir. Yaşadığı dönem şartlarında, ülkede açlık ve sefalet hakimdir. Şeyh Muhammed el-Garip, yiyecek bulabilmek amacıyla Antakya'dan çıkıp Üçgüllük Köyü'ne gelmiştir. Burada, köy halkı tarafından yanlış anlaşılma ve öldürülmüştür. İyi bir insan olduğu ölümünden sonra idrak edilmiştir. Gece köylülerin rüyasına girerek kim olduğunu ve ne amaçla geldiğini açıklamıştır. Bu olaydan sonra, köy halkı Şeyh Muhammed el-Garip'in türbesini yaptırıp, onun adına adaklar sunarak kendilerini affettirebilmek için uğraşmışlardır. Rivayete göre Şeyh Muhammed el-Garip Samandağı ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Yusuf el-Garip'in kardeşidir (kişisel görüşme 15, 2008).

Şeyh Muhammed el-Garip ile ilgili efsaneler; 4.1.1.2., 4.1.1.12. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.3.2. Şıh Zeliha Türbesi

Avcıarsuyu Köyü'nde bulunan türbe, bin metre yükseklikteki Bayraktepe adı verilen bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Tek kubbeli ve kare yapılı bir mimari özelliğe sahiptir (Fotoğraf:22). Türbenin bulunduğu yere patika bir yoldan çıkılmaktadır. Kabir bölümü

ise oldukça büyüktür ve mermer taştan yapılmıştır. Ayrıca içerisinde; bahur, bahurluklar, zeytinyağı, kilim, halı ve hasırlar bulunmaktadır.

Rivayete göre, Şih Zeliha çok eski zaman önce türbenin bulunduğu yerde yaşayan evliya bir kadındır. Arpagediği Köyü'nde türbesi bulunan Şeyh Abdullah el-Muğavre ile kardeş oldukları bilinmektedir. Şeyh Abdullah el-Muğavre'nin yaşadığı dönemde Bayraktepe'ye çıkıp devasa büyüklükteki bir taşı, tıpkı cirit atar gibi fırlattığı ve fırlattığı taşın Arpagediği Köyü'ndeki kendi makamının bulunduğu yere düştüğüne inanılmaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Şih Zeliha Türbesi geçmişte bir grup şahıs tarafından define aramak maksadıyla tahrip edilmiştir. Fakat yöre halkı tarafından tekrar onarılarak modern görünümüne kavuşturulmuştur (kişisel görüşme 16, 2008).

Şih Zeliha ile ilgili efsane metni 4.1.1.5. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.3.3. Şehit Türbesi

Avcıarsuyu Köyü'nde, Değirmendere mahallesi, Beylik mevkiinde bulunan türbe tek kubbeli, küçük, ince ve uzun bir mimari özelliğe sahiptir (Fotoğraf:23). Dış yüzeyi beyaz badana ile boyalı olup üzerinde türbe ismi bulunmamaktadır.

Türbede yatan zatın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte bu makam “Şehit Türbesi” tabiriyle nitelendirilmektedir. Yöre halkı, bu kişinin küffar döneminde savaşıp, büyük kahramanlıklar gösteren evliya bir asker olduğuna inanmaktadır (kişisel görüşme 16, 2008).

Şehit Türbesi ile ilgili efsaneler; 4.1.1.2., 4.1.2.1. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.3.4. Şeyh Abdullah el-Muğavre Türbesi

Arpagediği Köyü'nde türbesi bulunan Şeyh Abdullah el-Muğavre'nin, Bayraktepe'den fırlattığına inanılan devasa büyüklükteki taşın düştüğü yerde, türbesinin yapıldığına inanılmaktadır. Şeyh Abdullah, halk arasında “Okçu Dede” tabiri ile de nitelenmektedir. Bunun sebebi ise büyük kaya parçasını tepeden ok gibi fırlatması inanişından kaynaklanmaktadır (kişisel görüşme 16, 2008).

Türbe içerisinde iki ayrı sanduka bulunmaktadır. Bunlardan biri Şeyh Abdullah el-Muğavre'ye, diğeri ise Seyid Ali Asker Paşa'ya aittir (Fotoğraf:24). Seyid Ali Asker Paşa'nın küffara karşı başarılı savaşlar gerçekleştiren bir asker olduğuna inanılmaktadır. Her iki kabir üzerinde de örtüler, Kuran-ı Kerimler ve Hz. Ali'nin resimleri bulunmaktadır. Türbe, geniş bir avlu içerisinde bulunmaktadır. Görünüm bakımından kare ve tek kubbelidir. Misafirhane ve mutfak bölümleri de bulunan ziyaret yerinin bahçesindeki ağaçlar çaputlarla kaplıdır (kişisel görüşme 16, 2008).

Şeyh Abdullah el-Muğavre ile ilgili efsane metni 4.1.1.3. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.3.5. Nebi Nuh Türbesi

Avcıarsuyu Köyü'nde bir evin bahçesi içerisinde bulunan türbe, kare ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir. Üzerinde isim yazısı bulunmayan türbenin içerisinde tek sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf:25).

Sanduka, mermer taştan yapılmış olup, üzerinde Kuran-ı Kerimler ve örtüler bulunmaktadır. Ayrıca; bahur ve bahurluklar, zeytinyağı türbede bulunan diğer eşyalardır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, türbe tarihi bir özellik taşımaktadır. Çünkü, Nebi Nuh çok eski zaman önce yaşamış bir evliyadır. Türbeyi hiç görmeyen, bilmeyen kişilerin rüyasına girdikten sonra makama gelip ziyaretler gerçekleştiren insanlar bulunmaktadır. Türbe daha çok akli dengesi bozuk kişiler, hastalar, evlenemeyenler ve çocuk sahibi olamayanlar tarafından ziyaret edilmektedir (kişisel görüşme 17, 2008).

3.3.6. Şifalı Su

Avcıarsuyu Köyü'nde bulunan ve bir kaynaktan çıkış bulan bu suyun çeşitli türbelerde bekletilen zeytinyağı ile karıştırılıp içildiğinde her türlü hastalığa şifa verdiğine inanılmaktadır (kişisel görüşme 17, 2008).

3.3.7. Hz. Hızır (A.S) Türbesi

Arsuz ilçesi Gökmeydan Beldesi'nde deniz kıyısında bulunan türbe, Hz. Hızır'ın Hatay'da bilinen elli bir makamından biridir. Bunlar arasında yöre halkının en çok rağbet ettiği yerin Samandağı ilçesindeki (merkez) Hızır türbesi, ikinci yerin ise Arsu ilçesi Gökmeydan Beldesi'ndeki Hızır (A.S) Türbesi olduğuna inanılır. Dikdörtgen

yapılı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahip olan türbenin ön cephesi mermer kaplamadır. Kapısındaki isim yazısı ise, Arapça'dır (Fotoğraf: 26).

Türbenin bulunduğu yere, Hızır (A.S)'ın nurunun teşrif ettiğine makamının ise temsili nitelikte olduğuna inanılmaktadır. Çünkü, inanışa göre Hz.Hızır ölmemiştir ve bu nedenle de mezarının olması mümkün değildir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Osmanlı döneminde türbenin yerinde bir kilise bulunmaktadır. Bu dönemde, Hz. Hızır'ın makamı kilise yanındaki bir mezar taşı görünümündedir. Daha sonraki dönemlerde ise türbenin dış çevresi kerpiç malzeme kullanılarak çevrelenmiştir. Son olarak 2005 yılında Onur Sürmelioglu adlı bir zat tarafından restore edilmiş ve betonarme bir yapıya kavuşturulmuştur (kişisel görüşme 18, 2008).

Hızır (A.S) ve Hz Musa'nın birlikte denizden çıktıktan sonra uğradıkları ilk yerin Samandağı ilçesi, ikinci yerin ise Arsuz Gökmeydan Beldesi olduğuna inanılmaktadır. Başka bir rivayete göre ise Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ın "ab-ı hayat" içip ölümsüzlük kazandıkları yerin bu makam olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle "Hıdırellez" ya da "Hıdır- İlyas" günü olarak adlandırılan beş-altı Mayıs tarihlerinde türbe dolup taşmaktadır (kişisel görüşme 18, 2008).

Türbeyi ziyarete gelenler, buralara açık saçık, örtünmeden gelmesini, gürültü yapılmasını büyük bir saygısızlık olarak nitelendirmektedir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, ziyaretçilerin kol ve boyunlarına bağladıkları yeşil renkli çaputlar "Oniki İmam"ın rengi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bu çaputların uğur ve bereket getireceğine inanılmaktadır (kişisel görüşme 18, 2008).

Bu makamda gerçekleştiğine inanılan efsaneler; 4.1.1.1., 4.1.1.4. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.4. Belen İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.4.1. Gazi Abdurrahman Paşa (Belenli Şeyh Ahmed Bilen) Türbesi

Belen ilçe merkezinde yer alan türbe, işlek bir otoyolun alt kısmında bulunmakta ve bulunduğu yere merdivenle inilmektedir. Dört direk üzerine kurulmuş, kare ve tek kubbeli bir görünüme sahiptir. Kabir bölümü demir parmaklık ile çevrelenmiştir (Fotoğraf:27). Demir parmaklıkların üzerinde gelen ziyaretçilerin namaz kılabilmesi

için seccade ve tespihler bulunmaktadır. Türbenin bahçesi içerisinde ise yirmi-otuz civarında tarihi mezar bulunmaktadır.

Belen ilçesi, genel olarak Sünni inanışa sahip kişilerin yaşadığı bir yerleşim yeridir. Türbe, onlara göre Gazi Abdurrahman Paşa isimli bir Osmanlı Paşası'na aittir. Gazi Abdurrahman Paşa, 1553 yılında Belen'e yerleşen Oğuz Türklerindedir. 26-27. padişahlar, III. Mustafa Han ve I. Abdulhamid Han zamanında görev yapmıştır. Bab-ı Ali, 1768 yılında kendisine Belen Mütevellisi görevini vermiştir. 1773 yılında Gazi Abdurrahman Paşa, İstanköy adasında Osmanlı Bahriyelisi Kara Orduları Komutanı iken, Moskova milli kahramanı Alexi Orlof'u bu adada tarihten silmiştir. Bunun üzerine Osmanlı sarayına davet edilip kendisine teşekkür ziyafetleri verilmiştir. 1773-1776 yılları arasında İçel Mutasarrıflığı, Halep ve Adana valiliği yapmıştır. 1777'de Payas Kalesi'ni kuşatıp on beş yıldır devleti huzursuz eden isyancıları bozguna uğratmıştır. 1790 yılında ise Belen'de vefat etmiştir (Osmanlı-Türk Şehri Belen, 2004:21).

Ancak, Nusayri inanışındaki kişiler, türbenin aslen Belenli Şeyh Ahmed Bilen Hoca adlı bir şıha ait olduğuna inanmaktadır. Nusayriler, buna gerekçe olarak da şöyle bir hadise anlatmaktadır:

“Rivayete göre Belenli Şeyh Ahmed Bilen vakti zamanında Suriye'den göç edip Belen'e yerleşmiş bir şıhtır. Bir Cuma günü cami çıkışında bir grup genç tarafından şehit edilip çalı içerisine atılmıştır. Ancak hocanın ruhu köylüleri rahat bırakmamış her gece rüyalarına girerek kendisini defnetmezlerse köyü yakacağını bildirmiştir. Bunun üzerine köylüler hocanın cesedini toplayıp gömmüştür. Ancak, türbeye asıl ismi verilmemiş, değiştirilmiştir” (kişisel görüşme 19, 2008).

Nusayri vatandaşlar, türbeyi ziyaret ettikleri zaman yanlarında getirdikleri bahurla türbe ve çevresini tütsülemektedir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, 1950'li yıllarda türbenin kaldırılıp başka bir yere taşınması için ekipler gelmiştir. Ancak, kepçenin başına kim geçtiyse başaramamıştır. Bu duruma inanmayan baş mühendis “Ben kaldırayım da görün” diyerek işin başına geçtiği sırada dengesini kaybetmiş ve kepçenin altında can vermiştir.

Birkaç yıl önce gerçekleştiği rivayet edilen bir başka hadise de şöyledir:

Hocanın biri, bir gün sabah ezanını okumak için minareye çıktığında hava gayet berraktır. Yalnızca Şeyh Ahmed'in türbesi üzerinde bulut bulunmakta ve o buluttan yağmur yağmaktadır. Bulutun üzerinde ise adeta bir çift göz bulunmaktadır (kişisel Görüşme 19, 2008).

Belenli Şeyh Ahmet Bilen ile ilgili efsane metni 4.1.1.9. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.4.2. Mıgdad el-Yemin Türbesi

Belen geçidi ve Amik Ovası arasında yer alan ve kuruluşu Antik dönemlere kadar uzanan Bakras Köyü'nde bin metrelik bir tepe üzerinde bulunan türbenin etrafı bir avlu ile çevrelenmiştir. Tek kubbeli, dikdörtgen bir mimari özelliğe sahiptir (Fotoğraf: 28).

Türbenin ilk inşası 1890 yılında, Bereket Hacı Rifat Ağa tarafından yaptırılmıştır. 1990 yılında tamamen yıkılmış, Cemil Uçar ve Mehmet Kurttepe adlı şahıslar tarafından restore edilmiştir. İçerisinde tek sanduka bulunmaktadır. Ayrıca, gelen hastaların şifa niyetiyle sürdükleri zeytinyağı şişeleri ve çeşitli büyüklükteki taşlar bulunmaktadır (kişisel görüşme 19, 2008).

Mıgdad el-Yemin, Peygamber (S.A.V) Efendimiz'in sahabelerindendir. Asıl adı, Mıgdad el- Yemin İbin Evsed el Kindi'dir. "Kindi" doğduğu yer manasıyla kullanılmaktadır. Halk arasında Hz. Mıgdad'ın, İslamiyet'i yaymak amacıyla Hatay topraklarında savaş yaptığı ve kafirlere karşı mücadele ettiği anlatılmaktadır. Çünkü yaşadığı dönemde, bölge halkı kafirdir ve Müslümanlar katledilmektedir. Belen dışında, Mersin, Urfa, Bera, Altınözü, Antakya ve Samandağı gibi yerlerde makamları bulunmaktadır (kişisel görüşme 19, 2008).

Yaygın inanışa göre, Mıgdad el-Yemin Cuma gecelerinde diğer peygamberlerle birlikte makamın bulunduğu tepede bir araya gelmekte ve geceyi ibadetle geçirmektedir. Yöre halkı tarafından çeşitli niyetler doğrultusunda çok sık ziyaret edilmektedir. Evlenmek, iyileşmek, çocuk sahibi olmak, sınav kazanmak vs. İnsanlar, herhangi bir işe (evlilik, iş, nişan, yolculuk, vs.) başlamadan önce türbenin etrafında üç kez dolaşmaktadır. Gurbete gitme hazırlığında olan kişiler arabalarıyla üç kez türbe etrafını tavaf etmektedir (kişisel görüşme 19, 2008).

Mıgdat el-Yemin Türbesi'nin bulunduğu yerin aşağı yukarı otuz metre aşağısında Hz.Mıgdat'ın atının nal izleri olduğuna inanılan şekiller bulunmaktadır (Fotoğraf: 29).

Mıgdat el-Yemin hakkında Belen ilçesinde anlatılan efsaneler; 4.1.1.2., 4.1.1.5., 4.1.1.16., 4.1.1.18., 4.1.2.1. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.5. Dört Yol İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.5.1. Nakşibendi Şeyhi Şeyhül Efdal Ziyaüddin Bin Bekir Türbesi

Yöre halkı tarafından “Şeyh Ziya Baba”, “Postacı Ziya Baba”, “Hacı Baba”, “Ziya Baba” gibi isimlerle zikredilen Ziya Bölükbaşı 1912 yılında Hatay'ın Dört Yol İlçesi'nde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Bekir, annesinin adı Rukiye'dir. Üç kız kardeşi ve iki erkek kardeşi bulunmaktadır. İsimleri; Feride, Ayşe, Zeynep, Nuri ve Süleyman'dır. Yaşamını Postahane memurluğu yaparak sürdürdüğünden yöre halkı kendisine “Postacı Ziya Baba” tabirini eklemiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarında ahlakı, dürüstlüğü ve örnek davranışlarıyla öne çıkmıştır. Memuriyet yaptığı yıllarda çalışma arkadaşları ve yöre halkı tarafından kendisine büyük bir sevgi ve saygı gösterilmiştir. Şeyh Ziya Baba Hazretleri, Nakşibendi Tarikatı'ndan Hacı Ahmet Tahir Kunavi'ye mensuptur. Bu nedenle, yaşadığı dönemde bağlı bulunduğu tarikatın öğretilerini yaymak vazifesiyle görevlendirilmiştir (kişisel görüşme 20, 2007).

Amanos Dağları, Çökek Yaylası'nda bulunan türbesi çevresine göre düzlük bir alan üzerine kurulmuştur. Türbe, yapı olarak silindirik bir görünüme sahiptir. Ön cephesi üzerinde çok büyük, kahverengi bir kapısı bulunmaktadır. Kubbe bölümü ise oldukça geniştir ve cam işlemleriyle süslenmiştir. Bu işlemlerin üzerinde, çeşitli Arapça yazılar bulunmaktadır (Fotoğraf:30). Türbe içerisinde bulunan kabir bölümü mermerden yapılmış ve üzeri çiçeklerle süslenmiştir (Fotoğraf:31). Ayrıca gelen ziyaretçilerin namaz kılabilmesi için eşarplar, seccadeler; Kuran okuyabilmesi için rahleler bulunmaktadır. Türbenin bitişiğinde, Ziya Baba'nın teşfihiyle 1992 yılında yaptırılan “Huzur Camii” bulunmaktadır. Bu caminin yapımına Ziya Baba başta olmak üzere binlerce insan gönüllü olarak katılmıştır. Kadınlar ve erkekler için olan bölümleri ayrı olan caminin giriş kapısında; “Lütf-i Yezdan Himmet-i Piran, gönüllere verdi birlik heman” yazısı bulunmaktadır. Başka bir yazıda da; “Mescitler şüphesiz Allah'ındır. Öyle ise, oralarda yalvarırken başkalarını katmayınız” bahsi geçmektedir. Caminin

yirmi metre ilerisinde ise iki katlı bir binadan oluşan dergah bölümü bulunmaktadır (kişisel görüşme 20, 2007).

Ziya Baba'nın emekli olduktan sonraki yılları bu dergahta geçmiştir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, bu dönem büyük bir nizam dahilinde geçmiştir. Kimseyi incitmeme, sevgi, saygı, hoşgörü ve alçak gönüllük Ziya Baba'nın prensipleri arasındadır. Bir şeyh olmasına rağmen dergahın ve caminin temizliğine, inşaatına katılması, gelen ziyaretçilerin ayakkabılarını düzeltip, onlara ikramlar sunması Ziya Baba'nın alçak gönüllü bir insan olduğunun göstergesidir. Felsefesinde “ben” değil “biz” bulunmaktadır. Kendisi yaptıklarıyla, yaşadıklarıyla çevresine örnek bir şahsiyettir. Ölümünden sonra kendisinin yolundan gidenler, yakınları, dostları vs. dergaha gelen misafirlere ev sahipliği yapmakta ve onun ışığını devam ettirmeye çalışmaktadır (kişisel görüşme 20, 2007).

Şeyh Ziya Baba'nın yaşadığı dönemde, ruhani olarak çeşitli savaflara katıldığı, hastalıkları iyileştirdiği ve insanlara doğru yolu gösterdiği vs. hakkında anlatılagelen çok sayıda efsane bulunmaktadır. Ziya Baba 1995 yılında türbesinin bulunduğu Çökek Yaylası'nda vefat etmiştir. Türbesi, ölümünden bir yıl sonra imece usulü yapılmış ve yapım aşamasına yüzlerce kişi gönüllü olarak katılmıştır. Günümüzde, özellikle mübarek gecelerde, kadın, erkek, çocuk binlerce kişi türbeye akın etmektedir. Türbe ziyaret edildikten sonra, Peygamber Efendimiz'in “Sakal-ı Şerif”i gösterime sunulmakta ve daha sonra ibadet safhasına geçilmektedir. İbadetler sırasında; zikirler çekilmekte, tespih namazları kılınmakta ve Kuran-ı Kerimler okunmaktadır. Türbe ve camii Hatay içinden ve dışından gelen binlerce kişiye ev sahipliği yapmaktadır (kişisel görüşme 20, 2007).

Şeyh Ziya Baba ile ilgili efsaneler 4.1.1.1., 4.1.1.4., 4.1.1.6., 4.1.1.8., 4.1.1.9., 4.1.1.19., 4.1.2.2. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.5.2. Huzur Pınarı

Amanos Dağları Çökek Yaylası'nda, Şeyh Ziya Baba Türbesi'nin yüz metre ilerisinde bulunan ve küçük bir oluktan akan suya, yöre halkı büyük bir önem göstermektedir (Fotoğraf:32).

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Şeyh Ziya Baba, bir sohbeti sırasında camii ve dergahın su vesilesiyle böyle bir yere kurulduğunu söylemiştir. Yaşadığı dönemde kendisi de bu pınara büyük önem vermiş ve içilmesini ısrarla tasfiye etmiştir. Bu suyun özellikle, böbrek kumlarına ve iltihaplanmalarına karşı faydalı bir ilaç olduğu inancı yaygındır. Ayrıca, buradaki huzurun suya aksettiği ve Ziya Baba'nın nuru dolayısıyla bazı zamanlarda “Allah, Allah” diye zikir çektiği bazı salih kimseler tarafından anlatılmaktadır (kişisel görüşme 20, 2007).

3.5.3. Belenli Şeyh Ali Baba Türbesi

Altınçağ Beldesi'nde, bir evin avlusunda yer alan türbenin dış yüzeyi köşegen ve silindir bir yapıya sahiptir. Etrafı mozaik taşlarla döşenmiştir (Fotoğraf:33). Kabir bölümünün alt kısmı sanduka, üst kısmı ise camekan şeklindedir. Türbe içerisinde gelen ziyaretçilerin namaz kılabilmesi için; seccade, örtü ve tespihler bulunmaktadır. Türbenin bakım ve onarımıyla Ali Keser ve ailesi ilgilenmektedir.

Belenli Şeyh Ali Baba, Belen ilçesi, Benlidere köyünde 1879 yılında dünyaya gelmiştir. Soyu aslen Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesine dayanmaktadır. Babası Hanifi Bey, annesi Hafize Hanım'dır. İki kardeşi bulunmaktadır. İsimleri; Mustafa Koklar ve Zeynep Ünüvar'dır. Babası Hanifi Bey, Osmanlı döneminde Belen'e tayinle gelen bir Osmanlı subayı olup Yemen'de İngilizlerle savaştığı sırada şehit olmuştur. Ali Baba Hazretleri, Belen ilkokulunda okuduktan sonra Halep Askeri Rüştüyesi'ne gönderilmiş ve orduda yüzbaşılığa kadar yükselmiştir. Gençlik dönemi Harb-i Umumi döneme rastlamaktadır (Durusoy, 2005:9-10).

Ali Baba Hazretleri, harplerden sonra cihat hizmeti kalmayınca kendi isteğiyle ordudan yüzbaşı iken ayrılmış ve memleketine dönmüştür. Benlidere'de münzevi bir hayata geçmiştir. Zaman zaman iki ay, üç ay insanlardan uzak çeşitli yerlerde yaşamakta, bazen bir evin bodrum katında bulunmaktadır. Şeyh Ali Baba bu dönemlerde geçimini el emeğiyle sağlamış; üzüm, ceviz vs. toplayıcılığı yaparak geçinmiştir. Sonraları, nereden öğrendiği bilinmeyen tatlıcılığa Belen'de dükkan açarak başlamıştır. Bir müddet sonra, manevi bir işaretle Adana'nın Ceyhan ilçesine gitmiş, orada bir tatlıcı dükkanı açmıştır. Bu dönemde bir hanımefendiyle evlenip, bir kız çocukları dünyaya gelmiştir. Ancak, bu evliliği uzun sürmemiş karısıyla anlaşarak ayrılmışlardır (Durusoy , 2005:14-15).

Şeyh Ali Baba Hazretleri, Kadiri Tarikatı'nın Kuddusi koluna mensuptur. Ceyhan'daki tatlıcılık döneminde Adanalı Şeyh Gafur Baba'dan dersler almıştır. Bu yıllarda mana aleminden gelen bir işaretle tatlıcılığı bırakmış ve seyahatlere başlamıştır. Konya'daki Mevlana Celaleddin-i Rumi, Şam'daki "Sahibu-z Zaman" ve Mevlana Halid-i Bağdadi ilk ziyaretleridir. Her birinin gidiş mesafesi 500 km. olan bu yolculuklarını hep yaya olarak yapmıştır. Bu dönemde, nefis mücadelesi yaşamış ve bunun için türlü zahmetlere girmiştir (Durusoy, 2005:15-16).

Ömrü riyazet ve çile ile nefis mücadelesine devam eden Ali Baba Hazretleri'nin riyazet ve çilelerinden en zorlusu ömür boyu oruç ve su içmeme halidir. Hayatı boyunca bayram günleri hariç oruçlu geçiren Ali Baba Hazretleri akşam iftarında az bir şey yer, sahurda sadece çay ve meyve ile iktifa ederdi. Takım dış kullanmaz, meyveleri damağı ile sanki dişi varmış gibi yedi. Nefsi kontrol altına alma ile alakalı bir soruya şöyle cevap vermiştir: "Nefis çakmak taşı gibidir. Denizin dibinde bin yıl kalsa ki (deniz her şeyi çürütür) çıkartsan demirle çaksan hemen ateş çıkar. Ben nefsimi açlıkla, oruçla zaptettim" (Durusoy, 2005:17).

Yine mana aleminden gelen bir işaretle türbenin bulunduğu bahçe içerisinde bir barakada yaşam sürdürmeye başlamıştır. Kendisine Dört Yol ilçesine gelme sebebi sorulduğunda "Burada mana erlerinden yedilerden Murtaza Efendi yatıyor." Cevabını vermiştir (Murtaza Efendi Türbesi, Dört Yol çarşısı merkezinde bulunmaktadır) (kişisel görüşme 21, 2007).

Ali Baba Hazretleri, 1984 yılında türbenin bulunduğu yerde vefat etmiştir. Öldükten sonra, barakasının bulunduğu mekan türbe haline getirilmiştir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre Şeyh Ali Baba yaşadığı dönemlerde madden ve ruhani olarak çeşitli savaflara katılmış, hastalıkları mucizevi bir şekilde iyileştirmiş, insanları çeşitli zorluklardan kurtarmıştır (kişisel görüşme 21, 2007).

Belenli Şeyh Ali Baba ile ilgili efsaneler 4.1.1.4., 4.1.1.7., 4.1.1.9., 4.1.1.12., 4.1.1.17., 4.1.1.19., 4.1.2.3. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.5.4. Kubbe (Ahmed) Dede Türbesi

Payas Beldesi sahilinde yer alan türbe kare yapılı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir (Fotoğraf:34). 2001 yılında restore edilen türbenin bakım ve onarımı Payas Belediyesi tarafından yapılmaktadır.

Halk arasında “Kubbe Dede” olarak adlandırılan kişinin asıl adının “Ahmed” olduğu hakkında rivayetler bulunmaktadır. Yaygın inanişaya göre, aynı ilçede türbeleri bulunan Kubbe (Ahmed) Dede, Karabıyık (Mehmed) Dede ve Azhar (Asar) Dede üç kardeştir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, bu mübarek üç zat çok eski zaman önce yaşamış ve insanlara çeşitli faydaları bulunmuş, efsanevi özelliklere sahip kimselerdir. Bunların Cuma gecelerinde ve mübarek gecelerde birbirlerinin türbesini ışık topu şeklinde gökyüzünden inerek ziyaret ettikleri anlatılmaktadır. Hüvviyeti konusunda değişik görüşler bulunan Kubbe Dede kimilerine göre; Memluk Türkmenleri zamanında Hatay (Dört Yol) yöresini Türk-İslam yurdu yapabilmek amacıyla savaşan ve bu savaşlar sonunda şehit olan bir alperendir. Bir başka görüşe göre ise, ayakkabıcılık yaparak geçimini sağlayan bir köşkerdir (kişisel görüşme 22, 2007).

Kubbe Dede ile ilgili efsaneler; 4.1.1.7., 4.1.1.13., 4.1.2.1. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.5.5. Karabıyık (Mehmed) Dede Türbesi

Karabıyık Dede Türbesi Rabat Beldesi’ndeki Amanos Dağları’nın eteklerinde, ıssız bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Kabir bölümü, yeşil demir parmaklıklarla çevrilidir ve üstü açıktır. Mezarın tam ortasından bir ağaç yükselmektedir (Fotoğraf: 35).

Burası, daha ziyade hastalar tarafından, hastalıklardan kurtulmak maksadıyla ziyaret edilmektedir. Türbenin bulunduğu tepe üzerinde ayrıca, iki odadan oluşan misafirhane bölümü bulunmaktadır. Bu odalardan birine kadın hastalar, diğerine ise erkek hastalar yatırılmaktadır. Karabıyık Dede’nin türbeye getirilip yatırılan ve çeşitli sıkıntılara maruz kalan kişileri, ruhsal durumu kötü olan insanları, hastaları vs. rüyada iyileştirdiği rivayet edilmektedir. İnanışaya göre, Karabıyık Dede, iyileşebilmesi mümkün olan hastaların iyileşeceği haberini rüyada bildirmektedir (kişisel görüşme 23, 2007).

Karabıyık Dede ile ilgili efsane metni 4.1.1.4. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.5.6. Azhar (Asar) Dede Türbesi

Amanos Dağları'nda "Mıgır Tepesi" olarak adlandırılan bir tepe üzerinde yer alan türbenin herhangi bir mimari özelliği bulunmamaktadır. Yan yana sıralanmış birkaç eski mezardan oluşmaktadır (kişisel görüşme 24, 2007).

Bu mezarlardan hangisinin Azhar Dede'ye ait olduğu hususunda tam bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, yörede tanınmış bir şih olan ve 1992 yılında vefat eden Hasan İnce adlı bir zat bu mezarların birinde, 1974 yılında bir oyuk oluştuğunu fark etmiş ve bu olaydan sonra Azhar Dede Türbesi'nin yeri tespit edilebilmiştir. Azhar Dede'nin ruhani olarak Kıbrıs Savaşı'na katıldığı rivayet edilmektedir. Ayrıca, türbe geçmiş yıllarda yapılan yağmur duaları için önemli bir özellik taşımaktaydı. Çünkü yöre halkı, yağmur duası için bu türbenin taşlarından faydalanmaktaydı (kişisel görüşme 24, 2007).

Azhar Dede ile ilgili efsaneler; 4.1.1.7., 4.1.2.2. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.5.7. Uzun İdris Dede Türbesi

Payas Beldesi'ndeki İskenderun Demir-Çelik İşletmeleri sınırları içerisinde bulunan ziyaret çok uzun ve ince bir görünümde (Fotoğraf:36).

Uzun İdris Dede'nin yaşadığı dönem tam olarak bilinmemekle birlikte, çok uzun ve ince yapılı olduğu için bu adla anıldığı sanılmaktadır. Bu mezar daha ziyade Nusayri vatandaşlar tarafından ilgi görmekte ve ziyaret edilmektedir. Türbenin yıkılıp başka bir yere taşınması için ekipler geldiğinde kepçelerin birer birer kırılıp bozulduğu ve hiçbir kuvvetin bu mezarı kaldıramadığı rivayet edilmektedir. Uzun İdris Dede'nin ruhani olarak Kıbrıs savaşı'na katıldığı ve bu savaşta askerlere yardım ettiği hakkında söylenceler bulunmaktadır (kişisel görüşme 25, 2007).

Uzun İdris Dede ile ilgili efsane metni 4.1.2.2. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.5.8. Kavuklu Dede Türbesi

Merkeze bağlı Çaylı Mahallesi içerisinde, açık bir alanda yer alan türbenin etrafı boydan boya yeşil demir parmaklıklarla çevrilidir. Başucunda ise bir kavuk yer almaktadır (Fotoğraf:37).

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Kavuklu Dede, yaşadığı dönemde çok sevilen ve saygı duyulan bir zat imiş. Yöre halkı onu, yaşadığı dönemde başına taktığı kavuk dolayısıyla öyle isimlendirmiş. Kavuklu Dede öldükten sonra, kendisine duyulan saygı dolayısıyla, kavuğu mezarının başına asılmış. Rivayete göre, bu durumla eğlenmek isteyen birkaç genç, kavuğu mezarından alıp denize atmış. Ancak bu kişiler bir gün sonra, mezar başında kavuğun duruyor olduğunu görünce, yaptıklarına pişman olmuş ve Kavuklu Dede'nin, büyük bir zat olduğuna inanmışlar (kişisel görüşme 26, 2007).

Kavuklu Dede ile ilgili efsane metni 4.1.1.6. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.6. İskenderun İlçesi'ndeki Türbe,Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.6.1. Şeyh Yunus Rahip Türbesi

Pirinçlik Köyü'nde, deniz kenarında bulunan türbe, küçük bir avlu içerisinde yer almaktadır. Avlu içerisinde ayrıca, misafirhane ve mutfak bölümleri de bulunmaktadır. Tek kubbeli, kare ve küçük bir mimari özelliğe sahip bulunan türbenin dış yüzeyi mermer kaplamadır. Yanı başındaki harnup ağacının üzeri çaputlarla kaplıdır (Fotoğraf:38). Türbe içerisinde ise tek sanduka bulunmaktadır. Kuran-ı Kerimler, halılar, Hz.Ali ve Oniki İmam'a ait resimler, kilitli para sandığı, zeytinyağı, bahur ve bahurluklar türbede bulunan diğer eşyalardır.

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Şeyh Yunus, seksen ya da doksan yıl önce yaşamış, fakir ve kimsesiz bir şeyhtir. Hiç evlenmemiştir. Bu nedenle kendisine halk arasında "rahip" lakabı eklenmiştir. Bilinen iki makamı bulunmaktadır. Naaşının defin yeri, başka bir yerdir. Şeyh Yunus'un nurunun zuhur olduğu yer ise, Pirinçlik köyündeki makamdır. Türbe geçmişte tek bir mezar görünümüne sahiptir. 1993 yılında restore edilerek günümüzdeki yapısına kavuşmuştur. Yörede, Şeyh Yunus'a ait olduğu iddia edilen çok sayıda söylence bulunmaktadır. İnanışa göre, bu kerametlerin bir kısmı ölümünden önceki, bir kısmı da ölümünden sonraki döneme aittir (kişisel görüşme 27, 2007).

Şeyh Yunus Rahip ile ilgili efsane metni 4.1.1.5. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.6.2. Hıdır (A.S) Türbesi

Karaağaç Beldesi'nde, Alevi Kültür Araştırma Derneği'nin karşısında bulunan türbenin yapılış tarihi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. İlk biçimi, kerpiçten yapılmış bir mimari özelliğe sahip bulunan türbenin 2001 yılında, İzzettin Contay adlı bir zat tarafından restore edildiği, bilinmektedir (kişisel görüşme 28, 2007).

Türbe etrafı, geniş bir duvar ile çevrilidir. Bahçesinde; oldukça büyük bir piknik alanı, zeytin ağaçları ve misafirhane bölümü bulunmaktadır. İnce ve uzun bir mimari özelliğe sahip olan türbe, iki sütun üzerine oturtulmuştur. Sütunların arası açık olup, üst kısımları sütunlar arası oluşturulan kemerlerle kubbeyle bağlanmıştır (Fotoğraf:39). Kubbenin tam altında bulunan makam bölümü mermer taştan yapılmış olup, zeminden 30 cm kadar yüksektir.

Daha ziyade, Alevi inançlı Müslüman vatandaşlar tarafından ziyaret edilen türbe, ilkbahar ve yaz aylarında ziyaretçi akınına uğramaktadır. Adağı olan kişiler, misafirhane bölümünde kurban keserek, etlerini türbeye gelen ziyaretçilere dağıtmaktadır. Bunun dışında, adak niyetiyle "Hrisi" adı verilen, dövme, buğday ve haşlanmış et karışımından oluşan bir yemek yapılmaktadır. Bu yemek, Nusayri vatandaşlar tarafından sıkça yapılan bir yemektir (kişisel görüşme 28, 2007).

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, türbe "Alevilerin camisi" olarak nitelendirilmektedir. Bir çeşit ibadet tekniği uygulanan türbede, insanlar tarafından yapılan bazı ritüeller bulunmaktadır. Türbe dışında, daima hazır halde bulunan ocaktan kor ateş alınıp, bunun üzerine bahurlar (tütsüler) atılmaktadır. Gelen kişiler, öncelikle kendilerini ve türbeyi tütsüleyerek maddi ve manevi rahatsızlıklardan sıyrılmaktadır. Ziyaretçiler, giriş kapısını üç kez öpüp başa koyduktan sonra, sanduka etrafında üç kez "Ya Ali, Ya Hıdır, Ya Kuran" gibi zikirler çekerek dönmektedir. Niyet eden kişi, torba içerisine adak maksadıyla bırakılan yeşil bez parçalarından bir tutam kopartıp tütsülemekte; bir parçasını bileğine bağlayıp, bir parçasını da türbe yanındaki ağaca asmaktadır. Bundan sonraki işlem ise, mum yakma geleneğidir. Dileği olan kişi niyet edip mum yaktıktan sonra türbeyi terk etmektedir. İnsanlar saygılarından dolayı türbeyi arka arka çıkararak terk etmektedir (kişisel görüşme 28, 2007).

3.6.3. Şeyh Hasan Eklaye el-Hekim Türbesi

Karaağaç Beldesi'nin sahil kısmında ve geniş bir avlu içerisinde bulunan iki türbeden biri, Şeyh Hasan Eklaye El-Hekim'e aittir. Tek kubbeli, küçük ve kare yapılu bir mimari özelliğe sahiptir. İçerisinde tek sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf:40).

Avlu içerisindeki diğer türbe de aynı mimari özelliğe sahip olmakla birlikte, içerisinde üç sanduka bulunmaktadır. Bunlar; Nebi Yunis, Brahim Halil ve Meryem El Gıdra olarak bilinen üç evliya zattır (kişisel görüşme 29, 2007).

Şeyh Hasan Eklaye El-Hekim'in, Antakya Harbiye Beldesi'nde asıl makamı bulunan Şeyh Yusuf El-Hekim'in kardeşi olduğu bilinmektedir. Bu iki kardeşin, yaşadıkları dönemlerde, tıbbın çare bulamadığı bir takım hususlara çareler ürettiklerine; hastalıkları duayla, birtakım bitkilerle vs. iyileştirdiklerine inanılmaktadır. Öldükten sonra da ruhani varlıkları yardımıyla, hastaları rüyada, manevi hayatta vs. iyileştirdikleri hakkında çok sayıda söylenceye rastlanmaktadır. Türbenin bulunduğu avlu içerisinde on beş-yirmi adet oda bulunmaktadır. Bu odalar, cüzi fiyatlar karşılığında gelen hasta ve hasta yakınlarına kiralanmaktadır. Türbe ve çevresi 1988 yılında, Ferit Kıranlıoğlu tarafından restore edilmiştir. Bakım ve onarımıyla belediye ilgilenmektedir (kişisel görüşme 29, 2007).

3.6.4. Şeyh Ali Hayir Sincere Türbesi

Şeyh Ali Hayir Sincere Türbesi, Karaağaç Beldesi'ndeki asri mezarlığın yakınında bulunmaktadır. Bir avlu içerisinde yer alan türbe, görünüm bakımından, dikdörtgen biçiminde ve çift kubbeli bir türbedir. İçerisinde, Altı sanduka bulunmaktadır. Bunlar; Uvled Şeyh Ali Beled, Uvled Şeyh Ali Beled (aynı isimli iki kişi bulunmaktadır), Şeyh Ali Aydiy, Şeyh Muhammed Menguli, Şeyh Ahmed Yusvey ve Şeyh Ali Hayir Sincere'dir (Fotoğraf: 41).

Bu kişiler, yöre halkı tarafından büyük bir sevgi ve ilgiye mahzar olan şihlardır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, 113 yıl önce türbenin bulunduğu topraklar bir ağaya aittir. Şeyh Ali Hayir Sincere, bu ağanın yanında bakıcı (icir) olarak çalışmakta ve ağanın hayvanlarıyla ilgilenmektedir. Bir gün, rüyasında bir ses tarafından ikaz edilmiş ve bu durumu ağasına bildirmiştir. Bunun sonucunda şeyhin ağası, hayvanlarını buradan

çıkarmış ve türbenin bulunduğu yeri kendisine bağışlamıştır. Bu nedenle Şeyh Ali Hayir Sincere, bulunduğu makama rüyasında ermiş bir evliyadır (kişisel görüşme 30, 2007).

Türbe çevresi, insanların sıkça gelip zaman geçirdiği bir piknik alanı görünümündedir. Türbe, daha çok, çeşitli hastalıklardan kurtulmak maksadıyla, ziyaret edilmektedir. İçerisinde su bekletilip içildiğinde, hastalıkların şifaya kavuşacağı hakkında inanışlar bulunmaktadır. Türbedarın çaresiz olan ayak yaralarının, burada beklettiği zeytinyağını, merhem gibi sürmesi sonucu iyileştiği aktarılmaktadır (kişisel görüşme 30, 2007).

Şeyh Ali Hayir Sincere ile ilgili efsane metni 4.1.1.10. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.6.5. Şeyh Yusuf Menguli Türbesi

Karaağaç Beldesi'ndeki bir mezarlık içerisinde bulunan türbe, çevresine göre yüksek bir yerdedir ve buraya merdivenle çıkılmaktadır. Küçük, kare ve tek kubbeli özelliğe sahip olan türbe içerisinde, tek sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf: 42).

Şeyh Yusuf Menguli, türbesini, ölmeden önce kendisi yaptırmıştır. Yaşamını burada geçirmiş ve türbeyi ibadethane gibi kullanmıştır. 1984 yılında vefat etmiş ve bu makama defnedilmiştir. Rivayete göre, öldüğü anda şimşek şeklinde bir nur türbenin üzerine düşmüş ve bu olaya birçok kişi şahit olmuştur. Şeyh Yusuf'un iki yerde makamı bulunmaktadır. Defin yeri, Karaağaç; nurunun zuhur ettiği yer ise Mersin'in Tarsus ilçesidir. Şeyhin gençlik dönemi, Tarsus'ta geçmiş ve burada Kuran dersleri vermiştir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Şeyh Yusuf, yaşadığı dönemde insanların çeşitli sıkıntılılarına, şikayetlerine çözümler üretmiş ve sorunlarını dua ederek, yol göstererek gidermiştir. Ölümünden sonra da yine aynı amaçlarla, bu kez bahur yakılarak, kabrinin etrafında üç kez dönerek, bahçesindeki ağaçlara çaputlar bağlanarak, aynı istekler dile getirilmektedir (kişisel Görüşme 31, 2007).

Şeyh Yusuf Menguli ile ilgili efsane metni 4.1.1.16. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.6.6. Şeyh Zahir Türbesi

Karaağaç Beldesi'nde ve Şeyh Yusuf Menguli Türbesi'nin hemen yanında yer alan türbe tek kubbeli, kare yapılı ve küçük bir görünüme sahiptir. İçerisinde, üç sanduka bulunmaktadır. Bunlar; Şeyh Zahir, Şeyh Kasım ve Şeyh Kasım'ın öğrencisidir (Fotoğraf: 43).

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre Şeyh Kasım, Şeyh Zahir'in öğrencisi ve Şeyh Yusuf Menguli'nin babasıdır. Burada bir usta çırak ilişkisinden bahsedilmektedir. Çünkü, Nusayrilerde, şeyhlik babadan oğla geçmekte ya da belirli bir eğitim sürecine dayanmaktadır. Adı geçen bu kişilerin, yöre halkına çeşitli faydaları bulunan, insanlara örnek olup, yol gösteren ve hiçbir zaman doğru yoldan ayrılmayan büyük zatlar olduğu aktarılmaktadır. Burası, insanlar tarafından, çeşitli maksatlar doğrultusunda, sıklıkla ziyaret edilen bir yer olma özelliğine sahiptir (kişisel görüşme 31, 2007).

3.6.7. Makam Seyidna el- Hıdır Türbesi

Karaağaç Beldesi'ndeki yüksek bir tepe üzerinde bulunan türbenin elli beş yıl önce yapıldığı ve taşlarının o dönemde atlarla taşındığı, aktarılmaktadır. Giriş kapısında "Salla Allah Geleyh ve Sellem" yazısı bulunan türbenin görünümü, dikdörtgen yapılı ve tek kubbelidir. İçerisinde, tek bir sanduka bulunmaktadır. Üzeri örtülerle kapatılmıştır. Makam bölümünün sağ ve sol tarafında, kırmızı ve yeşil ay-yıldızlı bayraklar bulunmaktadır (Fotoğraf: 44).

Burada, dua ve dilekte bulunan ziyaretçiler, gece rüyalarında Hıdır (A.S)'ı görürse ve Hıdır (A.S) kendisine yeşil bir taş veya su ikram ederse, dileklerin kabul olacağına inanılır. Türbe genel olarak, şifa bulmak, çocuk sahibi olmak, evlenmek, işlerin rast gitmesi, gurbette olan kişilerin sağ salim dönmesi için ziyaret edilmektedir (kişisel görüşme 32, 2007).

3.7. Kırıkhan İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.7.1. Bayezid-i Bistami Hazretleri Türbesi

Hatay'ın Kırıkhan İlçesi, Alaybeyli Köyü'nde, bir kale harabesi içinde bulunan türbe, iki katlı bir binanın üst giriş katında bulunmaktadır. Türbe içerisindeki iki sandukadan birinin Bayezid-i Bistami Hazretleri'ne, diğerinin ise müridi Çoban Sadi Baba'ya ait olduğu bilinmektedir (Fotoğraf:45).

Türbenin hemen yanında, cami bölümü bulunmaktadır ve buraya türbe içerisinden geçilmektedir. Cami ve türbe arasında kalan bölümde ise Bayezid-i Bistami Hazretleri'nin çilehanesi bulunmaktadır. Bir mağarayı andıran bu oda, boydan boya demir parmaklıklıklarla çevrilidir. Türbe ve caminin bir kat aşağısında, eski medrese

kalıntıları yer almaktadır. Burası, günümüzde misafirhane olarak kullanılmaktadır. Bu yapıların üst kısmında bulunan tepelik bir alanda ise, Bayezid-i Bistami Hazretleri'nin geçmişte zikir ve toplantılar düzenlediği tekke odalarının kalıntıları bulunmaktadır (kişisel görüşme 33, 2008).

Cami ve ziyaret yeri 19. yy.'ın sonlarında, Mursalzade Mustafa Şefki Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mimari özellik bakımından Osmanlı tarzını yansıtmaktadır. Dış duvarı kesme taştan yapılmış olup, dikdörtgen ve kubbesiz bir özelliğe sahiptir (Fotoğraf:46).

Asıl adı “Eba Yezid Tayfur bin İsa bin Şuruşan” olan Bayezid-i Bistami Hazretleri İran'ın Horasan Eyaleti'ne bağlı “Bestam” kentinde doğduğu için “Bistami” ya da “Bestami” olarak anılır. İlk büyük mutasavvıflardan olan Bayezid'in hayatı hakkında mevcut bilgiler, menkıbelere, sözlerine ve şathiyelerine dayanmaktadır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Hicri 161 (m.777) yılında doğduğu, Hicri 234 (m. 850) yılında 73 yaşında vefat ettiği kabul edilmektedir (Halep Vilayeti Salnamesi, 1234: 116).

Bayezid-i Bistami Hazretleri, Şeruşan'ın İsa ismindeki oğlundan, Tayfur (Bayezid), Adem ve Ali isimli üç torunun ortancasıdır. Annesi, Suriye Rakkalı'dır. Diğer kardeşlerinin kabirleri, Suriye'de bulunmaktadır. Bayezid-i Bistami Hazretleri, Nakşibendi Tarikatı silsilesinin beşinci kolunu oluşturmakta ve “Sultan-ül Arifin” lakabıyla tanınmaktadır. Nakşibendi Tarikatı'nın altıncı silsilesi olan Ebul Hasan-ı Harakani'yi kendisi yetiştirmiştir (kişisel görüşme 33, 2008).

Bayezid-i Bistami Hazretleri'nin kerametleri anne karnında görülmeye başlamıştır. Rivayete göre, Bayezid-i Bistami Hazretleri annesi ona hamile iken şüpheli bir şey yiyecek olsa, tekmeleyerek annesinin kusmasını sağlar ve böyle bir şeye müsaade etmezmiş (Evliyalar Ansiklopedisi III, 1992: 358).

Büyük zat, İmam-ı Cafer-i Sadık'ın vefatından kırk yıl sonra doğduğu halde, İmam-ı Ali Rıza'nın sohbetinden ve bunun bereketiyle İmam-ı Cafer-i Sadık'ın ruhaniyetinden istifade etmiştir ve bu şekilde meşhur olmuştur. Otuz sene Şam civarında bulunmuş, yüz on üç alimden ilim öğrenmiştir. Son derece alim, fadıl ve edip bir şahsiyettir. Ayrıca şiirleri ile de meşhurdur (Evliyalar Ansiklopedisi III, 1992:362).

Bilinen üç makamı bulunmaktadır. Bunlar; İran'ın Bistam kenti, Suriye (Rakka) ve Hatay (Kırıkhan) dır. Asıl makamının İran'ın Bistam şehri olduğu, sanılmaktadır. Abbasi Hükümdarlığı zamanında, padişahın ilim adamı olduğu, Darbısak Kalesi'nin fethi sırasında hükümdara eşlik etmek maksadıyla Kırıkhan'a geldiği, fetihden sonra ise, ülkesine dönmeyip, burada uzun yıllar yaşadığı rivayet edilmektedir. Bayezid-i Bitami Hazretleri'nin Darbısak Kalesi'nde otuz beş yıl inzivaya çekildiği söylenmektedir (kişisel görüşme 33, 2008).

Türbesinin yanında bulunan Çoban Sadi Baba, Bayezid-i Bistami Hazretleri Kırıkhan ilçesine geldiğinde çevre köylerden birinde çobanlık yapmaktaymış. Bayezid-i Bistami Hazretleri'nden yirmi yıl ders almış, ilim öğrenmiş ve alim bir şahsiyet olmuştur. Çoban Sadi Baba'nın Bayezid-i Bistami Hazretleri'nden beş yıl önce öldüğü bilinmektedir. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre Bayezid-i Bistami Hazretleri Türbesi'ni ziyaret edenlerin yapması gereken öncelikli husus, iki rekat namaz kılıp Hazret'in rızasını almaktır. Türbede mübarek gün ve geceler, Kuran okunarak tespih çekilerek, zikirler düzenlenerek, mevlitler okunup, hatimler indirilerek ihya edilmektedir (kişisel görüşme 33, 2008).

Bayazid-i Bistami Hazretleri ile ilgili efsaneler; 4.1.1.1., 4.1.1.5., 4.1.1.6., 4.1.1.7., 4.1.1.9., 4.1.1.12. nolu tasniflerde yer almaktadır. Çoban Sadi Baba ile ilgili efsane metni ise 4.1.1.15. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.8. Kumlu İlçesi'ndeki Türbe Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.8.1. Şih Hayavi Türbesi

Şih Hayavi Türbesi, Doğuayracı Köyü'nde yüksek bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Türbe, yapısal olarak dikdörtgen, uzun ve oldukça geniş bir mezar görünümündedir (Fotoğraf:47). Türbenin dışında, tepe üzerinde yirmi-otuz adet mezar da bulunmaktadır. Bu mezarların yörede yaşamış çeşitli kimselere ait olduğu bilinmektedir.

Kumlu ilçesinde tespit edebildiğimiz tek türbe olma özelliğine sahip olan Şih Hayavi'nin yetmiş beş seksen yıl önce yaşadığı ve ulu bir evliya olduğu hakkında bilgiler bulunmaktadır. Reyhanlı ilçesinde türbesi bulunan Şih Abdurrahman'ın amcası olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, velilik özelliği bağlı bulunduğu soydan kaynaklanmaktadır. Yöre halkı tarafından anlatılagelen, çok sayıda kerameti

bulunmaktadır. Şih Hayavi'nin, yaşadığı dönemde, akli dengesi bozuk olan kişileri iyileştirdiği konusunda anlatılar bulunmaktadır. Bu nedenle, ziyaret daha ziyade, akli dengesi bozuk olan kişilerin getirilip yatırıldığı bir yer olma özelliğine sahiptir. Dilekleri gerçekleşenler, adaklarını türbenin bulunduğu tepede yerine getirdikten sonra, mezar içerisine dua okuyarak para, şeker vs. bırakmaktadır (kişisel görüşme 34, 2008).

Şih Hayavi ile ilgili efsaneler; 4.1.1.3., 4.1.1.12. nolu tasniflerde yer almaktadır.

3.9. Reyhanlı İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.9.1. Çalı Ziyareti

Reyhanlı ilçe merkezinde, Bayır mahallesinde bulunan türbe, etrafı duvar ile çevrili küçük bir bahçe görünümündedir. İçerisinde tek bir mezar bulunmaktadır. Bu mezarın tam ortasından ise, ulu bir ağaç yükselmektedir (Fotoğraf:48).

Çalı Ziyareti olarak adlandırılmasının sebebi; etrafının sık ve çalı görünümlü ağaçlarla kaplı olmasındandır. Ziyaret genç bir kıza aittir. İftiraya uğraması sonucunda, ağabeyi tarafından öldürülmüştür. Öldükten sonra ağabeyi, mezarın ortasına bir değnek dikmiş ve bu değnek yeşerince kızın masum olduğu anlaşılmıştır. Bu kerametinden dolayı yöre halkı, buraya büyük önem göstermiş ve ziyaret haline getirmiştir.

Mahalle halkı, evlerinin ve avlularının bu genç kız tarafından korunduğuna inanmaktadır. Kaynak kişinin başından geçen hadiseye göre, bir gece yarısı dışarıya hava almak için çıktığında beyaz kıyafetli genç bir kızın kendisine bakıp gülümsemekte olduğunu fark etmiştir. Bu olaydan sonra, evinin ve ailesinin bu kız tarafından korunduğuna inanmıştır. Yöre halkına göre, genç kız ruhani olarak varlık göstermekte ve insanlara yardım etmektedir. Her türlü dilek için ziyaret edilmekte ve bir şey istenirken “çalı ziyareti hürmetine” denilmektedir. Namaz kılıp, niyet edildiğinde ise insanları, rüyada dilekleri konusunda bilgilendirmektedir (kişisel görüşme 35, 2008).

Çalı Ziyareti ile ilgili efsane metni 4.1.1.11. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.9.2. Şih Abdurrahman Türbesi

Reyhanlı ilçe merkezindeki asri mezarlığın içerisinde bulunan türbe, kare yapılı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir. İçerisinde iki kabir bulunmaktadır. Kabirler,

mermer taştan yapılmıştır. Bunlardan biri, Şih Abdurrahman Cemiloğlu'na, diğeri ise kardeşi şih Abdurrezak Cemiloğlu'na aittir (Fotoğraf: 49).

Kendisi, 1995 yılında, kardeşi ise 1992 yılında vefat etmiştir. Şih Abdurrahman, Allah'ın veli kullarından, büyük bir zat olarak tanımlanmaktadır. Yaşadığı dönemlerde yöre halkı, çeşitli sıkıntılara maruz kaldığında, şih tan yardım istemekteymiş. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, insanlara çeşitli yollarla, maneviyatı ile, duası ile vs. yardımcı olmuş ve herkes tarafından çok sevilmiştir. Öldükten sonra da türbesi aynı amaçlar doğrultusunda, bu kez ruhani varlığından istifade edilerek ziyaret edilmektedir (kişisel görüşme 36, 2008).

Rivayete göre, öldüğü gün cesedine hiç kimse dokunmadığı halde, şeyhin kendisini yukarı doğru kaldırdığı, “Bismillah, Allahu Ekber” nidalarıyla zapt edildiği anlatılmaktadır. 1997 yılında gerçekleştiği rivayet edilen bir başka hadise de şöyledir: Adamın biri, hac vazifesi sırasında “Hacer-ül Esved” taşına el sürmek istemiş. Ancak, bulunduğu yer çok dar ve kalabalıkmış. Bu sırada adamın karşısına Şih Abdurrahman çıkmış ve önünden yürüyerek, kendisini Hacer-ül Esved taşına ulaştırmıştır (kişisel görüşme 36, 2008).

3.9.3. Şih'in Ferric (Mehmed Dede) Türbesi

Türbe, Oğulpınar Köyü'nde yüksekçe bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Etrafı zeytin ağaçlarıyla dolu, uçsuz bucaksız bir bahçe içerisindedir. Mimari bakımından çift kubbeli, dikdörtgen yapılu bir özelliğe sahiptir. İçerisi, ince ve uzun bir salon görünümündedir. Duvar ile çevrili bölümde iki kabir yan yana bulunmaktadır. Bunların üzeri yeşil örtülerle kapatılmıştır (Fotoğraf:50). Kabirlerden birinin Şih'in Ferric'e, diğerrinin ise yakınlarından bir zata ait olduğu sanılmaktadır.

Yaşadığı dönem kesin olarak bilinmemekle birlikte, Şih'in Ferric'in derin bir şih ve alim bir hoca olduğu ifade edilmektedir. Kumlu ilçesi, Doğuayrancı köyünde türbesi bulunan Şih Hayavi'nin amcasının oğlu olduğu bilinmektedir. Türbe, daha çok çocuk sahibi olmak ve şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedir. Adağı gerçekleştirenler, tüm yakınlarına haber vermekte ve zeytin ağaçları altında ziyafetler gerçekleştirmektedir (kişisel görüşme 37, 2008).

Rivayete göre, geçmiş yıllarda türbenin bulunduğu yere, karakol yapılması kararlaştırılmıştır. Türbeyi yıkmak için görevlendirilen askerler, işin başına geçince ellerinde kazma ve küreklerle, öylece donakalmışlar. Ellerini bile kıpırdatacak güçleri kalmayan askerlerinin bu durumu karşısında, başlarında bulunan astsubay, hemen çekilme emrini vermiştir. Bir daha da böyle bir şeye, cesaret edilememiştir. Türbe, görünüm bakımından önceleri bir harabe şeklindeyken, yirmi yıl önce restore edilip, günümüzdeki yapısına kavuşturulmuştur (kişisel görüşme 37, 2008).

3.9.4. Ziyaret

Reyhanlı-Suriye sınırının bir km aşağısında bulunan ziyaret, yalnızca çocuğu olmayan kimseler tarafından, ziyaret edilmektedir. Burada yatan zatın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, çocuk sahibi olmak isteyenler, türbenin bulunduğu yere, niyet edip, bir sopa, çubuk v.s dikmekte ve bunun sonucunda çocuk sahibi olacaklarına inanmaktadırlar (kişisel görüşme 37, 2008).

3.10. Samandağı İlçesi'ndeki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri

3.10.1. Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi

Karaçay Köyü'nde işlek bir caddenin sol tarafında, eski bir mezarlık içerisinde bulunan türbe, kare yapılı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir (Fotoğraf:51).

Türbe girişinde, büyük bir para sandığı yer almaktadır. İçerisinde ise, üç sanduka bulunmaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, bu üç kişinin kim olduğu ve nasıl yaşam sürdüğü hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak “gulamet” kelimesinin sözlük anlamı “aile, familya” dır. Bu nedenle “Gulemetil Biardir Reyhani”, “Reyhan tarlasındaki insanlar” manasına gelmektedir. Yöre halkı burada, mübarek bir zatın karısı ve çocuğuyla yattığına inanmaktadır. İlk biçimi, ıssız üç mezar taşından oluşan türbe, daha sonraki dönemlerde restore edilip, günümüzdeki şekline kavuşturulmuştur. Eski zamanlardan bu yana yöre halkı, bu makama yoğun bir ilgi göstermektedir. Yüksekçe bir yerde bulunduğu için, bazı gecelerde türbeye nur indiği rivayet edilmekte ve bu durum çevre köylerden izlenebilmektedir. Türbenin yanında bulunan hambales ağacını, yöre halkı “siğil” hastalığına çare olarak kullanmaktadır. Hambales ağacının dallarından

bir parça kırılıp, yara üzerine tatbik edildiğinde bu hastalığın mutlaka iyileşeceği inancı bulunmaktadır (kişisel görüşme 38, 2008).

Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi ile ilgili efsane metni 4.1.1.16. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.10.2. Hızır (A.S) Makamı

Karaçay Köyü'nde, geniş bir avlu içerisinde yer alan türbe, kare yapılı ve tek kubbelidir. Giriş kapısı üzerindeki isim yazısı Arapça'dır. İçerisindeki kabir bölümü de, yine tek kubbeli, kare yapılı ve betonarme bir görünüm teşkil etmektedir. Bu büyük kabrin üzerinde mavi bir örtü ve Kuran-ı Kerimler bulunmaktadır (Fotoğraf:52). Türbe içerisinde bulunan diğer eşyalar ise; kilitli para sandığı, bahur, bahurluklar, seccadeler ve kuran okuyabilmek için rahleler bulunmaktadır.

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Nusayriler, bu makamda, senenin değişik zamanlarında, "Ceme" adı verilen bir ayin düzenlemektedir. Yalnızca, erkekler tarafından düzenlenen bu ayinde semah bulunmamaktadır. Beş kişi görevlidir. Bunlar; Şeyh, sağ kolu, sol kolu, ayak yardımcısı ve davet sahibidir. Tören sırasında, Kuran-ı Kerim'den ayetler, Hz. Ali'den öğütler şeyh tarafından okunmaktadır. Ehli Beyt, Oniki İmam ve Kerbela olayı zikredilmektedir. Saz yoktur; ancak şiir vardır. Şeyhlerin yazdığı özel şiirler, mersiyeler, Hz. Ali'ye methiyeler dinlenir. Bütün bunlar, Arapça olarak yapılmaktadır. Ayin, Fatıha Suresi'nin okunması ve Oniki İmam'ın anılmasıyla bitirilir. Bunu yemek safhası izler (kişisel görüşme 38, 2008).

3.10.3. Ashabel Kehf ve Hıdır (A.S) Türbesi

Yeşilköy Beldesi'nde, ağaçlık bir tepe üzerinde bulunan türbe, dikdörtgen planlı ve tek kubbeli bir mimari özelliğe sahiptir. İç yapısı, ince ve uzun bir salon görünümünde olan türbe içerisinde sekiz sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf:53). Sandukaların her birinin üzerinde, yeşil örtüler ve Kuran-ı Kerimler bulunmaktadır. Hıdır (A.S)'ın kabri başındaki ağaç, çatıdan yukarı doğru yükselmektedir.

Duvarda çerçeve içerisinde, halk arasında "yedi uyurlar" olarak bilinen kişilerin başından geçen olayların anlatıldığı "Kehf Suresi" bulunmakta ve bu hadise açıklanmaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, bu tepe üzerinde, Hıdır (A.S)

ve yedi uyurlar (Yemliha, Mislina, Mekselina, Mernuş, Debernuş, Sezanuş, Kefeftatayuş) karşılaşmış ve birlikte ibadet etmişlerdir. Bu hadise, Salih bir kimsenin rüyasına girmiş ve makam böylece oluşmuştur (kişisel görüşme 39, 2008).

3.10.4. Melek Cafer el-Tayyar ve Hıdır (A.S) Türbesi

Kuşolanı Köyü'nde, bir evin avlusu içerisinde bulunan türbe, kare planlı ve tek kubbeli bir görünüme sahiptir (Fotoğraf: 54). İçerisinde iki sanduka bulunmaktadır. Bunlardan birisi Cafer El-Tayyar'a, diğeri Hz. Hızır'a aittir.

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, türbe, Hz. Hıdır ve Cafer el-Tayyar'ın karşılaştığı yedi makamdan bir tanesidir. Burada, bu kişilerin nuru zuhur olmuş ve bu olay ermiş bir kimsenin rüyasına girmiştir. Makam, bu şekilde olmuştur. Türbe içerisinde bulunan iki sanduka üzerinde de, yeşil örtüler ve Kuran-ı Kerimler bulunmaktadır. Duvarada; Hz. Ali'nin resmi, girişte; bahur ve bahurluklar, şifa maksadıyla kullanılan taşlar, sabunlar ve zeytinyağı bulunmaktadır (kişisel görüşme 40, 2008).

3.10.5. Şeyh Yusuf Reyhani Türbesi

Samandağı ilçe merkezinde bulunan türbe, dikdörtgen planlı, tek kubbeli, betonarme bir yapıdır. Giriş kapısı, yeşil renklidir. İçerisinde ise dört sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf: 55). Sandukaların üzerinde, yeşil örtüler ve Kuran-ı Kerimler yer almaktadır. Türbe içerisinde bulunan zatlardan ikisi Şeyh Yusuf Reyhani'nin kardeşleridir. İsimlerinin Ecrud ve Mehred olduğu rivayet edilmektedir. Bir diğeri sandukanın ise şeyhin arkadaşına ait olduğu tahmin edilmektedir (kişisel görüşme 41, 2008).

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Şeyh Yusuf Reyhani, yaklaşık 150 yıl önce, türbenin bulunduğu yerde vefat etmiş bir şeyhtir. Yaşadığı dönemde, bölge İngiliz ve Fransız tehdidi altındadır. İnsanlar, bu sebeple, yaşadıkları yerleri, evlerini, kayıklarını vs. terk edip başka yerlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Şeyh Yusuf, bu yıllarda, kardeşleri ve birkaç arkadaşıyla birlikte il il, diyar diyar gezmiş; çeşitli köy ve kasabalarda bulunmuştur. Bu kişiler, gittikleri her yere iyiliği, doğruluğu ve düzeni götüren, iyilikte arabuluculuk yapan kimseler olarak tanımlanmaktadır (kişisel görüşme 41, 2008).

Şeyh Yusuf Reyhani ile ilgili efsane metni 4.1.1.13. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.10.6. Hızır (A.S) Türbesi

(Hz. Hızır (A.S) ile Musa Peygamber'in Buluştuğu Yer-Kahf Suresi Samandağı)

Samandağı ilçesinde, pek çok yerde Hızır (A.S)'a ait türbeler bulunmaktadır. Ancak, bunların en ünlüsü, Samandağı sahilinde deniz mevkiinde bulunmaktadır. Çünkü, burada Hızır (A.S) ve Musa Peygamber'in buluştuğuna inanılmaktadır. Bu olay, Kuran-ı Kerim'in 60-82. ayetlerinde geçmektedir (kişisel görüşme 41, 2008).

Türbenin dış yüzeyi, uzun ve yarım yuvarlak bir plan düzeninde, oldukça büyük bir kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf: 56). İç makamı ise, üstü kubbeli, yarım yuvarlak bir duvar ile çevrili, betonarme bir yapıdır (Fotoğraf: 57). Bu yapının duvarı üzerinde, bazı ayetler yazılıdır. Kible tarafında ise; mihrabı, para kasası, kelim-ı kadim dolapları ve ayakkabılıkları bulunmaktadır.1960'lı yıllara kadar ziyaretin üstünün açık, etrafının ise çevrili olduğu bilinmektedir. Türbeyi Alevi inançlı, Müslüman bir kişi restore ettirmiş ve günümüzdeki görünümüne kavuşturmuştur (kişisel görüşme 41, 2008).

Türbe, Müslüman ve Hıristiyan kişiler tarafından sıkça ziyaret edilen bir makamdır. Burasının, Kuran-ı Kerim'de, Musa Peygamber ile Hızır (A.S) kıssalarında geçen iki deryanın birleştiği kayalıklar olan "Menal Bahreyn" olduğu rivayet edilmektedir. Burada Hz. Musa, Allah'ın buyruğu ile Hz. Hızır ile buluşmuş ve onun bilgeliğine, kılavuzluğuna başvurmuştur. Ayrıca, George adında bir din adamının, burada irşad yaptığı bir sırada şehit edildiği rivayet edilmektedir. Bu nedenle, Hıristiyanlar, her yıl 23 Nisan günü, türbede anma törenleri düzenlemektedir (kişisel görüşme 41, 2008).

Halk arasındaki inanişe göre, her Cuma günü, Akdeniz'in suları taşarak bu türbenin çevresini yıkamakta ve sonra da çekilmektedir. Bununla birlikte, yöre halkı, ziyaretin deniz hizasına düşen kısmında, denize girmemektedir. Buradan denize girenin boğulacağına inanılmaktadır. Yine, dükkan sahipleri, minibüs şoförleri, çeşitli esnaflar vs. türbenin etrafında üç kez döndükten sonra işe başlamaktadır. Türbe içerisinde de kabir etrafı "Ya Ali, Ya Hızır, Ya Allah, Ya Kuran" gibi zikirlerle birlikte üç veya yedi kez tavaf edilmektedir. Bu ritüel, Hz. Hızır ve Hz. Musa'nın ruhlarından feyiz alma beklentisi ile yapılmaktadır. Yine Hz. Hızır'ın manası "yeşillik" olduğundan, ziyarete gelen kişiler, yeşil renkli çaputları boyunlarına ve bileklerine bağlamakta; bu şekilde,

kötülüklerden korunmaktadır. Ayrıca, erkek çocuk isteyenler, ziyarete saç adağı sunmaktadır. Dileğin gerçekleşmesi durumunda ise, ziyarete yalın ayak gidilmekte, bahur yakma ve dua etme gibi uygulamalar görülmektedir (kişisel görüşme 41, 2008).

Bu makam ile ilgili efsane metni 4.1.1.1. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.10.7. Hz. Musa Ağacı

Hıdırbey Köyü'nde bir çay bahçesinin yakınında bulunan tarihi çınar ağacı, çok büyük ve ulu bir görünüme sahiptir (Fotoğraf: 58). Ağacın dalları yaklaşık 1,5 dönümlük yer kaplamaktadır. Yüksekliği 16 m, iç kısım yarıçapı: 5.40 m, dıştan çevresi:20 m'dir. Gövde çapı ise 7,5 m dir.

Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, bu ağacın 2000-3000 yaşları arasında olduğu tahmin edilmektedir. İç kısmı mağarayı andıran bir oyuk görünümündedir. Bu dar oyuk sayesinde, ağacın içine girip çıkmak mümkündür. Ziyaretçiler, dilek çaputlarını bu bölüme asmaktadır. Alevi, Sünni, Hristiyan ve Musevi inanışındaki kişiler, bu ağacın kutsal olduğu konusunda birleşmektedir. Bu ağacın Hz. Musa'nın asasının ab-ı hayat (ölümsüzlük suyu) sayesinde filizlenip, kök saldığına inanılmaktadır. Bu nedenle bu çınar ağacı, halk arasında "Hz. Musa Ağacı" olarak adlandırılmıştır (kişisel görüşme 42, 2008).

Bu sebeple Hz. Musa Ağacı, yerli ve yabancı ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Bu ilgi sebebiyle, ağacın çevre düzenlemesi yapılmış ve mekanın görünümüne önem verilmiştir. Ziyaretin hemen yanı başında bulunan kır kahvesi ise gelenlerin dinlendiği ve kutsal sayılan çınar ağacının gölgesinde çay içtiği bir mekan olarak düzenlenmiştir. Son zamanlarda ise, tarihi ağaç, medet umanların, her türlü dileği olanların ziyaret ettiği bir yer olma özelliğini kazanmıştır (kişisel görüşme 42, 2008).

Hz. Musa Ağacı ile ilgili efsane metni 4.1.1.11. nolu tasnifte yer almaktadır.

3.10.8. Aşuk Maşuk Ziyareti

Kapısuyu Köyü'nde oldukça uzun ve dar bir yolun sonunda, tepelik bir yerde bulunan ziyarete, halk arasında "Aşuk Maşuk" adı verilmektedir. Burası; tepe, mağara ve kayadan oluşmaktadır. Tepenin bulunduğu bölüme asma bir merdivenle çıkılmaktadır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, Hz. Ali savaş yaptığı sırada bu tepeden karşı

dağa atı ile birlikte atlamıştır. Bu nedenle, tepede, Hz.Ali'nin atının nal izleri ve kılıcının izi bulunmaktadır (Fotoğraf:59). Tepe üzerinde yer alan kaya oyuntularında, Arapça yazılar yer almaktadır. Bunun yanı sıra, tepede niyet kuyusu da (Fotoğraf:60) bulunmaktadır. Halk arasındaki inanışa göre, bu tepeye çıkan ziyaretçiler, çıkarken istedikleri şey hakkında niyet etmekte ve bu kuyu içerisine bozuk para atmaktadır. Bu sayede, dileklerinin kabul olacağına inanmaktadırlar. Mağara içerisindeki kayada ise, Hz. Ali'nin kan lekesi olduğuna inanılan kırmızı renkli kaya şekilleri bulunmaktadır (Fotoğraf:61). Rivayete göre, Hz. Ali gayrimüslimlerden kaçarken bu mağaraya sığınmış ve savaş sırasında yaralandığı için kanı duvara yapışmış ve izi hiç silinmemiştir (kişisel görüşme 42, 2008).

Aşuk Maşuk Ziyareti ile ilgili efsaneler 4.1.1.3., 4.1.1.18. nolu tasniflerde yer almaktadır.

BÖLÜM 4: HATAY'DA TÜRBE, YATIR VE ZİYARETLER ÇEVRESİNDE OLUŞAN EFSANELER

4.1. Efsane Metinlerinin Tasnifi

Hatay'daki türbe, yatır ve ziyaret kavramlarına bağlı olarak ortaya çıkan efsaneleri incelediğimiz bu bölümde inanışlarla harmanlanan ve halk dindarlığının yansımalarını taşıyan anlatı metinleri yer almaktadır. Anlatıların büyük bir bölümü yatırın sahibi ulu kişinin hayatının herhangi bir safhasında geçen olaylardan oluşmaktadır. Bu olaylar daha çok “keramet” boyutundadır. Bunun dışında, ziyaret yerlerinin çevresinde meydana gelen ve evliyanın öldükten sonra insanlara çeşitli mesajlar sunmak amacıyla gösterdiği halk anlatıları da günümüzde yeni şekiller alarak varlığını korumaktadır. Konumuz ziyaret kavramı olduğuna göre halkın kutsallık atfettiği ve çeşitli zamanlarda ziyaretler gerçekleştirdiği ağaç, su, dağ, tepe, taş gibi halk inanışlarında yer alan mekanların da efsanelerine konumuz içerisinde yer verilmiştir. Bu noktadan hareketle ele aldığımız çalışmamızı elimizdeki malzemenin ışığında, çeşitli kaynaklarda yer alan tasnif çalışmalarını inceleyerek oluşturduk. Çeşitli kitap, makale, tez ve bildirilerden yararlandığımız bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Pertev Nailli Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 2000.

Ali Rıza Önder, Yaşayan Anadolu Efsaneleri, Kayseri 1955.

Saim Sakaoğlu, Erzincan Efsanelerinin Edebiyatımızdaki Yeri, Erciyes 1988.

Mehmet Önder, Konya Folklorunda Efsanelerin Oluşumu, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 1, Ankara 1985.

Bilge Seyidoğlu, Erzurum Efsaneleri, Erzurum Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul 1997.

Muhsine Helimoğlu Yavuz, Bingöl Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Ankara 1989-1990.

Ali Duymaz, Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler), Elazığ 1989.

Zekeriya Karadavut, Yozgat Efsaneleri (İnceleme-Metinler), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.

Ali Berat Alptekin, Fırat Havzası Efsaneleri, Antakya 1993

Ali Çelik, Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü (Metin-İnceleme), Basılmamış Doçentlik Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 1996.

Halil Altay Göde, Isparta Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002.

Nuriye Sancak, Mardin Efsaneleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008.

Bengisu Kolcu, Çankırı Türbeleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Ruhi Kara, Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993.

Kudret Yıldırım, Malatya Efsaneleri (Metinler ve İnceleme), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hüseyin Sevindik, “Ürgüp Yeşilöz Köyü Efsanelerinin Halkbilimsel Açından Tetkiki ve Efsane Metinleri”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, s.265, Ankara 1995.

Mustafa Naci Önal, “Muğla Efsaneleri” Anadolu’da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler.

Hatay’daki türbe, yatır ve ziyaret yerleri çevresinde oluşan efsaneler üzerine yapmış olduğumuz tasnif çalışmasını elimizdeki metinlere bağlı kalarak aşağıda belirttiğimiz gruplara ayırdık:

I- Dini Olaylar ile İlgili Efsaneler

a. Hızır Aleyhisselam ile İlgili Efsaneler

b. Türbe ve Ziyaret Yerlerinin Oluşumu ile İlgili Efsaneler

c. Olağanüstü Olaylar ile İlgili Efsaneler

d. Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Efsaneler

e. Yüce Kavramlara Saygısızlık Edenler ile İlgili Efsaneler

f. Velilik Makamını İspat Etmek Amacıyla Gösterilen Kerametler ile İlgili Efsaneler

g. Nefse Hakim Olabilme ile İlgili Efsaneler

h. Gelecekte Haber Verme ile İlgili Efsaneler

ı. Akıldan Geçenleri Bilme ile İlgili Efsaneler

j. Öldükten Sonra Dirilme ile İlgili Efsaneler

k. Ağaçlar ile İlgili Efsaneler

l. Hayvanlar ile İlgili Efsaneler

m. İnsanları Beklenmedik Yerlerden Nasıplendirme ile İlgili Efsaneler

n. Kesikbaş Motifi ile İlgili Efsaneler

o. Çobanlar ile İlgili Efsaneler

p. Nur İnmesi ile İlgili Efsaneler

r. Başka Mekanlarda Olan Olayları Bilme ile İlgili Efsaneler

s. İzler ile İlgili Efsaneler

t. Tayyi Zaman ve Tayyi Mekan Motifi ile İlgili Efsaneler

II- Tarihi Olaylar ile İlgili Efsaneler

a. İslamiyet’i Yayılmak Amacıyla Yapılan Savaşlar ile İlgili Efsaneler

b. Kıbrıs Savaşı ile İlgili Efsaneler

c. Kore Savaşı ile İlgili Efsaneler

4.1.1. Dini Olaylar ile İlgili Efsaneler

4.1.1.1. Hızır Aleyhisselam ile İlgili Efsaneler

Hz. Hızır inancının çok güçlü olduğu Hatay’da, çok sayıda Hızır Efsanesi anlatılmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı, Kuran-ı Kerim’deki Hz. Musa-Hızır hadisesinin Hatay’da anlatılan biçimidir: “Günün birinde Musa Peygamber, Tanrı’ya evrenin en akıllı adamı kimdir?” diye sormuş. Tanrı: “Hızır Bey” dir demiş. Bunun

üzerine Hz. Musa, onu nasıl bulabileceğini sormuş. Tanrı: “Nerede, yere sapladığın değneğin büyür, ağaç olursa; torbandaki ölü balıklar canlanır, yeryüzü açıkken birden yağmur yağarsa ve nerede iki deniz kavuşuyorsa, işte orası Hızır’ın ülkesidir” demiş. Hz. Musa istenenleri yapmış torbasına balık doldurmuş, değneğini alıp yola çıkmış. Aradığı yeri bulmak için çok dolaşmışsa da bir türlü o yeri bulamamış. Sonunda, Samandağı açıklarında bir kayaya oturmuş ve yorgunluktan uyuyakalmış. Uyandığında yere sapladığı değneğin ulu bir ağaç olduğunu, torbasındaki balıkların canlanarak denize kaçtığını görmüş. Hatta, gökte bulut olmadığı halde, sağanak yağmurda sıklıkla sıklam olmuş. Hz. Musa aradığı ülkeyi bulduğuna çok sevinmiş. Bu arada yanına ihtiyar bir balıkçı gelmiş. Hz. Musa ile hizmetlisi, balıkçının yanına oturup sohbet etmişler. Bu sırada bir kuş görmüşler. Kuş, denizin suyuna başını daldırıyor, gövdesine ve kanatlarına su serpiştiriyormuş. Uçmadan önce de gagasını suya daldırıp bir damla su almış. Balıkçı, Hz. Musa’ya: “Ya Musa! İkimizin ilminin toplamı Allah’ın ilmi yanında, ancak serçenin sudan aldığı kadardır” demiş. Bunun üzerine, Hz. Musa, balıkçıya Hızır Bey’i nasıl bulacağını sormuş. Balıkçı da işine karışmamak koşuluyla, onu Hızır Bey’e götüreceğine söz vermiş. Birlikte yola koyulmuşlar. Biraz yol alınca, balıkçı kıyıdaki kayıkları delmeye başlamış. Hz. Musa, bunu neden yaptığını sormuş. Balıkçı, yanıtlamamış. Bir süre denizde yol aldıktan sonra, sahilde oynayan çocukları görmüşler. Balıkçı hemen onlardan birini öldürmüştü. Hz. Musa karşı çıkıp nedenini anlatmasını istemişse de, balıkçı anlatmamış. Ası ırmağını izleyerek yollarına devam ederlerken konakladıkları her yere ziyaret yapmışlar. Sonunda, Karye (Harbiye) köyünde konaklamaya karar vermişler. Tandır ve ekmek pişiren kadınlara rastlamışlar. Karınlarını doyurmak için ekmek istemişler, kadınlar ekmek vermemiş. Bütün köyü dolaşmışlar, kimse onlara yiyecek vermemiş. Sonra, yıkılmış bir duvarın üzerine oturmuşlar. Balıkçı bu duvarı onarmış. Musa, yine dayanamamış ve bunun nedenini sormuş. Balıkçı sinirlenmiş ve anlaşmanın bozulduğunu bildirerek yaptıklarını açıklamış: “Kayıkları deldim, çünkü hükümdar tüm sağlam kayıklara el koyuyordu. Çocuğu öldürdüm, çünkü büyüyünce çok kötü bir insan olacaktı. Bu duvarı onardım, çünkü iki yetim çocuğun anne ve babaları, çocukları büyüyünce bulsunlar diye ölmeden önce bu duvarın dibine bir küp altın saklamışlardı. Duvar yıkılırsa altınlar görünecek ve başkaları gelip alacaklardı. Bütün bunları sana anlattım, ama artık beni göremeyeceksin. Aradığın Hızır Bey bendim” demiş ve kaybolmuş (Türk, 2005:219-220).

Halk arasında bu hadisenin Samandağı ilçesi Hz. Hızır Makamı'nın olduğu yerde gerçekleştiğine dair bir inanış bulunmaktadır (kişisel görüşme 41, 2008).

Başka bir rivayete göre, Hz. Musa ve Hızır seyahatleri sırasında gördükleri genç kızlardan su isterler. Hz. Hızır, kendilerine su vermeyen genç kızlara iyi dileklerde bulunur. Ancak, su veren genç kızlara beddua eder. Hz. Musa, dayanamayıp bunun sebebini sordurduğunda ise şöyle cevap verir: “İyi kızların kötü kısmetleri, kaderleri olsun, kötü kocalar ile evlensinler ki iyilik ve kötülük dengelensin. Kötü kocalara ancak iyi kadınlar tahammül edebilir” der (kişisel görüşme 41, 2008).

Bir gün, Hızır (A.S), yanında bir derviş ile birlikte gezerken bir kadına rastlamış. Kadın, ipe çok temiz pırıl pırıl çamaşırlar asıyormuş. Hızır, yanındaki dervişe, kadını beğenmediğini söylemiş. Derviş, nedenini sorduğunda ise cevap vermemiş. Biraz ilerledikten sonra, karşısına bir kadın daha çıkmış. Kadın çok fakirmiş ve bu nedenle ipe çok eski, yamalı kıyafetler asıyormuş. Hızır, dervişe kadını göstererek; “işte bu kadın dünya işlerine tapmıyor, ipe çamaşır sererken şehadet getiriyor. Allah, bu kadını settar etsin” demiş (kişisel görüşme 28, 2007).

Dört Yol ilçesi, Çökek yaylasında türbesi bulunan Şeyh Ziya Baba, arkadaşlarıyla birlikte Medine’de ümre vazifesini yerine getirirken yanından bir zat geçer. Geçerken, Ziya Baba’yı parmağı ile göstererek Arapça, “bu kulu Allah için sevdim” der. Arapçayı iyi bilen arkadaşları hemen tercüme eder. Bu sözleri söyleyen kişinin Hızır (A.S) olduğu anlaşılır. Çünkü, hemen kaybolur (kişisel görüşme 20, 2007).

Arsuz, Gökmeşdan Beldesi’nde gerçekleşen bir başka efsaneye göre, adamın biri bir gün felç olur. Adam, getirilip hastaneye yatırılır ve bir gün sonra ameliyat olması gerekmektedir. Aynı gece, Hz. Hızır rüyasına girerek neyi olduğunu sorar. Adam da traktör kullandığı bir sırada vücudunun tutmaz hale geldiğini söyler. Hızır (A.S): “Ya Allah, ya Hızır de ve kalk, bir şeyin kalmaz.” der. Adam, sabah kalktığında sapasağlam olur ve ameliyatına gerek kalmaz. Adam bunun üzerine Gökmeşdan Beldesi’ndeki Hızır Makamı’na gelerek kurbanlar keser ve adağını gerçekleştirir (kişisel görüşme 18, 2008).

Anlatıya göre, Bayezid-i Bistami Hazretleri, Hızır ile görüşüyor ve İsmi Azam’ı da biliyordu. Bir gün ona birisi “Ey Bayezid, Tebristan’da bir cenaze namazında seni

Hızır ile kol kola girmiş vaziyette gördüm” diyince, Hazret: “Doğru, öyle olmuştu” cevabını verdi (Evlialar Ansiklopedisi III, 1992:376).

Mersin, Kızılkaya Köyü’nde yaşayan Tahtacılar, ormana kesime gitmeden önce kaza bela olmasın diye kurban keserler ve aralarında bölüşürlerdi. Onların inancına göre Antakya İlçesi’nde türbesi bulunan Habib Neccar’ın yaşadığı dönemden beri bu usül devam etmektedir. Onlara göre, Tahtacılığın piri olan Habib Neccar baltayla ormana girer, odun keser, sırtıyla odun taşır, ağaç yontar halkın, köylülerin ihtiyacını karşılamış. Rivayete göre, Habib Neccar para kazanmış, elbisesinin ceplerine doldurmuş. Karşından da Hızır (A.S) geliyormuş. Hızır, “ne o cebindeki?” diye sormuş. Habib Neccar da “yonga” diye cevap vermiş. Hızır, “yongana bereket” demiş ve gitmiş. O zamandan beri Tahtacıların yongasına bereket düşmüş. Köylüler hala, “Hızır (A.S), paranıza bereket dese ydi, paramız bol olurdu.” derler (Tekin, 2006: 51).

Efsaneye göre, Asi ırmağı Hızır’ın ölümlüsüzlük suyunu içtiği Ab-ı Hayat kaynağından gelmekteymiş. Hz. Hızır, Ab-ı Hayat kaynağını bulmak arzusuyla yanıp tutuşurken bir ihtiyar dervişe rastlamış. Bu ihtiyar derviş aslında İlyas Peygambermiş. Hz.Hızır, İlyas Peygamber’e niyetini açıklamış ve ondan Ab-ı Hayat’ın yerini sormuş. Hz. Hızır’ın ısrarı üzerine İlyas Peygamber, Hızır’a “gözünü yum ve aç” demiş. Öyle demesiyle Hz. Hızır kendini Samandağı’nda bulmuş. “Artık gerisi sana kaldı” diyerek kaybolmuş. Hz.Hızır henüz üzerindeki şaşkınlığı atamadan bir insan topluluğu görmüş. İnsanlar bir tahtırevan üzerinde ay gibi güzel bir kız taşıyorlarmış. Hz. Hızır kim olduklarını sorunca tahtırevanı taşıyanlar: “Ey delikanlı, bu kız bizim kralımızın kızıdır. Şu dağda bir ejderha suyumuzun başında oturur ve bize su vermez. Bunun için herkes her sene bir kız seçip kurban vermedi mi suyumuz kesiliyor. Bunun için sırası gelen prensesimizi ejderhaya götürüyoruz” demişler. Hz. Hızır hemen peşlerine takılarak prensesi vermeyeceğini, ejderhayı öldüreceğini söylemiş. “Gelme, bu yolda nice yiğitler öldü” dedilerse de Hz. Hızır ısrar etmiş. Nihayet Hz.Hızır ile kız yalnız kaldıklarında dağın derinliklerinden, mağaranın içinden ejderha görünmüş. Hz.Hızır hemen kızı bir yana çekerek kılıcını ejderhanın kalbine saplamış. Ejderha: “Ya yiğit, bir daha vur da kolay öleyim” demiş. Ancak Hızır bir daha vurmamış. Meğerse ejderhanın tılsımı böyleymiş. Sevdiklerini kurtarmak isteyen delikanlılar o güne kadar ejderhanın dediğini yaparak bir daha vuruyorlarmış ve ejderha ölmüyormuş. Ejderha, can havli ile yerleri eşeleyerek

toprağa dalmış. Lübnan dağlarındaki sert bir kayaya başını vurmuş ve başını vurmasıyla bir mağara açılmış. Mağaranın açılmasıyla bir su fışkırmaya başlamış. Su hızla akarak Hz. Hızır'ın yanına gelmiş, oradan da Akdeniz'e karışmış. İşte bu su "Ab-ı Hayat" imiş. İlk defa içen ölümsüzlüğe kavuşacakmış ve ilk defa Hz. Hızır içmiş. Suyun oluşturduğu iz ise Asi Nehri'ni meydana getirmiş (Durdu, 2003:20).

4.1.1.2. Türbe ve Ziyaret Yerlerinin Oluşumu ile İlgili Efsaneler

Arsuz ilçesi, Üçgüllük köyünde türbesi bulunan Şeyh Muhammed el-Garip ile ilgili efsaneye göre şeyhin yaşadığı dönemde ülkede açlık ve sefalet hakimdir. Şeyh Muhammed, bir gün yiyecek bulabilmek umuduyla Antakya'dan yola çıkar ve Üçgüllük köyüne gelir. Köylüler: "Bu adam yabancı biri, kötü bir amaç için köyümüze gelmiş" diyerek üzerine saldırırlar ve şeyhi öldürürler. Öldürdükten sonra ise defnetmeyip çalının içerisine atarlar. Bu olaydan birkaç gün sonra Şeyh Muhammed el-Garip köylülerin rüyasına girer ve onlara şöyle bir uyarıda bulunur: "Ben, Şeyh Muhammed Garip'im. Beni öldü sanıp çalının içine attınız. Ancak, ben ölmedim. Beni bu çalıdan çıkartın ve türbemi yaptırın. Yoksa, bütün köyü mahveder ve yakarım." Bunun üzerine, köylüler toplanarak şeyhi çalıdan çıkartır ve türbesini yaptırır. Bundan sonra, onun hürmetine adaklar sunarak kendilerini affettirebilmek için uğraşırlar (kişisel görüşme 15, 2008).

Antakya ilçesi, Güneysöğüt köyünde bulunan Şeyh Hasan Basri Türbesi'nin oluşumu ile ilgili efsaneye göre, türbenin bulunduğu yer eskiden bir böğürtlen çalisından ibarettir. Herhangi bir türbe bulunmamaktadır. Ancak, köy halkı geceleri bu böğürtlen çalisının yanından geçerken ışık veya nur benzeri bir şeyin parladığını fark ederler. Bu durumun araştırılması için bir grup uzman ve görevli çalışma yapmaya başlar. Bu görevlilerden biri de Ermeni'dir. Görevliler yorulunca bir süre uyku molası verirler. Bunlar arasındaki maneviyatı yüksek bir zatın rüyasına şeyh girer ve şöyle der: "Ben, Şeyh Hasan Basri, kalkın, şu Ermeni'nin parasını verin ve gönderin. O adam benim gözüme gözükmessin". Adam uyanınca bu durumu çevresindekilere anlatır ve Ermeni inanlı zat gönderilir. Türlü uğraşlardan sonra çalı yığınları içerisinden Şeyh Hasan Basri'nin naaşına ulaşılır. Toprağın altından çıktığında kefeninin bile bozulmadığı rivayet edilir. Daha sonra köy halkı toplanarak türbesini yaptırır ve Şeyh Hasan Basri Türbesi böylece oluşur (kişisel görüşme 5, 2008).

Belen İlçesi Bakras Köyü'nde yüksek bir tepe üzerinde bulunan Mıgdat el-Yemin Türbesi 1990 yılına kadar tek bir mezar görünümündedir. Türbenin bulunduğu topraklar bir ağa üzerine tapulu olduğundan ziyaretçiler rahatlıkla türbeye ulaşamamaktadır. Efsaneye göre, 1990 yılında Mehmet Kurttepe ve Cemil Uçar isimli iki bacanak, Almanya ve Hollanda'dan tatil için Türkiye'ye, ailelerinin yanına dönmektedir. Bakras köyüne yaklaştıkları sırada, türbenin bulunduğu yere yakın bir yerde kaza yaparlar. Araba ile birlikte uçuruma yuvarlandıkları sırada karşılıklarına beyaz kıyafetli ve sakallı bir adam çıkar. Arabayı eliyle kaldırır ve asfalt yol üzerine kondurur. Kim olduğu sorulduğunda kendisinin Mıgdat el-Yemin olduğunu söyler. Bu iyiliğine karşılık ziyaretçilerinin türbeye daha rahat ulaşabilmesi için türbesine yol yapılmasını ister ve kaybolur. Bunun üzerine, bu kişiler Almanya ve Hollanda'dan topladıkları paralarla türbeyi günümüzdeki görünümüne ulaştıracak şekilde düzenleyip yolunu yaptırırlar (kişisel görüşme 19, 2008).

Arsuz ilçesi Avcıarsuyu köyünde bulunan “Şehit Türbesi” nin oluşumu ile ilgili efsaneye göre, türbe geçmiş yıllarda tek bir mezarlık görünümündedir. Bu yıllarda, kadının biri türbeyi ziyaret amacıyla bu mezara gelir ve taşından bir tane alıp, evine götürür. Aynı gün, kadının rüyasına bir ses gelir ve şöyle der: “Taşımı mezarımın üzerine tekrar koy ve benim çevremi yaptır.” Ancak, kadın bu uyarıya aldırmaz. Bu rüya ardı ardına tekrarlanır. Kadında ruhsal farklılıklar meydana gelir ve kadının akli dengesi bozulur. Bunun sonucunda, aldığı taşı mezar üzerine getirip geri koyar, türbenin çevresini yaptırır ve günümüzdeki görünümüne kavuşturur. Kadın, ancak bu şekilde eski haline döner (kişisel görüşme 16, 2008).

Altınözü ilçesi, Tokdemir köyünde yer alan Şeyh Dip (Kurt Hoca) Türbesi'nin oluşumuyla ilgili efsaneye göre ise; Şeyh bir gün Almanya'da yaşayan bir kadının rüyasına girer. Kadın, Türkiye'ye döndüğünde türbeyi ziyaret eder ve sıkıntısından kurtulur. Bunun sonucunda ziyaret yerinin çevresini yaptırarak şeyhe karşı borcunu ödemiş olur (kişisel görüşme 12, 2008).

4.1.1.3. Olağanüstü Olaylar ile İlgili Efsaneler

Altınözü ilçesi, Hacıpaşa beldesinde türbesi bulunan Şeyh Salih, yaşadığı dönemde çok fakir bir aileye mensuptur. Bir gün Şeyh Salih'in annesi yemek pişirebilmek için oğlundan odun toplamasını ister. Şeyh, çok yorgun olduğunu ve bu nedenle de daha sonra gitmesinin uygun olacağını söyler. Ancak, annesi oğlunun bir süre geçtikten sonra da gitmediğini görünce bir kez daha isteğini tekrarlar. Bunun üzerine Şeyh Salih annesine: “Odun istersen odun, ateş istersen ateş” diyerek yemek tenceresini ayaklarının üzerine koyar ve yemek pişmeye başlar. Bu durum karşısında oldukça şaşırان annesi Şeyh Salih'e: “Ya oğlum! Benim neden senin gibi bir evladın annesi olduğumdan haberim yok? Sen nasıl bir evliyasın? Senin sırrın ne?” diye sorunca Şeyh Salih'in sırrı ortaya çıkar. Sırrı ifşa olan şeyh, bunun üzerine erimeye başlar ve kaybolup gider (kişisel görüşme 14, 2008).

Kumlu ilçesi Doğuayrancı köyünde türbesi bulunan Şih Hayavi ile ilgili efsaneye göre, Şih Hayavi yaşadığı dönemde Suriye mıntıkasında yer alan bir köyü ziyaret eder. Bu sırada, köylünün birinin ineği tren çarpması sonucu ölür. Tek geçim kaynakları bu inek olan köylü durumunu gelip, şihâ izah eder. Bunun üzerine Şih Hayavi, tren hattının tam ortasına durur ve yaklaşan trene, “Ya eşek dur!” diye seslenir. Tren hızla gelip çarpınca göbeğinde fitik oluşur. Bu olaydan sonra, tren Şih Hayavi'nin durduğu yere her geldiğinde duraklar, arızalanır ve uzun uğraşlar sonucu yoluna devam eder. Şih Hayavi makiniste: “Bizim için kan dökmezseniz, kurban kesip ineğin sahibine vermeseniz, tren hep burada kalır. Elli tren gelse götüremez” der. Bunun üzerine, görevliler gidip kurban keserler ve ineğin sahibine verirler. Şih Hayavi trene eliyle dokunur “ya eşek yürü” der. Tren, yoluna devam eder ve bir daha arızalanmaz (kişisel görüşme 34, 2008).

Arsuz ilçesi Arpagediği köyünde türbesi bulunan ve halk arasında “Okçu Dede” olarak bilinen Şeyh Abdullah el-Muğavre, aynı ilçede Avcıarsuyu köyünde türbesi bulunan Şih Zeliha ile kardeştir. Efsaneye göre Şeyh Abdullah el-Muğavre, kız kardeşinin türbesinin bulunduğu bin metre yükseklikteki “Bayrak Tepe” den kendi türbesinin bulunduğu Arpagediği köyüne devasa büyüklükteki bir kaya parçasını tıpkı cirit atar gibi fırlatmıştır. Kayanın düştüğü yere ise kendisinin türbesi yapılmıştır ve kendisine “Okçu Dede” tabiri eklenmiştir (kişisel görüşme 16, 2008).

Samandağı ilçesi Kapısuyu köyündeki “Aşuk Maşuk Ziyareti” olarak bilinen ziyaretteki tepe hakkında anlatılan efsaneye göre, Hz. Ali savaş yaptığı kafirlerden kaçarken atı ile birlikte bu tepeden karşı dağdaki tepeye uçarak atlamıştır (kişisel görüşme 42, 2008).

4.1.1.4. Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Efsaneler

Dörtyol ilçesi Rabat beldesinde türbesi bulunan Karabıyık (Mehmed) Dede ile ilgili efsaneye göre, vakti zamanında altı yaşında bir çocuk yolda oynadığı bir sırada oradan geçmekte olan bir köpek tarafından korkutulur. Bunun sonucunda, çocukta ara ara bayılma, ağzından köpük gelme vb. gibi sara nöbetlerine benzeyen krizler baş gösterir. Ailesi, doktor doktor gezdirse de çocuğun hastalığına çare bulunamaz. Bunun üzerine dedesi, babası ve annesi, çocuğu son bir çare olarak Karabıyık Dede’ye götürür ve yatırır. Gece, çocuğun annesinin rüyasına Karabıyık Dede girer ve ona oğlunun kurtulacağını müjdeler. Bu sırada, bu üç kişi aynı anda uyanır ve kulaklarına yakınlarda bir cami olmamasına rağmen gaipten bir ezan sesi ilişir. Manevi anlamda olgun bir şahsiyet olan çocuğun dedesi, torunun yanına gittiğinde çocuğun burnundan bir köpek yavrusu düştüğünü görür (Bunlar, maneviyatta yaşanan hadiselerdir). O günden sonra çocuk kurtulur ve eski haline döner (kişisel görüşme 23, 2007).

Hastalıkları iyileştirmeye ilgili en fazla anlatı Antakya ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Yusuf el-Hekim’e aittir. Rivayete göre, birkaç yıl önce, sanatçı Necla Nazır çaresiz bir hastalığa yakalanır. Bu hastalığa tıbben çare bulunamamaktadır. Bir gece, beyaz sakallı ve kıyafetli bir şeyh, Necla Nazır’ın rüyasına girer ve şöyle der: “Ben, Şeyh Yusuf el-Hekim’im.Yerim, Antakya Harbiye’dedir. Gel ve beni ziyaret et. Seni, hastalığından kurtaracağım.” Bu sözleri söyleyen şeyh hemen kaybolur. Bu hadiseden birkaç gün sonra Necla Nazır’ın türbeye geldiği, burada dua ettiği, rüyasında Şeyh Yusuf el-Hekim tarafından ameliyat edildiği ve hastalığından kurtulduğu rivayet edilir. Hatta uyandığında kıyafetinin bazı kısımlarında çeşitli ilaç lekeleri olduğu onun bizzat kendi ağzından aktarılmıştır (kişisel görüşme 3, 2008).

Efsaneye göre, Arsuz ilçesi Gökmeydan beldesinde yaşayan yaşlı bir kadının gözleri kör olur. Gözlerinin açılması için ise riskli bir ameliyat geçirmesi gerekmektedir. Kadın, Gökmeydan Beldesi Hızır (A.S) makamını ziyaret eder ve burada bir gece yatar. Rüyasına giren Hızır (A.S) kadına: “Benim makamıma gelip, beni ziyaret ettin. Artık, senin ameliyatına gerek kalmadı. Sana bir damla gönderiyorum, bunu sürdüğün zaman

gözlerin açılır” der ve kaybolur. Kadın uyandığında iki gözü de açılır (kişisel görüşme 18, 2008).

Dörtyol ilçesi Çökek yaylasında türbesi bulunan Şeyh Ziya Baba hakkındaki efsaneye göre Adanalı bir ailenin çocuğu felç olur. Ailesi doktor doktor gezdirdiği halde çocuğun hastalığına çare bulunamaz ve çocuk gün geçtikçe daha da kötüleşir. Bir gün çocuğun rüyasına Şeyh Ziya Baba girer ve üzerini okur. Çocuğa kendisinin Dörtyollu olduğunu ve “Postacı Ziya Baba” olarak tanındığını söyler. Çocuk uyandığında kendisini biraz daha iyi hissetmektedir. Durumu babasına anlatır. “Beyaz kıyafetli, beyaz sakalı bir dede rüyama girdi ve beni iyileştireceğini söyledi” der. Bunun üzerine, babası çocuğu alarak Dörtyol’a getirir. Sora sora Ziya Baba’nın dergahını bulurlar. Çocuk, Ziya Baba’yı görür görmez tanır ve kendisinin rüyasına giren şahsın bu kişi olduğunu söyler. Ziya Baba, baba ve oğulu alıp, evine götürür. Kuşluk namazını kıldıktan sonra çocuğa üç defa okur. İçeri sedye ile giren çocuk bir anda sapa sağlam olur. Bu duruma şahit olan bir şahıs: “Ey Ziya Baba Allah benim ömrümden alsın sana versin” der. Bu sözleri söyledikten bir ay sonra gerçekten vefat eder (kişisel görüşme 20, 2007).

Konuyla ilgili bir başka efsane, Dörtyol ilçesi, Altınçağ beldesinde türbesi bulunan Belenli Şeyh Ali Baba’ya aittir. Yirmi beş-otuz yıl önce gerçekleştiğine inanılan efsaneye göre, İsdemir fabrikasında çalışan Gümüşhaneli bir zatın oğlunun gözüne oyun oynadığı sırada bıçak saplanır. Çocuk ailesi tarafından doğruca Adana Balcalı Hastanesi’ne kaldırılır. Doktor muayenesini yaptıktan sonra babasına, çocuğun kör olma riskinin çok yüksek olduğunu ve tedaviye devam etmeleri gerektiğini söyler. Bu duruma çok üzülen babası çocuğun tedavisinin daha iyi yapılabileceği bir doktor bulabilmek amacıyla çocuğunu hastaneden çıkarmaya karar verir. Çıkarken doktor, “hiç değilse şu merhemleri kullanın” diyerek adama birkaç merhem uzatır. Baba ve oğul evlerine doğru yol alırken bir ara Dörtyol Merkez Cami’nin önünde durup, arabadan inerler. Bu sırada, karşılarına Ali Baba çıkar ve gülümseyerek yanlarına yaklaşır. Hiçbir şey söylemeden tükürüğünden bir miktar alarak çocuğun sargısı üzerine sürer. “Geçmiş olsun” der ve kaybolur. Bir gün sonra baba, çocuğunu alıp aynı doktora götürür. Doktor, sargıyı açtığında gözlerine inanamaz. Çocuğun gözleri tamamen iyileşmiştir. Doktor verdiği merhemlerin bile kullanılmadığını fark eder. Bu durumun sebebini sorduğunda, adam başından geçenleri anlatır (kişisel görüşme 21, 2007).

4.1.1.5. Yüce Kavramlara Saygısızlık Edenler ile İlgili Efsaneler

İskenderun ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Yunus Rahip ile ilgili efsaneye göre otuz yıl önce, türbenin yüz metre ilerisinde “Mavi Yalı” isimli bir otel yaptırılmaya karar verilir. Ancak, otelin yapılış maksadı Türkiye’nin çeşitli yerlerinden zorla, kandırılarak getirilen kızlara fuhuş yaptırmaktır. Otel inşaat halindeyken bir gün sağa sola kaymadan olduğu gibi çöker. Otel tekrar yaptırılır. Yaptırıldıktan kısa bir süre sonra sahibi Fuat Mavi adlı şahıs felç olur. Genç yaşta yatalak kalan bu kişi üç dört ay sonra vefat eder. Bunun üzerine Fuat Mavi’nin ağabeyi devam ettirmeye çalışır. Ancak, o da türlü sebeplerle oteli çalıştıramaz. Çünkü, Şeyh Yunus bu olayı ruhani olarak engellemektedir. Otel, günümüzde harap ve terk edilmiş bir görünümde (kişisel görüşme 27, 2007).

Arsuz ilçesinde türbesi bulunan Şih Zeliha ile ilgili efsaneye göre zamanında Avcıarsuyu köyünden birkaç kişi define aramak amacıyla mezarın içini açar. Bu kişiler bir şey bulamayınca cesedi tekrar defnetmeyip açıkta bırakır. Ayrıca, türbenin her yeri tahrip edilir. Köylülerin yardımıyla, türbe eski görünümüne kavuşturulur. Fakat, bunu yapanların yaptıkları cezasız kalmaz. Bu olaydan birkaç yıl sonra Allahu Teala bu kişilere adeta lanet yağdırır. Kimi gözünden, kimi elinden olup meclise çıkacak durumları kalmaz (kişisel görüşme 16, 2008).

Belen ilçesi Bakras köyünde türbesi bulunan Mıgdad el-Yemin’e ait olan efsaneye göre yirmi beş yıl önce Bakras köyünde yaşayan iki çoban vardır. Bu çobanlardan biri türbenin büyüklüğüne inanırken, diğeri inanmamaktadır. Bir gün, aralarında bir münakaşa çıkar ve inanmayan çoban türbe duvarına küçük abdestini bozar. Bir süre sonra bu iki kişi birlikte yakınlardaki taş kırma şantiyesine öğle yemeği için giderler. Bu sırada şantiye işçileri taş kırma ocağının elektriğini kapatmış ve yemek molası vermiştir. Taş kırma ocağının hemen yanında duran iki çobandan itikatsız olanın durduk yere ayağı kayar ve ocak içerisine düşer. Bu sırada kendi kendine ocağın elektriği çalışmaya başlar ve itikatsız çoban kıyma haline gelene kadar burada döner. Çevredekiler, bu duruma bir anlam veremez (kişisel görüşme 19, 2008).

Kırıkhan ilçesinde türbesi bulunan Bayezid-i Bistami Hazretleri’nin öldükten sonra da kerametlerinin sürdüğüne inanılır. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, yakın bir tarihte, bir televizyon kanalı adına çekim yapmaya gelen kameraman, o sırada temizlik

yapmakta olan cami hocasına selam vermeden elektrik kablosunu ister. Hoca: “Önce iki rekat namaz kılın, Hazret’ten müsaade isteyin, ondan sonra vereyim” der. Kameraman: “Sen, Hazret ile aramıza girme, elektrik kablosunu ver, yeter” diye sert bir cevap verir. Hoca, elektrik kablosunu getirip verir. Kameraman çekim yapmaya başladığı sırada elektrik kesilir. İki, üç kez dener, tam çekeceği sırada tekrar kesilir. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın bir türlü çekim yapamaz. Çaresiz, gitmek zorunda kalır. Hazret, ona izin vermez. Çünkü, geliş ve davranış tarzı Bayezid-i Bistami Hazretleri ahlakına aykırıdır (kişisel görüşme 33, 2008).

4.1.1.6. Velilik Makamını İspat Etmek Amacıyla Gösterilen Kerametlerle İlgili Efsaneler

Antakya ve Altınözü ilçelerinde makamları bulunan Şeyh Yusuf el-Hekim yaşadığı dönemde oldukça fakir bir zat olarak bilinmektedir. Bir gün köye bir grup gelir ve buğday satın alabilecekleri bir kişiyi aradıklarını söyleyerek köylülerden yardım ister. Köylüler, bu durumla eğlenmek maksadıyla adamları Şeyh Yusuf’un yanına gönderirler. Bunun üzerine Şeyh Yusuf’un yanına gelen adamlar: “Herkes, bizi sizin yanınıza gönderdi, sizde bize verebileceğiniz kadar çok buğday varmış” derler. Şeyh Yusuf, evine kadar gelen adamlara “hoş geldiniz” der ve onları içeriye davet eder. Adamların karnını doyurduktan sonra hanımını yanına çağırarak boş bir çuval uzatır ve ona: “Git buna buğday doldur” der. Hanımı buna çok şaşırır; çünkü evlerinde yarım çuval buğday kalmıştır ve bu da ancak kendilerine yetecektir. Hanımı, Şeyh Yusuf’un kulağına eğilerek: “Nereden dolduracağım bu çuvalı? Bizde yarım çuval buğday var. O da ancak bize yeter” der. Şeyh Yusuf, tekrar eder: “Git, Bismillah çek ve doldurmaya başla” der. Bunun üzerine karısı kilere giderek Bismillah çeker ve çuval dolmaya başlar. Adamların çuvalı sonuna kadar dolar; ancak Şeyh Yusuf’un buğdayından bir tane daha eksilmez. Adamlar, yüklerini eşeklere yükleyip köy meydanına giderler. Adamları gören köylüler hemen yanlarına gider ve onlara buğdayı nereden aldıklarını sorarlar. Adamlar, köylülere: “sağ olun, dediğiniz yere gittik ve oradan aldık” derler. Daha sonra, köylüler hemen Şeyh Yusuf’un yanına giderek bu olayı anlatırlar ve elini öperek ondan özür dilerler (kişisel görüşme 3, 2008).

Dört Yol ilçesi Çökek yaylasında türbesi bulunan Şeyh Ziya Baba gençliğinde, postahane memuru olarak çalışmıştır. Ziya Baba’nın methini duyan teftiş memuru aklından;

“madem, Ziya Baba dedikleri bu kişi bu kadar büyük bir zat imiş. Aklımdan geçenleri bilsin ve elinde tuttuğu tespihi bana versin” diye geçirir. Bunun üzerine, Ziya Baba elinde tuttuğu tespihi teftiş memuruna götürüp verir. Adam; “ben elindekini istemiştim” diyerek elindeki hikmeti kasteder. Ziya Baba; “şimdilik bununla yetin” cevabını verir (kişisel görüşme 20, 2007).

Dörtyol ilçesi Çaylı mahallesinde türbesi bulunan Kavuklu Dede'nin öldükten sonra keramet gösterdiğine inanılır. Rivayete göre, Kavuklu Dede yaşadığı dönemlerde çevresi tarafından çok sevilen bir zat imiş. Bir gün ölmüş. Ölünce, başında taşıdığı kavuğu çıkarılıp mezarı başına yerleştirilmiş. Bununla eğlenmek isteyen bir grup genç kavuğu mezar başından çıkarıp denize atmış. Ancak, bir gün sonra türbenin yanından geçerlerken, kavuğun mezar başında olduğu görülünce Kavuklu Dede'nin kerameti ortaya çıkmış (kişisel görüşme 26, 2007).

Kırıkhan ilçesinde türbesi bulunan Bayezid-i Bistami Hazretleri'nin zamanında bir devesi vardı. Hac yolunda iken azığını ve eşyasını ona yüklemişti. Biri ona: “Ey muhterem! Şu devenin yükü ağırdır ve bu da tam manasıyla zulümdür” dedi. Bayezid-i Bistami Hazretleri: “Ey civanmert! Yükü taşıyan deve değildir. Dikkat et, devenin sırtında hiç yük var mı?” dedi. Adam, dikkat edince yükün devenin sırtından bir karış yukarıda durmakta olduğunu farketti ve: “Subhanallah, acayip iş” dedi. Bayezid-i Bistami Hazretleri: “Halimi sizden saklasam, gıybet dilini uzatıyor uzun uzadıya kınıyorsunuz, halimi size açacak olsam ona da takat getiremiyorsunuz; benim size ne yapmam lazım?” diyerek oradan ayrıldı (Durusoy, 2008:41).

4.1.1.7. Nefse Hakim Olabilme ile İlgili Efsaneler

Dörtyol ilçesinde türbeleri bulunan Kubbe (Ahmed) Dede ve Azhar (Asar) Dede inanışa göre kardeşirler. Kubbe Dede, ilçe merkezinde yaşamakta ve geçimini ayakkabı yaparak sağlamaktadır. Azhar Dede ise Amanos Dağları Mıgır Tepesi'nde yaşamakta ve nefesine zarar gelmesin diye nadir zamanlarda şehre inmektedir. Kardeşi Kubbe Dede'yi ziyaret ettiği zamanlarda yaşadığı dağdan bir sepet dolusu kar getirmekte ve bu kar yaz mevsiminde dahi kendisi yaşadığı yere çıkana kadar erimemektedir. Bir yaz günü, elinde bir sepet kar ile kardeşini ziyarete gelen Azhar Dede, kardeşi Kubbe Dede'nin (kendisi kadına bakmadan) bir kadının ayak ölçüsünü toprağa bastırıp izini çıkararak aldığını görür. Azhar Dede bu sırada nefesine hakim olamaz ve kadının

ayaklarına bakar. Bunun üzerine sepetteki kar erimeye başlar. Kubbe Dede bu olay üzerine kardeşine; “Dağda evliya olmak kolay iş, önemli olan bunu şehirde başarabilmektir” der (kişisel görüşme 22, 2007).

Dört Yol ilçesi Altıncağ beldesinde türbesi bulunan Şeyh Ali Baba yaşadığı dönemde nefis ile mücadelesinde çok uyanık davranmış ve nefisine aman verdirmemiştir. Bu dönemde çeşitli riyazet ve perhizlere riayet etmiştir. Bunlardan en zorlusu olan yedi sene konuşmama orucunda iken bir gün Şam’a giderken Suriye Babul Hava Gümrüğü’nde konuşmadığı için çok dayak yemiştir (Durusoy, 2005:16).

Ali Baba Hazretleri nefsi ile mücadelesinde o kadar ilerlemiştir ki, bir gün iftarda kendisine sevdiği yemeklerden bulgurla yapılan sini oruğu ve künefe ikram edildiğinde sabah erkenden yola düşmüş, doksan kilometre ilerideki İslahiye mıntıkasındaki Ökkeşi Hazretleri’nin türbesine yaya gitmiştir. Kendisine neden böyle yaptığı sorulduğunda şöyle yanıt verir: “Eşek bile bilir. Her gün saman varken bir gün arpa varsa ya değirmene un işi ya da dağda odun işi vardır. Bunların ikisi de aşağı yukarı kırk kilometredir. Benim nefsim bu yemeklerden zevk aldıysa bunun karşılığı da doksan kilometre yürümektir” (kişisel görüşme 21, 2007).

Kırıkhan İlçesi’nde türbesi bulunan Bayezid-i Bistami Hazretleri nefis terbiyesi ile ilgili olarak şöyle buyurur: “Uzun seneler nefsimi terbiye etmekle uğraşıp çile çektikten sonra, bir gece Allah Teala’ya yalvardım ‘Şu testi ve aba sende oldukça, sana ruhsat yoktur’ diye ilham olundu. Bunun üzerine yanımda bulunan testi ve abayı terk ettim. Bundan sonra bana; ‘Ey Bayezid-i Bistami nefsin heva ve hevesi için tuzaktaki tane misali olan dünya mallarına gönül bağlayıp, sonra da Allah Teala’ya kavuşmak için yol isteyen kimselere de ki; Bayezid-i Bistami nefsin istediklerini yapmayıp istemediklerini yapmak suretiyle kırk yıl uğraştığı halde yanında bulunan kırık bir testiye ve eski bir abayı terk etmedikçe izin alamadı. Siz bu halinizle size izin verileceğini mi zannediyorsunuz? Asla izin alamazsınız’ diye bildirildi” (Durusoy, 2008:60-61).

4.1.1.8. Gelecekte Haber Verme ile İlgili Efsaneler

Dört Yol ilçesi Çökek yaylasında türbesi bulunan Şeyh Ziya Baba, vefatından üç ay önce yaylaya bir helikopter pisti yapılmasının uygun olacağını söyler. Kendisine nedeni sorulduğunda: “Dört, beş ay sonra dağın yüksek kısımlarında bir PKK operasyonu

olacak ve bu pist askerlerin işine çok yarayacak” cevabını verir. Pist yapılır ve Ziya Baba üç ay sonra vefat eder. Vefat ettikten iki ay sonra operasyon başlar. Operasyon bittikten sonra gelip dergahı ziyaret eden ordu komutanı, bu pistin neden ve kim tarafından yaptırıldığını sorar. Aldığı cevap karşısında oldukça şaşırır (kişisel görüşme 20, 2007).

4.1.1.9. Akıldan Geçenleri Bilme ile İlgili Efsaneler

Kırıkhan ilçesinde türbesi bulunan Bayezid-i Bistami Hazretleri'nin ardına bir gün bir köpek düşer. Bayezid-i Bistami köpek elbisesine değmesin diye eteğini toplar. Bunun üzerine köpek hal lisanı ile şöyle der: “Eğer kuru olursam sana zararım yok. Islak olursam yedi kere yıkanınca temizlenirsin, ama eteğini benden uzaklaştırırsan Ey Bayezid-i Bistami! Yedi denizde de yıkansan temiz olamazsın”. Bayezid-i Bistami Hazretleri: “Evet doğru senin dışın, benim içim pis. Gel ikimiz birlikte olalım. Belki bu birliktelikten temiz bir şey ortaya çıkar.” Köpek: “Sen bana yoldaş olmaya layık değilsin. Zira sen halkın makbulü iken onlar beni reddediyorlar. Beni gören üzerime taş fırlatıyor. Seni görenler ‘Ey Arifler Sultanı selam sana’ diyip sana saygılarını arz ediyorlar. Benim yarın için biriktirdiğim bir kemiğim bile yok, senin ise buğdayın var” der. Bayezid-i Bistami Hazretleri ise : “Eyvah! Bir köpeğe yoldaş olmaya layık değilim. Ezeli var olan Allah ile birlikte olmaya da layık değilim. Ya ben neye layıkım? Tenzih ederim o yüce Allah’ı ki, yaratıkların en iyisini en aşağısı ile terbiye ediyor” der (Durusoy, 2008:32).

Konu ile ilgili bir başka efsane Dört Yol ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Ziya Baba'ya aittir. Rivayete göre, 1988 yılında Çökek yaylasındaki bir inşaat sırasında işçilerden biri yorulur ve biraz dinlenir. Bu sırada gözü camiye ilişir ve aklından; “neden başka bir yer değil de, buraya yapıldığını” geçirir. Bu düşünceler aklından geçer geçmez, yolun ucundan Ziya Baba gözükür. İşçinin yanına gelir ve yakınlardaki pınarı göstererek: “Evladım, bu cami buraya bu su sebebiyle yapıldı” der ve yoluna devam eder (kişisel görüşme 20, 2007).

Dört Yol ilçesi Altınçağ Beldesi'nde türbesi bulunan Belenli Şeyh Ali Baba'nın bir ahabı şöyle bir hadise anlatmaktadır: “Biz her hafta Cuma günü Cuma namazını kılmak için köyden Belen kazasına iner, yemeğimizi yer, namazlarımızı kılar ve köye dönerdik. Bir Cuma günü yeğenim ‘dayı bir lahmacun olsa da yesek’ dedi. Ben de: ‘Bu

dağ yolunda sana nereden bulayım?’ dedim. Biraz ilerleyince dönemeçte baktık Ali Baba Hazretleri, yanında da bir heybe bulunmakta. Bizi yanına çağırdı ve heybesinden fırından yeni çıkmış sıcaklıktaki lahmacunları çıkarıp verdi. Doyduktan sonra Cuma namazını kıldık. Baktık, hiçbir fırında lahmacun işi yok. Ali Baba Hazretleri bizi memnun etmek için kerameten ikram buyurdular” (kişisel görüşme 21, 2007).

Belen ilçesinde türbesi bulunan Belenli Şeyh Ahmed Bilen’e ait olan efsaneye göre köyün birkaç genci toplanır ve aralarında eğlenmek için bir plan kurarlar. Gençler, Şeyh Ahmed camiden çıkar çıkmaz yanına gidip, arkadaşlarının bayıldığını ve bu nedenle ona yardım edip iyileştirmesini isterler. Şeyh gençlerin maksadını hemen anlar. Çünkü kaşiftir. Akıldan geçenleri bilir. Gençlerin peşine düşüp onbeş-yirmi metre yürüdüktan sonra, kalbinden şu düşünceleri geçirir: “Eğer, bu genç gerçekten hasta ise Rabbim onu kurtarsın, yaşasın. Sağlam ise, oraya yetişmeden ölsün.” Şeyh, gençlerin tarif ettiği yere ulaştığında sapaşğlam bir gencin dere içerisinde yatan cansız bedeniyle karşılaşır. Arkadaşları, çocuğu kaldırmak için büyük çabalar sarf etse de başarılı olamazlar. Çünkü çocuk ölmüştür. Arkadaşlarının ölümünden Şeyh Ahmed’i sorumlu tutan gençler, bir Cuma günü namaz çıkışı şeyhi öldürüp çalının içine atarlar. Cesedi birkaç gün aynı yerde kalan şeyhin ruhu gençleri rahat bırakmaz. Her gece rüyalarına girerek: “Beni öldü sandınız. Ancak ben ölmedim. Beni attığınız yerden çıkarıp defnedin. Yoksa bütün köyü yakarım.”der. Gençler, bu duruma da aldırmaz etmeyince köy yanmaya başlar. Yangını hiçbir kuvvet durduramaz. Bu olay sonucunda Şeyh Ahmed’in cesedi toplanıp defnedilir. Yangın da sona erer. Ancak ilçe halkı ismini açıkça ifade etmekten kaçınır. Türbe ismi “Gazi Abdurrahman Paşa Türbesi” olarak değiştirilir (kişisel görüşme 19, 2008).

4.1.1.10. Öldükten Sonra Dirilme ile İlgili Efsaneler

Antakya ilçesi Habib-i Neccar Camii avlusu içerisinde türbesi bulunan Hz.İsa’nın havarileri olarak bilinen Resul Yunus ve Yahya, Antakya halkını imana davet etmek için İsa tarafından gönderilir (Vehbi,1968:4615). Bunlar, Antakya halkını açıkça tevhide ve Hakk’a davet edince halk öfkelenir. Resulleri tekzib, darp ve istihzaya cüret ederler. Takviye için, üçüncü elçi olarak Şem’un üs-Safa gönderilir. Şem’un Aleyhisselam Antakya’ya gelince kim olduğunu bildirmez. Tüm halk ile iyi münasebetler kurar; şehirde bir hayli tanınır. İyi ahlakı ve olumlu davranışları ile herkes tarafından tanınıp

ünü yayılınca iş krala kadar akseder. Sonuç olarak, Şem'un kralın yakın çevresine girer ve bundan da ileri giderek nedimlik payesine erişir (Taberi,1991:398). Bir gün, söz arasında kral, Şem'un'a daha önce iki kişinin geldiğini kendisinin yaptığı gibi kerametler gösterdiğini, ancak dinlerine tecavüz edince zindana atıldığından bahseder (Tekin, 2006:24).

Şem'un, krala bu iki kişiyi görmek istediğini söyler. Yanına getirilen azizlere Şem'un Aleyhisselam sorar: "Resul olduğunuzu ispat eden kerametleriniz, delilleriniz nelerdir?"

Azizler: "Bizler Allahü Zülcelal'in izni ile hastaları iyi eder, gözlerini açarız" derler.

Şem'un: "Bu hüner bende de vardır" diyerek bazı kerametler gösterir.

Azizler: "Ama, biz ölüleri de diriltebiliriz" diye cevap verirler.

Bunun üzerine Şem'un :

-“İşte ben bunu yapamam. Eğer siz bunu yapabilirsiniz, sizin dininizin hak dini olduğunu kabul edebirim”der.

Bu, aynı zamanda kral adına da taahhüt niteliğinde bir sözdür. Hemen kralın emriyle yedi gün önce ölmüş bir gencin cesedini getirirler. Babası gurbette olduğu için bir haftadır bekletilmektedir. Ceset getirilir. Bir tahta üzerine yatırılır. Morarmış, rengi değişmiş ve kokmaya başlamıştır.

-“ İşte ölü, diriltin, gösterin hünerinizi” der Şem'un.

İki aziz, ölünün dirilmesi için dua ederler. Şem'un da gizlice dua etmekte ve onların dualarına “amin” demektedir. Nihayet ölü dirilir. Kendisine öldüğünden bu yana başından neler geçtiği sorulur.

Dirilen genç şöyle cevap verir:

-“Ben müşrik olarak öldüm ve ateş vadilerine sokuldum. Aman, size bu halinizden kurtulmanızı tavsiye ederim. Bu yedi gün içinde yedi dere gördüm. Her birinde bir gün azap ettiler. Yedinci derede canımı gövdeme çıkardılar, 'yukarı bak' dediler. Baktığımda göklerin sanki kapısı açılmış, oradan genç bir adam görünmekteydi. Bu güzel gözlü yiğidin eli arşa uzanmıştı, üç kişiye şefaah ediyordu...”

Kral: “Kim bu üç kişi?” diye sorar.

Genç, Şem’un’u göstererek: “Biri bu, diğeri de şu iki adam. Bu üç kişi beni saçımdan tuttular, o derenin içinden çıkardılar. O anda ölüm uykusundan uyanarak gözlerimi açtım.”

Kral, hayretler içinde kalmıştır. Şem’un bu sırada krala dönerek: “Ey kralım, şu sizin tanrılarınız (putlarınız) bir ölüyü diriltsele de görsek...” der (Emiroğlu, 1976:387).

Bunun üzerine Kral: “Onların gözü, dili, kulağı yok. Ölüyü nasıl diriltirler?” diye cevap verir.

Şem’un: “Ey kralım bu iki resulün yaptıkları cazuluk değildir. Bunların dini Hak dinidir. Ben de bunların Hak dininden olduklarına tanıklık ederim. İnanđıkları Tanrı birdir. Şeriki ve naziri yoktur” der ve kralı Hak dine davet eder (Yazır, 1979: 4017).

Öldükten sonra dirilme motifi ile ilgili başka bir anlatı Altınözü ilçesi Hacıpaşa beldesinde türbesi bulunan Şeyh Salih ile ilgilidir. Efsaneye göre, gelinin birinin çok değerli bir altın takısı vardır. Bir gün bu altın takıyı temizlenmesi için bir kova suyun içerisine bırakır. Bu sırada kadın başka bir işle meşgulken, ineği gelir ve altınlarla birlikte bir kova suyu içer. Bu esnada, bu olaydan habersiz bir kişi de ineğin yanından geçmektedir. Kadın, altınlarını kova içerisinde göremeyince bu kişiyi hırsızlıkla suçlar. O da, altınları kendisinin çalmadığına dair yemin eder. Bu durum karşısında çaresiz kalan kadın inanarak: “Ya Şih Salih senden bir medet! Benim durumumu beyan et!” der. Bunun üzerine ettiği dua kabul olur. İneğin karnı yarılır. Çıkan altınlar bir yana, inek bir yana yığılır. Altınlarına kavuşan kadın tekrar medet dileyerek “Ya Şih Salih, ineğimi bana geri ver” der. Bunun üzerine inek dirilir ve eski haline döner (kişisel görüşme 14, 2008).

İskenderun ilçesi Karaağaç beldesinde türbesi bulunan Şeyh Ali Hayir Sincere’ye ait olduğuna inanılan efsaneye göre türbenin bulunduğu topraklar yüz on üç yıl önce bir ağaya aittir. Şeyh Ali bu ağanın iciri (bakıcısı) olarak çalışmakta ve atlarıyla ilgilenmektedir. Bir gün Şeyh, rüyasında bir ses duyar. Sesin sahibi: “Bu makamın sahibi benim. Hemen buradan uzaklaşın ve hayvanlarınızı çıkarın” der. Şey Ali Hayir Sincere, uyanır uyanmaz bu durumu ağasına anlatır. Ancak, ağa bu sözlere kulak asmaz. Bundan sonra her gece aynı sesle uyarılınca, ağasına bir daha hayvanları buraya

bağlamayacağını söyler. Ağası sert bir ifade ile: “Ya işinden olursun ya da bağlarsın” cevabını verir. Bu durum üzerine çaresiz kalan Şeyh Ali ağanın atını alıp ahıra götürür. Ancak atı bağlar bağlamaz at yere yuvarlanır. Ağası bu durum karşısında oldukça şaşırır ve şeyhten atı yerden kaldırmasını emreder. Ancak, at kalkamaz. Bütün uğraşlara rağmen atın yerden kalkamayacağını anlayan ağa, icirine inanmadığı için pişman olur. İnanınca at dirilir ve ayağa kalkar. Bu olay sonucunda ağa icirine bütün hayvanları çıkarmasını emreder ve burayı Şeyh Ali Hayir Sincere’ye bağışlar. Şeyh Ali Hayir Sincere, bulunduğu makama rüyasında erişir (kişisel görüşme 30, 2007).

4.1.1.11. Ağaçlar ile İlgili Efsaneler

Samandağı ilçesi Hıdırbey köyünde yer alan Hz. Musa Ağacı hakkında anlatılagelen efsaneye göre Hz. Musa ve Hz. Hızır, Samandağı denizinden çıktıktan sonra Hıdırbey köyüne gelirler. Hz. Musa, asasını bir su kenarına bırakır ve su içer. Daha sonra yoluna devam eder ve kendi adıyla bilinen Hz. Musa Dağı’na çıkar. Döndüğünde asasının yeşerdiğini görür. O yeşeren ağacın bu ağaç olduğuna inanılır. Rivayet doğrultusunda bu ağaç dünyanın en yaşlı ağacı olabileme özelliğine sahiptir (kişisel görüşme 42, 2008).

Altınözü ilçesi Sarıbük köyünde halk arasında “Ağlayan Çınar” olarak bilinen çınar hakkındaki efsaneye göre, üç dört yıl önce köylünün biri bir Cuma günü ağaç kesmek için bir tarlaya girmiş. Baltasını çıkarıp ağaca vurur vurmaz çınar ağacından kanlar akmaya başlamış. Adam o an bu ağacın bir evliyaya ait olduğunu anlamış ve kesme işlemine son vermiş. Bu günden sonra ağaç, insanlar arasında Ağlayan Çınar adını almış (kişisel görüşme 10, 2008).

Reyhanlı ilçesi Bayır mahallesinde yer alan ve halk arasında “Çalı Ziyareti” olarak adlandırılan türbenin efsanesi bir ağaç ile ilişkilidir. Efsaneye göre türbenin sahibi bir genç kızdır. Bu genç kız bir gün iftiraya uğrar. Çevresindekiler kızın kötü olduğu, kötü işlerle uğraştığı konusunda bir haber yayarlar. Ancak, kız masumdur ve bu dedikodularla hiçbir bağlantısı bulunmamaktadır. Kızın ağabeyi bu söylentiler doğrultusunda kardeşini öldürmeye karar verir ve kızını eve hapseder. Genç kız bu durum karşısında çaresizce ağabeyinin yanına gider ve şöyle der: “Beni öldüreceğini biliyorum. Ancak, öldürdükten sonra mezarımın başına bir değnek dik. Eğer o değnek yeşerirse bil ki, ben günahsızımdır.” Ağabeyi kızın dediği gibi yapar. Kızını öldürdükten sonra defneder ve mezarının başına da bir değnek diker. Bir gün sonra sabah namazı

vakti kızın başındaki değneğin yeşerdiği görülür. Daha sonra yeşeren bu değnek ağaç şekline dönüşür (kişisel görüşme 35, 2008).

Konu ile ilgili bir başka efsane Altınözü ilçesi, Hacıpaşa beldesinde türbesi bulunan Şeyh Salih'e aittir. Şeyh Salih türbesinin doğu, batı ve kible tarafında bulunan üç meşe ağacının Şeyh Salih'in müritleri ve koruyucuları olduğuna inanılmaktadır. Bu kişiler ölmemiş ağaç şekline dönüşmüştür. Rivayete göre beş altı yıl önce türbeyi ziyaret eden bir kişi türbenin kible tarafında bulunan meşe ağacının dallarından kesip köyüne götürmek istemiştir. Kestiği ağaçları traktörüne yükleyip köyüne doğru yol alırken kaza geçirmiş ve bu sırada kendisiyle birlikte aynı aileden beş kişi yaşamını yitirmiştir. Bu olay sonucunda meşe ağacı da kurumuş ve nihayetinde kesilmek zorunda kalmıştır (kişisel görüşme 14, 2008).

Altınözü ilçesi Akdarı köyünde yer alan Hz. Mıgdat türbesinin bahçesindeki palamut ağaçlarının gerçekte Hz.Mıgdat'ın askerleri olduğuna ve bunların İslamiyet adına çeşitli savaflara katıldıklarına inanılmaktadır. Rivayete göre köylünün biri, bir gün tesadüfen bu ağaçları fark eder ve bir tanesini kesip evine götürür. Ancak ne kadar uğraşırsa uğraşsın ağacı traktörden indiremez. Çevresindekiler adamın ağacı nereden getirdiğini öğrenince onu uyarırlar ve aldığı yere tekrar götürmesini söylerler. Adam, bunun üzerine ağacı aldığı yere bırakır (kişisel görüşme 8, 2008).

4.1.1.12. Hayvanlar ile İlgili Efsaneler

Kumlu İlçesi Doğuayrancı köyünde Türbesi bulunan Şih Hayavi üzerine anlatılan efsaneye göre bir gün Şih Hayavi kadının birinden bir yumurta istemiş. Kadın yumurta vermeyince Şih Hayavi bu duruma çok içerlemiş ve çekip gitmiş. Bunun üzerine köyün bütün tavukları şihın arkasına takılıp köyü terk etmiş (kişisel görüşme 34, 2008).

Arsuz İlçesi Üçgüllük köyünde türbesi bulunan Şeyh Muhammed el-Garip'in "Rasat" isminde bir yılanı varmış. İnanişaya göre bu yılan türbeye herkesi girdirmezmiş. Kötü ruha sahip kimseler, abdestsiz kimseler, manevi anlamda belirli bir olgunluğa ulaşamayan kimseler türbe içerisine girmek istese karşılıklarına Rasat çıkarmış (kişisel görüşme 15, 2008).

Dört Yol ilçesinde türbesi bulunan Belenli Şeyh Ali Baba'nın yaşadığı dönemlerde bazı gecelerde dağa çıkıp gecelediği bilinmektedir. Rivayete göre Şeyh Ali Baba gece

soğüğundan kaçan bazı yılanların göğsünde yattığını ve onları nefesi ile ısıttığını söylemektedir (kişisel görüşme 21, 2007).

Antakya ilçesi Şenköy beldesinde türbesi bulunan Ahmed Kuseyri'ye ait efsaneye göre Ahmed Kuseyri Hazretleri bir gün köye dönmek ister. Ancak hava sisli ve yağışlıdır. Bu yüzden amcası gitmesine razı olmaz. Fakat, o gitmekte ısrar edince, amcası geçeceği Kuseyr dağında yırtıcı hayvanlar bulunduğundan çok dikkatli olması gerektiği konusunda yeğenini uyarır. Ahmed Kuseyri yola çıktıktan sonra amcasının içi bir türlü rahat etmez ve yeğenin peşine düşüp gizlice takip eder. Bir ara ağaçlık bir vadide onu gözden kaybeder. Sonra bakar ki, yeğeni bir kurdun sırtına binmiş neşeyle köyüne doğru yol almakta. Arkasından hayretle bakabilir. Amcası, onun bu halini Ahmed Kuseyri'nin babası Şeyh Abdurrahman'a anlatıp: "Ona öğretecek ilmim kalmadı, başka bir hocaya gitsin" diyerek onun üstünlüğünü, daha küçük yaşta kemale erip, keramet sahibi olduğunu ifade etmiştir (Evliyalar Ansiklopedisi II,1992: 256-257).

Kırıkhan ilçesinde türbesi bulunan Bayezid-i Bistami Hazretleri ile ilgili efsaneye göre bir gün Sultan-ül Arifin yolda yürürken bir kadın elinde bulunan bir çuval unu taşımaları için kendisinden ricada bulunur. Bayezid-i Bistami Hazretleri bir an gücünün yetmeyeceğini düşünerek orada kafes içinde bulunan bir aslana işaret eder. Kafes açılıp aslan gelir ve un çuvallarını yükler. Fakat, açıktan keramet gösterdiği için çok korkup mahçup olur. Kadına kendisini tanıyıp tanımadığını öğrenmek için: "Pazara varınca kimi gördüm diyeceksin?" diye sorar. Kadın: "Zalim Bayezid-i Bistami Hazretleri'ni gördüm diyeceğim" der. "Neden?" diye sorduğunda şöyle cevap verir: "Allah Teala, bu aslanı yük taşımaları için yaratmadığı halde sen niçin yük yükledin? Bu zulüm değil de nedir? Bunu insanlar sana keramet sahibi desinler diye yapmış isen çok fena" der. Bayezid-i Bistami Hazretleri, bunun üzerine çok ağlayıp istiğfar eder. Bundan sonra kendisinde fevkalade bir hal meydana gelse "La ilahe illallah Muhammedün Resulullah, Nuh Nebiyullah, İbrahim Halilullah, Musa Kelimullah, İsa Ruhullah" yazısını ve bir nur görür. Böylece kendisinde meydana gelen hallerin doğru olduklarının Allah tarafından tasdik olunduğunu anlar (Durusoy, 2008:56).

4.1.1.13. İnsanları Beklenmedik Yerlerden Nasiplendirme ile İlgili Efsaneler

Dörtüyol ilçesi Payas beldesinde türbesi bulunan Kubbe (Ahmed) Dede inanışa göre ruhani olarak da varlık göstermekte ve insanlara çeşitli yollarla yardım edebilmektedir.

Rivayete göre, kadının biri maddi sıkıntılar yaşamakta ve bu nedenle de türbeye çok sık ziyaretler gerçekleştirmektedir. Bir gün çocuklarına ekmek alacak parası bile kalmayan kadın, Kubbe Dede'nin ismini zikrederek dua eder ve uyuyakalır. Bu sırada rüyasına ak saçı ve sakalıyla Kubbe Dede girer ve: “Şimdilik sana bu kadar para yeter” diyip avuçlarının arasına bir avuç dolusu bozuk para bırakır. Bu rüyadan sonra uyanan kadın avuçlarının içerisinde gerçekten de bir avuç dolusu para olduğunu görünce Kubbe Dede'nin büyüklüğünü bir kez daha anlamış olur. Bu para ise onu birkaç gün idare eder. Gördüğü bu rüyadan sonra kadının hayatında maddi anlamda olumlu şeyler yaşanmaya başlar (kişisel görüşme 22, 2007).

Samandağı ilçe merkezinde türbesi bulunan Şeyh Yusuf Reyhani yaşadığı yıllarda bir gün bir hocanın evine ziyarette bulunur. Rivayete göre, bu hocanın yaşları geçmiş olduğu halde evlenmemiş üç kızı vardır. Hocanın bu durum karşısındaki üzüntüsünü gören Şeyh Yusuf, Antakya'dan getirdiği düzgün karaktere sahip üç erkek kardeşle bu üç kız kardeşi tanıştıırıp, evlendirir. Böylece, onların sofralarında yediği yemeğin karşılığını bu şekilde ödemiş olur (kişisel görüşme 41, 2008).

Antakya ilçesinde türbesi bulunan Ahmed Kuseyri'nin başından geçen efsaneye göre, bir gün dilenci kılığındaki birisi Ahmed Kuseyri'nin kapısını çalar. Kapıyı açan karısı kim olduğunu sorunca adam Ahmed Kuseyri'yi görmek istediğini söyler. Karısı evde olmadığını bildirince; “Size bir emanetim var” diyerek bir dağarcık, bir torba ve küçük bir çıkın bırakır. Giderken de; “sonra uğrarım” der. Ahmed Kuseyri Hazretleri geç vakit eve gelir. Hanımı, kocasına kapıya gelen ziyaretçiden ve bıraktıklarından bahsetmeyi unuttur. Gece yarısı mutfaktan sesler işitilince merak edip bakarlar ki, bırakılan küçük kaptan kazanlar dolduracak kadar bal taşıyor. Torbadaki bir avuç darı çuvallar dolduracak kadar artıyor. Çıkından ise çil çil altınlar taşıp yere dökülüyor. Ahmed Kuseyri: “Nedir bu haller?” diye sorunca hanımı şaşkın ve hayretler içinde “bilmiyorum” cevabını verir. “Bu gün bize bir gelen oldu mu?” diye sorunca hanımı hatırlayıp: “Evet, bir ihtiyar geldi, sizi sordu. Sonra uğrarım diyerek bunları bıraktı. Bereketlenip taşan bu şeyler ona aittir” der. Ahmed Kuseyri Hazretleri bir an düşünüp, “Bu gelen Hızır (A.S) mıydı yoksa?” diye sorunca kaplardaki artmalar ve taşmalar durur. Ahmed Kuseyri Hazretleri ve ailesi böylece Hızır (A.S) 'ın bereketine kavuşurlar (Evliyalar Ansiklopedisi II, 1992:255).

4.1.1.14. “Kesik Baş Motifi” ile İlgili Efsaneler

Antakya ilçesinde iki ayrı yerde türbesi bulunan Habib Neccar’ın, Antakya halkını Hak dine davet etmesi nedeniyle şehit edilmesi üzerine çok farklı rivayette efsaneler mevcuttur. Bu rivayetlerden bir çoğu “kesik baş” motifi ile ilgilidir.

Tarihte pek çok baş kesilme olayı olduğu gibi bazı şehirlerde bu tür olaylarda hayatını kaybetmiş kişiler için yapılmış kesik baş türbeleri de vardır. Habib Neccar olayında başla gövdeyi birleştirme imkanı varken, efsane başı bedenden ayrı bırakmış, böylece adeta şehrin inanca karşı direnişi maddenin ruhtan mahrum edilişi sembolize edilmek istenmiştir (Tekin, 2006: 6).

Bazı kaynaklarda Habib Neccar Hadisesi hakkında tefsirlerden farklı rivayet, inanış ve nakillere rastlanmaktadır. Bunlardan tespit edilebilen bazıları şunlardır:

Habib Neccar hakkında Arap kaynaklarında yer alan efsaneye göre Müslümanlar Ebu Ubeyde bin Cerrah kumandasında bir ordu ile Antakya üzerine yürümüşlerdir. Düşman çok güçlü, arazi sarptır. Ebu Ubeyde’nin “Habib Neccar” adında yiğit bir bayraktarı vardır. Bu yiğit savaşçı savaşın en hareketli ve çetin anlarında bir elinde sancak-ı şerif, diğer elinde kılıcı ile ön safta savaşmakta ve ne zaman “yetiş ya Habib!” denilse, düşman saflarını yarıp öne geçerek, askerlere şevk ve heyecan vermektedir.

İşte böyle hareketli geçen bir savaş gününde düşman bir tepeyi tutmuş bırakmamaktadır. Kumandan Ebu Ubeyde çaresizlik içinde haykırır: “Yetiş ya Habib!..”

Habib, “Ya Allah” diyerek tepeye bir anda tırmanır. Düşman saflarını yarararak sancağı tepenin zirvesine diker. O anda üstüne çullanan düşman askerleri bir kılıç darbesiyle Habib’in başını gövdesinden ayırırlar. Bu sırada galeyana gelen İslam askerleri yıldırım hızıyla tepeye tırmanırlar. Orada Habib’in başsız gövdesiyle karşılaşırlar. Geri çekilen düşman, Habib Neccar’ın başını bir sırığa saplayarak beraberinde götürmüşler; ibret olsun diye başını Antakya duvarının en yüksek burcuna dikmişlerdir.

Birkaç gün sonra İslam orduları Antakya’yı kuşatır. Savaşın en çetin anında “kesik baş” tan sesler gelmeye başlar: “Kardeşlerim, yiğitlerim! Ben buradayım. Sağdan hücum edin! Sola koşun!..”

Kesik baştan gelen bu sesleri duyan İslam askerleri heyecanla ileri atılınca düşman paniğe kapılır. Şehir birkaç saat içinde fethedilir. Ebu Ubeyde hemen Habib Neccar'ın başını buldurur ve onu tam şehrin orta yerinde bir yere defneder. Üzerine bir türbe ve yanı başına bir cami yaptırır. Gövdesi ise Şehrin arkasındaki dağda ayrı bir mezara konur (TDV İslam Ansiklopedisi, 1996:373).

Diğer bir anlatım yine İslam motifleri taşımaktadır. “El Dimeşki” şehit edilme fikrinden hareketle Habib'in kesilmiş başını sol eliyle kaldırıp sağ eline alarak, başı ile bağıra bağıra Kuran'dan ayetler okuyarak üç gün üç gece şehrin içinde garip bir şekilde dolaştığını tasvir etmiştir (İslam Ansiklopedisi, 1950:10).

Kuran'dan alındığı ifade edilmesine rağmen bir üçüncü anlatım yine daha eskilere aittir. Bu rivayette, kısa bir süre Antakya'ya hakim olan Tedmur (Almira)'un yenilgisi ve Zenubiye'nin esir alınması ile bağlantı kurularak olay tarihi bir senaryoya dayandırılmıştır.

“Aylardır imparatorluğu ürküten Kraliçe Zeynep, Tedmur saraylarından koparılan bir meyve gibi getiriliyor. Elleri, ayakları altın zincirlerle bağlı, gene birbirine bağlı esirler, yaldızlı arabasını çekiyor. Alaylar, alkış ve göz yaşları arasında kurbanlarını tepeleyerek geçiyor. Gelen binlerce esir, evvelkilere katılıp, kralın nüfuzunu bir kat daha arttıran şehrin surlarını tamamlayacaklar.

Halk zafer bayramı yapıyor. Bir kişi var elinden keserini bırakmadı. Dükkanını kapamadı, bayram yapmadı. Sanki gelen esirlerin matemini tutuyor. Bu dülger, halkın en çok sevdiği adamdır. Bahçelerine ilk su dolabını o yaptı. Kocaman ağaçlar onun önünde baş eğdiler. Şimdi inleyerek dönen sayısız su dolabı, etraflarında dans eden kızlarla beraber türkü söylüyor...

Şehre üç havari gelmiş, bunları kimse görmemiştir. Sevgili dülgerin evine misafir olurlar. Dülger dağda eliyle oyduğu bir mağarada oturmaktadır. Aylarca ona İsa'nın dininden bahsederler. Aradığını bulmuş gibi sevinir. Esirleri kurtarmak, halkı hanedanın ezmesine meydan vermemek, yeryüzünün ebedi saadetine erişmek onun çoktan beri düşündüğü şeylerdir. Artık toplantılarında halka bunları açmanın zamanı gelmiştir. Her gün dinleyenleri biraz daha çoğalmaktadır. Kazanılan ganimet eşit şekilde paylanmamıştır. Aslan payını hanedan almış, suyuna halk ekmeğini batırmaktadır.”

Antakya’da bir fırtına kopmak üzeredir. Kral haber alır, Habib Neccar’ın evi sarılır. Çarpışmalar olur. Sabaha karşı Neccar’ın başını keserler. Kafa dağdan yuvarlanarak kralın tahtı önünde dile gelir: “Seni doğru yola davet ederim, yoksa felaket yakındır” der.

Kral, kafanın derhal gömülmesini emreder. O anda Cebrail şimdi kendi adıyla anılan tepeye iner. Kanatlarından biri Kızıldağ’da, diğeri Silpius’tadır. Evvela bir kükrer, sonra kanadıyla şehrin altını üstüne getirir (Kızıldağlı, 1963: 7, 8).

Dördüncü rivayette ise Habib’e Resullerin koruyuculuğu görevi verilmiştir:

“Binlerce yıl önce Antakya yöresinde yaşayanlar putlara tapmaktadır. Tanrı da onlara Yahya, Yunus ve Şem’un Peygamberleri gönderir. Peygamberler vaazlarıyla halkı uyarır, tanrı yoluna çağırır. O dönemde put yapımıyla geçinen Habib Neccar adlı bir kişi, dinlediklerinden etkilenir, putlara tapmaktan vazgeçer. Halk da vaazları engellemek için elinden geleni yapmaktadır.

Bir gün, vaaz dinleyenler öfkelenir ve peygamberi öldürmeye kalkışırlar. Tam bu sırada yetişen Habib Neccar, halkı uyarmaya çalışır. İyice çılgına dönen bazı kişiler Habib Neccar’ın boynunu keser. Habib, başını koltuğunun altına alarak şimdiki Habib Neccar Cami’nin olduğu yere kadar gelir, burada düşer. Kimilerine göre de tepeden yuvarlanan baş, caminin yerinde durur” (Yurt Ansiklopedisi, 1982:3475).

Beşinci rivayet ise Antakya halkının anlattığı biçimdedir:

Rivayete göre Habib Neccar marangozluk yaparak geçimini sağlamakta ve şehrin yakınında bulunan mağraya gizlenerek Allah’a ibadet etmektedir. Bu nedenle de putlara tapanlardan ayrı yaşamaktadır. Dağda koyunlarını otlatırken iki elçi ile karşılaşır. Onlara kim olduklarını ve nereden geldiklerini sorar. Elçiler: “Biz, Hz. İsa’nın elçileriyiz. İnsanların putları terk edip Rahman olan Allah’a ibadet etmelerini hatırlatmak ve gelecek olan son peygamber Hz. Muhammed’i müjdelemek üzere geldik” derler. Habib-i Neccar: “İlahi elçi olduğunuzu ispat edecek bir deliliniz var mı?” diye sorar. Elçiler: “Biz, Allah’ın izni ile hastaları iyileştirir, körlerin gözünü açar ve ölüyü diriltebiliriz” derler. Habib-i Neccar iki yıldan beri hasta olan çocuğunu onlara gösterir ve iyileştirmelerini ister. Elçiler Allah’a dua ederler ve çocuk iyileşir. Bunun üzerine Habib-i Neccar, elçilerin davetini kabul ederek müjdelenen son peygamber Hz.

Muhammed'in geleceğine altı yüz yıl önceden kabul ederek ona iman eder. Elçilerin davetini kabul etmeyen halkın onları öldürmek istediğini duyan Habib-i Neccar şehrin uzağından koşarak gelir ve halka nasihat ederek elçilere inanmalarını ister. Şehir halkı nasihatını dinlemez ve Habib'in başını keserek onu şehit eder. Şehit olan Habib-i Neccar Allah tarafından cennetle müjdelendir (kişisel görüşme 2, 2008).

4.1.1.15. Çobanlar ile İlgili Efsaneler

Efsaneye göre, birisi Bayezid-i Bistami Hazretleri'nden keramet talep edince, onu öğrencisi Çoban Sadi Baba'ya gönderir. O esnada, arazide namaz kılmakta olan Sadi Baba'nın sürüsünü kurtlar beklemektedir. Namazını bitirip selam veren Sadi Baba: "Ne istersin evlat?" diye sorar. Adam: "Bir sıcak somun ve bir de taze üzüm" cevabını verir. Çoban Sadi Baba hemen yerden bir çubuk alıp ortadan ikiye böler. Bir parçasını kendi önüne, diğerini de keramet isteyen şahsın önüne diker. Çubuklar derhal üzüm verir (Durusoy, 2008:43).

Ancak, Sadi Baba'nın kendi tarafındaki üzüm beyaz, karşı tarafın üzümü siyahtır. Kerameti gören şahıs, Çoban Sadi Baba'ya: "Neden seninki beyaz, benimki siyah oldu?" diye sorunca, Çoban Sadi Baba: "Çünkü, ben gönlümü tam ve kesin olarak Allah'a bağladım. Sen ise bunu imtihan maksadı ile istedin ve neticede renkler niyet ve hallere uygun şekilde ortaya çıktı" cevabını verir.

O şahıs, Çoban Sadi Baba'dan emaneten abasını ister. Çoban Sadi Baba da verir. Onunla hacca giden ve hacda abayı kaybeden keramet isteyen kişi, dönünce abayı Çoban Sadi Baba'nın yanında görünce; çobanında bu kerametler var olanın, kendisinde ne kerametler olacağını düşünerek Bayezid-i Bistami Hazretleri'nin büyüklüğünü idrak eder (Durusoy, 2008:44).

4.1.1.16. Nur İnmesi ile İlgili Efsaneler

İskenderun ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Yusuf Menguli 1984 yılında ölmüştür. Efsaneye göre, öldüğü anda türbesinin bulunduğu yerde şimşek şeklinde bir nur zuhur olmuştur. Bu olay birçok kişi tarafından anlatılmıştır (kişisel görüşme 31, 2007).

Belen ilçesinde yüksek bir tepede bulunan Mıgdad el-Yemin'in türbesinin bulunduğu yer Hacı Rıfat isimli bir ağaya aittir. 1890 yılında gerçekleştiğine inanılan efsaneye

göre, birçok kişi bu tepeye gökten nur indiğine şahit olmuştur. Bunun üzerine bu tepeye Hz. Mıgdat'ın türbesi yapılmıştır. Defin yeri aslen burası değildir. Ruhani olarak bu makamı temsil etmektedir. İnanişâ göre Cuma geceleri bu tepayı şimşek gibi bir nur aydınlatmaktadır. Bu olay yalnızca maneviyatı yüksek kimselere görülebilmektedir (kişisel görüşme 19, 2008).

Samandağı ilçesi Karaçay köyünde bulunan Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi işlek bir cadde kenarında bulunduğundan geceleri birçok kişi tarafından türbeye nur indiğine şahit olunmuştur. Ayrıca inen nurun uzun süre türbeyi aydınlattığı, bir ateş yanar gibi ışık saçtığı rivayet edilmektedir (kişisel görüşme 38, 2008).

Altınözü ilçesi Tokdemir köyünde türbesi bulunan Şeyh Dip (Kurt Hoca) hakkındaki efsaneye göre, Cuma geceleri on ikiden sonra kendisi gibi ulu kişilerle gökyüzünde birleşmekte ve bu kişilerle birlikte bir ışık yumağı şeklinde türbe üzerine inmektedir. Bunların, bu makamda geceyi ibadetle geçirdikleri rivayet edilmektedir (kişisel görüşme 12, 2008).

Altınözü ilçesi Hacıpaşa beldesinde türbesi bulunan Şeyh Salih'in inanişâ göre Hasan adında bir kardeşi bulunmaktadır. Efsaneye göre bu iki kardeşin birbirlerinin türbesine Cuma gecelerinde ve mübarek günlerde ışık topu şeklinde ziyaretler gerçekleştirerek birbirlerinin gönlünü aldıkları rivayet edilmektedir (kişisel görüşme 14, 2008).

4.1.1.17. Başka Mekanlarda Olan Olayları Bilme ile İlgili Efsaneler

Belenli Şeyh Ali Baba ile ilgili bir efsaneye göre, bir yaz mevsiminde Bayezid-i Bistami Hazretleri'nin türbesinin çevresinde sabah vakti birinin öldürülmüş olduğu görülünce jandarma ekipleri orada bulunan kişileri gerçek fail bulununcaya kadar alıp götürür. Yakınları, suçsuz olan bu kişilerin götürülmesinden dolayı çok üzülürler ve Cenab-ı Hakk'a dua ederek "Ey Ali Baba! Biz seninle dostuz. Şu anda muzdarip durumdayız" diye nida ederler. Sabaha karşı Ali Baba Hazretleri çıkıp gelir: "Hayır ola, niçin beni rahat bırakmadınız?" der. Olayı anlatırlar. Ali Baba, bunun üzerine türbenin ezan okunan küçük odasına girerek: "Beni buradan çıkıncaya kadar rahatsız etmeyin" der. İki saat sonra gözleri çok kızarmış bir şekilde çıktığında; "çocuklar şimdi gelecekler, suçlu bulundu" der. Bunları söyledikten birkaç dakika sonra jandarma minibüsü gelir, suçsuz

olduklarını beyanla götürdükleri kişileri getirip bırakırlar. Herkes, Ali Baba Hazretleri'nin bu kerametini hayretle karşılar (kişisel görüşme 21, 2007).

Konu ile ilgili bir başka efsane Antakya ilçesi, Şenköy beldesinde türbesi bulunan Ahmed Kuseyri Hazretleri'ne aittir. Rivayete göre, Ahmed Kuseyri Hazretleri'nin babası, oğlunu amcası Şeyh Ali'den ders alması için yanına gönderir. Diğer öğrenciler ile birlikte bir süre ders alır. İmtihan olacakları vakit, çevrede gezinmeye, kuş avlamaya çıkar. Medresedeki öğrenciler isimleri okundukça sırayla imtihana girerler. Bu sırada, Ahmed Kuseyri medreseden çok uzak bir yerdedir. Sırası gelip ismi okununca bir anda medreseye gelir. Hocaları, onun bu kerametini görerek çok şaşırırlar (Evliyalar Ansiklopedisi II,1992: 257).

4.1.1.18. İzler ile İlgili Efsaneler

Samandağı ilçesi Kapısuyu köyünde “Aşuk Maşuk Ziyareti” olarak bilinen ziyaret yerinde izlerle ilgili birkaç efsaneye rastlanmaktadır. Ziyarettteki tepe üzerinde ince ve uzun bir şerit halinde bulunan oyuntulu kaya şeklinin Hazreti Ali'nin kafirlerle mücadelesi sonucunda kılıcını çıkartıp kayaya saplaması ile oluştuğuna inanılır. Ayrıca, tepe üzerinde Hz. Ali'nin atının nal izleri olduğuna inanılan izler bulunmaktadır. Ziyarettteki mağara içerisinde yer alan kırmızı renkli kaya şekillerinin Hz. Ali'nin savaş sırasında yaralanması sonucunda oluşan kan lekeleri olduğuna inanılmaktadır (kişisel görüşme 42, 2008).

Belen ilçesi Bakras köyünde bulunan Mıgdat el-Yemin Türbesi'nin avlusunda Mıgdat el-Yemin'in “atının nal izi” bulunmaktadır. Efsaneye göre, Hazreti Mıgdat kafirlerle savaşırken zor bir durumla karşılaşır. Bunun üzerine, “Ey Ali” diyerek Hazreti Ali'yi yardıma çağırır. Bu sırada Hazreti Ali bir nur şeklinde Hazreti Mıgdat'ın karşısına çıkar. Hazreti Ali'yi karşısında gören Hazreti Mıgdat saygısından dolayı atı ile birlikte diz çöker. Bu olay sonucunda atının nalı altındaki büyük kaya parçası hamur gibi olur. Bu nal izi halen muhafaza edilmektedir (kişisel görüşme 19, 2008).

Altınözü ilçesi Hacıpaşa beldesinde bulunan Şeyh Salih Türbesi önünde yer alan meşe ağacının onun koruyucusu olduğuna inanılmaktadır. Efsaneye göre, bu ağaç gerçekte Şeyh Salih'in müritlerindedir. Önceleri insan şeklindeyken ağaç şeklini almış ve türbeyi muhafaza etmekle görevlendirilmiştir. Beş yıl önce adamın biri bu ağacın

dallardan bir kısmını kesince ağaç kurumuş ve kesilmek zorunda kalmıştır. Ancak, aradan beş yıl geçmesine rağmen bu izin bulunduğu yer çevresine göre aydınlık bir görünüm teşkil etmektedir ve hiçbir şekilde kaybolmamaktadır (kişisel görüşme 14, 2008).

4.1.1.19. “Tayyi Zaman” ve “Tayyi Mekan” Motifi ile İlgili Efsaneler

Dörtüol ilçesi Çökek yaylasında türbesi bulunan Şeyh Ziya Baba'nın yaşadığı 1994 yılında dergahına bir astsubay ve bir yüzbaşı gelir. Hep birlikte yemek yiyip sohbet ettikten sonra bu iki zat yaylanın üstünde bulunan Yahyalı Yaylası'nda gerçekleşen PKK operasyonuna katılmak için dergahtan ayrılırlar. Teşekkür ettikten sonra Ziya Baba, arkalarından dua eder. Operasyon sırasında gece iki-iki buçuk arasında astsubay uykuya dalar. Uyku ile uyanıklık arasında kulağına bir ses gelir. Sesin sahibi: “Evladım, kalk işine bak, uyuma” der. O sırada görüntüsü ile karşılaşır. Kendisini uyarın kişi bir gün önce, dergahında yemek yedikleri Şeyh Ziya Baba'dır. Astsubayı bu sözler ile uyardıktan sonra kaybolur (kişisel görüşme 20, 2007).

Antakya ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Ahmed Kuseyri Hazretleri, Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından İstanbul'a davet edilir. Padişah, hizmetçisini yanına alarak Kuseyri Hazretleri'ni karşılamak için yola çıkar. Hizmetçisine: “Sen benden önce git, konaklayacağımız hanlarda yer ayırt, ben yetişirim” der. Hizmetçi, yol boyunca önce gidip hangi hana vardysa, Ahmed Kuseyri Hazretleri'ni orada bulur. Hizmetçi, onu yürürken görmediğini kerameti ile uzun mesafeleri kısa zamanda katettiğini anlatmıştır (Evliyalar Ansiklopedisi II,1992: 257).

Dörtüol ilçesi Altınçağ beldesinde türbesi bulunan Belenli Şeyh Ali Baba'nın bir ahabının oğlu konuyla ilgili bir efsaneyi şöyle aktarıyor: “Ben Adana'da ikamet ederken Belen'e akrabalarımıza ziyarete gitmiş, dönüşte de İskenderun Ulu Camii önünde Ali Baba Hazretleri ile karşılaşmışım. Elini öptüm. Bana babamı sordu ve bizleri özlediğini söyledi. Kısa ayak üstü sohbetten hemen sonra bir taksi ile Adana'ya evimize geldiğimizde, annem evde ziyaretçi olduğunu ve babamla bir saattir oturmakta olduğunu söyleyince gelen kişinin kim olduğunu sordum. Annem: ‘Belenli Ali Baba’ cevabını verince, o anda şok oldum. Şaşkın bir halde yanlarına gittim ve ellerini öptüm. Bu olayı babama anlattığımda bundan kimseye bahsetmememi söyledi” (Durusoy, 2005: 32).

4.1.2. Tarihi Olaylar ile İlgili Efsaneler

4.1.2.1. İslamiyet’i Yaymak Amacıyla Yapılan Savaşlar ile İlgili Efsaneler

Arsuz ilçesi Avcıarsuyu köyünde bulunan ve halk arasında “Şehit Türbesi” olarak bilinen türbede bir şehidin yattığına inanılmaktadır. Efsaneye göre, ismi bilinmeyen bu kişi küffar zamanında kale tarafına doğru savaşa gitmiştir. Küffara karşı büyük bir kahramanlık mücadelesi sergiledikten sonra, at üstünde yaralanmıştır. Atı ile birlikte ziyaretin olduğu yere kadar gelebilmiş ve burada şehit olmuştur. İnsanlar, bu kahraman şehitlerini defnedip mezarını türbe haline getirmişlerdir (kişisel görüşme 16, 2008).

Antakya ilçesi Güneysöğüt köyünde türbesi bulunan Şeyh Hasan Basri’nin Basra’dan İslamiyet’i yaymak için geldiği, kafirlerle savaştığı sırada şehit olduğu rivayet edilmektedir. Halk arasında, Şeyh Hasan Basri’nin cesedine yıllar sonra ulaşılmasına rağmen ilk gün kefene konmuş gibi sapaşğlam bir görüntüye sahip olduğuna inanılır (kişisel görüşme 5, 2008).

Belen ilçesi Bakras köyünde türbesi bulunan Mıgdat El Yemin’in Hazreti Muhammed’in sahabelerinden ve İslamiyet’in ilk savaşçılarından olduğu bilinmektedir. İslamiyet’in yayılmaya başladığı yıllarda Bakras köyünün halkı kafirdir. Müslümanlar, tek tek Bakras kalesinden atılarak öldürülmektedir. Hazreti Mıgdat’ın Müslümanları korumak adına bu kalede savaşlar yaptığı ve büyük kahramanlıklar gösterdiği rivayet edilmektedir (kişisel görüşme 19, 2008).

Dörtyol ilçesi Payas beldesinde türbesi bulunan Kubbe (Ahmed) Dede rivayete göre Memluk Türkmenleri zamanında yaşamıştır. Bu yıllarda Hatay (Dörtyol) yöresini Türk-İslam yurdu yapmak amacıyla savaşlar yapan bir alperen olduğuna inanılmaktadır (Yurtsever, 2008:19). Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, türbe restore edilmeden önce dış duvarındaki sıva ve boyalar dökülünce bazı şekiller ortaya çıkmıştır. Bu şekillerden bir tanesi adeta elinde silahıyla nöbet tutan bir askere benzemektedir. Bu olaydan sonra Kubbe (Ahmed) Dede’nin aslen bir asker olduğu anlaşılmıştır (kişisel görüşme 22, 2007).

Antakya ilçesi Tahtaköprü köyünde türbesi bulunan Şeyh Hasan Sincari bir rivayete göre Irak’ta bir yerleşim yeri olan Sincar’dan iki bin beş yüz askeriyle Hatay topraklarına gelip Nusayrileri İsmaililere karşı korumuştur (kişisel görüşme 4, 2008).

Bir başka rivayete göre ise bütün İslam toplumunu koruduğuna inanılır. Efsaneye göre, Şeyh Hasan Sincari'nin büyüklüğüne inanmayan birkaç kişi toplanıp şeyhin mezarını açar. Açtıklarında, elinde silahıyla dimdik duran bir asker cesediyle karşılaşılır. Hatta, askerin göğsündeki kanlı pamuk parçası bile hala yaranın üzerinde ve bozulmadan durmaktadır. Bu kişiler şeyhin göğsündeki pamuğu çıkarınca oluk oluk kanlar akmaya başlar. Yaraya avuçlar dolusu pamuk da tıkasalar bir türlü kan durmamaktadır. Son çare olarak çıkardıkları pamuğu tıkamak akıllarına gelir. Pamuğu tıkayınca kan durur. İnanmayanlar, o an Şeyh Hasan Sincari'nin büyüklüğünü anlarlar (kişisel görüşme 19, 2008).

Antakya ilçesi Alahan köyünde türbesi bulunan Nebi Salih'in binlerce yıl önce Mısır'dan geldiğine ve Hatay topraklarında İslamiyet'i yaymak amacıyla savaşlar yaptığına inanılır (kişisel görüşme 6, 2008).

4.1.2.2. Kıbrıs Savaşı İle ilgili Efsaneler

Hatay yöresinde, Hızır (A.S)'ın pek çok savaşa iştirak ettiğine inanılmaktadır. Efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Türk savaş uçaklarından birinin yakıtı biter. Uçak düşmek üzereyken pilotun yanında ak saçlı ve sakallı bir adam belirir. Bu kişi, Hızır (A.S)'dır. Pilota, hemen uçağı denize indirmesini söyler. Pilot çaresizce yapmak zorunda kalır. Hızır (A.S) pilota, uçağına yakıt olarak deniz suyu doldurmasını söyler. Pilot uçağını denizden doldurup tekrar havalanır ve savaşa devam eder (kişisel görüşme 28, 2007).

Dörtyol ilçesinde türbesi bulunan Şeyh Ziya Baba'nın Kıbrıs Savaşına katıldığı rivayet edilmektedir. Kıbrıs'ta imamlık yapan bir zat tarafından aktarılan hadiseye göre, harekat sırasında savaş tanklarından bir tanesi Beşparmak Dağları'nın zirvesine çıkarak çarpışır. Bu sayede bir çok düşman askeri etkisiz hale getirilir. Tankın zirveye çıkması madden mümkün değilken bu olayın nasıl gerçekleştiği orada bulunan insanları meraklandır. Tankın yanına gittiklerinde içinden çıkan kişi, kendisinin Dörtyollu olduğunu ve "Postacı Ziya Baba" olarak da tanındığını söyler. Bu hadise insanları oldukça etkiler. Günümüzde bu tank hala Beşparmak Dağları'nın zirvesinde bulunmaktadır. Tankı buradan indirmeye kimsenin gücü yetmemiştir (kişisel görüşme 20, 2007).

Kıbrıs Barış Harekatı ile ilgili bir başka efsane, Dörtyol ilçesi Payas beldesinde türbesi bulunan Uzun İdris Dede'ye aittir. İnanışa göre, kendisi bu savaşa ruhani olarak katılmıştır. Efsaneye göre, savaş sırasında bir uçak içerisinde biri pilot, diğeri başka bir asker olmak üzere iki kişi bulunmaktadır. Çarpışma sırasında uçağın pilotu, düşman askerlerinden aldığı darbe sonucunda yaralanır. Uçak düşmek üzereyken ak sakallı bir ihtiyar belirir ve askere pilotun yerine geçmesini söyler. Sonra da: “Korkma evladım, ben sana vuracağın yerleri söyleyeceğim”der. Asker, adamın dediği bütün noktaları vurur ve bu sayede düşmana karşı başarılı isabet atışları gerçekleştirilir. Uçağı işaret ettiği hava üssüne bıraktıktan sonra kendisinin kim olduğunu sorar. O da: “Ben Dörtyol ilçesi Payas beldesinde türbesi bulunan Uzun İdris'im” der ve kaybolur. (kişisel görüşme 25, 2007).

Aynı savaşla ilgili bir başka anlatı, Dörtyol ilçesi Amanos Dağlarında türbesi bulunan Azhar Dede'ye aittir. Azhar Dede'nin türbesinin bulunduğu tepe üzerinde birkaç mezar daha bulunmaktadır. Hangisinin Azhar Dede'ye ait olduğu şu şekilde tespit edilebilmiştir: Efsaneye göre, yörede Şih Hasan olarak bilinen salih bir kişi 1974 yılından sonra mezarların birinde derin bir oyuk oluştuğuna şahit olmuştur. O an, içine şöyle bir his doğmuştur: ‘Azhar Dede, savaş zamanında bu oyuktan ok gibi çıkıp savaşa katılmış ve sonra da aynı yolla türbesine girmiştir.’ Bu hadiseden sonra, Azhar Dede Türbesi'nin hangisi olduğu anlaşılmıştır (kişisel görüşme 24, 2007).

4.1.2.3. Kore Savaşı ile İlgili Efsaneler

Dörtyol ilçesi Altınçağ beldesinde türbesi bulunan Belenli Şeyh Ali Baba'nın yaşayan ve dünyadan göçmüş mana erleriyle beraber Kore Savaşı'na katıldığı rivayet edilmektedir. Savaş sırasında sıkıntıya düştükleri anda, başlarında bulunan kişinin kendilerine Fetih Suresi'ni okumalarını söylediğini bildirmiştir. Bu sureyi okuduklarında etraflarını bir bulutun sardığını ve oradan kurtulduklarını söyleyerek ayrıca “Fetih Suresi”nin önemini vurgulamıştır (kişisel görüşme 21, 2007).

BÖLÜM 5: HATAYDA TÜRBE, YATIR VE ZİYARET

KAVRAMLARINA BAĞLI OLARAK GELİŞEN İNANIŞ VE UYGULAMALAR

5.1.Yağmur Duası Ritüelleri ve Buna Bağlı Pratikler

Geçmişten günümüze insanlık tarihine bakıldığında, tüm toplumlarda suyun taşıdığı önem büyüktür. Yaşamı sıkı sıkıya doğaya bağlı olan insan için yağmur, yaşamsal bir önem taşımaktadır. Çünkü yağdığı zaman bol ürün alınabilecek ve yıllık geçimi sağlayabilecektir.

Yağmur yağdırma törenleri, havaların kurak gittiği dönemlerde geciken yağmuru yağdırmak ve böylelikle toprağı canlandırarak bereketi artırmak amacıyla düzenlenen dinsel ve büyüsel uygulamaları içine alır. Tarımcılıkla uğraşan toplumlarda, iklim şartlarının ve yağış seviyesinin alınacak mahsulün verimini etkilemesi nedeniyle önemli bir yeri bulunmaktadır. Yağmurun yeterli oranda yağması bolluğu; az yağışı ise az üretimi, dolayısıyla kıtlığı beraberinde getirir. Bu nedenle insanlar, tabiat olaylarını kontrol altında tuttuklarına inanılan doğaüstü güç ya da güçlerle her zaman iyi geçinmek istemiş ve onlardan yağmur yağdırmalarını istemek amacıyla belirli dönemlerde birtakım törenler düzenlemiştir (Çıblak, 2002:93).

Yağmur ilkellerden günümüze, insanlık tarihinde çok büyük bir önem taşır. Gökten inen bereket olarak nitelenen yağmur kutsal bir nitelik kazanmıştır. Yağmur dualarının kökeninde kutsallık yatar. Doğa ile barışık olmak dileği birtakım ibadetler ve ritlerle tamamlanır (Karadağ, 1978: 81). İkel dönem insanların yağmur yağdırmak için çeşitli törenler düzenledikleri ve bu törenlerde büyüye başvurdukları kaynaklardan edinilen bilgiler arasındadır (Frazer, 1991: 13-24). Aynı şekilde eski Yunan, Roma, eski Önasya topluluklarında, Hindistan, Japonya ile Çin'de yağış için yapılan törenlerde tanrıya ya da tanrılara, çoğu kez hava değişmelerini kontrol eden ya da bereketi sağlayan tanrılara dua edildiği bilinmektedir (Boratav, 1993:1222).

Sedat Veyis Örnek , yağmur duası ritüelleri ile ilgili dinsel ve büyüsel olmak üzere iki tip uygulamadan söz etmiştir. Bu nedenle de yağmur duası ile ilgili iki ayrı tanımlama yapmıştır. Dinsel uygulama olarak gördüğü yağmur duasını: “Kuraklık sırasında, yağmur yağdırması için yüce varlıklara, atalara, kutsal kişilere yönelik, onları acımaya

getirecek ve yumuşatacak nitelikteki yakarış ve dualar” olarak tanımlamıştır. Büyüsel uygulama olarak gördüğü yağmur büyüsunü ise: “Daha çok benzetmeli büyü ilkesine uygun işlemlerle (çocukları ıslatmak, sulara taş atmak, yağmuru canlandıran hareketler yapmak vb.) yüce varlıklar üzerinde etkileyici gücü olduğuna inanılan dua, kurban, adak, vb. aracılığıyla, yağmur yağdırmaya yönelik büyü türü” olarak tanımlamaktadır (Örnek, 1973:67).

Gürbüz Erginer’e göre; Anadolu’da yağmur yağdırma ritüelleri öteki toplumlarda olduğu gibi diğer ritüellere bakarak, daha çok büyü ile dinin sınırı üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle, söz konusu ritüellerde dinsel-büyüsel düşünce ve eylemler birbirine girmiştir. Bu düşüncesinden hareketle yağmur duasını şöyle tanımlamıştır: “Yağmur duası, daha çok yapay sulama teknolojisinin ulaşmadığı yöre ve toplumlarda görülen, kuraklık dönemlerinde kuraklığı gidermek için doğüstü güçlere doğrudan ya da doğüstü güçlere yakın olduğu tasarımlanan güçler aracılığıyla dolaylı bir biçimde ilişki kurma ve onlardan yağmur yağdırmaları isteğine yönelik olarak uygulanan dinsel/büyüsel ritüellerin bir türüdür” (Erginer,1997:212).

Köylülerin iklim ve doğa değişikliklerinden etkilenmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan (Hafız,1982: 243) bu ritüellere genel olarak “yağmur duası” denilmekle beraber, farklı yörelerde değişik isimler verilmektedir. Bodi bodi, bodi bostan, çalı gezme, çomça gelin, çömçe gelin, çullu kadın, eşek gelin etme, dodu, gelin gok, gode gode, godi godi, göde göde, hacet namazı, hucrik, kelis, kepçecik, kepçe kadın, yağmur gelini (Acıpayamlı, 1978:11), gelin gonk ve çandır baba yağmur yağdırmak için Türkiye’de kullanılan isimlerden bazılarıdır (Karadağ, 1978:82).

Orhan Acıpayamlı, Türkiye’yi göz önünde bulundurarak yapmış olduğu çalışmada; “Yağmur duası ritüellerinde Müslümanlık devrine ait halk kültürü unsurlarının olması gerektiğini, ancak varılan bu sonucu olayların desteklemediğini, bu ritüellerde dinsel olmayan Orta Asya kökenli birçok unsur bulunduğunu söylemektedir (Acıpayamlı, 1964:221-225).

Abdulkadir İnan, bu ritüellerde kullanılan kimi motiflerin eski Türk inançlarında bulunan Şamanizm kalıntıları olduğunu öne sürerek bu görüşünü desteklemektedir. Bilindiği gibi Türklerde “yada” taşı efsanesi çok yaygındır (İnan, 1986:199).

Günümüzde Anadolu’nun hemen her yerinde yağmur duası sırasında değişik sayılarda küçük çakıl taşlarının toplanıp üzerine çeşitli sureler okunup duadan sonra bir akarsuya atıldığı hakkında bilgiler veren kaynaklar vardır. Pek çok araştırmacı, bu uygulamayı Türklerin “yada, yat, yede, cada, sata, yeda, veda” adlarıyla anılan bir taşla yağmur, dolu, kar yağdırdıklarına; rüzgar çıkarttıklarına dair anlatılarla ilişkilendirir. Türklerin yağdırdığı yağmur bazen bereket için bazen de düşmanları yenmek için kullanılmıştır. Kaynaklar bu taş hakkında değişik bilgiler verir (İnan, 1986:160).

Bazı taşlarla yağmur yağdırıldığını anlatan ve buna tanık olduğunu söyleyen ilk müellif Kaşgarlı Mahmut’tur. Eserinde bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Yat, bir nevi kahinliktir. Özel taşlarla yapılır. Bu şekilde yağmur ve kar yağdırılır, rüzgar estirilir. Bu gelenek Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gördüm. Orada bir yangın çıkmıştı, mevsim yazdı. Bu suretle yağmur yağdırıldı ve Ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü” (Tanyu,1987: 46).

Ziya Gökalp, “Eski Türklerde Din” başlıklı makalesinde “Mücemü’l Büldan” ın ikinci cildinde Türklerin yanlarında bulunan bir taşla yağmur yağdırdıklarını, Ahmet b. Muhammedü’l Hamedani’nin Ebü’l Abbas İsa b.Muhammedi’l Mervezi’den naklettiği bir olayda anlatır. Davut b.Mansur adlı eski Horasan valisi Oğuz Türkleri’nin hükümdarının oğlu Belkik’e Türklerin yağmur ya da kar yağdırmalarının doğru olup olmadığını sorar. O da sadece Türklerin yapmadığını; bu yağmur yağdırma işinin bir taşla gerçekleştiğini bir anlatıyı aktararak açıklar (Tanyu, 1987:67).

Bu anlatıya göre, Oğuzların atalarından biri babasına karşı çıkar. Hükümdardan ayrılıp kendi maiyetiyle doğuya doğru yol alır. Sonunda, yerlilerin çıkış noktasının olmadığını söyledikleri bir yere varır. Yerliler ona: “Güneş bu dağın ardından, yere çok yakın bir yerde doğar. Orada üzerine düştüğü şeyleri yakar” derler. O da orada insanın ve hayvanın yaşayıp yaşamadığını sorar. Yerliler, oradaki insanların dağlar altındaki denizlerde yaşadıklarını, hayvanların ise dağdan alıp ağızlarına koydukları bir taşla gölgelendiklerini anlatırlar. Oğuzların atası bu ilginç yere gitmeye karar verir. Oraya

vardığında bahsedilen bu taştan adamlarına toplatır ve ülkesine götürür. Türkler, bu taşla istedikleri zaman yağmur yağdırır (Çoruhlu, 2002:47).

Yada taşının rengi, şekli ve bulunduğu yer hakkında kaynaklarda değişik bilgiler vardır. Bu taşın bazı hayvanların karınlarından çıkarılan bir taş olduğu veya özel bir kuşun yumurtası olduğu hakkında değişik bilgiler bulunur (İnan, 1986:162-163).

Yağmur yağdırmaya ilişkin ritüeller, toplumun inanç sisteminin yapısına göre kimi kez ata ruhlarına; kimi kez atmosfer olaylarına hükmettiği tasarımlanan doğaüstü güce ya da güçlere yöneliktir. Bu ritüellerin büyük bir bölümünün büyüünün taklit ve benzetme prensiplerine dayalı olarak işlerlik kazandığı tasarımlanmaktadır. Yağmur yağdırma ritüelleri toplumdan topluma, hatta aynı toplum içinde yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Bu ritüellerin bir kesiminde kanlı kurban yer alırken, bir kesiminde kansız kurban yer almaktadır. Bu ritüellerde yaygın olarak görülen uygulamalarda, özellikle doğaüstü gücü acındırmaya yönelik eylemler arasında ritüeli yönlendiren kişinin dua ile yakarması; çocukların, kadınların yüksek sesle bazen de ağlayarak okunan duaya “Amin” diyerek yalvarıp yakarmaları Anadolu’nun hemen her yöresinde görülmektedir (Erginer, 1997:212).

Yağmur dualarında at kafatasına bazı dualar ve ayetler yazarak bir akarsuya atmak, bir eşeği kesip kurtların ve kuşların yemesi için bir araziye bırakmak, asma dalına kırk bir kere Yasin okumak (Kalafat, 1996:39, 40), kaplumbağaları ayağından bir ağaca asmak, bir akrebin öldürülerek ağaca asılması (Erginer, 1997:213), koyunları kuzularından ayırarak meletmek, çocukları analarından ayırarak ağlatmak, kısraqları yavrularından uzaklaştırmak taşla ilgili uygulamalardan kırk bin, yetmiş bin, yedi bin, küçük taşın göle ya da akarsuya atılması, taşların üzerine dua okunup yalanarak bir torbaya konması ve torbanın bir akarsuya bırakılması (Karamuk,1941:856; Kalafat,1996:39-40), kurban kesmek, oruç tutmak, namaz kılmak (Erginer, 1997:213), kesilen kurbanın kanını bir dibeğin içine akıtmak ve bunu yağacak olan yağmurun temizleyeceğini düşünmek (Terzibaşı,1976: 306), yağmur yağdırmak için yatır, türbe, tekke, kutsal sayılan adak yerlerini ziyaret etmek gibi çeşitli uygulamalar yapılır.

Gürbüz Erginer’e göre bu uygulamalar doğaüstü gücü acındırmaya yöneliktir (Erginer, 1997: 212). Bu törenlerde kuzuyu meletmek, yavru çocuğu anasından ayırarak ağlatmak aslında dini inanmalardan gelmedir. Nitekim bunun kaynağı bir hadise dayanır.

Türkçesi “süt emen çocuklar, rüku’a varan yaşlılar ve yaylak hayvanları olmasaydı azapla muamele görecektiniz.” Hadisinden Allah’ın masum çocuklara, güçsüz insanlara, dilsiz hayvanlara acıdığını, onların haline merhamet ettiğini anlıyoruz (Terzibaşı, 1976: 313).

İslamiyet öncesindeki dönemlerde Türkler arasında “yada” taşını kullanarak yağmur yağdırdığı anlatılan bazı kişiler hakkındaki bilgileri daha önce aktarmıştık. İslami dönemde de bu doğüstü güce sahip olduğu anlatılan bazı velilerin menkabeleri vardır. Ahmet Yaşar Ocak, velilerin tabiat varlıkları veya eşya üzerinde cereyan eden keramet motifleri arasında yağmur, kar ve dolu yağdırma; rüzgar ve fırtına çıkarma; şimşek çaktırma ve yıldırım kullanma; yağın kar, dolu ve yağmuru durdurma; rüzgarı ve fırtınayı dindirme motiflerini sıralamaktadır (Ocak, 1992a:89).

İslamiyet öncesi dönemlerde kaynaklarda verilen bilgilere göre yada taşını kullanarak yağmur yağdırmakla amaçlanan başlıca iki öge bulunmaktadır. Bunlardan birincisi felaket getirerek düşmanı yok etmek, zarara uğratmak; ikincisi ise bereket vermesi için kullanmak. İslami dönemde de bu amaçlar için yağmur yağdırıldığı hakkında bilgi veren anlatılar vardır:

Kuran-ı Kerim’de Hz. Süleyman’ın rüzgara hükmettiğini gösteren ayetler bulunduğunu biliyoruz. Hz. Muhammed’in mucizeleri arasında, kıtlık anlarında dua ederek yağmur yağdırdığından bahsolunur. Bunun gibi, bazı mutasavvıfların menkabelerinde de benzer kerametler nakledilir. Mesela fırtınaya yakalanan bir gemide bulunan İbrahim b. Edhem, gemi tam batmak üzereyken dua ederek fırtınanın dinmesini sağlamıştır. Bayezid-i Bistami, kıtlıktan şikayete gelenlerin talebi üzerine dua ederek yağmur yağdırmıştır (Ocak, 1983:164-165).

Hatay’da yağmur duası ritüelleri genel olarak iki safhadan oluşmaktadır. Bunlar: Yağmur yağdırma ritüelleri ve yağmur dindirme ritüelleridir.

5.1.1. Yağmur Yağdırma Ritüelleri

Yağmur yağdırma ritüellerinin bir kısmı dini içerikler taşımaktayken bir kısmı geleneksel boyuttadır.

Dini yağmur duaları genellikle yetişkinler tarafından düzenlenmekte ve dini motifler ağır basmaktadır. Bu ritüellere grubun bütün üyeleri katılırlar. Bununla birlikte yaşlı insanlar daha ön planda yer alırlar. Ritüeller daha ciddi, hüzünlü ve bir tür günah çıkartma niteliğindedir (Acıpayamlı, 1964:227).

Hatay'ın temel geçim kaynakları çiftçiliğe dayanan ilçelerinde yağmur duası geçmişten beri yapılmaktadır. Hatay'da yağmur duası konusunda farklı uygulamalar söz konusudur. Türk Sünnilerdeki yağmur duası ritüelleri Türkiye genelinde uygulananlara benzerlik göstermektedir (Türk, 2002:75).

Arsuz'a bağlı Sünni köyü olan Çengenköy'de, köyün ileri gelenleri yağmur duasına karar verdikten sonra, köy köy dolaşarak yiyecek ve para toplanır. Toplanan parayla koyun veya koç alınır ve bütün köy halkı toplanarak deniz kenarında bulunan meydana gider. Burada her insan kırk tane taş toplar, taşların üzerine yağmur duası okunur. Taşların hepsi bir çuvala doldurulur. Görevlendirilen bir kişi bu taşların bulunduğu çuvalı götürüp çaya atar. Duanın yapılacağı meydana topluca namaz kılınır. Bu sırada ceketler ters giyilir. Namazdan sonra bir halka oluşturulur ve halkada bulunan her birey tek tek halkadan ayrılarak herkesle tokalaşır. Böylece küsler de birbirleriyle barışmış olurlar. Sonra toplu halde yağmur için dua okunur. Hoca, duayı yüksek sesle okurken halk hep bir ağızdan "amin" diye bağırır. Sonra, ziyafet safhasına geçilir. Yemekte genellikle kuru fasulye, bulgur pilavı ve haşlanmış et bulunur. Yemeği öncelikle çocukların yemesi sağlanır. Artan yemekler topluca denize dökülür (Türk, 2002:75- 76).

Antakya'nın Alahan köyünde yağmur duası ritüelinin hazırlık aşamasında muhtar ve köyün imamı halktan kurbanlık için para ve çeşitli yiyecekler toplar. Sağlıklı olan herkes duaya katılmak zorundadır. Ancak, duaya katılanların bazı özelliklere sahip olmaları istenir. Bunlar; mutlaka iman ve inanç sahibi olması, oruç tutması, namaz kılması, kötü huylu olmaması, gusül abdestini almış olması ve birbiriyle kavgalı olmamasıdır. Yürüyüş aşamasında herkes muhtar ve imamın önderliğinde Fırınız yaylasına doğru yürür. Burada imam Kuran-ı Kerim'den çeşitli sureler okuduktan sonra en son yağmur duasını okur. Dua okunurken herkes "amiin" diye bağırır. Dua öncesinde iki rekat namaz kılınır. Dua sırasında kadınlar erkeklerden ayrı yerlerde dururlar. Bu aşamada annelerinden ayrılan danaların, kuzuların ve köpek yavrularının ağlaşmaları sağlanır. Eğer, o sırada bir köpek havlamaya başlarsa duanın kabul edileceğine inanılır.

İki genç kız tarafından bir şehit mezarlığından alınan iki ayrı taş yayladan geçen çaya atılır. Taşlar mezardan alındığı için ayrıca okunmaz. Taşlarla ilgili bir başka uygulama da önceden toplanan kırk, elli taşın okunduktan sonra bir çuvala doldurularak, çuvalın ağzı bağlanarak su kaynağının gözüne bırakılmasıdır. Sonra, köy meydanında kesilen kurbanlarla yapılan yemekler topluca yenir (Türk, 2002:76).

Hatay'ın Dört Yol ilçesinde yağmur duası ritüelleri eskiden Amanos Dağları Mıgır Tepesi'nde bulunan Azhar Dede Türbesi'ne bağlı olarak gerçekleştirilmekteydi. Kaynak kişiden aldığımız bilgiye göre, yöre halkı yağmura gereksinim duyduğu zaman Şih Hasan adlı alim bir zata başvururdu. Ritüelin hazırlık aşamasında Şih Hasan, türbenin bulunduğu tepeye yaya olarak çıkıp türbeden büyükçe bir taş alır ve deniz kenarına inerdi. Bu ritüele katılanların tamamı erkek olup kadınlar katılmazdı. Bundan sonraki işlem ise şu şekilde gerçekleştirilmekteydi: “Öncelikle, hep birlikte iki rekat namaz kılınır. Bundan sonra şih, yağmur duasını okumaya başlar. Çevresindekiler de kendisine “amiin” diyerek katılır ve bu sırada herkesin eli aşağı doğru ters çevrilmiş bir şekildedir. Dua işlemi bittikten sonra türbeden alınan taş denize bırakılır. İnanişaya göre, bu olaydan bir gün sonra şiddetli bir yağmur yağar. Ancak, denize bırakılan taş buradan çıkarılarak türbeye bırakılmazsa yağmurun taşkınlara ve sellere yol açabileceğine inanılır” (kişisel görüşme 24, 2007).

Hatay'da yağmur duasının farklı bir uygulaması da Alevi Nusayriler tarafından yapılmaktadır. Samandağı ilçesinde yağmur duası ritüeli Samandağı (merkez) sahilinde bulunan Hz. Hızır Türbesi'nde yapılmaktadır. Ritüele isteyen erkekler katılırlar. Toplu namaz bitiminde herkes hep bir ağızdan “Allah'ım bize rahmet ver, senin rahmetinden bize mükafatımızı göster” diyerek yağmur için dua ederler ve türbenin makamını öperek etrafında üç kez dolaşırlar. Bu sırada “Ya Ali, Ya Hızır” diye yine yüksek sesle dua ederler. Dua edilirken niyet olarak yağmur istendiği için yağmur yağınca kurban kesilerek topluca yemek yenir (Türk, 2002:77).

Hatay'ın Harbiye ilçesinde Nusayriler tarafından yapılan yağmur duasında da bazı farklılıklar söz konusudur. Şih önderliğinde sadece inanç ve iman sahibi erkekler bir evin bahçesinde toplanırlar. Fatih suresinden sonra yağmur duası okunur. Cemaat, “amin” diyerek niyaz eder. Dua sonrasında istenirse kurban kesilir. Ziyafet aşamasında kurban kesilmişse yemek yenir (Türk, 2002:77).

Geleneksel yağmur duaları ise, genellikle çocuklar tarafından yapılmakla birlikte, özellikle yurt dışı örneklerinde yetişkin erkekler veya kadınlarla birlikte çocuklar da bu ritüelde rol alabilmektedir (Bkz.Gözaydın, 1991). Bu ritüellere toplulukta yer alan tüm çocuklar veya bir grup çocuk katılmaktadır. Yetişkinlerin yönlendirmesiyle hareket eden çocuklar kendilerine söylenenleri yerine getirerek ritüeli tamamlarlar. Bu ritüeller ise daha çok bir oyun ve eğlence niteliğindedir.

Hatay'ın bazı ilçelerinde “çömçe gelin” adıyla çocuklar tarafından yağmur duası yapılmaktadır. Antakya'nın Alahan köyünde yapılan ritüeli yaşlı bir kadın düzenler. Büyük bir kepçeye dik olarak bir sopa bağlanır. Üzerine elbise giydirilerek çömçe gelin denilen yapma bebek hazırlanır. Kız çocukları tarafından yapılan ritüelde çocuklar çömçe gelini taşıyarak köydeki bütün evleri tek tek dolaşırlar ve kısır yapmak için bulgur, salça ve yağ gibi yiyecekler toplarlar. Her evden yiyecek verildikten sonra çömçe gelinin üzerine bir kova su dökülür. Bu sırada, çocuklar hep bir ağızdan aşağıdaki tekerlemeyi söylerler:

“Çömçe gelin ne ister,

Göğden rahmet ister

Yerden bereket ister”

Ritüeli düzenleyen kadın toplanan malzemelerle kısır yapar ve bu yemeği sadece çocuklar yer. Yemekten sonra yaşlı kadın yüksek sesle “Allah'ım bize rahmet gönder, bizi açlık ve susuzlukla terbiye etme, kıtlık gösterme” diye dua eder. Herkes yüksek sesle “amiin” diye bağırır. Çömçe gelin belirli bir yere asılır. Yağmur çok yağarsa bulunduğu yerden çıkarılır (Türk, 2002:79- 80).

5.1.2.Yağmur Dindirme Ritüelleri

Yağmur duası ritüeli sonrasında beklenenden fazla yağın yağmurunu dindirmek için de genellikle büyüsel işlemlerden oluşan ritüeller yapılmaktadır. Bu ritüellerde daha çok yağmur yağdırmak için yapılan işlemlerin tersi yapılır. Yağmur dindirmede yağmur yağdıran majik objelerin fonksiyonlarından alıkonularak istenilen sonucun elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bunlar daha çok suya atılan maddelerin geri çekilmesi, dışarıya demir sac ayağı atılması, gökyüzüne taş atılması ve bunun gibi büyüsel işlemlerden oluşan çok

çeşitli ritüellerdir. Ancak, bu konuda başvurulacak çarelerin en çok kullanılanı suyun içine atılmış olan taşların geri çekilmesidir. Yağmuru dindirmeye yönelik olarak başvuru bu çareler büyüünün zıtlık ilkesine dayanmaktadır (Acıpayamlı, 1964:237; Örnek, 1981:103).

Hatay'da yağmur yağdırma törenlerindeki uygulamalarda geleneksel ve dini motifler bulunmakla birlikte bu iki unsurun bazı uygulamalarda iç içe girebildiği de görülmüştür. Her iki gruptaki uygulamalarda da taklit, benzetme, temas, kılık değiştirme gibi unsurlar bulunmaktadır. Yağmur duası için su kenarına, ziyaret yerlerine ya da bir mezar başına gidilmesi, taşlar kullanılması ziyafetler düzenlenmesi bizi eski Türklerde görülen tabiat kültü, atalar kültü, yada taşı, toy düzenleme vb. gibi çeşitli inanç ve adetlere kadar götürmektedir. Günümüzde ender de olsa yağmur yağdırma törenlerinin düzenlendiği görülmektedir. Kurak dönemlerde yağmur yağdırma amaçlı yapılan bu törenlerde hep birlikte hareket edilmesi, ortaklaşa yemek yenilmesi dolayısıyla topluluk içerisinde birlik ve beraberlik duygusu pekiştirilmekte ve genç kuşaklara kültür aktarımı sağlanmaktadır.

5.2. Halk Hekimliği ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

Halk hekimliği tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Hayvanların içgüdüleriyle yaptıklarını gözleyen insanoğlu daha sonra bunları kendine uygulayarak kendi kendinin hem doktoru hem eczacısı olmuştur. Bu dönemlerde hastalıkların nedenlerinde ve tedavisinde insanoğlu yetersiz kalmış ve hastalıklar ay ve güneş tutulmaları, yıldızlar, fırtınalar ve şimşek çakması gibi doğa olaylarına bağlanmıştır. Bu nedenle eski çağlarda insanlar hastalıklarını tedavi etmek için büyüden, yani sihirden yararlanmışlardır. Zamanla ilk insan bu tür varlıkları kutsal tutmaya başlamış ve böylece totem-klan anlayışı doğmuştur. Tedavi amacı olarak totemin sembolü olan muskalar, sihir ve düğmeler kullanılmıştır (Şar, 1989:219).

İnsanın varoluşuyla yaşıt olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar günümüzde "kültür mührümüzün izlerini taşıyan yaşayan tarih" olarak değerlendirilmektedir. İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçmesini

kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır (Polat, 1995:1; Artun, 2005:201).

Sağlığın ruhlarla dolu olan çevre ile insanın dengeli olmasıyla kaim olduğuna inanılan İslam öncesi Orta Asya Türklüğünde, hastalıkların, bazı dengelerin bozulmasıyla, yani insan ruhunun kötü ruhlar tarafından kaçırılması veya bedenine kötü ruhların girmesiyle ortaya çıktığı kabul edildiğinden bu düşüncenin hakim olduğu ortamda göz ile görülebilen maddi nedenlerle ortaya çıkan hastalıklar genellikle yörenin bitki, maden ve hayvanlarını ilaç olarak kullanan “emci, otacı” denilen günümüz hekiminin eş değeri kişiler tarafından tedavi edilirken; ruhi bozukluklar ve akıl hastalıkları gibi sebebi bilinmeyen ancak kötü ruhların etkisi altına girmiş olduğuna inanılan kimselerin tedavilerini de “kam”, “şaman” ve İslami devirdeki adıyla “baskı”lar üstlenmiştir (Bayat, 1989: 61).

Bu farklı iki tedavi tarzını Kutadgu Bilig’te açık olarak görmekteyiz. Yusuf Has Hacip, ağrılı hastaların otacılar; cin ve periden gelen ruhi hastalıkların da efsuncular (kam, şaman) tarafından tedavi edildiğini kaydeder (Arat, 1999: 438; Bayat, 1989: 61).

Gözlem ve deneme yoluyla elde edilen bu bilgiler yüzyıllarca birikerek kültür vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmış ve tıp biliminin temelini oluşturmuştur. Savaşta, avda sakatlanmalar ve yaralanmalar, hayvanların hastalanmaları, doğum olayları insan nesline sürekli yeni bilgiler kazandırmıştır. Sonuç olarak da iyi gözlemci ve yetenekli iyi ediciler (sağaltıcılar) toplum içinde ortaya çıkmıştır. Biraz deneyim, biraz gözlem, biraz sihir büyü karıştırılarak elde edilen başarı toplum içinde dünyanın en eski uzmanlık kollarından biri olan yeni bir sınıfı oluşturmuştur. Bunlara büyücü, şaman, ocaklı, hekim vb. birçok isim verilebilir (Serdaroğlu, 1996:3; Artun, 2005: 202).

İslam dünyasında ve Türk bilim adamları arasında tıp konusundaki ilerlemelere rağmen Anadolu’da türbe, yatır ve ziyaretler etrafında oluşan tedavi pratikleri İslam öncesi halk hekimliğinin izlerini taşır.

Halkın sağlık-hastalık hakkındaki düşüncesinin kültürüyle şekillenmesi, özellikle gelenekselliğini büyük ölçüde korumakta olan topluluklarda insanların hastalandıklarında doktora gitmelerini önleyici rol oynayabilmektedir. Doktora gittiği halde şifa bulamayan hastaların ise bu tür yerleri ziyareti, bir son çare olarak

değerlendirilmelidir. Halk kültürünün temel prensiplerinden birisi olan ananevi değerlerin, maddi değerlere nazaran daha ağır değişime uğraması halkın bu konudaki geleneksel değerlerini daha ağır değiştirmesinde önemli rol oynamaktadır (Santur, 2001:241, 242).

Türbede yatan evliyanın gücünün, çevresindeki canlı ve cansızlara yayıldığı inancı Orta Asya'da olduğu gibi Anadolu'da da mevcuttur (Bayat,1989:72). Türbe ve yatırlar etrafındaki şifa talebine yönelik uygulamaları, ölen kişinin herhangi bir biçimde yaşamını sürdürmesi inancına bağlı olarak "ölüler ibadeti" ve "ölüler kültü" ile açıklamak gerekmektedir (Santur, 2001:238).

Radloff'a göre, Orta Asya' da hasta insanlar iyileşebilmek için en yüksekteki gök ilahları ile karanlığın ruhlarına doğrudan başvuruya cesaret edemez. O, bunun için bir aracıya muhtaçtır. Bu araçlar, cennette yaşayan cedlerdir. İnsanlar, bu cedler vasıtasıyla gökteki yüksek ilahlara ihtiyaçlarını bildirir ve onlardan yardım diler (Güleç, 2000: 36).

Anadolu'da türbelere şifa bulmak amacıyla gelenlerde bu inancın izlerine rastlamak mümkündür. Velilerin kerametleriyle şekillenmiş anlatılar çerçevesinde ziyaretçiler türbede yatan zatı aracı koyarak onun yüzü suyu hürmetine Allah'tan şifa dilerler.

Olağanüstü kudrete sahip ve tanrıya yakın bir şahsiyet olarak düşünülen eren, sağ iken ya da öldükten sonra insanlara yardım edebilme kudretini de bir işlev olarak üzerinde taşır. Hatta, erenin yaşarken gösterdiği keramet ve üstün vasıflar onun ölümü ile birlikte daha da güçlenir ve onun ismi etrafında oluşan söylencelerdeki (menkabe) inandırıcılık vasfının daha da artmasını sağlar (Güleç, 2000:35).

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma işlem ve yöntemlerinin bir bölümü sadece büyümlük niteliktedir. İkinci bir bölümü de büyümlük ve akıllık işlemler niteliğindedir (Bkz.Boratav, 1999).

Hatay'da ziyaret kavramı içerisinde halk hekimliği ile ilgili uygulamalar daha çok büyümlük nitelikli korunma ve sağaltma işlemleri şeklinde yapılmaktadır. Bu işlemler; türbe ve yatırlarda veya kutlu yerlerde yapılmaktadır.

Türbe ve Yatırlar: Türlü, olağanüstü güçleri olduğuna inanılan adlı adsız velilere halk türlü hastalıklarını sağaltmak için de başvurur. Yatırlara kısırlığı gidermek amacıyla

başvuranlar genelde kadınlardır. Yatırlara giden kadınların giriştikleri işlemler çeşitlidir. Sadece bir adak, yatırın toprağından suya karıştırıp içmek, yakınında bulunan kaynaktan su içmek, etrafındaki ağaç, çalı, parmaklık, pencere demiri gibi şeylere bez bağlamak, dileğini daha açık, daha kesin belirtmek için ufacık bir salıncak asmak, yatırın bulunduğu yerde geceleme bunların en yaygınlarıdır (Boratav, 1999: 123).

Hatay'da türbe, yatır ve ziyaret kavramları içerisindeki halk hekimliği uygulamalarından bazıları Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki uygulamalarla paralellik göstermekteyken diğer birtakım uygulamalardaki farklılıklar dikkatimizi çekmektedir.

Kimi yatırlar bir hastalığın uzmanıdır; ancak çoğunda birkaç hastalığı, kiminde ise bütün dertleri sağaltma gücü olduğuna inanılır.

İskenderun, Antakya, Samandağı ve Arsuz ilçelerinde tespit edebildiğimiz Hz. Hızır türbeleri genel anlamda bütün hastalıklar için ziyaret edilmektedir. İnanca göre çocuğı olmayan veya olup da hasta olan aileler çocuklarının olması ve ileride esenlik kazanması için Hz. Hızır'ın yüzü suyu hürmetine dilekte bulunurlar. Dilekleri kabul olunan aileler çocuklarının saçını yedi yıl boyunca hiç kestirmez ve yedi yıl sonunda bu saçlar adak olarak makamda kesilir. Türbeye bırakılan bu saçlar çocuğun ömrü boyunca saklanır (kişisel görüşme 28, 2007).

Arsuz ilçesi, Gökmeşdan beldesinde bulunan Hz. Hızır Türbesi bahçesindeki zeytin ağaçlarının meyvelerinin insanların çeşitli hastalıklarına şifa verdiğine inanılmaktadır. Rivayete göre on beş yıl çocuk sahibi olamayan bir kadın buradan yediğı bir zeytin tanesi sonucunda hamile kalmış ve bunun üzerine türbede kurbanlar kesmiştir (kişisel görüşme 18, 2008).

Altınözü ilçesi, Sivrikavak köyünde bulunan Şeyh Ahmed Türbesi daha ziyade çocuğı olmayan aileler tarafından ziyaret edilmektedir. On sekiz yıl çocuk sahibi olamayan bir ailenin türbeyi ziyaret sonucunda çocuk sahibi olması üzerine türbenin çevresini yaptırdığı bilinmektedir. Ayrıca, yörede türbe çevresindeki ulu ağaçların dallarından birinin kırılıp yara üzerine sürülmesi sonucunda cilt hastalıklarının, yaraların iyileşeceğine inanılır (kişisel görüşme 11, 2008).

Kumlu ilçesi, Doğıayrancı köyünde türbesi bulunan Şıh Hayavi'nin yaşadığı dönemde zincire vurulan, akli dengesini yitiren insanları çeşitli dualarla sağaltarak normal bir

insan haline dönüştürdüğüne inanılmaktadır. Bu konu hakkında yörede çok sayıda anlatı söz konusudur. Türbe, bu nedenle, daha çok akli dengesi normal olmayan kişilerin getirildiği ve ruhsal hastalıkların tedavi edildiği bir yer konumundadır (kişisel görüşme 34, 2008).

Ruhsal hastalıkların tedavi edilmesinde rağbet gösterilen bir diğer makam da Dört Yol ilçesinde türbesi bulunan Karabıyık Dede'dir. Ziyaret, daha çok hastalar tarafından rağbet görmektedir. Otuz beş yıl önce oğulları sara hastalığına yakalanan bir ailenin burada bir gece kalması sonucunda oğullarının bu hastalıktan tamamen kurtulduğu ve bir daha bu hastalığa mağruz kalmadığı anlatılmıştır (kişisel görüşme 23, 2007).

Reyhanlı ilçesi Türkiye-Suriye sınırında yer alan ziyaret ise sadece çocuğu olmayan kimseler tarafından ziyaret edilmektedir. Dileği bulunan kişilerin ziyarete bir kazık veya sopa dikip niyetlerini niyaz etmeleri sonucunda çocuk sahibi olacaklarına inanılmaktadır (kişisel görüşme 37, 2008).

Antakya ilçesi Şenköy beldesinde bulunan Ahmed Kuseyri Türbesi'nin her türlü hastalığa şifa verdiğiğine inanılmakla birlikte özel olarak felçli hastalara iyi geldiği inancı yaygındır (kişisel görüşme 1, 2008).

Antakya ilçesi Harbiye beldesinde asıl makamı bulunan Şeyh Yusuf el-Hekim halk arasındaki yaygın inanışa göre yaşadığı dönemde her derde deva bulan ve yaşamı boyunca şifa dağıtan bir hekimdir. Hasta olan kişiler türbeye gelerek dua eder, sanduka etrafında dönerek Şeyh Yusuf'tan yardım isterler. Bazı hastalar günlerce türbede yatarak rüya görmeyi arzularlar. Çünkü, hastalar rüyalarında Şeyh Yusuf'u ak sakallı, uzun boylu ve beyazlar içerisinde bir kişi olarak gördüklerini ve Şeyh Yusuf'un beyaz bir ata binerek gelip "seni iyileştirmeye geldim" diyerek parmağını ağrıyan yere bastırıldığını söylemektedirler. Sedyeye ile kötürüm şekilde gelen hastaların bir gece yattıktan sonra sapaşğlam şekilde evlerine döndükleri, beyin ameliyatı gereksinimi bulunan pek çok hastanın ameliyatına gerek kalmadığı, felçli hastaların türbeden yürüyerek çıktığı vb. gibi yörede çok sayıda Şeyh Yusuf efsaneleri bulunmaktadır (kişisel görüşme 3, 2008).

Şeyh Yusuf el-Hekim'in kardeşi olan Şeyh Hasan Eklaye el-Hekim'in türbesi ise İskenderun ilçesinde bulunmaktadır. Hasan Eklaye el-Hekim de kardeşi gibi eski

zamanlarda hastalıkları manevi yollarla tedavi ettiğine inanılan bir hekimdir. Yaşadığı dönemde bu kişinin elindeki sihirli tılsımın hastalara şifa verdiğiğine, duasının hastayı kurtardığına inanılmaktadır. Günümüzde türbesi, insanların rağbet ettiği bir şifa merkezi görünümündedir. Türbenin bulunduğu avlu içerisinde gelen hasta ve hasta yakınlarının konaklaması için çeşitli odalar bulunmaktadır. İnanışa göre, gelen hastalar burada bir gece yattıktan sonra hastalıklardan kurtulmaktadır (kişisel görüşme 29, 2007).

Samandağı ilçesi Karaçay köyünde bulunan Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi bahçesindeki hambales ağacının insanların çeşitli yollarla müptela oldukları hastalıklara özellikle de deri hastalıklarına iyi geldiğine inanılmaktadır. Deri üzerindeki siğil, egzama, kaşıntı, mantar gibi hastalıklar üzerine hambales ağacının dalı kırılıp dua okunarak sürülmektedir (kişisel görüşme 38, 2008).

Yörede tespit edebildiğimiz türbelerin büyük bir kısmında, içerisinde türbede yatan zat sebebiyle kutsal olduğuna inanılan zeytinyağı bulunmaktadır. Zeytinyağının vücudun herhangi bir yerinde oluşan yaralara, hastalıklara vs. sürüldüğünde hastalığı veya yarayı iyileştireceğine inanılır. Bu uygulamalar yapılırken inanarak şifa beklenir. İskenderun, Antakya, Samandağı ve Arsuz ilçelerindeki Hızır (A.S) makamları, Şeyh Ali Hayir Sincere Türbesi (İskenderun), Şeyh Muhammed el Garip Türbesi (Arsuz), Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi (Samandağı), Şeyh Habeş Türbesi (Altınözü), Şeyh Hasan Sincari Türbesi (Antakya) bunlar arasındadır.

Ayrıca, türbede kutsal olduğuna inanılan taşlar, tokmaklar, sabunlar, türbede yatan evliyaya ait olduğuna inanılan eşyalar ve adak kurbanın yağı gibi maddeler de vücuda sürmek suretiyle tedavi için kullanılmaktadır. Nebi Nuh Türbesi (Arsuz), Şeyh Yusuf Reyhani Türbesi (Samandağı), Hz. Mıgdat Makamı (Altınözü) buna örnektir.

Bazı türbelerin yakınlarında kutsal olduğuna inanılan sular bulunmaktadır. Hastalar bu suları bir miktar içmekte veya bu sularla yıkanmaktadır. Belenli Şeyh Ali Baba Türbesi (Dörtyol), Şeyh Ziya Baba Türbesi (Dörtyol), Şeyh Ahmed Türbesi (Altınözü), Şeyh Ali Hayir Sincere Türbesi (İskenderun), Şeyh Hasan Sincari Türbesi (Antakya) bunlar arasındadır.

Kutlu Yerler: Bir evliyanın, yani gerçekte yaşamış veya yaşadığına inanılan bir kişinin makamı olmadığı halde türlü hacetler için başvuru yerler vardır: Kayalar, ağaçlar, pınarlar, ılıcalar, köprüler, vb. gibi (Boratav, 1999:124-125).

Hatay'da ziyaret kavramı kapsamına aldığımız bu unsurlar türbe ve yatırlar gibi çeşitli hastalıkların tedavisinde sıklıkla başvuru yerler arasındadır. Bunlardan bazıları bütün hastalıklara şifa verebilmekteyken bazıları tek bir hastalığı iyileştirebilme özelliğine sahiptir.

Dörtyol ilçesi, Çökek yaylasında bulunan ve halk arasında “Huzur Pınarı” olarak adlandırılan suyun birçok hastalığa şifa verdiği, özellikle de böbrek taşı düşürdüğüne ve böbrek iltihaplanmalarına son verdiği inaniilmektedir (kişisel görüşme 20, 2007).

Arsuz ilçesi Avcıarsuru köyündeki “şifalı su” olarak bilinen suyun çeşitli türbelerde bekletilen zeytinyağı ile karıştırılıp içildiğinde vücuttaki her türlü hastalığa şifa verdiği inaniilmektedir (kişisel görüşme 16, 2008).

Altınözü ilçesi Avuttepe köyünde bulunan köprü halk arasında “süt köprüsü” olarak adlandırılmaktadır. İnanışa göre sütü az olan kadınlar sütlerinin çoğalması için bu köprünün taşları altına bozuk para bıraktıktan sonra niyet edip altından geçerse sütleri çoğalmış (kişisel görüşme 9, 2008).

Altınözü ilçesi Sivrikavak köyünde Şeyh Ahmed Türbesi yakınında bulunan ancak şimdilerde kuruyan akarsuyun çocuk hastalıklarına iyi geldiğine inaniilmektedir. Geçmişte çocuklar bu suda yılandıktan sonra bir müddet türbede yatırılmış (kişisel görüşme 11, 2008).

Antakya ilçesi Tahtaköprü köyünde bulunan ve halk arasında “Uyuz Pınarı” olarak adlandırılan şifalı su kükürtlü bir özelliğe sahiptir. Şeyh Hasan Sincari Türbesi'nin çok yakınında bulunması dolayısıyla ziyarete gelen hastalar öncelikle türbede hastalıklarının geçmesi için dua edip, niyet eder sonra da pınara yıkanmaya girerler. Suyun daha ziyade cilt hastalıklarına iyi geldiği ve bu tür hastalıkları iyileştirdiğine inaniilmektedir (kişisel görüşme 4, 2008).

Antakya ilçesi Odabaşı beldesinde bulunan şifalı su kükürtlü bir özelliğe sahiptir. Suyun saça, cilt hastalıklarına, deri üzerindeki mantar, çıban, sivilce gibi hastalıklara iyi

geldiğine, kum düşürdüğüne, inanılmaktadır. Ayrıca kadının birinin uzun yıllar çocuk sahibi olamaması sebebi ile buraya geldiği, içtiği sudan şifa bulup çocuk sahibi olduğu ve kurbanlar alıp suyun yanında adağını gerçekleştirdiği anlatılmaktaydı (kişisel görüşme 7, 2008).

Kutsal alan inancından dolayı bu ziyaret yerlerini Ünver Günay “fizikötesi olağanüstü kutsal gücün tezahür merkezleri ve kaynakları” şeklinde tanımlamıştır (Günay, 2003: 14). Özellikle türbelerin çevresine yayılan bu kutsal alanın yörede biçimlenen anlayışla bazı işlevleri oluşmaktadır.

Velilerin ölümlerinden sonra da kutsallıklarının ve kerametlerinin devam ettiğine dair inanç çerçevesinde türbelere tedavi merkezi olma işlevi de yüklenmiştir. Hastalıkların tedavisinde veliyle doğrudan ilişki kuracağı inancıyla hastalar bir veya birkaç gece türbede yalnız bırakılmaktadır. Yörede bu uygulamalar yapılırken hastanın da iyileşeceğine dair bir inanç içinde olması ve bu hastalıktan kurtulmak için dua etmesi gerekmektedir.

Anadolu’da özellikle akıl, sinir, ruh, felç, baş ağrısı, sarılık, sıtma, sara, yılanlık gibi hastalıklar başta olmak üzere çeşitli hastalıklara yakalananlar türbeden şifa aramaya devam etmektedir.

5.3. Kurban Geleneği

Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesine dayanan bir eylemdir (Erginer,1997:18).

Mehmet Eröz, kurban kelimesinin kutlu, mübarek anlamına gelen “ıdnuk” veya “idu” kelimesinden türemiş olduğunu belirtmesine rağmen Abdulkadir İnan, kurban kavramını eski Türkler’in hangi kelimeyle ifade ettiklerinin kesin olarak bilinmediğini söylemektedir. Sedat Veyis Örnek ise ilkel dinlerde ibadetin ana unsuru olarak kurbanı görmektedir (Özen, 1996:21).

“Kurban” sözcüğü, İslamiyet’in Türkler arasında yayılmaya başladığı IX-X.yy’larda yazılan kaynaklarda görülmektedir. Kurban olgusunun İslamiyet öncesi Türk boylarında hangi sözcükle karşılandığı hakkında araştırmacılar ortak bir görüşe varamamışlardır. Araştırmacılar, kurban için İslamiyet öncesi Türk boylarında “taylga, yağışlık tapıg,

toluu, tayılga, hayılga, tayı, azr tayı, kudayı, kereh” karşılıklarının kullanıldığını belirtiyorlar (Erginer, 1997:16).

Eski Türk boylarında and törenlerinde, cenaze törenlerinde, düğünlerde, bir başarının kazanılmasında, evlat sahibi olma isteğinde hastalıklardan kurtulma adına ve kurtulduktan sonra kötülüklerden korunmada, mal mülk sahibi olma isteğinde ve başka durumlarda doğaüstü güçlere, bunların bulunduğu kabul edilen yerlerde kurbanlar sunulmaktadır (Erginer, 1997:132).

Eski Türk boylarındaki doğaüstü güçler, genellikle ruh ve Tanrı kavramları içeriğinde ele alınan tasarımlardır. Gök, yer, su, ateş, ağaç, dağ ve ata ruhları doğa üstülüğe sahip olarak kabul edilirdi. Kimileri kaprisli ve düşman, kimileri sevecen ve dost olan bu güçlerin belirli zaman ve yerlerde gönüllerinin hoş edilmesi gerektiğine inanılırdı. Bunu yapmanın yolu da, çeşitli ritüellerle onların gereksinim duyduklarına inanılan şeyleri onlara vermek, yalvarıp yakarak gönüllerini hoş tutmak ve onlar adına kan akıtmak, yani kurban sunmaktır (Erginer ,1997:132).

Eski Türk boylarında kurban, temelde “ben vereyim, sen de bana ver” ilkesiyle işlerlik kazanmaktadır; ancak Türk boylarındaki tüm kurbanlarda amacın bu olduğunu söylemek yanlış olur. Hediye verme ve teşekkür etme ritüellerin önemli bir parçasıdır. Bu boylarda ister animistik, ister totemistik, isterse şamanistik esaslı olsun kurban toplumsal yönüyle toplum birliğine süreklilik kazandırıcı, dayanışmayı arttırıcı, tinsel yapıyı güçlendiricidir. Kuşaklar arasında bağ kurma işlevlerini yerine getirmektedir (Erginer, 1997:132).

Türk dünyasında kurban geleneği ile ilgili iki ayrı uygulama bulunmaktadır. Bunlar: Kanlı kurban ve kansız kurbandır.

5.3.1. Kanlı Kurban

Toplumlarca, yaşattığı gücü, canı oluşturduğuna inanılan insan vücudundaki kanın doğaüstü güç adına akıtılması olayıdır. Kanın akıtılması olayı, evrensel biçimleriyle, kan taşıyan kurban objesinin kesilmesiyle olabileceği gibi herhangi bir yerinin kesilmesi, kulak memesi, parmak boğumu, deri, adale gibi küçük bir parçanın koparılması veya bir damarın delinmesi gibi işlemlerle de gerçekleştirilmektedir (Erginer, 1997:139).

Çeşitli kurban sunma motifleri bulunmaktadır. Bunlar: (Erginer, 1997:139)

- a) İstenilen şeyi elde etmek için sunulan kurbanlar (İstek kurbanları).
- b) Elde edilen şeye teşekkür için sunulan kurbanlar (Şükür ya da adak kurbanları).
- c) Doğaüstü güç ya da güçlerle barışıklığı sürdürmeye dayalı kurbanlar.
- d) Bir günahı, bir kusuru bağışlatmak için sunulan kurbanlar (Kefaret kurbanları).
- e) İlk üründen, ilk avdan vb. yüce varlığa sunulan kurbanlar (Hak kurbanları) (Bu kurban Anadolu'da görülüyor).
- f) Gruplar arası ilişki, akika kurbanı ve törenlik şölenlik kurbanlar.
- g) Ölü için kurban sunma.

Anadolu'da en yaygın görülen kanlı kurban ritüeli İslami kökenli olup dinsel buyruktan kaynaklanandır. Bu ritüelde kurban olarak sunulacak hayvanın belirli özelliklere sahip olması aranmaktadır. Anadolu'da Kurban Bayramı dışındaki kanlı kurban uygulamalarının dinsel bir boyutu yoktur. Bunlar, bütünüyle halk tarafından din ile ilişkilendirilmiş değişik neden ve kökenli taklide dayalı ritüellerdir (Erginer, 1997:146-152).

Araştırma alanımız içerisinde yer verdiğimiz kurban kavramı Hatay'da ziyaret fenomeni içerisinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Alevi ve Sünni inanıştaki insanların ortaklaşa kabul ettikleri husus kurbanın mutlaka erkek olmasıdır. Sünni inanışa sahip kişiler arasında bu durum daha esnektir. Nusayrilerde (Arap Alevi) dışı hayvan kesmek günahdır. Bu nedenle kesilen hayvanın boğa, koç veya horoz olması gerekmektedir. Hatay'da türbe, yatır veya ziyarete bağışlanan kurbanlar şahsi dilekleri içerdiği gibi toplu olarak yapılan kurban törenleri de görülebilmektedir. Bu duruma örnek olarak "Yağmur duası ve Hasnı (Adak) duası" ritüelleri gösterilebilir.

Samandağı ilçesinde Nusayriler yağmur duası törenleri için Hz. Hıdır makamını kullanmaktadır. Burada topluca yağmur duasına çıkıldıktan sonra dua edilirken niyet olarak yağmur istendiği için dilek gerçekleştiğinde kurban kesilip etiyile ziyafet düzenlenmektedir. Bu ziyafete yöredeki bütün insanlar iştirak etmektedir.

Ziyaret kavramı içerisinde genel olarak adanan kurbanların bir velinin ruhuna bağışlandığı, bu uygulamaların bir türbe ve yatır çevresinde yapıldığı görülebilmektedir. Ancak, Hatay'daki çeşitli şifalı su kaynaklarından içen kadınların çocuk sahibi olmalarını bu suya bağlayıp, kurbanlarını burada kesmeleri bizi eski Türk inançlarında görülen su veya pınar kültü kavramlarına kadar götürmektedir.

5.3.2.Kansız Kurban

Kansız kurbanı "saçı" da denilmektedir. Süt, kımız, içki ve diğer yiyecek ve içeceklerin kutlu yerlere serpilmesine saç denir (Eröz, 1979:212). Türk düğünlerinin her aşamasında saç vardır. Sadece düğünlerde değil çocuk dünyaya gelince, ilk dişi çıkınca, ilk defa tıraş olunca çocuğun ailesi saç yapar. Ölen kişinin ailesi ölenin ruhu için saçlar yapar. Saçı giderek sadaka ile aynı olmuştur (Kalafat, 1993:111).

Yatırlara, ulu ağaçlara bağlanan bezler de kansız kurban yerine geçer ve birer saç sayılır. Hunlar zamanından günümüze kadar, Orta Asya dağlarından, Anadolu ve Rumeli dağ ve köylerine kadar bu gelenek tüm canlılığı ile yaşamaktadır (Eröz, 1979: 212).

İslamlık öncesi ve kısmen sonrası, Türk topluluklarının kanlı kurbanlarının aslında birer kansız kurban olduğu görüşü yer almaktadır. Bazı Türk boylarının kurban kanını akıtmadıkları bilinmektedir. Altaylılar ve diğer Türk boyları kurbanı kesmeyip boğarlardı. Bunu, hayvan ağzını, burnunu, tıkayıp yaparlardı. Örneğin; Dede Korkut'ta ve Manas Destanı'nda "akboz atın boğazlanıp, ölü aşının verilmesinden" bahsedilir (Eröz,1979:213).

Kansız kurban geleneği Hatay'da türbe ve yatırlar çevresindeki çeşitli inanç ve uygulama pratikleri içerisinde yer almıştır. İskenderun, Arsuz, Samandağı ve Antakya ilçelerinde bulunan Hz. Hıdır Türbeleri içerisinde bulunan kesilmiş saç parçaları bu geleneği yansıtmaktadır. Çocuk sahibi olamayan kimseler Hz. Hızır yüzü suyu hürmetine dilekte bulunup çocuk sahibi olduklarında yedi yaşına kadar saçını hiç kestirmez, yedi yılın sonunda çocuğun saçını makamda kesilir ve buraya bağışlanır. Bunun dışında dileği gerçekleşenler buna karşılık olarak birkaç kilo bahur (tütsü), mum veya çaput getirip türbelere bırakmaktadır. Yörede eskiden yapılan bir uygulama da zeytin bahçesi sahiplerinin elde ettikleri zeytinyağının bir kısmını türbelere bağışlaması

ve bu sayede ürünlerinin bereketleneceğine inanmasıdır. Bu uygulama günümüzde dileklerin gerçekleşmesinden önce veya sonra herkes tarafından yapılır olmuştur.

Arsuz'un Madenli beldesinde Nusayriler tarafından her yıl "Hasnı" (Adak) adı altında bereket duası yapılmaktadır. Bu ritüel ekim ve bahar aylarına rastlamaktadır. Ritüelin hazırlık aşamasında muhtar ve azaları kapı kapı dolaşır bulgur, yağ ve kurban için para toplar. Kurban kesilip pişirildikten sonra bereket duasının özel yemeği "Hırısı" adı verilen buğday ve et karışımında oluşan yemek yapılır. Hırısının dışında, etli bulgur pilavı ve fasulye de pişirilir. Daha sonra yakınlardaki bir türbede toplu namaz ritüeli yapıldıktan sonra yapılan yemeklere dua okunur. Sofralar kurularak herkesin katıldığı ritüelsel bir ziyafet düzenlenir. Artan yemeklerin bir kısmı toprağa, bir kısmı da denize atılır. İnanca göre; "Hayır Günü" olarak adlandırılan bu ritüelde yapılan yemeklerden insan dışındaki tüm canlıların yemesi gerekmektedir (Türk, 2002:77).

Bu uygulamanın yapılma maksadı da birtakım güçlere kurbanlar sunmak ve bu güçlerden karşılık beklemektir. Yapılan yemeğin toprak, deniz vb. yerlere saçılması tamamen kansız kurban geleneğidir. Ancak, uygulama sırasında boğa ya da koç kesilmesi mecburiyeti de kanlı kurban geleneğini yansıtmaktadır. Bu nedenle genel olarak Anadolu'da özelde ise Hatay'da kurban geleneği ele alınırken bu iki uygulama benzer ve farklı yönleriyle değerlendirilmelidir.

5.4. İslam Öncesi İnanç Sistemlerine Bağlı Olarak Gelişen Kültler

5.4.1. Atalar/Veli Kültü

Atalar kültü, ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve adetidir. Ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı, onlara karşı duyulan minnet duygusu atalar kültünün temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, atalar kültünde ölen her atanın ruhu ve dolayısıyla da mezarı kült konusu olmamakta, yalnızca saygıdeğer olanlar buna erişebilmektedir. Bu anlamda "ölüler kültü" ile atalar kültünü de birbirinden ayırmak gerekir (Güngör, 2002:264).

Atalar kültünün eski Türk toplulukları arasında en köklü ve en eski inançlardan biri olduğu söylenebilir. Hemen hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülen ve ataerkil aile yapısının bir sonucu olarak yorumlanan atalar kültü, tarihi iyi

bilinen ve eski Türk topluluklarından Hunlar zamanında tespit edilebilmektedir (Ocak, 1983: 26).

Eski çağlarda Orta Asya Türklerinde de bu kültün hayli yayıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır (Ocak, 1983:85). Diğer taraftan, Orhun Kitabeleri'nde özellikle Bilge Kağan Kitabesi'nin sonunda yer alan bölümler atalar kültürünün varlığının Göktürklerde de görüldüğünü göstermektedir. XIII. yy.'da Moğollarda da atalar kültürünün önemli bir yer tuttuğu batı kaynaklarından anlaşılmaktadır (Ergin, 1970; Ocak, 1983:26-27).

Bu inanca göre ataların öldükten sonra da ruhlarının yaşadığına inanılır. Yine bu inanışa göre, insan ölümle bedenini kaybetmekte fakat benliği, daha doğrusu manevi varlığı yer yüzünde kalmakta, geride bıraktığı kimselerin hayatlarını etkileyebilmektedir. Onlara göre ölüm hayatın bitişi değildir. Böyle bir inançtan çıkış bulan atalar kültüründe, ancak belli kişiler özellikle kabile atası ünlü savaşçılar, din adamları vb. kişiler tapınmaya, kurban ve duaya hak kazanmaktadır. Bunları ötekilerden ayıran insanüstü yetenekleri ölümlerinden sonra da kaybolmamaktadır. Birtakım mistik güçlerle dolu bulunan bu gibi kimselerin gönüllerini hoş tutmak, anılarını tazelemek; kurban ve adaklarla anmak yoluyla bitkilerin, hayvanların çoğalmasını sağlamak mümkündür (Örnek, 1988: 94-95).

İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Türkler arasında veli kültürünün oluşmasında etkili olmuştur. Veli kültürü, pagan kültürle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen varlığını korumuştur. Şamanist Türkler Şamanların olağanüstü nitelikler taşıdığına, ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurup onlara istediklerini yaptırdıklarına inanırlardı. Bu işlev, İslamiyet ile birlikte evliyaların dileği Allah'a iletmeleri biçimine dönüşmüştür. (Ocak, 1984:17).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra da halkın yatırlara gidip dua etmesi, şifa, niyaz dilemesi, "Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek" şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Böyle bir açıklama eski inançlarla bağlantılı olan uygulamaları İslami kurallara uymasa da uygun hale getirmektedir. Bu yatırlara gidip dua edenler, elbette Allah'a dua ederler, fakat kendi gözlemlerimize göre öncelikle o yatıra yönelik olarak dua ederler. Onun ruhundan medet umarlar (Eröz, 1992: 103; Artun, 2005:104).

Günümüzde Anadolu halkı, evliyaların yattığı yerlere (tekke, zaviye, türbe, mezar, hazire, dergah) gitmekte ve onlardan yardım dilemektedir. Bu yardım, işsizlere iş, hastalara sağlık vb. biçimlerde görülebilmektedir. Fakat bu yardım isteğinin mutlaka inanılarak yapılması gerekmektedir (Kaya, 2001: 200).

Ataların kutsal ağaçlarda eğleştiği inancı Anadolu'da hemen hemen her türbenin yanında kesilmesi yasak olan bir kutsal ağaç bulunmasını da açıklamaktadır. Halkın bu ağaç ve bitkilere gösterdiği saygı aynı zamanda atalarına gösterdikleri saygı anlamına da gelmektedir. Bu bitkileri törenlerde kullanarak da yardım istemektedirler. Ağaçlara bez bağlamak, mezarlara belli bitkiler bırakmak vb. bu çağrının ifadesidir. Ataların ruhlarının bu şekilde doğada belli nesnelere var olduğu düşüncesi insanların tüm doğayı canlı olarak algılamasına ve animizm inancına yol açmıştır (Artun, 2005:104).

Atalar kültü, ataların takdisine dayanmaktadır. Atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı bulunmaktadır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilir, ruhlarına da kurbanlar sunulurdu (Ocak, 1984:3).

Halk hekimliğinin bazı uygulamalarında atalar kültü ve tabiat kültleri arasında bağ bulunmaktadır. Kutsal kabul edilen yerlerden alınan taş, toprak, su gibi nesnelere dokunmak, üzerinde taşımak, içmek, üzerine dökmek şeklinde bu nesnelere aracı olarak kullanılmaktadır (Kalafat, 1997:36; Başar, 1972:159).

İnceleme alanımız olan Hatay'da ziyaret kapsamına giren türbe ve yatacın sahibi veli kişi öldükten sonra da sosyal olarak yaşatılmaktadır. Evliya, dede, baba olarak varlığını sürdüren bu inanışın kökeni atalar kültüne dayanmaktadır. Bunları halk arasında ölümsüzleştiren şey bu kişilerin olağanüstü özelliklerinin yanısıra onlara gösterilen ilginin sürekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birçoğunun ruhani varlığını koruduğu ve ölümsüzleştiği ifade edilmektedir.

Nusayrilerdeki (Arap Aleviler) ruh görüşü ve eren inancı atalar kültü ile benzerlik göstermektedir. Hatay Arap Alevilerine göre dünya bir sınav yeridir. Asıl olan beden değil ruhtur. Dünyaya insan bedeninde gelen ruhlar Allah'a itaat eder, dinin gereklerini yerine getirirlerse ölümden sonra bir daha insan bedeninde gelebilirler. Bu yeniden dünyaya geliş bazı Hatay Alevilerince yetmiş seksen defa olarak ifade edilir. Bazılarına

göre ise dünyaya kaç defa gelindiği söylenemez. Ancak, ruhların yeniden bedenleşeceği (Reankarnasyon) mutlaktır; çünkü bir ruh bir defa dünyaya gelişinde cenneti ya da cehennemi hak edemez. Ancak, zorlu bir sınav sonucunda, birçok geliş gidişten sonra cennet ya da cehennem hak edilebilir. Sınavını başaramayan ruhlar bu dünyaya ancak hayvan bedeninde gelebilirler. Bu, dünyaya gelen ve kötülük eden ruhun cehennemidir. İyilik eden ruh birçok defa insan bedeninde geldikten sonra zorlu sınavını kazanır ve bedenden kurtulur. İşte bu, ruhun bedene ilişkin olan acı, keder, üzüntü ve sınırlanmışlıklarından kurtularak artık zamanın ve mekanın söz konusu olmadığı cennettir. Cennete giren yani bedenden kurtulan ruh artık nur haline gelmiştir ki bunu ancak erenler başarır. Hatay Alevilerine göre yaşanan her çağda mutlak bir evliya bulunur; çünkü yer (dünya) evliyalarla döner. Evliyalar olmazsa yer dönmez. Yani her çağda dünyanın nizamından sorumlu olan bir eren vardır. Onlara göre Hz. Hızır makamlarının Hatay yöresinde çok sayıda bulunması bu yerlere Hz. Hızır'ın nurunun düşmesiyle alakalıdır. Bu düşünceyi savunanlara göre, nuru ancak saf ve temiz insanlar görebilir. Ancak, o mekana türbe ya da makam yapılabilmesi için nurun bir defa görülmesi yeterli değildir, en az beş altı defa görülmesi gerekir. Türbe ve Hızır makamlarının yapılmasıyla ilgili olarak diğer bir olgu da bazı kimselerin örneğin; Hz. Hızır'ı rüyalarında gördüklerini iddia ederek yeni makamlar yapmasıdır (Durdu, 2003: 25).

Alevi ve Sünni vatandaşlar arasındaki ortak inanış, evliyanın ruhunun çeşitli şekillerde varlığını sürdürüyor olmasıdır.

Bunlardan bazıları savaş ve fetih kahramanı olarak, şehit kimliğine bürünerek ruhani olarak yaşatılmaktadır. Şeyh Hasan Basri, Şeyh Hasan Sincari, Kubbe (Ahmed) Dede, Mıgdad el-Yemin, Nebi Salih bunlar arasındadır.

Ahmet Kuseyri Hazretleri, Bayezid-i Bistami, Şeyh Ziya Baba, Şeyh Ali Baba, Şeyh Salih, tasavvuf ve tarikata bağlı oldukları için yaşatılmaktadır.

Velilerden bazıları taş, kaya, ağaç, tepe gibi varlıklara tezahür ederek varlık göstermektedir. Çalı Ziyareti, Ağlayan Çınar, Aşuk Maşuk Ziyareti buna örnektir.

Velilerin öldükten sonra çeşitli hastalıkları iyileştirmesi (rüyada, manevi hayatta vs.) bu kişilerin halk arasında yaşıyor olduğu inanişından kaynaklanmaktadır. Şeyh Yusuf el-Hekim, Şeyh Hasan Eklaye el-Hekim, Karabıyık Dede bunlar arasındadır.

Ayrıca bu velilerin çeşitli felaketlerde ve olaylarda insanların karşısına çıkması da bu kültün devam ettiğini gösterir. Uzun İdris Dede'nin Kıbrıs Savaşı'nda askerlere yardım etmesi, Hz. Mıgdad'ın uçuruma düşen arabayı eliyle asfalt yol üzerine koyması, Azhar Dede'nin türbesinin bulunduğu tepeden makamına gelmesini istemediği kimselere taş fırlatması gibi inanişlar veli kültürünün yansımalarıdır.

5.4.2. Dağ/Tepe ve Taş Kültü

Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski devirlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik sembolü kabul edilmiştir. Bu nedenle de insanüstü varlıkların, ilahların mekanı olarak düşünülmüştür (Ocak, 1983: 70-71).

Halk kültüründe buralar genellikle ilahlarla temasa geçilen yerlerdir. Dini merasimler hemen hemen dünyanın her yerinde ve her dönemde dağlarda yüksek tepelerde kutlanmıştır. Çünkü dağlar yeryüzünden gökyüzüne doğru yükselişi temsil eder ve tırmanmak suretiyle onu Tanrı'ya yaklaştıran bir tür erişme ifade etmektedir. VII. yüzyılda Göktürkler dahil bütün Türk boylarının meşhur Ötüken dağı ve ormanlarını mukaddes saydıkları Göktürk ve Uygur yazıtlarından anlaşılmaktadır. Kağan'ın burada gök ile doğrudan temas halinde olduğu inanişi hakimdir ve Kağan, Ötüken'de ikamet ettiği vakit imparatorlukta fakirliğin kalkacağına inanılmaktadır (Oymak, 2002:114-115).

Şamanların dualarında özellikle dağlardan söz edilirken dağın ruhu ile somut bir varlık olarak kendisini ayırt etmek mümkün değildir. Bazı dağlar belirli kabilelerin "töz" ü sayılırlar. Böylece, belli bir kabilenin menşei belli bir dağa bağlanmış olur. XII.yy.'da Moğollar, dağları inanç sistemlerinin oldukça önemli bir parçası olarak görmüşlerdir. Temuçin (Cengiz Han), gençliğinde Merkitlerin bir baskını sırasında Burkhan Haldun Dağı'na sığınmış ve bu dağ yardımıyla kurtulmuş olduğunu şu şekilde anlatmıştır: "Haldun Burkhan'ın yardımıyla bir kırlangıcın hayatı gibi hayatım kurtuldu. Burkhan Haldun'a tapmalıyım. Bunu neslim ve nesli böyle bilsin." Temuçin bu sözlerle kuşağını

boynuna ve külâhını koynuna asarak güneşe dönmüş ve eliyle göğsüne vurarak güneşe karşı dokuz defa diz çöküp tövbe ve istiğfar etmiştir (İnan, 1986:45).

Ayrıca, dağ ve tepe kültü Altaylılarda da dikkatimizi çekmektedir. Altaylılar, her dağın kendi ayrı ruhu olduğuna inanmaktadır. Onlara göre, bu dağ ruhları insanlara hem iyilik hem de kötülük yapabiliyordu (İnan, 1986:74).

Altay Türkleri için Altay Dağı kutsal bir dağdır. Dini törenleri, tanrıya kurban sunma merasimleri, çocuğu olmayan kadınların dua etmeleri, hastaları iyileştirebilmek için medet ummaları Altay Dağı'nda gerçekleşmektedir (Ergun, 1996: 68-70).

Kao-çı Türklerinin bir efsanesine göre Kagan, kızını Tanrı ile evlendirmek isteyince, onu yüksek bir dağa teslim eder. Kızın, bu dağda erkek kurt donuna girmiş olan Tanrı ile evlenip ondan çocukları türediğine inanılır (Kalafat, 1993:219).

Anadolu'da özellikle Bektaşî ve Kızılbaş toplumlarında dağ kültürüne ilişkin örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Hacı Bektaş'taki Arafat Dağı'ndan başka Kırıkkale yakınlarındaki Hasanzade köyünün yakınında bulunan Değnek Dağı bunlardan biridir. Orta Asya Türklerinde olduğu gibi Kızılbaşlar da bu dağlara esrar dolu yerler ve kutsal mekanlar olarak bakmaktadır (Boratav, 1988: 88; Artun, 2005:108-109).

Diğer taraftan, Bektaşî menkıbelerinde de dağ ve tepe kültüründen söz eden bazı örnekler bulmaktayız. Örneğin Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli'de sürekli olarak bir Arafat Dağı'ndan söz edilmektedir. Vilayetname-i Hacım Sultan'da, Hacım'ın daima yüksek tepeler üzerinde günlerce yemeden içmeden ibadette bulunduğu belirtilmektedir. Orta Asya'da eski Türklerin yaşadıkları çeşitli bölgelerde dağ kültürüne mutlaka rastlandığı görülmektedir. Buradaki dağların çoğu Türkçe, "mübarek, büyük ata, büyük hakan" anlamlarına gelen Han Tanrı, Buztağ Ata, Bayın Ula vb. adlar taşımaktadır (İnan, 1986:74)

Dede Korkut Hikayeleri'nde de dağ motifinin önemli bir yeri vardır. Halk hikayelerinde geçen dağın önemi günümüze kadar gelmiştir. "Kerem, Aslı'ya kavuşabilmek için Elecevez Dağı'na seslenir; Emrah, Selvihan'a ulaşabilmek için karlı dağları geçer; Ferhat, Şirin için dağları deler; Hurşid, Karadağ'a götürülen sevgilisine kavuşmak için yüce dağlar aşar." Masallarda da önemli bir motif olan dağ, hayali olarak "Kaf Dağı"

dır. Halk şiirinde aşık, dağları, sevgiliye kavuşmak için engel olarak görür (Albayrak, 2004: 111-114).

Taş ve kaya kültürüne ait motifleri içeren tek menkıbe Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli'dir. Rivayete göre Hacı Bektaş-ı Veli, aslana binip yılanı kamçı yaparak kendisini ziyarete gelen Seyyid Mahmud Hayrani'ye karşı keramet göstermek için, kızıl bir kayaya binerek Hayrani'yi karşılamaya çıktığı ve kayayı uzunca bir süre yürüttüğüne inanılır. Bektaşiler ve Kızılbaşlarca, bugün türbeye üçyüz elli metre uzaklıkta bulunan bu kayanın geçekten yürüdüğüne inanılır (Ocak, 1983:78).

Orta Asya'da İslam öncesi devirde Türklerde bazı taş ve kayaların kutlu sayıldığına ilişkin pek çok veri bulunmaktadır. Uygurların ünlü Kut Dağı Efsanesi bunun güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Bu efsanede Uygur ülkesinin refahının Kut Dağı adıyla iri bir yeşim kayasına bağlı olduğu ve bu kaya sayesinde ülkenin ve halkın felaketten uzak bir hayat sürdüğü anlatılmaktadır. Bunu öğrenen Çinliler, Uygur kağanın oğluna imparatorun kızını verme karşılığında kayayı isterler. Halkın karşı koymasına rağmen kağan teklifi kabul eder. Çinliler kayayı parçalayarak ülkelerine götürürler. Fakat, kayanın gitmesiyle kıtlık başlar ve sonunda Uygurlar göç etmek zorunda kalırlar (Ocak, 1983:79).

Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın olan bir inanca göre, büyük Türk Tanrısı, Türklerin cedd-i alasına “yada” denilen sihirli bir taş armağan etmiştir. Türkler bununla istedikleri zaman yağmur, kar, dolu yağdırıp fırtına çıkarmışlardır. Bu taş, her devirde Türk kamlarının ve büyük komutanların elinde bulunmuştur. Şamanistlere göre, zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır (Buran:1985: 38).

Hatay'da kutsiyet atfedilen ve bu bakımdan da araştırmamız içerisinde yer teşkil eden bir diğer varlık kategorisi de dağ, tepe ve taşlardır. Bunların büyük bir kısmı bir veli veya evliya dolayısıyla kutsiyet kazanmıştır.

Antakya ilçesinde iki yerde makamı bulunan Habib Neccar'ın Antakya halkını hak dine davet etmesi neticesinde öldürülmesi olayı halk arasında “Habib Neccar Kıssası” olarak adlandırılmaktadır. Bu hadiseye göre Habib Neccar'ın şehit edilmesinden sonra o dönemlerdeki adı Silpius olan dağda Cebrail (A.S)'in belirlediği ve bu dağdan yükselerek

Antakya şehrini altüst ettiği rivayet edilir. Aynı zamanda Habib Neccar'ın bu dağda ölmesi inanışından dolayı türbesi buraya defnedilmiş ve dağın ismi “Habib Neccar Dağı” olarak değiştirilmiştir.

Samandağı ilçesindeki “Aşuk Maşuk Ziyareti” ile “Hz. Ali” arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Bu ziyaretteki kaya üzerinde Hz. Ali'nin kılıcının ve atının nal izleri olduğuna inanılan izler bulunmaktadır. Bu nedenle bu kayaya halk arasında, kutsal bir konum yüklenmiştir. Ayrıca, Hz. Ali'nin ziyaretteki tepeden karşı dağa atıyla birlikte atlaması sonucu tepe kutsallık kazanmıştır. Aynı ziyaretteki mağarada ise çeşitli kaya parçalarının üzerinde Hz. Ali'nin kan izleri olduğuna inanılan izler bulunmakta ve bu nedenle de mağaraya halk arasında üst bir konum yüklenmektedir.

Samandağı ilçesi Hıdırbey köyünde bulunan “Hz. Musa Dağı”nın Hz. Musa'nın Hz. Hızır ile Samandağı denizinden çıktıktan sonra geldiği ve burada zaman geçirdiği yer olduğu rivayet edilir. Bu nedenle bu dağa halk arasında “Hz. Musa Dağı” ismi verilmiştir.

Arsuz ilçesi, Avcıarsuyu köyündeki “Bayrak Tepesi” adı verilen tepe, Şih Zeliha Türbesi'nin burada bulunması dolayısıyla önem kazanmıştır. Rivayete göre Şih Zeliha'nın kardeşi Şeyh Abdullah el-Muğavre bu tepeye çıkarak devasa büyüklükteki bir taş (kayayı) kendi türbesinin bulunduğu Arpagediği köyüne tıpkı bir cirit atar gibi fırlatmıştır. Taşın düştüğü yere kendi türbesi yapılmıştır. Bu olayda da kutsallık atfedilen kavramlar; “Bayrak Tepesi”, “fırlatılan taş” ve “taşın düştüğü yer” dir.

Dikkatimizi çeken bir başka husus, türbelerin büyük bir çoğunluğunun yüksek yerlere, tepelere kurulmuş olmasıdır. Yaygın inanışa göre, evliyanın türbesinin bulunduğu bu tepelere sık sık gökten nur inmekte veya türbeler nur inmesi sonucu buralarda oluşmaktadır. Bunlara örnek olarak; Makam Seyidna el-Hıdır (İskenderun), Şeyh Yusuf Menguli Türbesi, Hz. Mıgdad el-Yemin Türbesi (Belen), Ashabel Kehf ve Hz. Hızır Türbesi (Samandağı), Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi (Samandağı), Şeyh Abdurrahman Türbesi (Altınözü), Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi (Altınözü) gösterilebilir.

Bu kategoride yer almadığı halde türbesi yüksek yerlerde olan ziyaretlere; Şeyh Ziya Baba Türbesi (Dört Yol), Azhar Dede Türbesi (Dört Yol), Karabıyık Dede Türbesi

(Dört Yol), Şih Hayavi Türbesi (Kumlu), Şih'in Ferric Türbesi (Reyhanlı) Bayezid-i Bistami Hazretleri Türbesi (Kırıkhan) örnek gösterilebilir.

Ayrıca Hatay'da tespit edebildiğimiz türbelerin büyük bir kısmında kutsiyet yüklenen ve şifa bulmak amacıyla yararlanılan çeşitli büyüklükteki taşlar bulunmaktadır. Halk arasındaki inanışa göre, bu taşlar gücünü içinde bulunduğu yatacın sahibinden almaktadır.

5.4.3. Ağaç Kültü

Sadece kişiler ve onların mezarları değil aynı zamanda kendilerine kutsiyet atfedilen birtakım ağaçlar da araştırma alanımızda ziyarete konu olmaktadır.

Bu kültün temelinde yine, tabiat varlıklarının içindeki, çeşitli sebeplere bağılı olarak güçlü olduğuna inanılan ruh kavramı bulunmaktadır (Kaya, 2001:206). Eliade, diğer tabiat kültlerinde olduğu gibi ağaç kültünde de ağacın maddi varlığının değil, özelliklerinin ve temsil ettiği gücün kült konusu olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan, insanın küçük bir filizden gün geçtikçe büyüyen, gelişen ve sonunda bir nedenden dolayı çürüyen ağaçla, kendi yaşamı arasında paralellik kurduğunu vurgulamıştır (Eliade, 1999:23).

Eski Türk toplumunda ağaç ve orman insan hayatı üzerinde etkisi olan mukaddes varlıklardır. Onları, yani onların iyelerini memnun ettikçe saadetin artacağına, bolluk ve bereket olacağına ve huzurlu yaşayacaklarına inanırlardı. Yakut Türkleri, güz avına çıkmadan önce orman iyesine sundukları yağ ve eti ateşe atarlar; onu çeşitli hediyelerle memnun etmeye çalışırlardı. Böyle yaparlarsa avlarının bereketli geçeceğine inanırlardı. Böylece tanrısal güç ve ağaç arasında bir ilgi kurmaya çalışmışlardır (Kalafat, 1993: 56).

Radloff, İnan ve Roux, aşağı yukarı bütün Altaylı kavimlerde en çok çam ve kayın ağacının kült olarak kabul edildiğini, bunları çınar ve selvi ağaçlarının takip ettiğini belirtirken bu ağaçlara yapılan duaların İslamiyet sonrasında da devam ettiğini vurgulamışlardır (İnan,1986:87; Artun, 2005:112).

Son yıllara kadar Şamanlığı muhafaza eden Altaylı, Sagay, Kaç, Televüt ve başka ulusların kamları kayın ağacı bulundurmadan ayin yapmaz; kamların davullarında

güneş, ay, yıldız, şimşek resimleri yanında kayın ağacı resmi de bulunurdu (İnan, 1986: 64).

Türklerde kutsal kabul edilen ağaçların belli nitelikleri vardır. Bu nitelikler aslında Göktanrı'nın sıfatlarıdır. Ağacın kutsal sayılması için bulunduğu yerde tek olması, yapraklarını yaz-kış dökmemesi, etrafındaki ağaçlardan daha uzun, heybetli ve yaşlı olması, meyvesiz olması, geniş ve koyu gölgeli olması gerekmektedir. Dede Korkut hikayelerinde sıkça “kaba ağaç” ifadesine rastlamak mümkündür (Ergun, 2000:23, 24).

Türk mitolojisinde hem ana hem de ata rolünü üstlenen ağaçlarla ilgili anlatılara rastlanmaktadır. Örneğin; Oğuz Kağan'ın Dağ, Deniz ve Gök adlı oğulları bir ağaç kovuğunda bulunduğu ikinci karısından değildir. Diğer taraftan, Manas Destanı'nda ve Yakut kadınları arasında “çocuk veren elma ağacı motifi” dikkat çekicidir. Türk mitolojisinde boy ve aile ağacı, evi ve aileyi koruyan ağaç ruhu inanışlarına da rastlanmaktadır (Ögel, 2002: 423- 425).

Eski Türk toplumunda bir kült halinde bulunan ağaç mefhumu Türklerin İslamiyet ile tanışmasından sonra da bolluk, bereket, koruyucu ve kurtarıcılık unsurlarını yapısında taşıyan mukaddes bir iye olarak birtakım değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Nitekim, Nur Suresi otuz beşinci ayet, Tin Suresi bir-üç ayetlerinde “Tin (incir) ve zeytin” den sembol olarak geçmektedir. İsrâ Suresi altmışıncı ayette, Saffat Suresi altmış ikinci ve altmış sekizinci ayetlerde, Duhan Suresi kırk üç-kırk beş ayetlerde lanet edilen zalim ve günahkarlar için cehennem dibinde biten zakkum ağacından bahsedilmektedir (Tanyu, 1975:130-131).

Anadolu sahası, ağaç kültürünün Müslüman Türklerdeki en ilgi çekici örneklerinin ortaya çıktığı yerlerden biri olarak görülmektedir. Bu kültürün Sünni kesimde olmakla beraber daha çok Alevi zümrelerde yer bulunduğu söylenebilir. Bu kültür, resmi evraklara bile girmiştir. Memduh Paşa adında bir Osmanlı valisinin II.Abdulhamid'e yolladığı bir raporda, Kızılbaşların büyük ağaçlara oldukça saygı gösterdikleri ve sık sık ziyarette buldukları belirtilmektedir (Ocak, 1983:89).

Ağaç kültürü, daha çok Tahtacılar ve Yörüklerde yayılmıştır. Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesmekle sağlamaktadırlar. Bununla birlikte, onların ağaçlara büyük saygı ve

bağlılıkları vardır. Muharrem ayında ağaç kesmek yasaktır. Hafta içinde ise Salı günleri ağaç kesilmez. Yeniden işe başlayacakları zaman ağaçlara dua okunur (Ocak, 1983:89).

Anadolu'da ağaç kültürünün kalıntıları hala yaşamaktadır. Ağaç, hasta çocuklara öptürülür. Tahtacı kadınlar ağaca sarılıp kısırlıklarından kurtulmaya çalışırlar. Yörük boylarında ise kutsal sayılan ağaçların yanında uzanılmaz (Avcıoğlu, 1995:359). Yine, Anadolu'da tek olan meşe ve ardıç ağaçlarını ziyaret etmek, ayin yapmak, ağaç dallarına dilek çaputları asmak yaygın pratikler olarak varlığını sürdürmektedir. Ağaçlardan yağmur duası, çabuk evlenme ve hastalıkların sağaltımı gibi nedenlerle medet umulmaktadır (Ocak, 2000:135). Bu pratik ve uygulamalar da ağaç kültürü kapsamına girmektedir.

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi araştırma sahamız olan Hatay'da ziyaret yerleri içerisinde ağaç kültürünün yansımaları ön plana çıkmaktadır. Yörede kutsallık atfedilen, halkın önem verip koruduğu, belirli zamanlarda ziyaret ettiği ve adaklarda bulunduğu çeşitli ağaç türleri bulunmaktadır. Bunlar; Çınar, Palamut, Meşe, Murt, Dardağan, Ardıç ve Alıç gibi ağaçlardır.

Kült konusu olan ağaçlardan bazıları sadece türbe ve mezarın yanında bulunmaları sebebiyle ağaç ve evliya arasında kurulan bağ münasebetiyle kutsallık kazanmaktadır. Altınözü ilçesindeki Hz. Mıgdat makamı bahçesindeki palamut ağaçlarını yöre halkı Hz. Mıgdat'ın askerleri olarak kabul etmekte ve bu ağaçlara değer vermektedir. Yine, Altınözü ilçesi Şeyh Salih Türbesi'nin sağ ve sol yanında bulunan meşe ağaçlarının Şeyh Salih'in müritleri veya askerleri olduğuna inanılmaktadır. Reyhanlı ilçesindeki "Çalı Ziyareti" olarak bilinen mezar üzerindeki ağacın ziyarette yatan genç kızın masum olduğunu ispatlamak amacıyla filizlenen bir değnekten ortaya çıktığına inanılmaktadır.

Kült konusu olan bir diğer kategori de ağacın yanında türbe veya mezar bulunmamasına rağmen bir evliya gibi kutsallık kazanmasıdır. Bu durum şöyle açıklanabilir: Ya orada eskiden bir türbe vardır ya da evliyanın ruhu ağacı yaşatmaktadır. Buna örnek olarak Altınözü ilçesi, Sarıbük köyünde bulunan "Ağlayan Çınar" olarak adlandırılan ulu çınar ağacı gösterilebilir. İnanişe göre balta vurulur vurulmaz ağaçtan kan çıkınca burasının bir evliya makamı olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle halk, bu ağaca bir evliya gibi isim vermiş ve değer göstermiştir. Bir diğer örnek ise Samandağı ilçesinde bulunan "Hz Musa Ağacı" dır. Bu ağacın Hz. Musa'nın asısından filizlendiğine inanılır.

Hatay’da bazı ağaçlara bir yatırın yanı başında veya tek başına bulunmaları sebebiyle zarar verilmesi günah sayılmakta, yasağı ihlal edenlerin çarpılacağına veya başına bir felaket geleceğine inanılmaktadır. Öte yandan ağaçların dallarına çaput bağlanması, meyvelerinin şifa niyetiyle yenmesi gibi inanışlar kutsalın cezbedici özelliğinden kaynaklanmaktadır.

5.4.4. Su/Pınar Kültü

Türkler eskiden ateş gibi, suyun da “izi” sinin yani sahibinin ve ruhunun bulunduğuna inanmışlardır. Bununla birlikte buradan hareketle bir su veya ateş ilahından söz etmek mümkün değildir. Gerçek anlamda Türklerde ne ateş, ne su ve ne de hava yahut rüzgar doğrudan doğruya bir tapınma konusu teşkil etmemişlerdir. Türklerde ateş gibi suya da kutsallık atfedilmiş böylece bir kısım sular Türk din tarihinde “ıduk” sayılmışlardır (Günay ve Güngör, 1996:57).

Türk kültür tarihinde “su kültü” ile ilgili en eski kayıtlara göre; Hunlar döneminde su, Türkler tarafından kutsal olarak kabul ediliyordu. Asya Hunları, Haziran ayında Ongın Nehri bölgesinde Göktürkler ve Uygurlar da yine haziranda Tamır Irmağı kaynağında Göktanrı’ya, atalara, tabiat kuvvetlerine at ve koyun kurban ederlerdi. Orhun yazıtlarında yer-su Türklerin koruyucu ruhları olarak zikredilmektedir (Gökbel, 1998:267).

Türk zümrelerin inançlarında kutsallaştırılan su, aynı zamanda çoluk çocuk sahibi ve mahiyetinde birtakım gizli güçleri bulduran koruyucu bir iyedir. Yakutlar “ü iççite” veya “ukulan toyun” adını verdikleri su ruhuna saygı gösterir ve onu memnun etmek için henüz buzağılamamış bir inek kurban eder, saçı olarak da içki sunarlardı (Araz, 1991:55).

Türkler her suyun bir iyesi olduğuna inanırlardı. Eski Türklerde çocuksuz kadınlar, kurumuş ırmaklara “sücil” şarap salmak suretiyle o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışır, onların yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı (Kalafat, 1993:53).

Altay ve Anadolu masallarında ölüp de kutsal bir güç olan hayat suyu ile dirilme motifleri çoktur. Bazı Altay efsanelerine göre göğün on ikinci katına kadar yükselen Dünya Dağı’nın üzerinde kayın ağacı ve bunun altındaki kutsal çukurda da Hayat Suyu bulunurdu. Bu Hayat Suyu’nun başında yine kutsal ruh olarak bir bekçi bulunmaktadır.

Hayat suyu ölüleri ve hastaları iyileştirdiği gibi ihtiyaçlara da gençlik verir. Beltirlilerin kurban merasiminde söyledikleri bir ilahide “Ey Teyre nehri...dağlara ve sulara kurbanlarımız erişsin, sak (amin).” yer alan ifadelerden kutsal nehir ve ona kesilen bir kurban olduğu anlaşılmaktadır (Oymak, 2002:106).

Dede Korkut kitaplarında “akarsuya and içme” geleneğinden söz edilmektedir. Ayrıca, Moğol kavimleri’nde de and içme törenleri “akarsulardan su içme” yolu ile yapılırdı. Bugün biz de “and etmek, yemin yapmak” yerine “yemin içmek” diyoruz. Buradaki söylenenlerin ardında da çok eski Türk inanışlarının olduğu açıkça görülmektedir (Ögel, 2002:316).

Su üzerine yemin, adak ve dua, Eski Türk kültüründe bulunan uygulamalar arasındadır. Oğlu kaybolan ananın oğlum bulunursa “kuru kuru çaylara su salarım” ifadesi eski Türklerde su üzerine adak adandığının en güzel göstergesidir (Ögel, 2002: 343-344).

Yakup Han, karısının kısırlığından şikayet etmekte ve şöyle demektedir: “Bu çırçıyı (kadını) alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun, mezarlı yerleri ziyaret etmiyor; elmalı yerlerde yuvarlanmıyor; kutlu pınarlar yanında gecelemiyor. “Başkurt Türklerinde” ise yeni gelinler, kayınbabasının içtiği pınarlar ile koca yurdunun içinde bulunan ırmak ve göl sularına para atarlarmış. Bu daha çok kendi çocuklarını da yaşatacak olan sulara karşı yapılan bir saygı göstergesidir (Ögel, 2002:330-331).

Başkurtlar, bir gölde veya ırmakta ilk defa yıkanmak isterlerse, elbiselerinden veya kuşaklarından bir iplik koparıp suya atarlardı. Bir köye yeni gelen geline “huköründü” (su gösterme) denilen ve kadınlar tarafından yapılan bir merasim yaparlardı. Köyün kadınları ve kızları toplanıp gelini köyün yakınlarındaki ırmağa veya göle götürürlerdi. İhtiyar bir kadın gelini suya, suyu geline gösterdikten sonra “Ataylardan kalgan hu, ineylerden kalgan hu (Analardan kalan su, babalardan kalan su)” diyerek bir şeyler söyler ve gelinin süslerinden bir gümüş para koparıp suya atarlardı. (İnan, 1953:250).

Eski Türklerde, inanç sistemi üzerine yazılı kaynaklarda, su motifine ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle özetlenebilir: Orhun Yazıtları’nda kutsal su kaynaklarından söz edilmektedir. Bu nedenle suların kirletilmesinden kaçınılır.

Çağataylarda gündüz akan suya girmek yasaktır. Cengiz Han, suya saygıyı yasallaştırır (Avcıoğlu,1995:356).

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da su kültürünün izlerini uzun süre muhafaza etmişlerdir. Suya gösterilen saygı Anadolu Türk boylarında da devam etmiştir.

Hatay'da su kaynakları da ziyaret kavramı kapsamı içerisine aldığımız önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma alanımız içerisinde tespit edebildiğimiz su kaynaklarından bazıları yalnız başına kutsal kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra çevresinde bulunan bir mezar veya o mekanda yattığına inanılan bir zat sebebiyle de kutsallık atfedilen su kaynakları bulunmaktadır. Antakya Tahtaköprü köyündeki "Uyuz Pınarı", Antakya Odabaşı Beldesi'ndeki "Şifalı su", Arsuz ilçesi Avcıarsuyu köyündeki "Şifalı su" kendilerine başlı başına kutsiyet atfedilen su kaynaklarını oluşturmaktadır. Altınözü ilçesi Şeyh Ahmed Türbesi yakınlarındaki ırmağın, Dört Yol ilçesi Çökek Yaylası'ndaki "Huzur Pınarı"nın o mekanda türbesi bulunan zatlar sebebiyle kutsal olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca yörede anlatılan birtakım olaylarda da biz burada su kültürü kavramının devam etmekte olduğunu görebilmekteyiz. Örneğin; Tahtaköprü köyündeki "Uyuz Pınarı" adlı pınardan ve Antakya Odabaşı Beldesi'ndeki "Şifalı Su" dan içtikten sonra hamile kaldığına inan kişilerin adak kurbanlarını bu pınarlar yanında kesmesi eski Türklerde görülen suya, pınara adak adama ve kurban sunma geleneğinin bir uzantısı durumundadır. Ayrıca Altınözü ilçesindeki Hz. Mıgdat Türbesi içerisinden birden bire su kaynağının çıkması ve fıskırması evliyanın bu yolla insanlara çeşitli mesajlar iletmesi, bu inanıştan kaynaklanmaktadır.

Araştırma alanımız içerisinde yer verdiğimiz su kaynaklarının hepsi kendilerine kutsiyet atfedilen ve şifa amaçlı kullanılan özellikler taşımaktadır.

5.4.5. Ateş Kültü

Ateş kültürüyle ilgili olarak ilkel toplumlardan günümüze kadar sayısız efsaneler söylenmiştir. Tüm inançlarda, dinlerde ateşin izi ve etkinliği görülmektedir. Ateşi sembolize eden tapınaklar yapılmıştır. Türkler, öteden beri ateşe saygı gösteriyor, onda kutsal ve temizleyici bir güç görüyorlardı. Altaylılar ve Yakutlar ateşteki bu kutsal ve temizleyici güç ya da ruha "ot izi" adını vermektedir.

Ateş yoluyla temizlenmenin ve böylece ateşe kutsal ve temizleyici bir anlam vermenin bir örneğini de, yine Türkler arasında oldukça yaygın olan, hastaları, evleri, ölüleri “tütsüleme” uygulamasında görmekteyiz. Türklerde ateş ayrıca, kehanet aracı olarak da kullanılmıştır. Öte yandan Türklerde ateş kültürünün, “aile ocağı kültürü” ile yakından ilgili oluşu da dikkate değerdir (Güngör, 2002:263).

Her toplum ve inanç grubu, ateşi kendine göre yorumlamaktadır. Şamanlığı benimsemiş Türklerin Tanrısı Ülgen, “...Gökten biri ak, biri kara iki taş getirmiş. Bunlardan birinin üstüne ot ufalamış, öbürüyle vurunca otlar alev almış...” Şaman Türkler, ateşi Ülgen’in getirdiğine inanırlar (Avcıoğlu, 1995:356).

Bununla birlikte, su gibi güneş ve aydan indiğine, yani gökten geldiğine inanılan ateş de kutsaldır. Batı Göktürkler ateşe büyük saygı gösterip, ateşin temizleyici gücüne inanmaktadır. Kırgızlar, “Ateş en temiz şeydir. Ateşe düşen her şey temiz olur” der. Altaylılarda ateşi suyla söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesinlikle yasaktır. Şaman törenlerinde, “Ateş Ana”ya kurbanlar sunulur ve şu dua okunur: “Sen, ateş anamızsın! Açları doyurdun, üşüyenleri ısıttın. Karanlık gecelerde bizi kötü ruhlardan korudun. Siyah yanaklı koç sana kurban olsun” (Avcıoğlu, 1995: 356-357).

Bektaşî mekâbelerinde de en sık geçen şamanist motiflerden biri ise “ateşe hükmetmek” tir. Menakıbu’l Kudsiye’de anlatıldığına göre, Köse Kadı adındaki Selçuklu kadısı Baba İlyas’ı tahrik ederek ondan bir keramet göstermesini ister. Köyün ortasına büyük bir ateş yaktırarak müritlerinden birkaçının bunun içine girmesini, yanıp yanmayacaklarını görmek istediğini belirtir. Bu talep üzerine ileri gelen müritlerinden Oban, şeyhten izin isteyerek ateşin içine girer. Fakat, ateş onu yakmaz ve ne yana yürürse orada söner (Ocak, 1983:117).

Hatay’da türbe ve yatırlar çevresindeki inanç ve uygulama pratikleri içerisinde ateş kültürünün etkisini görebilmekteyiz. Özellikle Nusayriler (Arap Aleviler) arasında “tütsü ve tütsüleme” kavramları önemli bir yer tutmaktadır. “Bahur” veya “pohur” adını verdikleri tütsü ile türbe, yatır veya mezarın çevresi en az üç defa dönülerek tütsülenmektedir. Bu merkezlerde çok çeşitli malzemelerden yapılmış tütsüler bulunmaktadır. Bunlar; Medine’den getirilenler, çamsakızından ve bitkilerin özünden yapılanlar, bakhur adlı bir bitkiden yapılanlar, taş şeklinde olanlar vb. olarak görülmektedir. İnsanlar, evliyaların ve peygamberlerin güzel kokuları sevmeleri ve bu

kokuların olduğu yerlere gelmeleri inanişından dolayı bu mekanları sıklıkla tütsülemektedir. Antakya, İskenderun, Samandağı, Arsuz, Altınözü ve Belen ilçelerinde tespit edebildiğimiz türbelerin tamamına yakınında mutlaka; bahur, bahurluk, ocak veya barbekü bulunmaktadır.

Tütsünün yakılma işlemi ise birtakım pratiklere dayanmaktadır. Öncelikle, kor halinde bir ateşin bulunması gerekmektedir. Bahur taneleri, bu kor ateş üzerine atıldıktan sonra şu şekilde bir dua okunmaktadır:

“Bismillahirrahmanırrahım. Allahümme salli ala seyyidina Zeynel Miştefa, Hüseyin Şeri, Miker Bela, Ali Zeynil Abidin, Ali’l Kabi, Musal Kazım, Ali’l Redil, Ammed Duat, İbni’l Hasan’il Hiccil, Hiccil Allah, Mihad’l Mihdidi, Kil Miştefa, Kil Asr ve İzzeme, Sırrın Selamün Alemin Ecmain” (kişisel görüşme 19, 2008).

Böylece yüce kişiler ve kavramlar zikredilerek ve davet edilerek ateşin ve tütsünün gücü artırılmaktadır. Türbe ve makamın bulunduğu yeri tütsülemekle türbede yatan zatın ruhu çeşitli faktörlerden korunmuş olur. Ayrıca bu uygulama halk arasında maddi ve manevi kirlilikten, nazardan, büyüden, cinden, şeytandan, korunmak amacıyla yapılmaktadır. İnanışa göre ateşin temizleyici özelliği bu unsurları insandan uzaklaştırmaktadır.

Ayrıca, efsaneler bölümünde ayrıntılı olarak bahsettiğimiz ateş motifli bir anlatıda, “Şeyh Salih” (Altınözü) açıktan keramet gösterip yemeği bacakları üzerinde pişirmeye kalkınca sırrı ifşa olmuş ve böylece içindeki ateş onu eriterek yok etmiştir.

5.4.6. Hızır Kültü

Hızır, bugün oldukça geniş bir coğrafyada dara düşenlerin, ezilenlerin, karda tipiye tutulanların, denizde boğulmak üzere olanların, işkence görenlerin, hastaların, fakirlerin, “Yetiş imdadıma ya Hızır” diyerek çağırdıkları ortak bir isimdir. Ölümsüz olduğu bilinir. Hızır; Alevilere göre, kimi zaman bir melek, kimi zaman kurtarıcı ve yaratıcıdır.

Hızır, Hz. Musa döneminde yaşamış ve peygamber olması kuvvetle muhtemel, hikmet ve ilim sahibi bir şahsiyettir. Kuran-ı Kerim’de, Hızır (A.S)’in isminden açıkça bahsedilmez. Ancak, Kehf Suresi’nin altmış-seksen ikinci ayetlerinde yer alan Hz. Musa ile ilgili kıssadan “Katımızdan kendisine bir rahmet verdiğimiz ve kendisine ilim öğrettiğimiz

kullarımızdan bir kul...” diye sözü edilen şahsın Hz. Hızır olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bizzat Peygamber Efendimiz’den gelen sahih hadislerde bu şahsın Hızır olduğu belirtilmiştir. (<http://www.islamiyet.gen.tr./peygamberimiz/hz-hizir.php.20.10.2008>).

Hızır’ın kimliğine ilişkin soruya Alevi din adamları Hızır’ın üstün bir insan olduğu cevabını verirler; onlara göre Hızır, enbiya zincirinin önemli halkalarından biridir. Peygamberler tarihine göre resulün cediti olan İbrahim’den sonra yaşamış nebidir. Hızır, Arapça’da “had-r” kökünden gelen yeşil, yeşillik anlamındadır. Musa Peygamber ile yolculuk eden ve onu sabır imtihanından geçirendir. Adem’in Kabil soyundan ilk nesil torunudur (Sertel, 2005:140).

Bazılarına göre, Hızır’ın yaşadığı çağ ve kimliği üzerindeki ihtilaf ve karmaşıklık, onun kıyamete kadar ölümsüzlüğünün (leyemut) kanıtıdır. İlahi öğretiyeye göre, baki ve leylemut olan yalnız Allah’tır. Her canlı gibi o doğmuş, büyümüş, var oluş misyonunu tamamlamış ve ölmüştür. Yalnız her şeye kadir olan Allah, onun ruhuna kıyamete kadar istediğinde insan şeklinde görülebilme ve dara düşen iyilere, salihlere ve mazlumlara yardım etme kudreti bağışlamıştır. Konuşabildiği, ilim öğrenip öğretebildiği ve yaşayan bir insanda bulunan bütün hallerin kendisinde görülebildiği için yaşıyor kabul edilir. Tanrının izniyle metafiziğe, Batını ve Zahirî ilimlere vakıftır (Sılay, 1989:10- 11; Sertel , 2005:140).

Halk inançlarına göre, düşmana, zalime, hırsıza, yalana ve akla gelebilecek tüm kötülöklere karşı ismi çağrıldığında koruyuculuk yapar. Hızır’ın ayaklarının değdiği yerde bol yeşillik, elinin değdiği eşyada bereket olur (Sertel, 2005:140). Sahada yaptığımız çalışmada da halkın Hızır’a çok büyük sevgi duyduğunu ve ona saygıyla bağlı olduğunu gözlemledik.

Hızır, halk inancında darda kalanların yardımına koşan, insanlara bereket ve iyilik getiren ölümsüz bir nebi veya bir veli olarak betimlenir. Zaman zaman ortaya çıkar, birden bire gözden kaybolur. İyileri ödüllendirip, kötöleri cezalandırır. İnsanlığı bereket ve bolluğa kavuşturur. Savaşlarda zor durumda kalan Müslöman askerlere yardım eder. Hızır’ın halk inançlarındaki bu özellikleri şu şekilde ifade edilmiştir:

I-Darda kalanların, başı sıkışanların imdadına yetişir; onların dileklerini gerçekleştirir. Kalbi temiz ve iyilik sever insanlara yardım eder.

II- Bereket, bolluk, zenginlik bağışlar; dertlilere derman, hastalara şifa dağıtır. Mucize ve keramet sahibidir.

III- Bitki ve hayvanların üremesine, insanların kuvvet ve zindelik kazanmalarına yardımcı olur. İnsanların şanslarının açılmasını sağlar. Uğur ve kısmet dağıtır.

Boz atlı, yeşil giysili, nur yüzlü, ak saçlı, ak sakallı, kırmızı çarıklı bir derviş ya da dilenci kılığındadır. Elinde bastonu olan sevimli bir ihtiyardır veya elinde mızrak ya da kamçı taşıyan bir süvaridir. Onu tanımak zordur; ancak tanımak için bazı belirtiler vardır. Mesela işaret parmağı, orta parmağıyla aynı boydadır ve bir parmağı kemiksizdir. Cübbesi pembeli, allı, morlu, sarılı ve bahar çiçekleri ile donatılmıştır. Zümrüt yeşili, parıldayan bir sarığı ve bunu örten al renkli bir külahı vardır. Her konuda her şeyi bilen biridir ve yeryüzünde tanrının vekilidir. Hızır'ı bir peygamber veya bir melek olarak görenler vardır. Bazıları ölümsüzlüğe erişmiş bir evliya olduğunu ileri sürer. Hızır'ın kimliği üzerindeki bu karışıklık göstermektedir ki; Hızır, kimliği bilinen belirli bir kişi değildir (Türk, 2005:204).

Alevi Kızılbaşlar misafiri Hızır'la, Hızır'ı da Hz. Ali ile özdeşleştirmişlerdir. Alevi Kızılbaşlara göre Hızır, Nebidir (peygamberdir). Hızır, Şah-ı Merdan Ali'dir ya da Hz. Ali'nin insanlara anında yardımcı olması için gönderdiği yanı başımızdaki temsilcisidir. Hızır kültürünün izlerini Nuh Tufanı'nda, Tevrat'ta, Kuran'da, Hz. Ali'nin kabrinin bulunduğu Necef'te, Hz. Hüseyin'in şehit olduğu Kербela'da bulmak mümkündür. Yakın tarihimizde, Orta Asya'da, Ahmet Yesevi'de, Anadolu'da Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Şah Kulu, Seyyid Battal Gazi, Hamza Baba, Pir Sultan Abdal ve Dersim'deki Düzgün Baba'da olduğu gibi Aleviler'in ziyaret yerleri ve bünyesinde yaşatılmaktadır. (<http://www.cemregazetesisamandag.com/index.php.20.10.2008>)

Hızır'ın dini ve efsanevi konumundan dolayı Hızır'a mahsus olmak üzere birkaç yerde ziyaret makamı bulunduğu inancı vardır. Onun için diğer ziyaretler tek bir yerde bulunurken, Hızır Makamı birkaç yerde olabiliyor. İnanişe göre Hızır'ın farklı yerde 365 makamının bulunması, yılın her gününe denk gelecek şekilde makamı olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca, Hızır'ın ölümsüz olmasından dolayı mezarının olmadığı inancı vardır; mezarı olmayan tek makam Hızır ziyaretleridir (Sertel, 2005:142).

Başka bir kaynağa göre ise; Dünya üzerinde 365 Hızır Türbesi'nin olduğu ileri sürülmektedir. Lübnan eteğinde Hızır Ziyareti, Bakü şehrinin banliyösünde Hızır Zinde Ziyareti, Edirne ve Kırklareli'ndeki Hızırlık Ziyaretleri, Mudurnu'da Hızır Kayası, Çorum'da Hızırlık Ziyaretleri, Şam, Sayda ve Semerkant'ta Hızır makamı, Kızılırmak'ın bir kolu Hızır Suyu, Denizli'de Hızırlık Sultan Ziyaretleri, Kütahya'da Hızırlık Türbesi bulunmaktadır (Say, 2004:72).

Kudüs Mescid-i Aksa'da bir Hızır Kapısı vardır. İran'ın Şirvan bölgesinde Bacervan şehri yakınlarında Hızır Evi bulunmaktadır. Hz. Hızır'ın Hz.Musa ile birlikteliği sırasında yıkılmak üzereyken düzelttiği duvarın Cezayir Telemsen'de olduğu anlatılmaktadır. Mısır'da İskenderiye Kalesi'nin sahil kapısının adı Hızır Kapısı'dır. Ayrıca, Evliya Çelebi Kudüs yakınlarında Hızır-İlyas Makamı olduğunu yazar. Ona göre, İlyas peygamber burada bir kaya üzerinde ibadet etmiş olup, başının ve dizinin izi buraya çıkmıştır. Evliya Çelebi, ayrıca çelik üzerinde Mührü İlyas adı ile bir mühürün de bulunduğunu yazmaktadır. Öte yandan Türkiye'de de Edirne, Kütahya, Sivas, Afyon, Merzifon, Samsun, Çorum, Denizli, Erzincan, İzmir (Foça), Amasya ve Tunceli'de Hızır'a ait mekanlar bulunmaktadır. Adını Bingöl'den alan Bingöl şehrindeki bir gölün Hızır'a ait olduğu bilinmektedir. İstanbul'da başta Ayasofya Camisi olmak üzere birçok camide Hızır makamı bulunmaktadır. Hatay'da ise oldukça çok sayıda Hızır mekanı vardır. Asi Nehri'nin Kızıldağ, Musadağı ve Harbiye'den dökülen kolları arasında kubbeli, kapılı ziyaret yerleri bulunmaktadır. Örneklerde de görüldüğü gibi, Hızır bir değil birçok yerde, farklı dillerde, farklı ülkelerde, yaşamış ve yaşatılmıştır. (<http://www.cemregazetesisamandag.com.index.php.20.10.2008>)

Hızır inancı, Kuran-ı Kerim'de Kehf Suresi'ne dayandırıldığı gibi çeşitli anlatılar içerisinde de bulunmaktadır. Hızırbey köyündeki tarihi çınar ağacının Hz.Musa'nın asasının dallanıp budaklanması sonucunda oluştuğu inanışı sözlü kültürle günümüze kadar nakledilmiştir. Antropologlara göre Tevrat'ta İlyas ve Elişa'nın hikayelerinin Kuran-ı Kerim'deki Hızır ve Musa hikayesi ile benzeştiği savunulur. Hatay'da ejderhanın öldürülmesi söylencesi Hızır'a mal edilerek anlatıldığı gibi Hızır ile aynı kişi olduğuna inanılan St.Georges'e mal edilerek ve mekanda değişiklik yapılarak da anlatılmaktadır. St.Georges, çoğu zaman at üstünde, bezen de yaya, mızrağı ve kılıcıyla

bir ejderha öldürürken betimlenmiştir. Avrupa’da, Türkiye’nin çeşitli yerlerindeki müzelerde ve Hatay’da, bu sahneyle ilgili resimlere rastlanmaktadır (Ocak, 1991:665).

Hatay Müslüman, Hıristiyan, Musevi tüm dinler için kutsal sayılan bir yerdir. Bu bölgede yaşayan her topluluk Hızır’ı kendi inanç sistemine göre yorumlanmıştır.

Ancak, Hatay’da yaşayan Nusayrilerde Hz. Hızır inancı çok kuvvetlidir. Hz. Hızır adıyla birçok türbe vardır. Nusayrilerin Hızır ile ilgili çok sayıda söylenceleri bulunmaktadır. Samandağı ilçesinde deniz kenarında bulunan Hz. Hızır türbesi Nusayri Alevilerin inanç sisteminde çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu ziyaretin Hz. Musa ve Hızır’ın buluşma kayası olduğuna inanılır. Rivayet edilen bir başka husus Hızır (A.S)’ın İlyas Peygamber’le iki deryanın birleştiği yer olan Hatay’da buluşmalarıdır. Bu buluşma 6 Mayıs Hıdırelyas bayramına kaynaklık etmektedir. Hz. Hızır’ın İlyas Peygamber ile buluştukları yerin ise Arsuz ilçesi Gökmeydan Beldesi’ndeki Hz. Hızır makamı olduğuna inanılır. Bu nedenle özellikle bu iki türbe Nusayriler tarafından ayrı bir önem taşımaktadır.

Hz. Hızır’ın darda kalanların yardımına yetişeceği ve kutsallığına olan güçlü inançtan dolayı toplumsal hayatta deyimler ve atasözlerine rastlarız. Sıkıntıya düşen kişi “Ya Hızır” diye feryat eder. İçinde Hızır’ın geçtiği birçok deyiş ve atasözü vardır. “Kul dara düşmeyince Hızır yetişmez.” Yola düşen kişilere “Hızır yanında olsun” denir. Bir işe başlarken “ya Allah, ya Hızır” denilerek başlanır. Nusayrilerde bu ve bunun gibi ifadeler çok yaygındır (Sılay, 1989:10; Sertel, 2005:139).

Hatay’da kimi kaynaklara göre Hz.Hızır adına elli bir tane türbe bulunmaktadır. Bu ziyaretlere giden insanların her birinin ayrı dileği vardır. Askerde olan oğlunun sağ salim gelmesi, yoksulluktan kurtulmak, sevilen kişiyle evlenmek ve daha sayabileceğimiz birçok uygulama gelenek halini almıştır.

Hatay Alevilerine göre Hz. Hızır bir evliya değil, bir peygamberdir ve ölmemiştir. Ölümsüzlüğü ile ilgili iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri Hz. Hızır’ın Ab-ı Hayat içip ölümsüzlük kazanmasıdır. Diğer bir görüş ise Hz. Hızır’ın nurdan yaratıldığı için ölümsüzlük kazandığıdır. Hızır’ın nuru Hz. Musa’dan üstündür, Hz. Muhammed ile aynıdır. Ancak bütün evliyaların sultanı olarak düşünülen Hz. Ali’den aşağıdadır. Hz. Hızır’ın aslen Hz. Muhammed olduğu hakkında görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşe

göre Hz. Musa Allah'a "Evrenin en akıllı adamı kimdir?" diye sorduğunda "Hz. Muhammed'tir" cevabını vermiştir. Bu nedenle Hz. Musa Samandağı denizinden çıktıktan sonra aslen Hz. Muhammed ile görüşmüştür (kişisel görüşme 28, 2007).

Hz. Hızır inancını anlamlandırmak için çok çeşitli boyutlarını görmek gerekir. Kutsal metinler, söylenceler, Hz. Hızır'ın mucizeleri ve kimliği, türbeleri gibi boyutlarına bakmak gereklidir. Hz. Hızır inancı Ortadoğu'da çok geniş coğrafyada yer bulur. Hz.Hızır inancı Hatay'da yaşanan şekliyle bir özgünlük barındır. Bu nedenle daha ziyade Aleviler tarafından sahiplenilen güçlü bir inançtır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hatay, Müslüman, Hıristiyan, Musevi tüm dinler için kutsal sayılan bir yerdir. Hatay'da yapılan birçok araştırmada kültürler arası etkileşimin yaşandığı gözlenmiştir. Kültürler arasında da kaynaşma sonucu benzerlikler oluşmuştur. Aynı etkileşimi ve bu etkileşimden doğan kaynaşma ve hoşgörüyü inanç sistemleri içerisinde de görebilmek mümkündür.

Antakya ve genel olarak Hatay aynı zamanda "Evliyalar Diyarı" olarak da adlandırılmaktadır. Anadolu'da Hatay kadar çok sayıda ve tanınmış evliya bulunan bir şehir bulmak zordur. Hatay halkı yaşadıkları bölgelerin Türkleşme ve İslamlaşmasında katkıları büyük olan velilerin hatıralarını ebedileştirebilmek için bir yandan onlara birer makam tahsis etmiş ve onları ziyaret ederek minnettarlığını göstermeye çalışmış, bir yandan da taş, ağaç, su ve tepeleri geleneksel kültürüyle kutsallaştırmış ve kendine has kılmıştır.

Hatay il sınırları içerisindeki ziyaret yerlerinin büyük bir bölümünü yatırlar oluşturmaktadır. Çoğunlukla baba mezarı, dede mezarı, evliya, efendi, türbe gibi adlarla da anılan bu kutsal yerleri şekil bakımından iki ayrı kategoride ele alabiliriz. Bunlar; üzerinde yapı olan mezarlar ve üzerinde yapı bulunmayan, etrafi demirle veya taşla çevrili üstü açık mezarlardır. Üzerinde yapı olan mezarlardan bir kısmı bulunduğu dönem şartlarına uygun mimari özelliklere sahipken, bir kısmı ise gelişigüzel inşa edilmiştir.

Hatay'da ziyaret edilen mezar ve türbelerde yatanların bir kısmının tarihi şahsiyetleri az da olsa bilinirken, büyük bir çoğunluğunun tarihi şahsiyetleri hakkında bir bilgiye ne yazık ki ulaşılamamaktadır. Bu kısım mezarlar hakkında elde ettiğimiz bilgiler halk arasında anlatılagelen mekibelere dayanmaktadır. Tarihi şahsiyetleri hakkında bilgi edindiğimiz mezarların bir kısmı tarikat uluları, şeyhler, veliler veya tarikatta belli bir makam ve mertebeye erişmiş muteber şahsiyetlerin yattıkları yerlerdir. Bayezid-i Bistami Hazretleri ve Şeyh Ziya Baba Nakşibendi tarikatının, Ahmed Kuseyri Hazretleri Halveti tarikatının, Belenli Şeyh Ali Baba ve Şeyh Salih Kadiri tarikatının önde gelen isimlerindedir. Bunun dışında, Nusayri (Arap Alevi) inancının önde gelen şeyhleri arasında ise; Şeyh Hasan Sincari, Şeyh Hasan Basri, Mıgdad el-Yemin, Şeyh Muhammed el-Garip, Nebi Nuh, Nebi Salih, Şeyh Ahmed Bilen, Şeyh Yunus Rahip,

Şeyh Hasan Eklaye el-Hekim, Şeyh Ali Hayir Sincere, Şeyh Yusuf Menguli, Şeyh Zahir, Şeyh Yusuf Reyhani örnek gösterilebilir. Ayrıca Kubbe Dede, Karabıyık Dede, Azhar Dede, Uzun İdris Dede tarihi şahsiyetleri hakkında bilgi edindiğimiz mezarlar arasındadır.

Hatay halkı kutsal mekanlar olarak tabir ettiği bu yerleri manevi güçlerine inanarak ziyaret etmektedir. Velilerin hayattayken gösterdikleri kerametlerin mezarlarında, eşyalarında, çevresindeki ağaçlarda, sulara, tepelerde, devam ettiği inanisından dolayı halkın bu yerlere olan rağbeti artmaktadır. Bu yerlerden bir kısmı manevi amaçlı ziyaret edilirken, bir kısmı maddi amaçlarla ziyaret edilmektedir. Ziyaretçilerden bazıları türbeyi ziyaret sırasında çeşitli sureleri okuyup türbede yatan zatın ruhuna bağışlarlar. Bu kişilerin asıl maksadı bu yerlerde Allah'a yalvararak manevi bir haz ve feyiz duygusuna kapılmaktır. Bunun dışında, gelen ziyaretçilerin bir kısmı ziyaret yerlerini isteğinin kabul edilmesi için bir vasıta olarak görmektedir. Dua ederken "Türbede yatan zatın yüzü suyu hümetine" ifadesini kullanması da bunun açık bir kanıtıdır.

Ziyaret zamanı olarak genelde belirli bir zamandan söz edilmese de Perşembe, Cuma ve Pazar gibi belirli günlerde ziyaret edilen mekanların olduğu da gözlenmektedir. Hz. Hıdır türbeleri Hıdırellez kutlamaları sebebiyle özellikle 5-6 Mayıs günlerinde dolup taşmaktadır. Bunun yanında, uzun yolculuğa çıkarken, hacca giderken, dini bayram ve törenlerde, mübarek gün ve gecelerde bu mekanlar ziyarete vesile oluşturmaktadır. Bunun dışında adak gerçekleştirmek amacıyla bu mekanlarda dost ve akrabalar tatil günlerinde bir araya gelmektedir.

Çalışmamızın temelini teşkil eden inanış ve efsane kavramlarına dördüncü ve beşinci bölümler içerisinde yer verilmiştir.

"Hatay'da Türbe, Yatır ve Ziyaretler Çevresinde Oluşan Efsaneler" adını taşıyan dördüncü bölümde sözlü kaynaklardan aktarılanlar ve yazılı kaynaklardan taranmış olan veriler birleştirilmiş ve bunlara yorum katılmamıştır. Bir araya getirilen efsane metinleri iki gruba ayrılarak, konularına göre tasnif edilmiştir. Efsane metinlerinin tamamına yakını dini nitelikte olup, velilerin hayattayken gösterdikleri kerametler ve kutsal yerler etrafında şekillenmiştir. Bu bölümde efsane oluşumunu sağlayan en önemli motif keramettir. Bunun yanında efsaneler içerisinde eski Türk inanışlarından, Şamanizm'den

izler bulunmakta, veli kişinin olağanüstülükleri de anlatılmaktadır. Bunun sonucu olarak “çeşitli dini inanışlar” ve “olağanüstü olaylar” motifleri bulunmaktadır.

Beşinci bölümde toplanan verilerin ışığında “Hatay’da Türbe, Yatır ve Ziyaret Kavramlarına Bağlı Olarak Gelişen İnanış ve Uygulamalar” dan bahsedilmektedir. Yağmur duası, halk hekimliği, kurban geleneği, kült kavramı gibi konulara değindiğimiz bu bölümde bu kavramların Orta Asya’dan Anadolu’ya uzantısı ve Hatay topraklarında çeşitli kültürlerle kaynaşması sonucu aldığı şekil üzerinde durulmuş ve böylece karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır.

Yağmur duası ile ilgili inanışların Alevi ve Sünni vatandaşlar arasındaki benzer ve farklı uygulama pratikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Halk hekimliği ile ilgili inanış ve uygulamalar sırasında gözümüze çarpan öncelikli husus şifa beklentisiyle ziyaret edilen türbelerin adeta bir tıp merkezi işlevine sahip olmasıdır. Bu yerlerden bazıları yalnızca şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedir. Şeyh Yusuf el-Hekim ve Şeyh Hasan Eklaye el-Hekim türbeleri buna örnek gösterilebilir. Çocuk sahibi olmak amacıyla gelenler bu isteklerini beşik maketi yapıp türbelere bırakarak göstermektedir. Şeyh Hasan Sincari Türbesi ve Hz. Hızır türbeleri bunlar arasındadır. Ayrıca türbede bulunan zeytinyağı, taş, sabun, su gibi nesnelere vücudun çeşitli yerlerine sürülmesi, bahçesindeki sudan içilmesi, civarındaki ağaçların meyvesinin yenilmesi, çevresindeki ağaç veya nesnelere çaput bağlanması, türbeler çevresindeki halk hekimliği uygulamalarından bazılarıdır.

Türbeler çevresindeki inanış ve uygulamalardan bir tanesi de bu merkezlerin bakhur adlı bir bitkiden yapılan tütsü ile tütsülenmesidir. Tütsüleme işlemi türbeye giriş sırasında öncelikli olarak yapılan bir uygulamadır. Çünkü insanı maddi ve manevi kirlilikten arındırdığına inanılmaktadır.

Araştırmamızın büyük bir bölümünü yatır ziyaretleri teşkil etmektedir. Ancak bunun dışında çeşitli ağaçlara, suya, tepe, dağ, taş, köprü, mağara gibi mekanlara da yer verilmiştir. Bu ziyaret yerleri çoğu zaman bir efsane ile, bir evliyaya, yatıra çok yakın olamakla kutluluk özelliğini kazanmıştır. Kutsal gücü kendisinde muhafaza ettiği için bu yerlere rağbet edilmektedir. Ağlayan Çınar, Aşuk Maşuk Ziyareti, Hazreti Musa

Ağacı, Süt Köprüsü, Çalı Ziyareti, Huzur Pınarı, Uyuz Pınarı, Şifalı Su (Altınözü ve Antakya) gibi makamlar buna örnektir.

Ziyaret yerleri çevresindeki uygulamaların büyük bir bölümünün Şamanizm'den izler taşıdığı savunulur. Ağaçlara çaput bağlanması, suyundan içilmesi, çevresinin tütsülenmesi, mezarlarının yüksek tepeler üzerine yapılması eski Türk inanışlarında yer alan ağacı, ateşi, dağ ve tepeleri türlü sebep ve şartlarla kutlu tanıma gibi inançların kalıntı ve devamı olarak görülmektedir.

Hatay'da ziyaret yerleri çevresindeki inanış ve uygulamalar Sünni vatandaşların yoğun olarak yaşadığı yerlerde Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki inanış ve uygulamalarla paralellik göstermektedir. Arap Alevilerde (Nusayrilerde) ise bu durum biraz daha farklıdır. Alevilerin türlü sebeplerle camilerden uzaklaşması, alternatif ibadet merkezleri oluşturmalarına sebep olmuştur. Hatay Arap Alevileri'nde bu alternatif ibadet merkezleri evliya olarak kabul edilen kişilerin mezarları (yatırlar) ve Hz. Hızır makamlarıdır. Bu inanç merkezleri öncelikli olarak sayılarının fazlalığı ile dikkat çekmektedir. Hatay'da tahmini olarak 51 tane Hz. Hızır makamı bulunmaktadır. Bu merkezlerin sayısal çoğunluğunun nedenleri hakkında farklı görüşler mevcuttur. Bu düşüncelerden birine göre Hz. Hızır makamlarının yapılması doğru değildir. Çünkü Hz. Hızır ölmemiştir. Başka bir düşünceye göre ise Hatay Alevileri nur düşen yerlere türbe yapmaktadır. Ancak bu nur herkes tarafından görülemez. Bu hadise saf ve temiz insanlar tarafından görülmektedir. Alan çalışmamız sırasında bir veli ile ilgili türbenin birden fazla yerde olduğu gözümüze çarpmıştır. Biz de bu yaygın inanın yansımalarını sunabilmek için Hz. Mıgdad el-Yemin'in Belen ve Altınözü ilçelerindeki makamlarını, Şeyh Yusuf el-Hekim'in Antakya ve Altınözü ilçelerindeki makamlarını ayrı ayrı inceledik ve bu inanın perde arkası hakkında bilgi edindik.

Türbe ve Hızır makamlarının oluşumuyla ilgili diğer bir olgu da rüya görme inanışıdır. Halk arasında bu olay "zuhur olmak" ifadesiyle açıklanmaktadır. Yani bir şeyhin veya temiz kalpli kişinin rüyasına çeşitli evliyalar girerek buldukları, sıklıkla ziyaret ettikleri mekanları bu alim zata bildirmektedir. Bu şekilde olduğu iddia edilen makamlara örnek olarak Samandağı ilçesindeki Melek Cafer el-Tayyar ve Hızır Türbesi, Ashabel Kehf ve Hızır Türbesi, Arsuz ilçesindeki Nebi Nuh Türbesi ve İskenderun ilçesindeki Şeyh Yunus Rahip Türbesi gösterilebilir.

Hazreti Hızır makamları nur inmesi ya da rüyada alim bir kişi tarafından görülmesinden sonra oluşmaktadır. Halkın diğerlerinden daha fazla önem verdiği makamlar arasında birinci sırayı Samandağı ilçe merkezindeki Hazreti Hızır ile Musa Peygamber'in bulunduğu yer olduğuna inanılan Hazreti Hızır makamı almaktadır. Arsuz ilçesi Gökmeydan Beldesi'nde bulunan Hazreti Hızır ile İlyas Peygamber'in buluştukları ve Hıdırellez olayının gerçekleştiği yer olduğuna inanılan Hazreti Hızır makamı en çok ziyaret edilen makamlar arasında ikinci sırayı almaktadır.

Günlük hayatın merkezinde yer alması, büyük bir kutsallığa sahip olması, hemen hemen her köyde hatta mahallede bulunması gibi çeşitli nedenlerle ziyaret yerleri Hatay Arap Alevileri'nin dinsel ve günlük hayatında daha çok önem taşımaktadır.

Gerek Alevi, gerekse Sünni zümrede inanç merkezleri olarak tabir edilen türbe, yatır ve ziyaretler halk dindarlığının önemli bir boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Ziyaret kavramının tarih, edebiyat, mitoloji, sosyoloji ve halk bilimi gibi pek çok bilim dalını aydınlatıcı bir işlevinin olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir.

Bu nedenle çalışmamızın çeşitli bilim dallarında araştırmalar yapan bilim insanlarının dikkatini çekecek bir kaynak olacağı kanaatindeyim. Konunun sosyolojik açıdan incelenmesi ziyaret olgusuna geçmişten günümüze kadar ne gibi yeni unsurlar eklendiğini veya nelerin deformasyona uğrayıp yok olmaya başladığını tespit edebilme şansı doğuracaktır. Konunun özellikle din sosyolojisi açısından incelenmesi bu merkezlerdeki inanç unsurlarının kökeninde yatan kültür olayının sebeplerini açığa çıkarması bakımından faydalı olacaktır.

Derlediğimiz efsaneler tarih ve edebiyat bilimlerine ışık tutacak bilgiler ihtiva etmektedir.

Kültürel miras olarak tabir ettiğimiz maddi ve manevi değerlerimizin sağlıklı bir şekilde açığa çıkarılması toplumsal yozlaşmaya karşı şüphesiz ki bir kalkan vazifesi görecektir. Bu kültür unsurlarının sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması gençlerin geçmişinden ve kendisini besleyen kültürel değerlerden haberdar olmasına, topluma karşı hassas ve sorumlu bir konuma yükselmesine sebebiyet verecektir.

Hızlı bir şekilde kentlileşen ve tüketim toplumu olarak tabir edebileceğimiz bir duruma getirilen halkımızın kutsal olarak nitelendirilen bu inanç merkezlerine rağbet etmesi bu

yerlerde dost, akraba ve yakınlarla belirli günlerde toplanıp biraraya gelmesi, yağmur duası, hıdırellez, hasnı(adak) duası gibi belirli zamanlarda, bu makamlarda ortaklaşa ve aynı duygularla hareket edilmesi toplumsal kenetlenmeye yol açacaktır. Belki de bu sayede toplumsal değer yargılarımız daha az yara alacak, bireysel ve bencil düşünceler içimizden uzaklaşacaktır. Toplumumuzda son dönemlerde yaşanan vahşet olaylarının, şiddetin ve tahammülsüzlüğün son bulması için de ziyaret merkezlerinin bu yönde iyileştirici ve önleyici bir fonksiyonu olabileceği düşüncesindeyim.

Halkın rağbet ettiği makamların bir kısmı savaş veya fetih kahramanı, şehit kimliğine bürünmüş kimseler, tarikat ve tasavvufta isim yapmış kimselerdir. Bu kişilerin yaşadıkları dönemlerde başlarından geçen bir takım hadiseler merak uyandırmış ve bu şahsiyetler örnek yaşamlarıyla insan davranışını şekillendirmede yol gösterici olmuşlardır. İnsanların mübarek veya büyük insan olarak tabir ettikleri bu kişilere gösterdikleri saygı bir süre sonra büyüklük özelliklerini fark ettikleri bir takım şih, dede, baba gibi isimlerle anılan kimselere saygı göstermeleri şeklinde sonuç lanmıştır. Bu nedenle kendilerine büyük bir saygı ile bağlanılan bu kişilere toplumu iyi yönde etkilemek ve insanlara örnek olmak gibi bir takım yönlendirici görevler düşmektedir.

Hatay ili sınırları içerisinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmamızın bölgedeki ziyaret yerlerinin tamamını kapsadığını düşünmüyoruz. Bizim ulaşamadığımız birçok köy ve kasabada mutlaka pek çok sayıda makam, ziyaret yerleriyle ilgili derlenmesi gereken efsane, inanış ve uygulama pratikleri bulunmaktadır. Bitirme tezi hazırlayan öğrencilerin, halk kültürü araştırmacılarının bu konuda yörede çalışmalar yapmasının, derlenmemiş bilgileri açığa çıkarmasının ve bunları Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki araştırmalarla mukayeseli olarak incelemesinin faydalı olacağı düşüncesindeyim.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Hatay'da ziyaret fenomeni eski inanç sistemleri ve pratiklerinden yola çıkarak günümüze kadar birtakım farklılıklarla yaşamaya devam etmektedir. Bunlar etrafında oluşan söylence veya efsane olarak tabir ettiğimiz halk anlatıları da günümüzde yeniden yapılanarak varlığını devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan (1964), “Türkiye’de Yağmur Duası”, **DTCF Fak. Dergisi**, C.22, sayı: 3-4, s.221-250
- ACIPAYAMLI, Orhan (1978), “Türkiye’de Yağmur Duasında Taş ve Kuru Kafa Motifleri”, **Antropoloji**, sayı: 8
- AÇA, Mehmet (2004) “Kaynaklar”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara
- AÇA, Mehmet ve A. Müge Ercan (2004), “Ananim Halk Edebiyatı”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, s.120, 2. baskı, Ankara
- AÇCI, Yunus (2008), **Hatay İlinin Sosyo Ekonomik Yapısı ve Gelişme Potansiyeli**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- ALANGU, Tahir (1983), **Türkiye Folkloru El Kitabı**, Adam Yay., İstanbul
- AKARPINAR, R.Bahar ve Mustafa Arslan (2004), “Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı”, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, s.223, 2. baskı, Ankara
- ALBAYRAK, Nurettin (2004), **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, LM Yay., İstanbul
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi** (1988), C. 10, s.451-453, Ana Yayıncılık, İstanbul
- ARAT, Reşit Rahmeti (1999), **Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacıp)**, TDK Yayınları, Ankara
- ARAZ, Rıfat (1991), **Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, No:108, Ankara
- ARTUN, Erman (2005), **Türk Halk Bilimi**, Kitabevi Yay., 2. baskı, İstanbul
- ARTUN, Erman (2000), **Adana Halk Kültürü Araştırmaları-1**, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adana
- ATACAN, Fulya (1990), **Sosyal Değişme ve Tarikat, Cerrahiler**, Hil Yay., İstanbul

- AVCIOĞLU, Doğan (1995), **Türklerin Tarihi**, C.1, Tekin Yayınevi, İstanbul
- AYTÜRK, Nihat ve Bayram Altan (1992), **Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri**, Altanoğlu İlim ve Kültür Hizmetleri, Ankara
- BALAMAN, Ali Rıza (1983), **Gelenekler, Töre ve Ritüeller**, Betim Yay., İzmir
- BAŞAR, Zeki (1972), **Erzurum’da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları**, Ankara
- BAŞGÖZ, İlhan (1986), **Folklor Yazıları**, Adam Yay.
- BAYAT, Ali Haydar (1989), “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbi Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.71-72, Ankara
- BORATAV, Pertev Naili (1993), “İstiska Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, C.5/2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- BORATAV, Pertev Naili (1999), **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınları, İstanbul
- BORATAV, Pertev Naili (2000), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul
- BURAN, Ahmet (1985) , “Fırat Havzasında Eski Türk Gelenek ve Görenekleri“ **Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu**, Elazığ
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** (1986a), C.16, s.8463
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi** (1986b), C.24, s.12137-12455
- ÇIBLAK, Nilgün (2002), “İçel’de Yağmur Yağdırma Törenleri”, **Folklor/Edebiyat**, C.8, sayı: 31, s.93, Ankara
- ÇORUHLU, Yaşar (2002), **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yay., İstanbul
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2006), **Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yay., Ankara
- DURDU, Aydın (2001), “Bolu İlinde Bulunan Türbeler Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler** 1998, Hagem Yay., s.115, Ankara

- DURDU, Aydın (2003), "Arap Alevilerinde (Nusayriler) Eren İnancı ve İnancı Merkezleri", **Yol Bilim Araştırma Kültür Dergisi**, sayı: 21, s.20-25
- DURUSOY, Mahmut (2005), **Belenli Şeyh Ali Baba**, Erkam Matbaası, İstanbul
- DURUSOY, Mahmut (2008), **Sultanü'l Arifin Bayezid-i Bistami**, Erkam Matbaası, İstanbul
- EKER, Gülin Öğüt; Metin Ekici, M.Öcal Oğuz, Nebi Özdemir (2003), **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Milli Folklor Yayınları, Ankara
- ELİADE, Mircea (1999), **Şamanizm (İlkel Esrime Teknikleri)**, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitapevi, Ankara
- EMİROĞLU, H.Tahsin, (1976), **Esbab-ı Nüzül**. Kuran ayetlerinin iniş sebepleri ve tefsirleri, C.9, Ülkü Basım Evi, Konya
- ER, M. Emin (1984), "Keramet", **İslam**, sayı:14, s.30
- ERAYDIN, Selçuk (1997), **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İFAV Yay., İstanbul
- ERGİNER, Gürbüz (1997), **Kurban (Kurbanın Kökleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri)**, YKY, İstanbul
- ERGUN, Metin (1996), "Dağlarla İlgili Altay-Türk Efsaneleri", **Milli Folklor**, C.4, s.31-32, Feryal Matbaacılık, Ankara
- ERGUN, Metin (1997), **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, C.2, TDK Yay., Ankara
- ERGUN, Metin (2000), "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaları", **Milli Folklor**, C.6, Feryal Matbaacılık, s.23-24, Ankara
- EROĞLU, Türker ve Çiğdem Kılıç (2008), "Halk Kültüründe Din ve İnancı Konusunda Yeni Bir Kavram İnancı", **Sakarya Üniversitesi Yayınları**, Sakarya
- ERÖZ, Mehmet (1979), "Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği" **Türk Kültürü**, s.205-206, İstanbul
- Evliyalar Ansiklopedisi**, (1992), C.2, s.254-257, İstanbul
- Evliyalar Ansiklopedisi**, (1992), C.3, s.258-276, İstanbul

- FRAZER, James, (1991), **Altın Dal I**, Payel Yayınları, İstanbul
- GÖKBEL, Ahmet (1998), **Varsak Türkmenlerinde Yer-Su İzleri**
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1969), **Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar**, Bereket Yay., İstanbul
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1985), **100 Soruda Tasavvuf**, İstanbul
- GÖZAYDIN, Nevzat (1991), **Folklor Dünyasından**, Yargı Yay., Ankara
- GÜLEÇ, Cengiz (2000), “Anadolu Kültüründe Hastalık Sağlık Kavramlarına Transkültürel Bakış”, **Klinik Psikiyatri**, sayı:3, s.34-39
- GÜNAY, Ünver (2003), “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı:15, s.2
- GÜNAY, Ünver ve Harun Güngör (1996), **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Kayseri
- GÜNER, Ahmet (1986), **Tarikatlar**, Milliyet Yayınları, İstanbul
- GÜNER, Ahmet (1991), “Tarikat”, **Tarikat Ansiklopedisi**, Milliyet Yay., s. 377
- GÜNGÖR, Harun (2002), “Eski Türklerde Din ve Düşünce”, **Türkler**, C.3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- HAFIZ, Tacide (1982), “Kosova’da Yağmur Duaları”, **2. Türk Milli Folklor Kongresi, Gelenek, Görenek ve İnançlar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.4, Ankara
- İki Bin Yılında Hatay** (2000), Hatay İl Valiliği, Danajans Yayınları, Antakya
- İNAN, Abdulkadir (1953), “Türklerde Su Kültü ile İlgili Gelenekler”, **Fuad Köprülü Armağanı’ndan Ayrı Basım**, s. 250, İstanbul
- İNAN, Abdulkadir (1986), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, TTK Yay., Ankara
- İNAN, Abdulkadir (2000), **Makaleler ve İncelemeler**, C.2, TTK Yay., Ankara
- İslam Ansiklopedisi** (1950), C.5, s.11, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

İslam Ansiklopedisi (1988), Cilt 12, s. 620

İslam Tarihi Ansiklopedisi (1992), C.10, İstanbul

İslami Bilgiler Ansiklopedisi (1988), C. 3, s.285

İZ, Mahir (1981), **Tasavvuf, Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler**, İstanbul

JASON, Heda (1972), “Concerning te Historical and Local Legends and Their Relations”,
Journal of American Folklore.

KALAFAT, Yaşar (1993), “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri”, **AKM Yay.**,
sayı:112, Ankara

KALAFAT, Yaşar (1996), **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı Yayınları,
Ankara

KALAFAT, Yaşar (1997), **Anadolu Halk Sufizmi, Zazalar, Kırmançlar ve Türkmenler**,
İstanbul

KALAFAT, Yaşar (2002), **Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları**, T.C.
Kültür Bakanlığı Yay., Ankara

KANDEMİR, M.Yaşar (1986), “Ziyaret”, **İslam Ansiklopedisi**, MEB, C. 13, İstanbul

KARA, Mustafa (1998), **Tasavvuf ve Tarikatler**, Dergah Yay.,İstanbul

KARADAĞ, Nurhan (1978), **Köy Seyirlik Oyunları**, T.İş Bankası Yay.

KARAMAN, Hayreddin (1992), **İmam-ı Rabbani ve İslam Tasavvufu**, Nesil Yay., İstanbul

KARAMUK, Hayri (1941), “Çorum’da Yağmursuzluk ve Halktaki Ananeler”, **orumlu**,
sayı:28, s.856

KARASU, Mehmet (2002), **Pembe Yapraklı Utanç Şafak, Daphne (Defne)**, Karşı
Yayınları, Ankara

KAYA, Muharrem (2001), “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğindeki
İzleri”, **Folklor/Edebiyat**, C.7, s.25, İstanbul

- KILIÇ, Abdullah (2001), “Isparta Yöresi Halk İnançları” **Uluslar Arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Evrak yayınları, s. 415-416, Ankara
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1974), **Başbuğ Velilerinden Altun Silsile**, Büyük Doğu Yay., İstanbul
- KIZILDAĞLI, Edip (1963), **Antakya Kapılarında**, İstanbul
- KOLCU, Bengisu (2007), **Çankırı Türbeleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1984), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara
- Kuran-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal)** (1987), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- KÜÇÜK, Hasan (1976), **Tarikatlar**, TÜRDAV Yay., İstanbul
- MEVLANA CELALEDDİN RUMİ (2006), **Mesnevi**, C.II, Nakleden: Tarık Velioğlu, Nesil Yayınları, İstanbul
- OCAK, Ahmet Yaşar (1983), **Bektaşî Menkabelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, Enderun Kitabevi, İstanbul
- OCAK, Ahmet Yaşar (1991), “13-15. y.y’larda Anadolu’da Türk Hıristiyan Etkileşimleri ve Aya Yorgi (Saint Georges Kültü)”, **Belleten**, sayı:214, TTK Yay., Ankara
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992a), **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler**, TTK Yay., Ankara
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992b), “Türk Folklorunda Rum Abdalları”, **II. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, HAGEM Yay., s. 273
- OCAK, Ahmet Yaşar (2000), **Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temleri**, İstanbul
- OCAK, Ahmet Yaşar (1984), **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara

- OCAK, Ahmet Yaşar (1990), **İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara
- ONAY, Yılmaz (1987), **Van Folklorunda Yatırlar ve Yatırlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van
- Osmanlı-Türk Şehri Belen** (2004), Belen Belediyesi Kültür Yay., Belen
- OYMAK, İskender (2002), **Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Malatya
- ÖGEL, Bahaddin (2002), **Türk Mitolojisi**, C.II, TTK Yay., Ankara
- ÖNAL, M. Naci (2000), “Romanya Dobruçasında Yedi Türbe” **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1998**, Hagem Yayınları, s.31-48, Ankara
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1973), **Budunbilim Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1981), **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Tetkiki**, DTCF Fak. Yay., Ankara
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1988), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayınları, İstanbul
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), **Türk Halk Bilimi**, Hagem Yay., 2. Baskı, Ankara
- ÖZEN, Kutlu (1996), **Sivas Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Dilek Matbaası, Sivas
- ÖZTÜRK, Ali (1991), “Fırat Havzası Anonim Edebiyatında Kutsiyet Kavramı ve Kutsal Tıp”, **Fırat Üniv. Yay.**, Ankara
- Rehber Ansiklopedisi** (1992), C.17, s.43-44
- SAKAOĞLU, Saim (1980), “Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tıp Kataloğu”, **Ankara Üniversitesi Basımevi**, s.5-6, Ankara
- SAKAOĞLU, Saim (1992), “Efsane Üzerine Düşünceler”, **Efsane Araştırmaları**, Selçuk Üniv. Yay., Konya

- SANTUR, Alparslan (2001), “Türbe ve Yatırlar Etrafındaki İnanışların Atatürk Devrimleri ve Halk Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi” **Birinci Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara
- SARAL, Mahmut ve Mehmet Dumlu (1970), **Hatay İli Yakın Çevre İncelemeleri**, Ulusoğlu Matbaası, Ankara
- SARIKOYUNCU, Ali (1998), “Kütahya Merkez Karaağaç; Kızık, Duva ve Geven Köylerindeki Tekkeler ve Halk İnançları”, **1. Uluslar Arası Türk Dünyası Eren ve Evliyalar Kongresi Bildirileri**, Ankara, Evrak Yayınları, 13-16 Ağustos, s.444
- SAY, Şahiye, (2004), **Dünden Bugüne Samandağı**, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara
- SERTEL, Engin (2005), **Dini ve Etnik Kimlikleri ile Nusayriler**, 1. baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara
- SEYİDOĞLU, Bilge (1992), **Mitoloji Üzerine Araştırmalar**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara
- SEYİDOĞLU, Bilge (1997), **Erzurum Efsaneleri**, 2. Baskı, Erzurum Kitaplığı, İstanbul
- SEZGİN, Abdulkadir (1998), “Eren ve Evliya Kavramlarının Tarihi Folklorik İzahı ve Eren İnancı üzerine Düşünceler”, **1. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyalar Kongresi Bildirileri**, Ankara, Evrak Yay., 13-16 Ağustos, s.463
- SILAY, Mehmet (1989), **Hatay Evliyalari**, İskenderun
- SÖNMEZ, Ahmet (1997), **Merzifon Yöresinde Yaygın Halk İnanışları ve Dini İnançların Fert Üzerindeki Etkileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- ŞANLIER, Nevin ve Suna Baykan (1997), “Ziyaret ve Adak Yerlerinde Kullanılan Yiyecek Çeşitleri”, **5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Maddi Kültür Sektör Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- ŞAR, Sevgi (1989), **Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü**, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara
- TABERİ (1991), **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, C.3., Çev.Z. Kadiri Ugan- Ahmet Temir, MEB Yay., İstanbul

- TAN, Nail (1995), **Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler**, 3.b., İstanbul
- TANYU, Hikmet (1967), **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara
- TANYU, Hikmet (1975), “Türklerde Ağaçlarla İlgili İnançlar”, **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı**, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. Ankara
- TANYU, Hikmet (1987), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara
- TATLILIOĞLU, Durmuş (1995), **Dini Cemaatlerin Yapısal-Fonksiyonel Analizi; Kayseri ve Ankara İlleri Rifai Cemaati Örneği**, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri
- TDV İslam Ansiklopedisi** (1996), C.14, İstanbul
- TEKİN, Mehmet (1993), **Hatay Tarihi**, Hatay Kültür Turizm ve Sanat Yayınları, Antakya
- TEKİN, Mehmet (2006), **Habib Neccar ve Antakya**, Mehmet Tekin Yayınları, Antakya
- TERZİBAŞI, Ata (1976) “İrak Türkmenleri Arasında Yağmur Duası Törenleri ve Sosyolojik Değeri”, **Birinci Uluslar Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.4, Ankara
- TEZCAN, Mahmut (1996), **Kültürel Antropoloji**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara
- TÜRER, Osman (1999), “Osmanlı'nın Temelindeki Manevi Harç: Kurtuluş Döneminde Anadolu'da Tasavvuf”, Osmanlı, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, (1992), TDK Yay., Ankara
- Türk Halk Edebiyatı El kitabı** (2004), Editör: M.Öcal Oğuz, 2. Basım, Ankara
- TÜRK, Hüseyin (2002), “Yağmur Duası Ritüelleri Motif Bakımından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Folklor/Edebiyat**, C.8, sayı:31, Ankara
- TÜRK, Hüseyin (2005), **Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrilik**, 1. Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul

- TÜZÜN, Süleyman (1989), **İki Büyük Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- ULUDAĞ, Süleyman (1991), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul
- VEHBİ, Mehmet (1968), **Büyük Kuran Tefsiri Hulasatül Beyan**, İstanbul
- YARDIMCI, Mehmet (1993), “Çukurova’da Ölümle İlgili İnanışlar, Uygulamalar ve İskenderun Mezar Taşlarının Dili”, **2.Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Adana Ofset, Adana
- YAVUZ, Emrah (2005), **Harput Halk Kültüründe Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Elazığ
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (1979), **Hak Dini Kur’an Dili (Türkçe Tefsir)**, C.6, İstanbul
- Yeni Türk Ansiklopedisi** (1985), “Tarikat”, Ötüken Yay., İstanbul, s..3981
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi (1981) “Türk İslam Kültürüne Giriş”, **Diyanet Dergisi Hicret Özel Sayısı**, s.264- 302, Ankara
- Yurt Ansiklopedisi** (1982), C.5, Anadolu Yayınları, İstanbul

KAYNAK ŞAHISLAR LİSTESİ

Kişisel görüşme 1

Adı-Soyadı: Hasan Öztürk

Yaşı: 47

Doğum Yeri: Yayladağı-Hatay

Medeni durumu: Evli, 3 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İşçi, ilkokul

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 2

Adı-Soyadı: Ahmet Yaylacı

Yaşı: 50

Doğum Yeri: Antakya-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Yüksekokul, Müezzin

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 3

Adı-Soyadı: Ali Sevindik

Yaşı: 38

Doğum Yeri: İskenderun-Hatay

Medeni durumu: Evli, 2 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Çiftçi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 4

Adı-Soyadı: Süleyman Altın

Yaşı: 75

Doğum Yeri: Antakya-Hatay

Medeni durumu: Evli, 5 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Türbedar

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 5

Adı-Soyadı: Salih Zahteri

Yaşı: 86

Doğum Yeri: Antakya-Hatay

Medeni durumu: Evli, 5 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Emekli

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 6

Adı-Soyadı: Suphi Sözbilir

Yaşı: 59

Doğum Yeri: Antakya-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Serbest

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 7

Adı-Soyadı: Selami Dağ

Yaşı: 65

Doğum Yeri: Antakya-Hatay

Medeni durumu: Evli, 5 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Emekli

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 8

Adı-Soyadı: Asaf Yeral

Yaşı: 26

Doğum Yeri: Antakya-Hatay

Medeni durumu: Bekar

Eğitimi / Mesleği: Lise, Serbest

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 9

Adı-Soyadı: Fadiye İsmetoğulları

Yaşı: 22

Doğum Yeri: Altınözü-Hatay

Medeni durumu: Evli, 1 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Ev hanımı

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 10

Adı-Soyadı: Mustafa Özdil

Yaşı: 46

Doğum Yeri: Altınözü-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Ortaokul, Çiftçi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 11

Adı-Soyadı: Adnan Bulanık

Yaşı: 53

Doğum Yeri: Altınözü-Hatay

Medeni durumu: Evli, 3 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Çiftçi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 12

Adı-Soyadı: Refik Dağlı

Yaşı: 52

Doğum Yeri: Altınözü-Hatay

Medeni durumu: Evli, 5 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Çiftçi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 13

Adı-Soyadı: Nurcan Oğuz

Yaşı: 34

Doğum Yeri: Altınözü-Hatay

Medeni durumu: Evli, 2 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Ortaokul, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 14

Adı-Soyadı: Ahmet İpek

Yaşı: 48

Doğum Yeri: Altınözü-Hatay

Medeni durumu: Evli, 6 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Ortaokul, Çiftçi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 15

Adı-Soyadı: Ahmet Uslu

Yaşı: 72

Doğum Yeri: Arsuz-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Ortaokul, Emekli

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 16

Adı-Soyadı: Mustafa Kara

Yaşı: 66

Doğum Yeri: Arsuz-Hatay

Medeni durumu: Evli, 9 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Rençber

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 17

Adı-Soyadı: Nurettin Sürmelioğlu

Yaşı: 78

Doğum Yeri: Arsuz-Hatay

Medeni durumu: Evli,10 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Muhtar

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 18

Adı-Soyadı: Sabahattin Mansuroğlu

Yaşı: 41

Doğum Yeri: Arsuz-Hatay

Medeni durumu: Evli, 3 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Lise, Türbedar

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 19

Adı-Soyadı: Zehra Doğru

Yaşı: 50

Doğum Yeri: Kırıkhan-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Okuma-yazma bilmiyor, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 20

Adı-Soyadı: Mehmet Mandal

Yaşı: 45

Doğum Yeri: Dört Yol-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Dergah sorumlusu

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 21

Adı-Soyadı: Ali Keser

Yaşı: 58

Doğum Yeri: Dörtyol-Hatay

Medeni durumu: Evli, 9 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Çiftçi

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 22

Adı-Soyadı: Aliye Bektaşer

Yaşı: 36

Doğum Yeri: Dörtyol-Hatay

Medeni durumu: Evli, 2 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 23

Adı-Soyadı: Sebile İnce

Yaşı: 70

Doğum Yeri: Ceyhan-Adana

Medeni durumu: Evli, 6 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 24

Adı-Soyadı: Yılmaz İnce

Yaşı: 70

Doğum Yeri: Dörtıyol-Hatay

Medeni durumu: Evli, 5 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, emekli

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 25

Adı-Soyadı: Akgül Kılıç

Yaşı: 72

Doğum Yeri: Dörtıyol-Hatay

Medeni durumu: Evli, 2 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 26

Adı-Soyadı: Harbiye Aydın

Yaşı: 55

Doğum Yeri: Dörtıyol-Hatay

Medeni durumu: Evli

Eğitimi / Mesleği: Lise, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 27

Adı-Soyadı: İbrahim Beledioğlu

Yaşı: 60

Doğum Yeri: İskenderun-Hatay

Medeni durumu: Evli, 8 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Türbedar

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 28

Adı-Soyadı: Yusuf Karaali

Yaşı: 48

Doğum Yeri: İskenderun-Hatay

Medeni durumu: Evli, 2 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Lise, Türbedar

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 29

Adı-Soyadı: Hasan Karaali

Yaşı: 65

Doğum Yeri: İskenderun-Hatay

Medeni durumu: Evli, 6 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Türbedar

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 30

Adı-Soyadı: Behzat Yücel

Yaşı: 49

Doğum Yeri: İskenderun-Hatay

Medeni durumu: Evli, 3 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Emekli

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 31

Adı-Soyadı: Levziye Devrim

Yaşı: 47

Doğum Yeri: İskenderun-Hatay

Medeni durumu: Evli, 6 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 32

Adı-Soyadı: Nazır Horozoğlu

Yaşı: 56

Doğum Yeri: İskenderun-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Türbedar

Görüşme Yılı: 2007

Kişisel görüşme 33

Adı-Soyadı: Mustafa Hakkı Konyalı

Yaşı: 60

Doğum Yeri: Kırıkhan-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Türbedar

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 34

Adı-Soyadı: Mehmet Sait Bozağaç

Yaşı: 61

Doğum Yeri: Kumlu-Hatay

Medeni durumu: Evli, 7 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Çifçi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 35

Adı-Soyadı : Nebahat Timur

Yaşı: 56

Doğum Yeri: Reyhanlı-Hatay

Medeni durumu: Evli, 6 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 36

Adı-Soyadı : Ahmet İri

Yaşı: 34

Doğum Yeri: Reyhanlı-Hatay

Medeni durumu: Evli, 2 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, mezarlık bekçisi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 37

Adı-Soyadı: Şükrü Şanverdi

Yaşı: 60

Doğum Yeri: Reyhanlı-Hatay

Medeni durumu: Evli, 10 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Muhtar

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 38

Adı-Soyadı: İbrahim Rende

Yaşı: 55

Doğum Yeri: Samandağı-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Türbedar

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 39

Adı-Soyadı: Davut Uslu

Yaşı: 72

Doğum Yeri: Samandağı-Hatay

Medeni durumu: Evli, 4 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Çiftçi

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 40

Adı-Soyadı: Leyla Aslan

Yaşı: 55

Doğum Yeri: Samandağı-Hatay

Medeni durumu: Evli, 3 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: Okuma-yazma bilmiyor, ev hanımı

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 41

Adı-Soyadı: Şeyh Muhammed Hocaoğulları

Yaşı: 75

Doğum Yeri: Samandağı-Hatay

Medeni durumu: Evli

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, Hoca

Görüşme Yılı: 2008

Kişisel görüşme 42

Adı-Soyadı: Mehmet Üçgül

Yaşı: 60

Doğum Yeri: Antakya-Hatay

Medeni durumu: Evli, 5 çocuk sahibi

Eğitimi / Mesleği: İlkokul, mobilyacı

Görüşme Yılı: 2008

EKLER

EK 1: ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ SORULAR

1. Ziyaret yerinin özelliği nedir? (Neyden yapılmıştır, nasıldır, döşemesi vs.)
2. Türbede yatan kişi kimdir? Neler yapmıştır? Özellikleri?
3. Ne için gelinir, rağbet edilir? Ne tür adaklar yapılır?
4. Evliyanın yaşadığı dönemde keramet sahibi olduğunu ispatlamak amacıyla yaptığı şeyler var mıdır? Varsa nelerdir?
5. Türbede yatan kişinin tasavvuf ve tarikat bağlantısı var mıdır?
6. Türbeye saygısızlık yapılması durumunda ne tür cezalar verilir? Bu durumu yatan zat nasıl karşılar?
7. Velinin diğer veliler ile ilişkisinde gösterdiği kerametler var mıdır? Nasıldır?
8. Velinin başka mekanlarda olan olayları bilme ile ilgili öyküsü var mıdır?
9. Velinin yörede İslamiyet'in yayılmasına katkısı bulunmuş mudur?
10. Türbenin yağmur duası ile ilgili bir uygulamaya katkısı bulunmakta mıdır?
11. Türbede halk hekimliği (Çeşitli hastalıkları iyileştirme) ile ilgili uygulamalar var mıdır? Varsa nasıldır?
12. Veli kişinin gelecekte haber verme ile ilgili öyküsü var mıdır?
13. Veli kişinin mekan aşma (aynı anda birçok yerde bulunma) ile ilgili anlatısı var mıdır?
14. Veli kişinin başka mekanlarda olan olayları bilme ile ilgili anlatısı var mıdır?
15. Veli ile Hızır (A.S) arasında bağlantı var mıdır?
16. Veli kişinin sahibi olduğu türbenin su kaynaklarının şifa vermesi ya da bahçesindeki ağacın meyvesinin yenmesi sonucu şifa vermesi ile ilgili anlatılar var mıdır?

17. Türbenin çocuk sahibi olamayan, evlenemeyen, iş sahibi olamayan kişilere ne gibi bir faydası bulunmaktadır? Bu konuda gerçekleşmiş herhangi bir hadise var mıdır?
18. Türbenin ev, araba, mülk, servet sahibi olabilmek için yapılan bir uygulaması var mıdır? Bunların elde edilmesine katkısı nelerdir?
19. Türbenin dolu, zelzele vb. tabi afetlerden korunma ile ilgili mucizesi var mıdır?
20. Türbenin ruhsal hastalıklara faydası var mıdır?
21. Veli kişinin veliliği ilk kez ne zaman ortaya çıkmıştır?
22. Velinin bebekken konuşmasıyla ilgili bir kerameti var mıdır?
23. Veli kişinin göklerde dolaşması ile ilgili bir kerameti var mıdır?
24. Velinin maddelerin niteliklerini değiştirmeye ilgili anlatısı var mıdır? (Toprak-altın vs)
25. Velinin herhangi bir hayvan donuna girme ve hayvanları çeşitli işlerde kullanma ile ilgili anlatısı var mıdır?
26. Velinin akıldan geçenleri bilme ile ilgili anlatısı var mıdır?
27. Velinin taştan ve topraktan su çıkarma ile ilgili bir mucizesi var mıdır?
28. Velinin öldükten sonra gösterdiği kerametler var mıdır?
29. Türbenin içki, kumar, kötü ahlak ve alışkanlıklardan korunma ile ilgili anlatısı var mıdır?

EK 2: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1:Ahmed Kuseyri Türbesi

Fotoğraf 2 :Habib-i Neccar ve Şem'un üs-Safa Türbesi

Fotoğraf 3:Resul Yunus ve Yahya Türbesi

Fotoğraf 4:Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi

Fotoğraf 5:Şeyh Hasan Sincari Türbesi

Fotoğraf 6:Uyuz Pınarı

Fotoğraf 7:Şeyh Hasan Basri Türbesi

Fotoğraf 8:Nebi Salih Türbesi

Fotoğraf 9:Seyidna Şeyh Ali Nürene-Seyidna Mıgdat Yemin-Seyidna Şeyh Hasan Sincere-Seyidna Hıdır Türbesi

Fotoğraf 10:Hz.Hıdır Makamı

Fotoğraf 11:Şifalı Su

Fotoğraf 12:Hz.Mıgdat Makamı

Fotoğraf 13:Şeyh Yusuf el-Hekim Türbesi

Fotoğraf 14:Süt Köprüsü

Fotoğraf 15:Ağlayan Çınar

Fotoğraf 16:Şeyh Abdurrahman (Ötmen Dede) Türbesi

Fotoğraf 17:Şeyh Ahmed Türbesi

Fotoğraf 18:Şeyh Dip (Kurt Hoca) Türbesi

Fotoğraf 19:Şeyh Habeş Türbesi

Fotoğraf 20:Şeyh Salih Türbesi

Fotoğraf 21:Şeyh Muhammed el-Garip Türbesi

Fotoğraf 22:Şih Zeliha Türbesi

Fotoğraf 23: Şehit Türbesi

Fotoğraf 24: Şeyh Abdullah el-Muğavre Türbesi

Fotoğraf 25:Nebi Nuh Türbesi

Fotoğraf 26:Hz.Hızır (A.S) Türbesi

Fotoğraf 27: Gazi Abdurrahman Paşa (Belenli Şeyh Ahmed Bilen) Türbesi

Fotoğraf 28: Mıgdad el-Yemin Türbesi

Fotoğraf 29: Mıgdat el-Yemin'in atının nal izi

Fotoğraf 30: Şeyh Ziya Baba Türbesi (dış görünüm)

Fotoğraf 31: Şeyh Ziya Baba Türbesi(iç görünüm)

Fotoğraf 32: Huzur Pınarı

Fotoğraf 33: Belenli Şeyh Ali Baba Türbesi

Fotoğraf 34: Kubbe (Ahmed) Dede Türbesi

Fotoğraf 35: Karabıyık (Mehmed) Dede Türbesi

Fotoğraf 36:Uzun İdris Dede Türbesi

Fotoğraf 37: Kavuklu Dede Türbesi

Fotoğraf 38: Şeyh Yunus Rahip Türbesi

Fotoğraf 39:Hıdır (A.S) Türbesi

Fotoğraf 40:Şeyh Hasan Eklaye el-Hekim Türbesi

Fotoğraf 41: Şeyh Ali Hayir Sincere Türbesi

Fotoğraf 42: Şeyh Yusuf Menguli Türbesi

Fotoğraf 43: Şeyh Zahir Türbesi

Fotoğraf 44: Makam Seyidna el-Hıdır Türbesi

Fotoğraf 45:Bayezid-i Bistami Hazretleri Türbesi (iç görünüm)

Fotoğraf 46:Bayezid-i Bistami Hazretleri Türbesi (dış görünüm)

Fotoğraf 47: Şih Hayavi Türbesi

Fotoğraf 48: Çalı Ziyareti

Fotoğraf 49: Şih Abdurrahman Türbesi

Fotoğraf 50: Şih'in Ferric (Mehmed Dede) Türbesi

Fotoğraf 51:Gulemetil Biardir Reyhani Türbesi

Fotoğraf 52:Hızır (A.S) Makamı

Fotoğraf 53: Ashabel Kehf ve Hidir (A.S) Türbesi

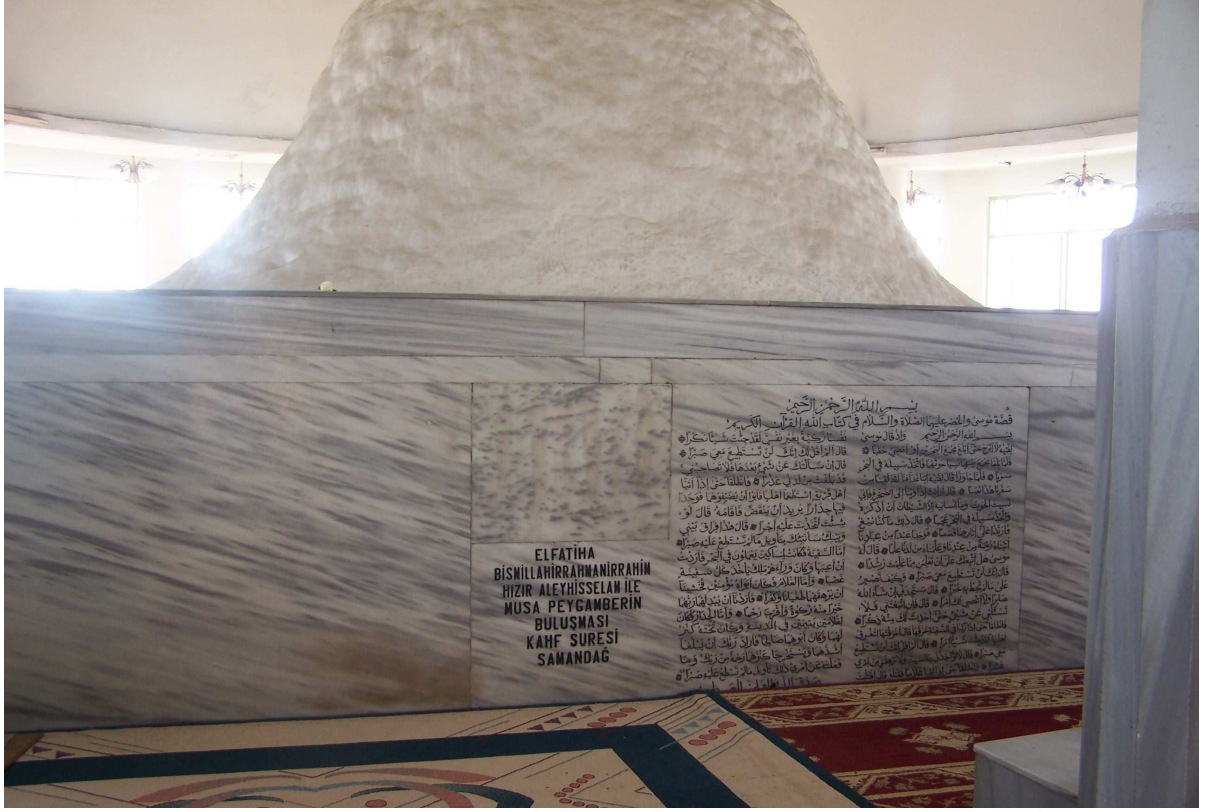
Fotoğraf 54: Melek Cafer el-Tayyar ve Hidir (A.S) Türbesi

Fotoğraf 55: Şeyh Yusuf Reyhani Türbesi

Fotoğraf 56: Hz.Hızır ve Hz.Musa'nın Buluştuğu Hz.Hızır Türbesi (dış görünüm)

Fotoğraf 57: Hz.Hızır ve Hz.Musa'nın Buluştuğu Hz.Hızır Türbesi (iç görünüm)

Fotoğraf 58: Hz.Musa Ağacı

Fotoğraf 59: Hz.Ali'nin Kılıncının ve Atının Nal İzi (Aşuk Maşuk Ziyareti)

Fotoğraf 60: Niyet Kuyusu (Aşuk Maşuk Ziyareti)

Fotoğraf 61: Hz.Ali'nin Kan İzi (Aşuk Maşuk Ziyareti)

ÖZGEÇMİŞ

1983 Yılında Hatay'ın Dörtyol ilçesinde doğan Gül İNCE 1994 yılında Payas Mimar Sinan İlköğretim Okulu'ndan, 1997 yılında Selim Şahin Ortaokulu'ndan, 2000 yılında Payas Lisesi'nden mezun oldu. 2000 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesini Kazandı. 2001 yılında Ankara Üniversitesi Yabancı Dil (İngilizce) Hazırlık Okulları Programı'nı tamamladı. 2005 yılında üniversiteden mezun oldu. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, TÜRK Dili ve Edebiyatı ana bilim dalı, Halk Bilimi bilim dalında öğrenimine devam etti. Bir süre öğretmenlik yaptı.